

Dienasgrāmata

Quod sentimus loquamur,
quod loquimur sentiamus!

VEcordia

Izvilums L-LV

Atvērts: 2007.04.16 14:31
Slēgts: 2007.05.01 18:40
Versija: 2018.04.01 02:05

ISBN 9984-9395-5-3

Dienasgrāmata «VECORDIA»

© Valdis Egle, 2018

ISBN

Valdis Egle. «Latvijas Vēstnesis»

© Valdis Egle, 1993

Valdis Egle ap 1993. gadu

Valdis Egle

LATVIJAS VĒSTNESIS

Avīžu rakstu krājums

Impositum

Grīziņkalns 2018

Talis hominis fuit oratio,
qualis vita

Reiz zaļoja jaunība, cerības plauka,
Tad asins bij karsta, tad gaišs bija laiks,
Un pasaule visa tik krāšņa, tik jauka,
Un nākotne spoža kā saulītes vaigs.

Laiks aizgāja, cerības zuda kā dūmi,
Viss mira, kas agrāk dārgs bij un svēts;
Nu dievīgie tēli tik bāli, tik drūmi,
Un dīdzis nekas nav, kas ticībā sēts.

Un, tukšā paliekot zinību slāpēm
Un beidzoties visam, kas daiļš bij un svēts,
Sirds pildījās nāvīgām asiņu sāpēm;
Bet pagātne arī jau sāpes sedz.

Un tagad es nicinu pasaules lietas,
Jo redzu, ka viss tikai murgi un nieks.
Pret laimi, pret nelaimi krūtis ir cietas,
Man gluži vienalga, vai bēdas vai prieks.

Eduards Veidenbaums ~ 1889

Ievads Niveādas sējumam NIX-050

2006.05.09 14:34 otrdienā

Sniegbaltīte, dārgā, šajā Niveādas sējumā¹ es ievietoju tekstu komplektu, kas Veddā jeb Sestajā Mediotēkā figurēja ar nosaukumu: medija (sinonīms: burtnīca) «LV» (ar apakšvirsrakstiem «Programmētājs jeb Brīves laiku raksti»).

Burnīca «LV» ietilpa «Otrajā MuižNiekGrāmatā» (MUIG2 jeb «Pustukšītis») un saturēja manus rakstus, kas bija publicēti Latvijas avīzēs 1993.gadā – pēdējā gadā pirms manas padzīšanas no Latvijas preses –, izņemot tos (piecus) rakstus, kas grāmatas MUIG2 formēšanas laikā (1994.–1995.g.) bija jau ievietoti citās grāmatās (konkrēti, krājumā MUIG1 jeb «Iesācītis»).

Toreizējās Veddās grāmatas bija orientētas uz papīra izdrukām un – papīra un lāzerprintera tonera taupīšanas nolūkos – nebija vēlams, lai viens un tas pats teksts atkārtotos vairākās grāmatās (piemēram, gan MUIG1, gan MUIG2). Tāpēc teksti, kuru ievietošanu «Pirmajā MuižNiekGrāmatā» bija savā laikā prasījusi TĀS grāmatas loģika, tagad netika atkārtoti grāmatā MUIG2. Bet līdz ar to pati burtnīca «LV» deva nepilnīgu pārskatu par manām publikācijām 1993.gadā (tā saturēja kādus 80% šo publikāciju, bet pārējie 20% tajā iztrūka, jo atradās citās vietās; par tiem burtnīcā «LV» bija tikai norādes, ka tādi raksti bijuši).

Niveādā, kura ir pilnībā orientēta uz lasīšanu ekrānā, ne uz papīru, vairs nav tik būtiski, lai viens teksts neatkārtotos divreiz: nu kāda starpība priekš tagadējiem diskkiem – vai tur pārdesmit kilobaitu vairāk vai mazāk? Tāpēc Niveādas publikācijā es ievietoju burtnīcā «LV» VISUS savus 1993.gada rakstus Latvijas presē – arī tos, kuri oriģinālajā (Veddās) izlaidumā iztrūka (un kuri, attiecīgi, arī Niveādā ir publicēti ne tikai šeit, bet arī citos sējumos).

Tātad šis Niveādas sējums sniedz PILNU pārskatu par manām pēdējām publikācijām Latvijas presē – galvenokārt «Latvijas Vēstnesī», taču arī citās avīzēs tajā laikā, kad es jau strādāju «Latvijas Vēstnesī».

Bet tas nozīmē, ka šī burtnīcas «LV» publikācija nesakrīt ar to, kas bija Veddā 1994.–1995.gados. Tāpēc tie punktu numuri, kādus rindkopām Veddās grāmatās bija piešķīrusi programmu sistēma TECUS, ja tos šajā sējumā reproducētu, līdzīgi citām Niveādā publicētajām Veddās grāmatām, vairs neiznāktu lineāri un nepārtraukti, un tādēļ punktu numuri šajā sējumā vispār netiek doti. Šeit tas arī nav

¹ Vekordijā Niveādas 50. sējums tiek pārpublicēts bez izmaiņām ar apzīmējumu L-LV.

sevišķi būtiski, jo, pateicoties rakstu specifikai, atsauču starp punktiem ir ļoti maz. Tur, kur tās tomēr ir, punkta numurs tiek atjaunots izņēmuma kārtā tiem punktiem, uz kuriem ir atsauces.

Piezīmes un paskaidrojumi par periodikas rakstiem, kas doti pašā burtnīcas «LV» tekstā, ir pievienoti 1994.–1995. gados (grāmatas MUIG2 formēšanas laikā); zemspītras piezīmēs ir dotas tagadējās (2006.gada) piebildes, kas taisītas, publicējot šos tekstus Niveādā.

«Man ļaunvēlīgais liktenis ir raibu mūžu piešķīris», kā teica vecais Veidenbaums, un man ir gadījies būt klāt pie divu Latvijā pazīstamu avižu dibināšanas, redzēt to pirmo numuru gatavošanu un iznākšanu: – tie ir laikraksti «Diena» 1990.gadā (toreizējais LR oficiozs) un «Latvijas Vēstnesis» 1993.gadā (tagadējais LR oficiozs).

Šis Niveādas sējums tāpat attiecas uz otro.

Dibinot «Latvijas Vēstnesi» (un iesaistot mani tā redakcijas štatā vēl pirms pirmā numura iznākšanas), mans amats tur tika nodēvēts par «informācijas centra vadītāju» (tā es to pats izdomāju, atbildot uz ģenerāldirektora un galvenā redaktora Oskara Gerta jautājumu par to, kā mani nosaukt). Patiesībā nekāds «informācijas centrs» «Latvijas Vēstnesī» tajā laikā nepastāvēja vai, pareizāk sakot, es pats arī biju viss «informācijas centrs». Tāds nosaukums izsacīja to nodomu, ar kuru mani uzaicināja strādāt «Latvijas Vēstnesī», un proti: nākotnē veidot kaut kādas (pagaidām nezināmas) datubāzes un informācijas sistēmas Redakcijā. Bet tajā pirmajā laikraksta eksistences gadā faktiski nekas tāds vēl nenotika, un būtībā es biju vienkārši rakstošs žurnālists (publicists – jo es «Latvijas Vēstnesī» neintervēju amatpersonas², nerakstīju reportāžas, bet «izdomāju visus savus rakstus no galvas» – kā iepriekš biju to darījis, būdams laikraksta «Diena» komentētājs).

«Latvijas Vēstnesī» savus rakstus es iesniedzu Redaktoram (Oskaram Gertam) izdrukātus ar adatu printeri un (laikam izņemot pirmo) arī disketē maketētājiem. Redaktors taisīja šādas tādas – lielākas vai mazākas – izmaiņas tekstā, kuras maketētāji pēc tam ienesa failā. Šeit tiek publicēti mani sākotnējie rakstu teksti: BEZ redaktora izmaiņām; lielākās izmaiņas tiek vienkārši pieminētas piebildēs.

Pēc deviņus mēnešus ilgas tādas publicistiskas darbības mani (ar lielu troksni) padzina no Latvijas preses (ar ko es vēl tagad lepojos). Šīs padzīšanas apstākļi ir atspoguļoti nedaudz šajā Niveādas sējumā, bet plašāk – brošūrā ANTIS {[L-ANTIS](#)}. Lasi, Sniegbaltīte!

² Intervēju citiem izdevumiem, bet tās intervijas ir publicētas bez mana vārda ar amatpersonām kā autoriem.

Burtnīca LV: «Programmētājs»

Kails krasts es dzīves upes malā,
Kam mūžam garām aizpeld viss...

Augusts Bračs

Rakstīts: 1993., Rīga
Izlaists: 1995.11.29

1. Mūsu nacionālais jautājums

1993.02.16 21:27 otrdienā

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Avīze centīsies vispusīgi apgaismot problēmas būtību, pa lielākai daļai atstājot lasītāja paša ziņā lēmuma pieņemšanu. Ja ne piekrist, tad vismaz SAPRAST pretējās puses viedokli un rīcības motīvus – tas jau ir ļoti daudz, un parasti ar to arī pietiek, lai nesāktu šaut.

Pēdējā pusgadsimta laikā divu Latvijas galveno etnisko kopienu dzīves uztvere bija ļoti atšķirīga. Latviešiem izauga un novecoja vairākas paaudzes, kuras tolaik notiekošo Latvijas kolonizāciju un pārkrievošanu uztvēra kā briesmīgu nesodītu noziegumu, kamēr vairumam šeit iebrāucošo krievu pat prātā nevarēja ienākt, ka pati viņu pārcelšanās uz dzīvi Latvijā būtu kas nosodāms. Tieši otrādi, daudzi no viņiem jutās kā labdari, kas atjaunojuši karā izpostīto saimniecību, cēluši rūpniecību vai cīnījušies ar bandītiem. Adevāti attēlot un izskaidrot viņiem latviskās kopienas noskaņojumu parasti nebija iespējams, jo pret tādiem mēģinājumiem tūlīt vērsās nežēlīgs spēks.

LTF pirmais kongress vairumam iebrāucēju uz visiem laikiem sagrāva psiholoģiskā komforta sajūtu. Kā klasiskās šausmu filmas «Eņģeļa sirds» varonis pēkšņi uzzin, ka viņš pats arī ir tas asiņainais slepkava, kuram viņš dzen pēdas, tā krievu kopienai negaidīti atklājās, ka viņi nav vispilsoņi savā zemē, bet gan «migranti», «okupanti» un «kolonisti» svešā valstī.

Psiholoģijas zinātnē labi ir pazīstams fakts, ka cilvēki savā darbībā nekad nevadās no loģiskiem apsvērumiem. Īstais lēmumu un uzskatu pieņemšanas ceļš arvien ir bijis tāds, ka ļaudis vispirms kaut ko vēlas vai nevēlas, un tikai pēc tam sāk piemeklēt it kā loģiskus argumentus, kuri pierādītu, ka tas, ko viņi vēlas, arī ir tas īstais, pareizais un taisnīgais. Bet tā kā jebkuras loģisku pierādījumu ķēdītes sākumā vienmēr ir nepierādāmi postulāti, tad dažādas loģiskas sistēmas savas taisnības pamatošanai var būt neierobežotā daudzumā. (Tas gan nenozīmē, ka visas šādas pierādījumu kopas būtu vienādi vērtas).

Mans pirmais raksts «Latvijas Vēstnesī» (laikraksta Pirmajā numurā)

kopā ar Pavalstniecības liku nodot vēsturei līdzīgi Livonijas zviedru karaļu izdotajiem likumiem. Faktiskais motīvs, kas pašnosaka krievu kopie izturēšanos, ir vēlēšanās mīdzīvot tālāk, neskatoties ne kādiem pagātnes valdnieku noziegumiem. Lai cik loģiska un juridiski pareiza būtu latviešu politiku izstrādes pierādījumu sistēma, krievu kopienai tā nekad ne būs pieņemama, jo no tās izriet viņiem jākravā čemodāni jābrauc projām uz nezin kurām

Ja ne piekrist, tad vismaz SAPRAST pretējās puses viedokli un rīcības motīvus — tas jau ir ļoti daudz, un parasti ar to arī pietiek, lai nesāktu šaut. Pēdējā pusgadsimta laikā divu Latvijas galveno etnisko kopienu dzīves uztvere bija ļoti atšķirīga. Latviešiem izauga un novecoja vairākas paaudzes, kas tolaik notiekošo Latvijas kolonizāciju un pārkrievošanu uztvēra kā briesmīgu un nesodītu noziegumu, kamēr vairumam šeit iebrāucošo krievu pat prātā nevarēja ienākt, ka pati viņu pārcelšanās uz dzīvi Latvijā būtu kas nosodāms. Tieši otrādi, loģiskiem apsvērumiem. Īstais lēmumu un uzskatu pieņemšanas ceļš arvien ir bijis tāds, ka ļaudis vispirms kaut ko vēlas vai nevēlas, un tikai tad sāk piemeklēt it kā loģiskus argumentus, kuri pierādītu, ka tas, ko viņi vēlas, arī ir tas īstais, pareizais un taisnīgais. Bet tā kā jebkuras loģisku pierādījumu ķēdītes sākumā vienmēr ir nepierādāmi postulāti, tad dažādas loģiskas sistēmas savas taisnības pamatošanai var veidot neierobežotā daudzumā. (Tas gan nenozīmē, ka visas šādas pierādījumu kopas būtu vienādi vērtas).

Faktiskais motīvs, kas noteica latviešu kopienas izturēšanos pēc Trešās Atmodas, bija pusgadsimtu smacētā vēlēšanās dzīvot tajā, pirmajā Latvijā, vēlēšanās, lai okupācijas nebūtu bijis, un ja nu tā tomēr ir bijusi, tad izdzēst un izdeldēt visas šīs okupācijas radītās sekas, sākot ar krieviskiem uzrakstiem ielu nosaukumu plāksnītēs un beidzot ar pašiem krieviem. Latvijas Republikas okupācijas nelikumība, inkorporācijas starptautiskā neatzišana, Hāgas un Ženēvas konvencijas, Satversmes restaurācija, Pavalstniecības un citu likumu atjaunošana – tas viss ļāva pamatot savu vēlēšanos ar ļoti solidu loģisko un juridisko bāzi. Tomēr šķiet, ka, ja latviešus nevadītu sapnis par pirmskara Latvijas atdzimšanu, tad viņi itin viegli varētu Satversmi kopā ar Pavalstniecības likumu nodot vēsturei līdzīgi Livonijas vai zviedru karaļu izdotajiem likumiem.

Faktiskais motīvs, kas nosaka krievu kopienas izturēšanos šodien, ir vēlēšanās mierīgi dzīvot tālāk, neskatoties ne uz kādiem pagātnes valdnieku noziegumiem. Lai arī cik loģiski skaista un juridiski pareiza nebūtu latviešu politiķu izstrādātā pierādījumu sistēma, krievu kopienai tā nekad nebūs pieņemama, jo no tās izriet secinājums, ka viņiem ir jākravā čemodāni un jābrauc projām uz nezin kuriem, atstājot šeit visu iesākto. Lai pierādītu šāda risinājuma nepieļaujamību, tiek būvētas visdažādākās loģiskās celtnes, sākot ar apgalvojumu, ka Latvija ir likumīga Krievijas teritorija, ko Pēteris I nopircis no zviedriem, un beidzot ar runām par cilvēktiesību pārkāpumiem Latvijā un fašisma atdzimšanu.

Viegli redzams, ka vienas kopienas sapnis par vecās Latvijas simtprocentīgu atjaunošanu nekādi nav savienojams ar otras etniskās grupas mērķi, neskatoties ne uz ko, tomēr palikt šeit ar maksimālām tiesībām. Šādi antagonistiski kopienu centieni ir tipisks etnisko karu iemesls. Tas, ka Latvijā, atšķirībā no Kaukāza vai Dienvidslāvijas, kaut arī reizēm balansējot uz naža asmeņa, tomēr ir izdevies izvairīties no asiņaina konflikta, nav tikai baltiešu apvaldītā temperamenta nopelns vien. Lai arī latviešu kopienā ir parasta lieta saukt krievus par šovinistiem un runāt par Krieviju kā par vienīgo Latvijas ienaidnieku, tomēr jāatzīst, ka lielā mērā tieši Jeļcina valdības un demokrātiskās Krievijas atbalsts ļāva Latvijai izkļūt no PSRS krietni savādākā veidā, nekā Horvātijai un Bosnijai no Dienvidslāvijas federācijas.

No globāla viedokļa novērtējot abu kopienu mērķus, redzam, ka latviešiem tas ir aktīvs: grozīt esošo lietu stāvokli, kaut arī grozīt to atpakaļ uz kādreiz bijušo, kamēr krievu kopienas mērķis ir pasīvs – pēc iespējas saglabāt pastāvošo. Zināmā mērā situācija ir līdzīga 1917.gadam: arī toreiz latviešu revolucionāri bija noskaņoti mainīt pastāvošo iekārtu uz taisnīgāku. Atskatoties uz pasaules vēsturi, tomēr jāsecina, ka mēģinājumi grozīt esošo lietu kārtību gandrīz vienmēr ir noveduši pie asiņainiem kariem, un gandrīz nekad lolotais mērķis tā arī nav sasniegts, kamēr atteikšanās no pasaules pārkārtošanas un samierināšanās ar esošo bieži vien daudz lielākā mērā ir sekmējusi vēlāmā mērķa sasniegšanu, un problēma parasti laika gaitā kaut kā pati no sevis ir izzudusi.

Vērtējot analogiskā veidā abu kopienu savāktu savu vēlmju pamatojumu un taisnības pierādījumu piramīdu, nākas secināt, ka latviešiem tā ir krietni stiprāka (iemesls te ir tas, ka pašreizējais stāvoklis patiešām ir starptautiska nozieguma rezultāts). Krievu kopienas pierādījumi parasti balstās uz trim «vaļiem»: cilvēktiesību pārkāpumi Latvijā, Krievijas tiesības uz šo zemi un citu bijušo PSRS republiku piemērs pilsonības jautājumā. Pirmajā gadījumā tiek jauktas pilsonības (kuru Latvijā patiešām tagad nav lielai daļai iedzīvotāju) ar cilvēktiesībām (kuru pārkāpumus pie mums nespēja konstatēt neviena starptautiska ekspertīze). Otrajā gadījumā caru slēgtie mierlīgumi tiek pielīdzināti visas tautas demokrātiski izvēlēta orgāna pieņemtajai konstitūcijai, kuras pirmais pants pasludina Latviju par neatkarīgu valsti. Trešajā gadījumā netiek ievērota radikālā atšķirība Latvijas un, teiksim, Ukrainas neatkarības priekšvēsturē.

1991.gada 3.marta referendumā apmēram 1/3 krieviski runājošo balsoja par Latvijas neatkarību, kas arī deva trūkstošo pārsvaru. Tagad vairums šo cilvēku jūtas piekrāpti. Ja atkal notiktu vēlēšanas tajā pašā vēlētāju kontingentā, kā 1990.gadā, kad LTF nāca pie varas, tad patlaban valdošie politiskie spēki ciestu smagu sakāvi. Ja viss tagadējo nepilsoņu kontingents piedalītos nākamās Saeimas vēlēšanās, tad jaunais parlaments droši vien grozītu Valodu likumu un daudzus citus AP lēmumus. Šis apstāklis ļauj krievu kopienā parlamenta nostāju pilsonības jautājumā interpretēt tādā veidā, ka visu šo pasākumu mērķis ir nodrošināt Saeimā vēlamo sastāvu. Tik primitīvi šie mērķi tomēr nav, kaut arī bailes, ka viss vecās Latvijas atjaunošanā sasniegtais varētu tikt tādu vēlēšanu rezultātā zaudēts, protams, ietekmē gan latviešus kopumā, gan atsevišķus AP deputātus.

Līdzīgā kārtā Valodu likums krievu vidē tiek interpretēts kā pārdomāts ceļš krievu izspiešanai no visām vadības struktūrām. Protams, šī interpretācija atbilst patiesībai vēl mazāk, nekā iepriekšējā. Galvenais motīvs Valodas likuma pieņemšanā bija tomēr dabiskā vēlēšanās atjaunot valstī latvisku vidi, nevis cittautiešu diskriminācija. Taču neapšaubāmi, ka atestācija valsts valodā šad tad deva pie reizes arī ērtu iespēju viegli atrīboties no viena otra nevēlama darbinieka.

Šīs un tamlīdzīgas naidīgas interpretācijas dominē Latvijas krievu presē, un latviešu vidē tiek uzvertas kā šovinisma izpausme. Daudzi latvieši tagad labprāt gribētu dzīvot tā, it kā vecā Latvija būtu jau visos aspektos atjaunota, vēlētos vispār aizmirst, ka tādi krievi te eksistē kaut kur līdzās un ka viņiem arī var būt savas domas un problēmas. Bet šo problēmu ir patiešām papildinām. Pat vairums latviešu šodien baidās par savu nākotni: vai varēs dabūt darbu, vai būs ko ēst, kā samaksāt par dzīvokli utt. Bet kā var justies cilvēks, kurš papildus tam visam vēl neprot tagad visur prasīto valodu, nav pilsonis un, pamatoti vai nepamatoti, bet sagaida naidīgu vai augstprātīgu attieksmi pret sevi jebkurā valsts iestādē? Trimdinieki bez dzimtenes un mājām – tā ir lielākās daļas Latvijas cittautiešu pašreizējās sajūtas dominante, un tieši tā vispirmām kārtām izpaužas visās šajās runās par cilvēka tiesībām un tamlīdzīgām lietām.

Kaut arī abu galveno Latvijas etnisko grupu antagonisms (vismaz pagaidām vēl) nav sasniedzis tādu asumu, kā Abhāzijā vai Bosnijā, tomēr nav arī savstarpējas saprašanās (tās ir daudz mazāk, nekā Atmodas sākumā starp latviešiem un demokrātiski noskaņoto krievu daļu). Ir skaidrs, ka abu kopienu vēlmes pilnībā un vienlaicīgi nav apmierināmas un ka Staļina un viņa pēcteču nozieguma mums mantojumā atstātā problēma nav tik viegli atrisināma. Apskatot visus šos jautājumus, mūsu avīze centīsies vispusīgi apgaismot problēmas būtību, pa lielākai daļai atstājot lasītāja paša ziņā lēmuma pieņemšanu. Ja ne piekrist, tad vismaz SAPRAST pretējās puses viedokli un rīcības motīvus – tas jau ir ļoti daudz, un parasti ar to arī pietiek, lai nesāktu šaut. Visnotaļ veicināt šādu pretējās puses viedokļa izprašanu – šeit mēs redzam savu rakstošo cilvēku uzdevumu sarežģītajā un smagajā Latvijas nacionālajā jautājumā.

Šis raksts tika sacerēts tad, kad nebija iznācis vēl neviens «LV» numurs (publicēts tika pirmajā numurā). Tāpēc radās daži pārpratumi par noformējumu. Redaktors teica pielikt rakstam priekšā dažus tādus teikumus, kas rādītu raksta būtību. «Dienā» analogiskas lietas darīja tā, ka ņēma vienu vai divus teikumus no teksta un tad lieliem burtiem novietoja kaut kur teksta malā vai vidū. Es arī paņēmu divus būtiskākos teikumus no teksta, lai maketētājiem nebūtu tie jāmeklē un pieliku rakstam priekšā, bet atsevišķi no tā. Bet maketētāji (kuri strādāja Redaktora tiešā uzraudzībā) iekļāva šo gabalu tekstā, tādējādi to atkārtotot nevietā.

Vārdi «avīze centīsies...» faktiski bija MANA (kā nacionālo jautājumu «kuratora») programmatiska deklarācija pirmajam numuram, bet Redaktors tos izmeta.

Šis raksts bija vienīgais, kuru pēc redakcijas pasūtījuma es pārtulkoju arī krieviski (toreiz vēl tika plānots arī «LV» krievu izdevums).

Raksts³ tika publicēts «LV» 1. numurā 1993. gada 25. februārī rubrikā «Latvietība».

1993.02.16 04:42 otrdiena

Redaktora kungs!

Divi apstākļi noteica Jūsu prasītā raksta saturu un veidu. Pirmais bija tas, ka saprotamu iemeslu dēļ man nebija laika speciāli vākt un meklēt kādus īpašus materiālus šim sacerējumam, un es varēju rakstīt tikai «no galvas». Otrs apstāklis bija tas, ka raksts bija iecerēts kā zināmā mērā programmatisks dokuments, kurš jaunās avīzes pirmajā numurā diezgan vispārīgā veidā deklarē Laikraksta (un arī autora) nākamo pozīciju un līniju apskatāmajā jautājumā.

Es saprotu, ka visumā raksts nesatur neko jaunu. Taču reizēm ir noderīgas arī vecas patiesības, pasniegtas sistematizētā un loģiski sakārtotā veidā. Piemēram, nesen es izlasīju Deila Kārnegi grāmatu par to, «kā attīstīt ticību sev un ietekmēt ļaudis ar publiskām runām». Šajā grāmatā nebija priekš manis absolūti nekā jauna, un tomēr man jāatzīst, ka viss tas, savākts vienkop un «salikts pa plauktiņiem», atstāja lielu iespaidu pat uz mani, kuram daudz labāk patīk ietekmēt cilvēkus caur rakstīto vārdu, nekā atzīt, ka arī mani pašu kāds ir ietekmējis.

Kad es apdomāju un rakstīju Jūsu prasīto sacerējumu, «aiz kadra» man acu priekšā atradās daži man labi pazīstami konkrēti cilvēki no trim kategorijām. Vieni, kuri uzskata, ka Latvijā ir uzvarējis fašisms vai vismaz valsts iet taisnā ceļā uz to. Otri, kuri vairs negrib neko dzirdēt par kaut kādiem tur krieviem un, visbeidzot, trešie, Amerikā dzīvojošie, kuriem ir visai miglains priekšstats par to, kas tagad notiek Latvijā. Katrreiz, kad manis šajā rakstā sacītais nonāca pretrunā ar tās vai citas šo manu paziņu grupas priekšstatiem un kad es domāju, kā viņi uz to reaģēs, man likās, ka gluži tik banālas šīs vecās patiesības vis nav.

Es vienlīdz labi (vai slikti) rakstu latviski un krieviski, un svešus tulkojumus man ir grūti panest. Pēc tam, kad «Dienā» daži mani raksti tika tulkojot katastrofāli izkropļoti, turpmākos es vienmēr tulkoju pats, kaut arī tas prasīja papildus krietni daudz laika, bet «Diena» man par to nemaksāja. Būtu labi, ja

³ Egle Valdis. «Mūsu nacionālais jautājums». «Latvijas Vēstnesis» Nr.1, 1993.02.25.

«LV» no paša sākuma atrastu iespēju kompensēt papilddarbu tiem saviem līdzstrādniekiem, kuri ir spējīgi sagatavot materiālu vienlaicīgi divās valodās.

2. Mēs un Krievija

1993.03.05 09:55 piektdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Attiecības ar Krieviju vēl ilgi ieņems īpašu vietu Latvijas ārpolitikā divu iemeslu dēļ. Pirmkārt tāpēc, ka, kaut arī pret savu gribu, bet tomēr mēs ilgi bijām tās sastāvā, un tādas lietas nepaliek bez sekām. Otrkārt tādēļ, ka šeit dzīvo ļoti liels daudzums cilvēku, kas gan valodas, gan visādā citādā ziņā ir orientēti uz Austrumiem. Pamēģināsim noskaidrot šo attiecību pašreizējos galvenos momentus.

Tagad dzīvojošā latviešu paaudze savā vairumā uztver Krieviju kā galveno un būtībā arī vienīgo Latvijas ienaidnieku. Kad šo latviešos valdošo domu skaļi izsaka kāds redzams parlamenta līderis, tad krievu prese nekavējoties sacel ap viņa izteicienu lielu troksni ar runām par «ienaidnieka tēla radīšanu» un ar pamatdomu par to, cik tāda latviešu attieksme ir netaisnīga.

Saknes šādai latviešu uztverei sniedzas senatnē daudz tālāk par 1940.gada notikumiem. Pilnīgi skaidri tās var saskatīt vismaz līdz Pētera I laikiem un tiem apstākļiem, kuru rezultātā tagadējā Latvija pirmoreiz nonāca Krievijas impērijas sastāvā. Vidzeme un Rīga tad piederēja Zviedrijai, un zviedri, kuri paši nekad nav pazinuši dzimtbūšanu, centās mīkstināt latviešu zemnieku stāvokli arī savā aizjūras provincē. Tas izsauca niknu baltvācu muižniecības pretestību, un tās vadonis Patkuls griezās pie Krievijas cara Pētera (starp citu, liela vācu drauga) ar lūgumu sākt karu ar Zviedriju un pievienot Vidzemi Krievijai, kas drīz vien arī tika izdarīts. Skaidrs, ka šo notikumu baltvāci uztvēra kā pozitīvu, bet latviešu zemnieki – kā negatīvu. Šī attieksme būtībā saglabājās cauri diviem gadsimtiem, un baltvācu muižniecība palika Krievijas cariem uzticīga pat tad, kad tie karoja ar vāciešiem, bet latviešu strēlnieki galu galā izrādījās par visspilgtāko starp tiem spēkiem, kas sagrāva carismu un Otro Impēriju (ja Kijevas Krievzemi uzskatām par pirmo, bet PSRS – par trešo).

Skaidrs, ka arī 1940.gads un viss, kas tam sekoja, ne sevišķi sekmēja pārmaiņas latviešu uzskatos par Krieviju un tās lomu Latvijas dzīvē. Raugoties no šīsdienas viedokļa ir jājautā, cik lielā mērā tagad latviešos valdošā attieksme pret «Austrumu kaimiņu» ir no pagātnes mantots stereotips, un cik reāla ir iespēja, ka pagātne varētu atkārtoties?

Šodien šķiet pilnīgi neiespējams, ka Igaunija, Lietuva, Somija, Zviedrija, Vācija vai Polija tādas, kādas tās tagad ir, varētu to vai citu iemeslu dēļ mēģināt mums uzbrukt un pievienot Latviju saviem valdījumiem. Ir pilnīgi nenoliedzams, ka vienīgās reālās briesmas Latvijai un tās neatkarībai patiešām draud tikai un vienīgi no Krievijas.

Bieži dzirdamie spriedumi par to, ka «Krievija GRIB mūs atkal pievienot sev» vai «Krievija to NEGRIB» ir tikai tukši vārdi bez jebkādas jēgas. Pat meitene, kuru bildinājuši divi jauni cilvēki, ne vienmēr var tikt skaidrībā par to, ko viņa īsti grib, kaut gan te runa ir par vienu cilvēku ar vienu galvu. Tad ko gan var teikt par Krieviju kopumā, ja tajā ir simtiem miljonu cilvēku, kuri katrs darbojas atbilstoši saviem tik dažādajiem uzskatiem, vēlmēm un apstākļiem? Šodien var novērot, ka Krievijas vadošā inteliģence, tajā skaitā tādi pazīstami žurnālisti, kā TV pārraižu «Itogi» un «Vesti» veidotāji, izturas ļoti nosodoši pret jebkuru, kaut mazāko šovinisma izpausmi. Ir skaidri jūtams, ka viņi pilnībā apzinās, kādu lomu Krievijas impērija pagātnē ir nospēlējusi citu tautu dzīvē, un dara visu, lai turpmāk tas būtu savādāk. Var teikt arī, ka tagadējā Krievijas valdība ir bijusi pret mums visnotaļ korekta, sevišķi ja ievēro to spiedienu, kas Jeļcina komandai pašu mājās ir bijis jāiztur no «impērisko spēku» puses (un arī no Baltijas krievu sūtītājiem pārstāvjiem). Bet tajā pašā laikā ir nenoliedzams, ka Krievijā pastāv ļoti plašas un ļoti spēcīgas aprindas, kas labprāt pagrieztu visu atkal atpakaļ, kaut arī tas varētu maksāt sabojātas attiecības ar Rietumiem. Šos cilvēkus tagad iedvesmo serbu «varonīgā» cīņa pret visu pasauli par Lielserbijas izveidošanu, pievienojot savai valstij bijušo «savienoto republiku» apgabalus ar lielāku vai mazāku serbu iedzīvotāju īpatsvaru. Neviena valdība nav mūžīga, un neviens nevar uzminēt, kādi spēki varētu nākt pie varas Krievijā pēc Jeļcina. Tāpēc jāatzīst, ka Latvijai IR PAMATS bažām un piesardzībai attiecībā uz Krieviju, un IR PAMATOTS apgalvojums, ka vienīgās potenciālās briesmas mums draud tieši no tās. Vajag tikai pareizi saprast, ko mēs īsti domājam, tā teikdami.

Divas lietas, kas skar Latvijas un Krievijas attiecības, pēdējā laikā ir bijušas mūsu sabiedrības uzmanības lokā.

Pirmā no tām ir Krievijā oficiāli izskanējusi prasība atzīt Krievijas tiesības būt par stabilitātes garantu visā bijušajā PSRS teritorijā (vēlāk Boriss Jeļcins gan papildināja šo tēzi ar piebildi: «ja attiecīgās republikas to vēlas»).

Lai pareizi novērtētu šādus izteicienus, tie vispirmām kārtām ir jāprecizē. Situācija dažādās bijušās PSRS republikās ir ļoti dažāda. Tadžikijā notiek asiņains pilsoņu karš, kura dalībnieki mīda kājām jebkuras cilvēka tiesības, tajā skaitā arī pašu galveno – cilvēka tiesību uz dzīvību. Krievu tautības bēgļu skaits jau rēķināms simtos tūkstošu. Šādos apstākļos patiešām var atzīt Krievijas tiesības uzstāties Tadžikijā par stabilitātes un cilvēka tiesību garantu. Visumā tas atbilst mūsdienu starptautisko tiesību garam. Baltijā, turpretim, nekāda kara nav, un nekādi ārēji stabilitātes garantu nav vajadzīgi. Tātad kopumā minēto Krievijas oficiālo aprindu prasību var atzīt, ja tā tiek formulēta tādā veidā, ka Krievija uzstājas par garantu tajās bijušās PSRS vietās, kur PATIEŠĀM notiek rupji un masveidīgi cilvēktiesību pārkāpumi.

Otra lieta, kas pēdējā laikā ir saistījusi mūsu sabiedrības uzmanību, ir pasaulē joprojām skanošās runas par krieviski runājošo iedzīvotāju cilvēktiesību pārkāpumiem Latvijā. Šos apgalvojumus neapšaubāmi izraisa vispirmām kārtām Latvijas krievu emisāru darbība.

Cilvēka tiesības ir tās tiesības, kuras pēc tagadējiem pasaulē pieņemtajiem morālajiem principiem neatņemami pieder jebkurai cilvēkam, lai arī kur viņš atrastos. Ja kāds Latvijas iedzīvotājs aizbrauktu, piemēram, uz Meksiku ciemos pie slavenās «Mariannas», tad arī tur viņam saglabātos visas cilvēka tiesības, tādas kā: 1) uz dzīvību – meksikāņi nedrīkstētu viņu slepkavot kā Eiropā ebrejus Holokosta laikā; 2) uz pēcnācējiem – meksikāņi nedrīkstētu viņu kastrēt, kā to dara tagad Dienvidslāvijas gūstekņu nometnēs; 3) uz īpašumu – meksikāņi nedrīkstētu tam atņemt viņa ceļasomas; 4) uz pārvietošanos – meksikāņi nedrīkstētu viņu ar varu paturēt Meksikā utt. (tieši izbraukšanas aizliegums bija viens no galvenajiem cilvēktiesību pārkāpumiem, kurā tika apvainota pirmšgorbačova PSRS). Taču Meksikas parlamenta vēlēšanu tiesības šajā komplektā neietilptu.

Ir acīm redzams, ka visas tās tiesības, kas pavada cilvēku, lai kur viņš arī atrastos, NETIEK PĀRKĀPTAS Latvijā ne attiecībā pret krieviem, ne pret kādu citu iedzīvotāju grupu. Taču Latvijā zināmai daļai pastāvīgo iedzīvotāju nav pilsoņu tiesību, sakarā ar krasu valsts valodas maiņu daudziem (pat pilsoņiem) ir grūtības ar valsts valodu, un Latvijā pastāv arī zināma cittautiešu diskriminācija ne valsts likumu un ne valdības lēmumu līmenī, bet gan atsevišķu ierēdņu patvaļas līmenī. Tās ir tās reālās problēmas, kuras krieviski runājošajiem Latvijā PATIEŠĀM IR.

Latvijas krievu emisāru un tālāk Krievijas oficiālo aprindu starptautiskajā arēnā izteiktie apgalvojumi par cilvēktiesību pārkāpumiem Latvijā izsauc pie mums saprotamu sašutumu. Tomēr patiesībā «nav ļaunuma bez labuma». Latvijas diplomātiskie dienesti un masu informācijas līdzekļi cenšas šos apmelojumus atspēkot, un pasaule pamazām uzzin patieso stāvokli, kas nenotiktu, ja abas puses klusētu. Rezultātā problēma tiek internacionalizēta, un varbūt kādreiz lieta nonāks arī tik tālu, ka to mēģinās risināt starptautiskā mērogā. Latvijai tas neapšaubāmi būtu izdevīgi.

Kas attiecas uz Latvijas cittautiešu reālajām problēmām, tad mums tās ir jāsaprot un jācenšas mazināt. Mēs nedrīkstam vadīties no atriebības domām, vienalga, vai šis secinājums izrietētu no kristīgās morāles vai no citas kādas ētisko principu sistēmas. Tālāk, tiesiskā valstī ir pilnīgi jāizskauž jebkura ierēdņu patvaļa. Latvijā drīkst valdīt tikai tās Likums un vienīgi Likums. Lai arī cik triviāla nebūtu šī doma no juridiskā viedokļa, tomēr faktiski Latvijas sabiedrība ir visai tālu no patiesas un vispārējās cieņas pret Likumu.

Jautājumu par pilsonību, kā zināms, izlems jaunievēlētā Saeima. Tad arī kļūs skaidrs, cik lielā mērā vispār saglabāsies šīs problēmas. Gribētos tikai, lai kā vēlētajiem, tā arī kandidāti apzinātos, ka tieši pilsonības jautājums ir galvenais cēlonis (vienalga, pamatotajiem vai netaisnīgajiem) uzbrukumiem Latvijai starptautiskajā arēnā, galvenais cēlonis potenciālajiem sarežģījumiem ar Krieviju, kā arī galvenais cēlonis iekšējam saspīlējumam pašā Latvijā. Vajadzētu rūpīgi apsvērt, cik lielā mērā tas mērķis, kuru cer sasniegt ar stingru pilsonības politiku, vispār ir reāli sasniedzams un vai Latvijai tā dēļ patiešām ir vērts radīt sev visus šos sarežģījumus. Nav noliedzams, ka ja minētā nestabilitātes cēloņa nebūtu, tad mēs varētu daudz mierīgāk vērot to, kas pašlaik notiek aiz mūsu austrumu robežas un ar daudz mazākām bažām gaidīt, ko nesīs pasaulei trešdien Maskavā atklājamais Astotais ārkārtējais Krievijas Tautas deputātu kongress.

Raksts⁴ tika publicēts «LV» 2. numurā 1993.gada 11.martā rubrikā «Starptacionālās lietas».

⁴ Egle Valdis. «Mēs un Krievija». «Latvijas Vēstnesis» Nr.2, 1993.03.11.

3. Jeļcina pirmā sakāve

1993.03.16 09:40 otrdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

«Septiņas reizes nomēri, vienu reizi nogriez!» – atbilstoši šai parunai līdz šim ir attīstījušās Krievijas parlamenta attiecības ar Borisu Jeļcinu. Septiņos deputātu kongresos atkārtojās viena un tā pati aina: vairākums parlamentā bija naidīgi noskaņots pret Jeļcinu, sākumā vienkāršu deputātu no Maskavas, vēlāk parlamenta priekšsēdētāju un visbeidzot valsts prezidentu, bet galu galā arvien pakļāvās viņam un izpildīja visas viņa prasības. Astoto reizi tas vairs neizdevās. Kas tad tagad ir noticis un kādas tam var būt sekas?

Krievijas Tautas deputātu kongresu ievēlēja tikai trīs gadus atpakaļ (vienlaicīgi ar mūsu Augstāko Padomi), taču valsts tad bija pavisam citāda, nekā tagad, un bija citi vēsturiskie apstākļi. Tolaik Baltija bija jau pilnīgi «atmodusies» un ļoti aktīva, bet Krievija, kura savā politiskajā attīstībā atpalika apmēram par diviem gadiem, vēl tikai «modās». Tāpēc pie mums tā gada vēlēšanas bija jau visumā demokrātiskas un godīgas, bet Krievijā tās vēl pavadīja masveidīgas partijas aparāta organizētas krāpšanas un nelikumības (kādas vairs nebūtu iespējamās šodienas Krievijā). Laiki strauji mainījās, bet deputātu mandāti palika tiem pašiem cilvēkiem. Būtībā šī pretruna starp jau pilnīgi pārveidojušos valsti un tās aizvēsturisko parlamentu bija visu neatkarīgās Krievijas politisko kolīziju pamatā.

Ilgu laiku Jeļcinam un viņa grupai izdevās vadīt šo dīvaino saeimu ar visdažādāko, reizēm patiešām apbrīnas cienīgu manipulāciju palīdzību. Piemēram, pašā pirmajā kongresā, kad deputāti atkal un atkal noraidīja viņa kandidatūru priekšsēdētāja amatam, pirms kārtējās balsošanas tos sasēdināja autobusos, aizveda uz kinoteātri un parādīja tikko kā izlaisto Staņislava Govoruhina filmu «Tā dzīvot nedrīkst». Šokētie un apmulsušie deputāti nākošajā rītā beidzot nobalsoja par Jeļcinu. Turpmāk septiņu kongresu laikā Krievijas deputātu vairākums gan būtu labprāt pretojies Jeļcinam, bet tajā pašā laikā arī baidījās to darīt, sevišķi pēc augusta puča, kad pietiktu viena Jeļcina mājiņa, lai Krievijas Tautas deputātu kongress aizietu nopakaļ savam vecākajam brālim – PSRS parlamentam.

Tur, pirmajā kongresā, dalot priekšsēdētāja vietnieku amatus, Jeļcina grupa arī pārvilka savā pusē vienu no svārstīgajiem – Pļehanova institūta katedras vadītāju, ekonomisko zinātņu doktoru, profesoru Ruslanu Hasbulatovu, kurš nācis no Groznijas Čečenijā. Jau sākot ar pirmajiem kongresiem parlamenta sēdes visbiežāk vadīja Hasbulatovs, un tieši viņš kļuva par Jeļcina grupas izplānoto manipulāciju galveno realizētāju.

1991.gada vasarā, dažus mēnešus pirms augusta puča, žurnāls «Ogoņok» savā 28.numurā publicēja plašu interviju ar Hasbulatovu. Ja šodien pārlasa to, ko viņš tolaik ir teicis par Savienības parlamentu, tad kļūst jo sevišķi labi redzams, cik lielā mērā toreizējā PSRS situācija atkārtojas tagadējās Krievijas mērogā. «Pat lielajā politikā, sevišķi mūsējā, itin bieži nebūt ne pēdējo lomu spēlē tīri cilvēciski, emocionāli motīvi. Patiešām, cilvēki nostrādājuši divus gadus, vēl trīs priekšā, bet te, redziet, piedāvā izklīst gandrīz vai pēc sešiem mēnešiem» – tā Hasbulatovs skaidro PSRS parlamenta nīkno pretošanos republiku lomas nepārtrauktajai augšanai. Tagadējais Krievijas parlaments ir nostrādājis trīs gadus, priekšā vēl četri, un nu, redziet, piedāvā referendumu, kurā viens no jautājumiem – vai vajag atlaist šo parlamentu...

Frakcijas «Līdztiesība» paziņojums par manu rakstu

Vēl viena krievu preses reakcija uz šo rakstu

ministrs. Ja parlamentārieši apstātos pie sasniegtā, tad stāvoklis Krievijā arī būtiski nemainītos. Tomēr psiholoģijas likumi darbojas ne tikai jautājumā par parlamenta atlaišanu vien. Konservatīvie deputāti nu ir izbaudījuši uzvaru. Ir noticis lūzums viņu pasaules uztverē. No psiholoģijas viedokļa ir gandrīz neiespējami, ka viņi varētu tagad apstāties un nemēģināt panākt kaut ko vairāk. Tāpēc jādomā, ka Krievijas parlaments drīz vien prasīs pilnīgu Jeļcina un viņa valdības atkāpšanos un sāks aktīvi iesaistīties izpildvaras darbā. «Kāpēc gan neņemt varu, ja tagad to VAR paņemt?» – lūk visticamākais opozīcijas izturēšanās vadmotīvs tuvākajam laikam.

Abstrahējoties no detaļām, var teikt, ka Jeļcinam ir divas galvenās iespējas atbildei uz Astotajā kongresā notikušo. Viens ceļš ir samierināšanās un piekāpšanās. Tas nozīmētu tālāku Prezidenta autoritātes krišanu gan deputātu, gan arī tautas acīs. Gala rezultāts droši vien būtu tāds, ka viņam vai nu nāktos demisionēt, vai arī Prezidents praktiski pazaudētu jebkuru ietekmi un kļūtu par valsts galvu tikai reprezentācijai. Faktiskā vara abos gadījumos, visticamāk, nonāktu nacionālistiski noskaņotu spēku rokās. Viegli iedomāties, ko tas varētu nozīmēt Krievijas «tuvējai aizrobežai».

Otrs ceļš Jeļcinam ir reaģēt droši un enerģiski. Taču tas laiks, kad parlamenta atlaišanai pietiktu ar vienu viņa dekrētu, tagad ir aizgājis uz neatgriešanos. Varbūt nākotnes vēsturnieki teiks, ka Jeļcins palaida garām šo vienreizējo izdevību un nosauks to par viņa «liktenīgo kļūdu», taču šodien tas vairs nav labojams. Tagad Jeļcina pretestība parlamenta lēmumiem (piemēram, referendumā rīkošana pret Kongresa un AP gribu) tikai stimulēs Krievijas sabrukumu. Nav grūti iedomāties vietējās varas turētāju reakciju, ja no Maskavas, no diviem dažādiem centriem sāks nākt telegrammas ar mudinājumiem nepakļauties otram centram. Autonomo republiku vadītāji jau arī bez tā tagad ir apraduši ar domu, kas vēl trīs gadus atpakaļ tiem liktos pilnīgi neiespējama: «Bet kāpēc gan arī MAN nekļūt par pilnīgi neatkarīgas valsts prezidentu, līdzīgi Kravčukam vai Akajevam? Kādēļ gan arī MŪSU karogs nevarētu plīvot pie ANO ēkas Ņujorkā?».

Tajā pašā intervijā korespondente Žuravskaja uzdod Hasbulatovam šādu jautājumu: «Runā, ka Krievijas vadībā pastāv divas jeļciniešu grupas. Viena radikāla, no Sverdlovskas, otra mērenā – Hasbulatova grupa». Toreizējais priekšsēdētāja vietnieks to noliedz, taču šodien, kad kopējais pretinieks ir izzudis, abas grupas jau sen ir uzsākušas asu politisku cīņu.

Kas tad īsti ir noticis Astotajā Krievijas Tautas deputātu kongresā? Ir notikušas trīs lietas: 1) augusta puča saceltais vilnis jau ir noplācis, ekonomiskais stāvoklis turpina pasliktināties, kā rezultātā Jeļcina autoritāte ir stipri kritusies, un deputātu vairākums, kurš vienmēr ir bijis noskaņots pret viņu, vairs tik ļoti no viņa nebaidās; 2) runājot viņa paša vārdiem, «cilvēcisku, emocionālu motīvu» dēļ Hasbulatova grupa ir nostājusies pret Prezidentu un (vismaz šajā jautājumā) kļuvusi par «deputātu purva» sabiedroto; 3) šāda sabiedrotā parādīšanās ir vēl vairāk iedvesmojusi konservatīvos deputātus, kuri tad nu arī beidzot pirmoreiz iedrošinājās panākt savu.

Pamēģināsim tagad padomāt, kādas šim notikumam varētu būt sekas. Pagaidām vēl nekas īpaši nav izmainījies. Jeļcins joprojām ir Krievijas prezidents, bet Černomirdins – tās premjer-

Krievija ir pārāk liela un pārāk neviendabīga, lai varētu ilgstoši izturēt centralizētas varas trūkumu. Arī Ķīnā mūsu gadsimta divdesmitajos un trīsdesmitajos gados izzuda centralizēta vara. Katrs atsevišķas armijas pavēlnieks kļuva par neierobežotu diktatoru viņam pakļautā karaspēka ieņemtajos rajonos. Taču tā bija mononacionāla valsts, kura vēlāk atkal konsolidējās. Krievija pēc tāda perioda vairs nespētu apvienoties, vismaz visā pilnībā ne.

Tādējādi pašreizējā situācija Krievijā ir diezgan līdzīga situācijai PSRS pirms augusta puča. Konservatīvais PSRS parlaments gan savās korporatīvajās interesēs, gan vadoties no krieviski-nacionālistiskiem lielvalsts saglabāšanas centieniem darīja to, kas viņiem likās glābjam viņu gribēto valsti, bet kas objektīvi noveda pie tās negaidīti ātra sabrukuma. Tagad Krievijas konservatīvais parlaments, atkal vadīdamies gan no savtīgām interesēm, gan arī komunistiski-nacionālistiskām idejām, ir spēris pirmo soli ceļā, kas tiem šķiet glābjam Krieviju, bet objektīvi sekmē šīs lielvalsts tālāku sabrukšanu.

Tādi, manuprāt, ir divi galvenie virzieni, kādos draud attīstīties situācija aiz mūsu austrumu robežas: krieviski nacionālistiska valdība vai arī Krievijas sadalīšanās vairākās valstīs.

Latvijas «krievvalodīgā» opozīcija jau sen ar nepacietību gaida pārmaiņas Krievijā, lai varētu sākt rīkoties arī šeit. Jādomā, ka šodien viņi skatās uz austrumiem ar krietni lielākām cerībām, nekā vakar. Nacionālistiska, krieviski orientēta valdība Maskavā – tas būtu taisni tas, ko viņi gribētu. Ja vēl pie tam arī Rīgā saglabātos nepieņemama, nacionāli (latviski) orientēta vara, tad augsne konflikta attīstībai būtu patiešām lieliska.

Kad 1918.gadā pēc sakāves karā sabruka Austroungārijas monarhija, kad neatkarību deklarēja Čehoslovākija un Ungārija, bet bijušās impērijas citas zemes tika atdotas Polijai, Rumānijai un Serbijai, tad Vīnē vientuļi palikušie parlamenta deputāti no pašas Austrijas 30.oktobrī pasludināja, ka viņu zeme pievienojas Vācijai. Taču uzvarētāji to aizliedza, un kāds no Francijas vadītājiem izteicās tā: «Man tik ļoti patīk Vācija, ka es labāk gribētu, lai viņas būtu divas». Šodien Latvijā droši vien daži varētu atkārtot tā francūža vārdus jaunā kontekstā: «Mēs tā mīlam Krieviju, ka labprāt gribētu, lai viņu būtu daudz daudz».

Taču Krievijas demokrātiskās aprindas nevēlas nedz šovinistisku valdību, nedz arī savas valsts sadalīšanos, un joprojām cer, ka vēl izdosies izvairīties no abām šīm iespējām.

Raksts⁵ tika publicēts «LV» 3. numurā 1993.gada 18.martā rubrikā «Politika» ar Redaktora nomainītu nosaukumu: «Austrumu pusē, kur Krievija».

LR Augstākās Padomes frakcija «Līdztiesība» uz to reaģēja ar L. Kurdjumova 1993.gada 22.martā parakstītu Paziņojumu, kurš ar nosaukumu «Nē – provokācijai!»⁶ tika publicēts laikraksta «Panorama Latvii» 1993.gada 25.martā.

4. Par cilvēktiesībām un PID (I)

1993.04.09 12:37 piektdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Publikācijas Rietumu presē par cilvēktiesību pārkāpumiem Latvijā kļuvas par tik parastu parādību, ka gandrīz nevienam te vairs izbrīnu nerada. Jeļcins Kanādā un Kozirevs ASV runā par šiem pārkāpumiem kā par vispārzināmu faktu un ar to pamato Krievijas karaspēka izvešanas pārtraukšanu. Latvijas krievu laikraksti «SM-segodņa» un «Panorama Latvii» vienu pēc otras publicē slaveno rakstnieku Buzajeva, Zaļetajeva, Sevidovas un Kolguškinas esejas, bet cilvēktiesību aizsardzības komiteja rīko plašas akcijas samīdīto tiesību aizstāvēšanai. Es pamēģināšu apskatīt šīs lietas, balstoties no vienas puses uz paša pieredzētiem ļoti konkrētiem gadījumiem un, no otras puses, uz visabstraktākajiem apsvērumiem par taisnīgumu un vispārīgiem konfliktu risināšanas paņēmieniem.

Jautājums par cilvēktiesībām Latvijā pašlaik visvairāk tiek saistīts ar Pilsonības un Imigrācijas departamenta darbību. Tā ir iznācis, ka man ar šo departamentu ir bijusi ļoti cieša saskare. Pašā tā eksistences sākumā mēs ar Māri Pļavnieku LTF nama jumtistabiņā vairākkārt runājām par dažiem PID kompjūterizācijas jautājumiem, vēlāk Departamenta darbības pamatus un principus man kā «Dienas» žurnālistam intervijā skaidroja direktora vietnieki Juris Dombrovskis un Gints Ernestsons. Pēc tam es

⁵ Egle Valdis. «Austrumu pusē, kur Krievija». «Latvijas Vēstnesis» Nr.3, 1993.03.18.

⁶ «Нет провокации! Заявление фракции “Равноправие”». «Панорама Латвии» 1993.03.25.

četrus mēnešus biju Departamenta kadru darbinieks, iepazīstot šo iestādi arī no iekšpuses, un visbeidzot pie manis sāka griezties pēc palīdzības paziņas, kuriem bija radušās problēmas ar reģistrāciju.

Vai Departaments pārkāpj Latvijas likumus, kā to apgalvo simtiem cietušo? Varu atbildēt: jā, pārkāpj. Ilustrēšu šo apgalvojumu ar vienu piemēru no savas personīgās pieredzes. Latvijas ZA Elektronikas institūtā mēs gandrīz 20 gadus nostrādājām kopā ar cilvēku, kuru sauc par Mišu Kaltiginu. Viņa māte ir dzimusi Latgalē pie Ludzas, bija Latvijas Republikas pilsoņe. Tātad, saskaņā ar LR pašlaik spēkā esošo likumdošanu, arī Miša Kaltigins IR Latvijas pilsonis. Mātes pirmais vīrs Kuksinskis, arī Latgales krievs, dienēja Latvijas armijā, ir saglabājušies dienesta dokumenti. Pēc tam, kad viņš 1944.gadā nomira no tuberkulozes, Mišas māte apprecējās ar krievu-iebraucēju, finanšu ministrijas darbinieku Kaltiginu un pārcēlās uz Rīgu. Kad māte pirms gadiem desmit nomira, tuvinieki visus viņas dokumentus ielika viņai zārkā (kāds neprāts no šīsdienas viedokļa!).

«Mēs nedalām pilsoņus kategorijās», – mēdza teikt mans bijušais šefs, PID Latgales priekšpilsētas nodaļas vadītājs Lejiņa kungs, – «bet mēs dalām kategorijās tos pilsonības pierādījumus, kurus viņi ir uzrādījuši». Pirmās kategorijas pierādījumi ir Latvijas laika dokumenti, kuros skaidri ierakstīts, ka minētā persona ir Latvijas Republikas pilsonis, piemēram, pase, arī dzimšanas apliecība (Latvijas laikā tajā atzīmēja vecāku pilsonību), laulības apliecība (tur fiksēja laulāto pilsonību) u.c. Otrās kategorijas pierādījumi ir Latvijas laika dokumenti, kuros pilsonība tiešā veidā nav fiksēta, bet no kuriem tomēr ir noprotams, ka persona nevarēja nebūt pilsonis (piemēram, Latvijas skolu diplomi, karaklausības dokumenti utt.). Trešās kategorijas pierādījumi ir tādi padomju laika dokumenti, pēc kuriem iznāk, ka cilvēkam vajadzēja būt Latvijas pilsonim (piemēram, dzimis un pilngadību sasniedzis Latvijā tās neatkarības laikā). Ceturtajai kategorijai pieder ar dokumentiem vispār neapstiprināti apgalvojumi, ja reģistrators tiem tic. Piektajai kategorijai pieskaitāmi tie paši apgalvojumi, ja reģistrators tiem netic. Saskaņā ar instrukciju, reģistrators katram pilsonim piešķir vienu no šīm kategorijām un atzīmē to pilsoņa iesnieguma labajā augšējā stūrī. Pēc ieceres šo kategoriju jēga ir tāda, ka pirmajai un otrajai kategorijai neviens pakaļ nemeklēs, bet ceturto un piekto noteikti centīsies dokumentāli pārbaudīt.

Reģistrējot iedzīvotājus, PID visiem aizpilda t.s. pirmuzskaites veidlapu. Nepilsoņiem ar to lieta arī beidzas, bet pilsoņi papildus vēl raksta t.s. pilsoņa iesniegumu, kura jēga ir sekojoša: «Es, tāds un tāds, esmu Latvijas Republikas pilsonis, uzrādu tādus un tādus pierādījumus (vai neuzrādu nekādus) un ar šo iesniegumu juridiski uzņemos atbildību par savu apgalvojumu pareizību. Esmu brīdināts, ka par nepatiesu ziņu sniegšanu tiks sodīts». Reģistratoram VISPĀR NEKAD nav tiesību noraidīt, nepieņemt šādu pilsoņa iesniegumu. Pat ja tas ir acīm redzamā pretrunā ar pārējiem reģistrējamā dokumentiem, arī tad iesniegums ir vispirms jāpieņem, bet pēc tam var sākt tiesas procesu par nepatiesu ziņu sniegšanu.

Un tā nu Kaltigina Mišas pirmās kategorijas pierādījumi gulēja kapsētā zem zemes, bet pats viņš bija noskaņots galēji melanholiski: «Mani noteikti neregistrēs, tāpēc nemaz neiešu uz turieni!». Tikai es, tolaik PID ierēdnis ar visām attiecīgajām regālijām kabatā, pierunāju viņu tomēr pakļauties LR likumam par iedzīvotāju reģistrāciju un iesniegt par sevi PATIESAS ziņas. Es izskaidroju viņam pilsoņa iesnieguma juridisko jēgu, piecu pierādījumu kategoriju lomu, iepazīnos ar tiem dokumentiem, kuri viņam bija saglabājušies, un uz to pamata uzrakstīju pilsoņa iesniegumu, kuru Miša pēc tam pārrakstīja un parakstīja. Caur manām rokām ir izgājuši tūkstošiem pilsoņu iesniegumu, tajā skaitā ļoti daudzi no krieviem (Latgales priekšpilsētā gandrīz vai puse pilsoņu ir nelatvieši). Ļoti daudzi no šiem iesniegumiem ir bijuši juridiski analfabētiski (tā vietā, lai rakstītu par savas pilsonības pierādījumiem, cilvēki nezin kādēļ ļoti mīl stāstīt par to, kuros kapos apglabāti viņu vecāki utt.). Ņemos apgalvot, ka manis sacerētais Mišas iesniegums uz vispārējā fona izskatījās kā pati juridiskā pilnība: lakoniskos vārdos, nenovirzoties ne uz kādām blakus lietām, uzskaitot dokumentus, to numurus un izdošanas laikus, tika pierādītas trīs lietas: 1) ka Ludzas apriņķī dzimušais kareivis Kuksinskis trīsdesmitajos gados dienējis Valmieras kājnieku pulkā; 2) ka viņa atraitne četrdesmitajos gados apprecējusies ar Kaltiginu; 3) ka šī sieviete ir reģistrējamās personas māte. Tālāk tika norādīti iespējamie iesnieguma apgalvojumu pareizības pārbaudes ceļi Valmieras kājnieku pulka un Vecslabadas pareizticīgo draudzes arhīvos un doti divu Mišas mātes māsu personu kodi (abas jau bija reģistrētas kā pilsoņes).

Protams, bez visa tā varēja iztikt, jo PID ir jāpieņem jebkurš, pat ne ar ko neapstiprināts pilsoņa iesniegums; maksimālais, ko reģistrators drīkst atļauties, ir – uzlikt šī iesnieguma stūrī atzīmi 5: «es neticu». Mišas uzrādītie dokumenti bija tipiski otrās kategorijas pierādījumi: to ķēdīte sākās ar Latvijas laika dokumentiem, taču mātes pilsonība tajos nebija skaidri fiksēta.

Un lūk, Miša devās uz savu, tagad jau leģendāro, 4. reģistrācijas iecirkni «Teikas» veikala pagalmā. Pilsoņa iesniegumu viņam atstūma atpakaļ ar vārdiem: «Atdodiet šīs blēņas tam, kurš jums to uzrakstīja» (tātad man!). Uz Mišas iebildumu, ka reģistratoram nav tiesību noraidīt iesniegumu, atbildēja, ka agrāk nebija, bet tagad ir. Uz jautājumu, kā sauc reģistratori, atbildēja, ka to zina punkta

vadītāja (īstenībā uz katra galda ir jābūt plāksnītei ar reģistratora vārdu). Lūgumu aizvest pie vadītājas izpildīja. Vadītāja arī atteicās nosaukt savu vārdu, tomēr nepiemetināja, ka tas būtu zināms PID Vidzemes priekšpilsētas nodaļai. Par lietas būtību izteicās tā: «Mums ir tiesības šaubīties». Tālāk Mišam pasē iespieda «nepilsoņa» zīmogu. Un viss. Divas sievas, darבודamās «Teikas» gastronomas sētā, dažās minūtēs bija pierādījušas man, ka Latvija šobrīd NAV tiesiska valsts, kurā valdītu Likums, nevis ierēdņu patvaļa.

No dzīves konkrētikas tagad pāriesim otrā galējībā un apcerēsim šo atgadījumu no vispārēja filosofiska viedokļa. Kā zināms, 1940.gada 17.jūnijā PSRS iebruka draudzīgas, neitrālas kaimiņvalsts teritorijā un uzsāka pret tās iedzīvotājiem vērstu genocīdu. No nepilniem 2 miljoniem iedzīvotāju ne mazāk kā 50 tūkstoši cilvēku tika noslepkavoti, ne mazāk kā 150 tūkstoši represēti un deportēti uz Krieviju, ne mazāk kā 150 tūkstoši citu bija spiesti bēgt no valsts. Viņu vietā tika gan organizēti iepludināti, gan neorganizēti ieplūda apmēram miljons iebrāucēju, kas 45 gadu laikā pilnīgi izmainīja gan Latvijas etnisko struktūru, gan tās kopējo seju un dzīves vidi. Šajā laikā izauga divas latviešu paaudzes, uz kurām visā to dzīves laikā notiekošais nepārtrauktais noziegums atstāja neizdzēšamu iespaidu. Ja sākumā, četrdesmitajos un piecdesmitajos gados, galvenais visu šo cilvēku sāpju iemesls bija terors un represijas, tad vēlāk, sešdesmitajos, septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados par galveno sāpi kļuva tieši kolonizācija, kura lēnām, kā spīdzinot, kā uz galvas krītoši pilieni, pamazām laupīja cerību uz taisnības uzvaru kādreiz nākotnē. Un tieši ar šo sāpi latvieši arī iegāja Trešajā Atmodā, un tā uzlika savu zīmogu visam, kas tālāk notika.

Nav noslēpums, ka Pilsonības un Imigrācijas departaments radās kā reakcija uz Padomju Savienības 45 gadu laikā piekopto noziedzīgo politiku. PID dibinātāji un vairums darbinieku, protams, savu īsto mērķi saskatīja nebūt ne vienaldzīgā «iedzīvotāju inventarizācijā», bet gan tālākas kolonizācijas apturēšanā un vismaz daļējas dekolonizācijas ierosināšanā. Arī PID nav viendabīgs pēc sastāva. Vieni savu sūtību redz pedantiskā Likuma ievērošanā, citi, turpretim, domā, ka dekolonizācijas taisnīgajai lietai nekāds likums nevar būt šķērslis. Visumā dominē pieturēšanās pie Likuma, šur tur to pēc iespējas pārkāpjot vai brīvi interpretējot. Jāteic, ka šādas taktikas panākumi līdz šim nav bijuši sevišķi lieli. Pēc Ziemeļkaukāzu nesen apmeklējušā žurnālista Ata Klimoviča ziņām («Diena» 6.aprīlī) Čečeniju pusotra gada laikā ir atstājusi viena trešdaļa tur dzīvojušo krievu (Latvijai pilnīgi neiedomājams rezultāts!), – atstājusi bez jebkāda juridiska pamatojuma starptautisko tiesību jomā, bez dalījuma pilsoņos un nepilsoņos, bez PID un Iedzīvotāju Reģistra un (galvenais!) pat bez jebkādas starptautiskas rezonances par cilvēktiesību pārkāpumiem šajā Krievijas reģionā. Pēc akadēmiķa Zvidriņa vārdiem («Diena» 3.aprīlī) 1992.gadā Latviju atstāja apmēram 50 tūkstoši cilvēku jeb 5 procenti no «nepilsoņiem». Toties par mums tagad runā un raksta visā pasaulē!

Vairums Latvijas pilsoņu faktiski NEZIN, kā vajadzētu rīkoties un kāda būtu izeja no šīs situācijas, kurā mūs ir iegrūdis PSRS noziegums. Gandrīz katram ir draugi starp nepilsoņiem, un gandrīz katrs gribētu, lai VISPĀR notiktu vismaz daļēja dekolonizācija, bet kaut kā tā, lai tieši viņa draugus tā neskartu. Rezultātā šādi cilvēki ieņem nogaidošu pozīciju, neizrādīdami nekādu aktivitāti nedz dekolonizācijas veicināšanai, nedz arī vēršoties pret citu aktivitātēm šajā jomā. Tas attiecas arī uz tiem valsts ierēdņiem, kuriem pēc idejas būtu jāapkaros vienas daļas PID darbinieku dekolonizācijas vārdā izdarītie biežie, bet visumā sīkmanīgie un neefektīvie likumpārkāpumi. Tieši ar šādu psiholoģiju ir izskaidrojama viņu pasivitāte, par kuru tik daudz runā opozīcijas darboņi.

Arī pašam Likumam nav lielas autoritātes nevienā no Latvijas iedzīvotāju slāņiem. Viena lieta, ja likumu noteicis kāds leģendārs likumdevējs, kā Likurģs Spartā, vai vismaz, kā Amerikā, pirms divsimt gadiem Vašingtons ar Medisonu, bet pavisam cita lieta, ja to ir pieņēmusi visu lamātā AP, un katram ir skaidrs, ka likumu varēja pieņemt šitādu, bet varēja arī citādu. Nepilsoņi to uzskata par netaisnīgu tādēļ, ka tas laupa viņiem pilsoņtiesības, bet radikālākie no pilsoņiem tāpēc, ka tas galu galā legalizēs kolonizācijas sekas vismaz par 90 procentiem. Gan vieni, gan otri faktiski uzskata, ka uz likumu ir jābalstās tad, kad tas ir izdevīgi vai kad citādi nevar.

Un tā mēs iegūstam to, kas mums ir: sievas, kas veikala sētā izšķir, kurš pelnījis pilsonību un kurš ne, kurš ir pastāvīgais iedzīvotājs un kuram spiest pasē tikai «apaļo zīmogu», tiesas prāvas pret PID, uz kurām Departamenta pārstāvji neierodas, sašutušo «PSRS pilsoņu» rindas Cilvēktiesību aizstāvības komitejas telpās Torņa ielā 4, petīcijas Augstākajai Padomei, prezidentam Klintonam un visvisādām starptautiskām organizācijām, Buzajeva un citu literātu raksti krievu presē, kuros ne ar vārdu, ne ar mājienu nav pieminēts, ka pret Latviju kādreiz būtu pastrādāts kāds starptautisks noziegums, no kura sekām mēs visi tagad ciešam, un viss izskatās tā, it kā šie liekulīgie latvieši vienkārši savas ļaunās dabas dēļ būtu ne no šā, ne no tā atņēmuši pilsoņtiesības vienai trešdaļai valsts iedzīvotāju.

(Turpinājums nākamajā numurā)

Raksts⁷ tika publicēts «LV» 1993.gada 13.aprīlī rubrikā «Nacionālās lietas» ar Redaktora nomainītu nosaukumu «Cilvēktiesības un departaments».

5. Par cilvēktiesībām un PID (II)

1993.04.10 11.00 sestdiena

(Turpinājums; sākumu sk. iepriekšējā numurā)

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

«Atcerēsimies, kā Tautas fronte savas darbības sākumā liekulīgi norobežojās no LNNK un Pilsoņu kongresa, kas netraucēja tai ātri un efektīvi izpildīt nacionālradikāļu maksimālo programmu» – saka Vladimirs Buzajevs savā rakstā «Karojošā liekulība» avīzes «Panorama Latvii» š.g. 3.aprīļa numurā.

Ja Buzajeva kungs un viņa domubiedri spētu šeit saskatīt ne tikai latviešu liekulību, bet arī parādības ĪSTOS cēloņus, tad iegūtā aina varētu būt visai pamācoša. Laikā no 1988.gada vidus līdz 1991.gada beigām LTF bija galvenā latviešu tautā valdošo noskaņu paudēja, un pārgrozības LTF kursā tikai atspoguļoja izmaiņas tautas vairākuma domās. 1988.gadā LNNK pirmā atklāti izvirzīja LR neatkarības atjaunošanas ideju, taču tautas vairākums tad vēl neticēja, ka šī ideja ir realizējama. Tikai apmēram pēc gada lielākā cilvēku masa sāka uztvert to kā patiešām sasniedzamu un tādēļ izvirzāmu mērķi, un tad arī LTF mainīja savu nostāju ar slaveno 30.maija deklarāciju. 1989.gadā Pilsoņu komitejas sāka LR pilsoņu reģistrāciju atbilstoši pirmskara Pilsonības likumam, taču tautas vairākums tad vēl nedomāja, ka «vecajiem» pilsoņiem vajadzētu uz šāda pamata norobežoties no nepilsoņiem. Krievu iedzīvotāju demokrātisko daļu tie uztvēra kā savus sabiedrotos, bet Interfronti līdz ar LR pilsoni Aleksejevu – kā pretiniekus. Tikai pēc apmēram diviem gadiem par dominējošo kļuva doma, ka tieši vienaldzīgi aukstās starptautisko tiesību juridiskās normas ir tās, kas konkrētajā situācijā dod vienīgo pareizo risinājumu, un tas arī atspoguļojās AP 1991.gada novembra lēmumos. Jau otro reizi «radikāļiem» bija izdevies pārliecināt un «radikalizēt» tautu.

Bet kādēļ tas viņiem izdevās? Pirmkārt jau, protams, «radikāļu» ideju patiesās vienkāršības un loģiskās skaidrības dēļ. Bet otrkārt – un šobrīd tas mums ir vissvarīgākais – Interfrontes un frakcijas «Līdztiesība» pūliņu dēļ. Pastāvīgie uzbrukumi, pastāvīgie apvainojumi, pastāvīgie meli četru gadu laikā – tas viss nevarēja neatstāt nomācošu iespaidu, un rezultāts bija sakosti zobi un lēmums: «Nē! Tie nu reiz ir jānobīda malā, citādi te nekas nav darāms! Pilsonības likums dod mums tādu iespēju, un tā ir jāizmanto».

Ja Buzajeva kungs un citi līdzīgi literāti domā, ka, apvainojot latviešus «karojošā liekulībā», var panākt nepilsoņu un citu nelatviešu stāvokļa uzlabošanu, tad tas ir pilnīgs analfabētisms cilvēku psiholoģijas jomā. Šādas aktivitātes, ieskaitot arī Baltijas krievu emisāru iedvesmotās Krievijas līderu uzstāšanās un Rietumu preses publikācijas, var izsaukt tikai un vienīgi latviešu vairākuma jaunu nocietināšanos un tautas tālāku «radikalizāciju». Rezultāts ļoti viegli var būt atkal sakosti zobi un lēmums: «Nu, ja tā, tad lai viņi iet vien mājup, un saulainu viņiem taciņu!».

Divas reizes «radikāļiem» izdevās tautas vairākumu pārliecināt. Tagad viņi to mēģina izdarīt trešo reizi, bet vairākums svārstās: «Uzņemt kursu uz masveidīgu dekolonizāciju, vai neuzņemt? Nepilsoņu kontingents ir mums draugi, kurus ieslēgsim savā vidū, vai augonis, kurš jāizoperē, lai cik arī dārgi tas nemaksātu? Balsot par Demokrātiskā Centra partiju vai par 18.novembra savienību?». Un visa krievu preses sarīkotā kampaņa, tās nepārtraukti Latviju nievājošais un visu tās dzīvi nomelnojošais tonis, Baltijas «krievvalodīgo» organizētie uzbrukumi no pasaules preses un Krievijas līderu puses – tas viss viennozīmīgi «lej ūdeni uz radikāļu dzirnāvam», jo arvien vairāk cilvēku sāk domāt, ka mierīga līdzaspastāvēšana ar «krievvalodīgo kopienu» nav iespējama un ka tāpat ir jārealizē masveidīgas dekolonizācijas plāns.

Nav izslēgts, protams, ka zināmas aprindas Krievijā (un arī Latvijā) ļoti labi saprot, KURP ved šis ceļš, un pilnīgi apzināti dezinformē Krievijas un pasaules sabiedrisko domu, arī prezidentu Jeļcinu (kā savā laikā Gorbačovu) tieši ar mērķi izprovocēt tālāku noskaņojuma radikalizāciju Latvijā Saeimas vēlēšanu priekšvakarā, centrisko partiju sakāvi vēlēšanās, attiecīgi abu spārnu radikāļu dominēšanu

⁷ Egle Valdis. «Cilvēktiesības un Departaments». «Latvijas Vēstnesis» 1993.04.13.

jaunajā parlamentā un vispār valstī, līdz ar to situācijas saasināšanos, tālāk tās destabilizāciju, bruņotu konfliktu un kā galarezultātu – Krievijas armijas palikšanu šeit vai atkārtotu ievešanu un vispār Krievijas kontroli pār Latviju pastāvīga spiediena apstākļos.

Vairākums tajā balsu korī, kurš tagad skan par «krievvalodīgo» tiesībām un to pārkāpumiem Latvijā, tomēr pieder cilvēkiem, kuri ir patiesi aizvainoti par savu agrāko privilēģiju un agrākā stāvokļa zaudēšanu, nobažījušies par neskaidro nākotni un jo sevišķi sašutuši par PID ierēdņu nelikumībām un patvaļu, par saņemtajiem no tiem pazemojumiem un apvainojumiem.

Tā visa rezultātā arī krieviski orientētie Latvijas pilsoņi atsakās no centrisko partiju atbalstīšanas un ir gatavi atdot savas balsis par pretējā virziena «radikāļiem», tādiem kā Krievu partija. Tā notiek valsts dzīves saasināšanās, sabiedrības polarizācija, izpaliek iespēja sabiedrībai apvienoties uz centriskas platformas pamata. Mierīgas un stabilas valsts pazīme ir tieši spēcīgs politiskais centrs, kamēr šī centra izretināšanās arvien liecina par tuvojošos krīzi, konfliktu vai pat katastrofu.

Pamēģināsim tagad rezumēt visu iepriekš sacīto. Mēs redzam, ka Latvija pagaidām nav spējusi nodrošināt pilnīgu Likuma varu valsts teritorijā. Reāli pastāv cittautiešu diskriminācija valsts iestāžu darbinieku patvaļas līmenī, ierēdņu nesodīta «pašdarbība» (protams, it kā «augstākas taisnības» vārdā) valstiski ļoti svarīgu lēmumu realizācijā. Pamatots sašutums par šādu praksi pa lielāku daļu izvērsas nepareizās un naidīgās interpretācijās, raksturojot to kā mērķtiecīgu valsts politiku, kaut gan valsts politika ir izteikta tās likumos un valdības lēmumos, nevis ierēdņu pašdarbībā. Tas viss izsauc vai atvieglo uzbrukumus Latvijai valsts iekšienē un starptautiskajā arēnā. Šie uzbrukumi, savukārt, draud ar tālāku tautas vairākuma noskaņojuma radikalizāciju, ar centrisko partiju zaudējumu vēlēšanās, ar dažādu radikāļu dominēšanu, ar tālāku nepilsoņu un cittautiešu stāvokļa pasliktināšanos, ar situācijas destabilizāciju, varbūt pat ar bruņotu konfliktu un jaunu okupāciju.

Lai arī cik triviāla no juridiskā viedokļa nebūtu šī doma, bet mūsu valstī drīkst valdīt Likums un tikai Likums. Ja arī Latvija nolemtu iet pa masveidīgas dekolonizācijas ceļu, tad tas ir jādara ne pēc PID reģistratoru-aktīvistu iniciatīvas. (Tikai tiem cilvēkiem, kas nāk uz reģistrācijas punktiem, šie reģistratori šķiet svarīgas personas; īstenībā tie ir uz laiku pieņemti līgumstrādnieki, kuriem nav pat Departamenta kadru darbinieku apliecību). Ja Latvija patiešām nolemtu veikt masveidīgu dekolonizāciju, tad tas ir jādara vismaz uz demokrātiski ievēlētā valsts parlamenta pieņemtu likumu pamata, bet vēl labāk – uz starptautiskas tiesas sprieduma pamata.

«Radikāļi» jau sen prasa sasaukt Rīgā starptautisku konferenci Baltijas kolonizācijas un dekolonizācijas jautājumā. Situācija pašlaik veidojas tāda, ka mūsu sabiedrība varētu piekāpties «radikāļiem» šajā jautājumā. Ja jau pasaules presi un sabiedrisko domu tik ļoti interesē cilvēktiesību stāvoklis Latvijā, ja jau tas tik ļoti aizņem prezidenta Jeļcina un ministra Kozireva prātus, ja jau Leonīds Kudrjumovs un Sergejs Zaļetajevs tā cenšas pievērst šim jautājumam ASV prezidenta Klintona un citu ārvalstnieku uzmanību, tad patiešām lai šo lietu izskata starptautiska tiesa – bet lai izskata visu: sākot ar 1940. gada 17. jūniju, ar okupāciju, genocīdu, kolonizāciju, – lai novērtē to visu starptautisko tiesību skatījumā, no Hāgas un Ženēvas konvenciju viedokļa, un tad lai izlemj, kam šeit ir jāpaliek un kam jāaiziet. Lai studē dokumentus, kas rāda, kā tika rīkota vienu cilvēku izvešana un citu ievešana, lai pēta statistiku, kā 45 gados tika dalīti dzīvokļi, lai lemj, vai var palikt šeit tie 50 tūkstoši demobilizēto padomju armijas virsnieku, vai jāpaliek ievestajiem nevienam nevajadzīgo kara rūpnīcu strādniekiem...

Ne tik sen atpakaļ ASV prezidents Bušs deklarēja «jauno pasaules kārtību». Viens no šīs koncepcijas punktiem paredzēja konfliktu risināšanu tikai uz starptautisku lēmumu pamata, visām ieinteresētajām pusēm pakļaujoties šādiem lēmumiem. Kāpēc Latvijai būtu vienai pašai jāuzņemas atbildība par izeju no situācijas, kuru tā nav radījusi, kuru izsauc noziedzīga lielvalstu vienošanās 1939. gada 23. augustā? Baltijas situācija ir unikāla visā cilvēces vēsturē. Kopš 1919. gadā 44 valstis parakstīja Tautu Savienības statūtus, nodibinot pirmo vispasaules starptautisko politisko organizāciju «sadarbības attīstīšanai starp tautām, viņu miera un drošības garantēšanai», tikai trīs Tautu Savienības un tās mantinieces ANO locekles ir tikušas ilgstoši okupētas un divas no tām arī stipri kolonizētas. Citu tādu valstu pasaulē NAV. Ir tikušas kolonizētas Amerikas indiāņu zemes, bet tas nenotika 20. gadsimtā, mohikāņi un irokēzi nebija Tautu Savienības locekļi, un viņiem nebija starptautiski atzītas pilsonības. Ir tikušas okupētas Francija un Dānija un Kuveita un citas valstis, bet šī okupācija nebija ilgstoša, un kolonizācija nenotika – pat niecīgos apmēros ne. Mūsu situācija ir pasaules vēsturē unikāla un prasa unikālus lēmumus. Un vislabāk būtu, ja šos bezprecedenta lēmumus pieņemtu ne Latvija vienpusīgi, bet pasaules starptautiskā sabiedrība kopīgi, kopīgi uzņemoties arī atbildību par šiem lēmumiem un to realizāciju. Vai ANO misijām noteikti jāierodas tikai tad, kad jau ir par vēlu, kad visapkārt jau šau, slepkavo un dedzina, kā Dienvidslāvijā?

Mēs pakļausimies šādas starptautiskas tiesas spriedumam, bet lai Krievija arī pakļaujas. Mums jau ir vēsturiska pieredze šādās lietās – divdesmitajos gados galīgo Latvijas robežu ar Igauniju novilkta starptautiskā tiesa angļu pulkveža Talenta vadībā, bet ar Lietuvu – profesora Simpsona vadītā komisija. Lai tad tagad nāk kāds jauns lords Lourenss ar savu tribunālu un spriež, kādu visas šīs sarežģītās problēmas risinājumu būtu jāatzīst par taisnīgu!

Nedrīkst taču pieļaut, ka šādas ne tikvien Latvijai, bet patiesībā arī visai pasaulei svarīgas lietas izšķir stīvēšanās un grūstīšanās kaut kur pie «Teikas» vai Dārziema ielā starp kareivīgi noskaņotām PID reģistratorēm no vienas puses un sašutušiem atvaļinātiem padomju majoriem un viņu kundzēm no otras puses. Galu galā tas ir, ja ne vairāk, tad vismaz Latvijas Republikas iekšējā un ārējā prestiža jautājums.

Tātad, ja Latvijas tauta, nobalsojot Saeimas vēlēšanās par nacionāli radikālām partijām, uzņemtu kursu uz masveidīgu dekolonizāciju, tad tas būtu jādara starptautiski pieņemtu lēmumu vai vismaz valsts likumu, bet ne jau viena departamenta ierēdņu pašdarbības līmenī. Taču, balsojot par centriskām partijām, Latvijas tauta var izvēlēties arī citu ceļu – saprātīgu un miermīlīgu Latvijai lojālo un latviešu valodu apguvušo cittautiešu integrāciju mūsu vidē.

Raksts⁸ tika publicēts «LV» 1993.gada 15.aprīlī rubrikā «Nacionālās lietas» ar Redaktora nomainītu nosaukumu «Cilvēktiesības un departaments».

6. Armēņu genocīds

1993.04.17 12:00 sestdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

24.aprīlī pasaule 78.reizi atceras armēņu genocīdu. Cilvēces vēsture ir tik asiņaina, ka tajā nav grūti sameklēt daudzus veselu tautu izkaušanas un iznīcināšanas piemērus. Tomēr armēņu slaktiņi ieņem šeit īpašu vietu kā pirmais mūslaiku genocīds. Viss 19.gadsimts bija relatīvi mierīgs; cilvēci jau bija skārušas franču apgaismotāju cēlās idejas, milzu soļiem uz priekšu traucās zinātne un tehnika, pašpārliecinātajiem Eiropas inteliģentiem šķita, ka nu jau gan vairs pasaulē nav iedomājams nekas tāds, kā briesmīgajos Čingishana, Timura vai, teiksim, grāfa Šeremetjeva laikos.

Arī armēņu trīstūkstoš gadus ilgā vēsture bija pārbagāta asinīm, taču likās jau, ka tas nu vienreiz tuvojas beigām. 19.gadsimtā ar Eiropas un Krievijas atbalstu no turku jūga atbrīvojās Grieķija, Rumānija, Serbija, Melnkalne un Bulgārija, bet Austrumarmēnija nonāca Krievijas sastāvā. Šķita, ka tagad ir pienākusi armēņu – pēdējās turku varā esošās kristiešu tautas – kārtā atbrīvoties. 19.gadsimta beigās Osmaņu impērijā dzīvoja ap 25 miljoni cilvēku, no tiem ap 10 miljoni turku un ap 2,5 miljoni armēņu, kuri Lielajā Armēnijā un Kilikijā bija iedzīvotāju vairākums.

Kaut gan Turcija ne vienreiz vien (1863.g., 1878.g.) starptautiskos forumos un mierlīgumos bija apņēmusies dot Armēnijai autonomiju (līdzīgi kā Serbijai 1812.gadā) un garantēt iedzīvotāju drošību, taču faktiski turki, mācīdamies no savām Balkānu kļūdām, ar mērķi apgrūtināt Armēnijas atdalīšanos sāka to kolonizēt, kas izsauca vairākas lokālas armēņu sacelšanās. Drīz pēc tam, kad ar 1883.gadu Pļehanovs un citi bijušie krievu narodņiki Ženēvā pārgāja marksistu pusē, sociālisma idejas sāka izplatīties arī starp Krievijas armēņiem. 1887.gadā Ženēvā tika nodibināta Henčaku, bet 1890.gadā Tiflisā – Dašnakcutiuna partija. Abas bija revolucionāras, sociālistiskas, to pamatlicēji bija nākuši no narodņiku aprindām, bet darbību tās izvērsa galvenokārt Turcijas teritorijā. Rezultātā turki uzskatīja visu savas impērijas armēņu separātisko kustību par Krievijas inspirētu ar mērķi sagraut Osmaņu valsti, bet Krievijas cara valdība, kopš Pētera I laikiem tradicionālais armēņu aizstāvis, tagad novērsās no viņiem kā no ebrejiem un latviešiem līdzīgiem neuzticamiem revolucionāriem un pat uzsāka represijas.

Konflikts ātri attīstījās, sultāns Abdulhamids II izmeta slaveno frāzi «likvidēt armēņu jautājumu, likvidējot armēņus», it kā impērijas robežu aizsardzībai pret Krieviju nodibināja «*hamidiē*» – ap simttūkstoš vīru lielo kurdu jātnieku neregulāro armiju – un lika tai «samazināt iedzīvotāju skaitu Armēnijā». 1894.–1896. gados ap 200 tūkst. armēņu tika noslepkavoti, ap 100 tūkst. meiteņu un sieviešu varmācīgi atdoti harēmos, ap 300 tūkst. aizbēga no valsts, galvenokārt uz Krieviju. Anglijas valdība griezās pie Krievijas ar priekšlikumu par kopēju militāru intervenci, taču Nikolajs II uz ziņojuma par Armēniju uzrakstīja rezolūciju «Svešā klosterī ar saviem statūtiem neiet», no sadarbības ar Angliju atteicās un pat piedraudēja ar pretsoļiem, ja tā rīkotos viena pati. Tomēr pasaules sašutums, ieskaitot arī

⁸ Egle Valdis. «Cilvēktiesības un Departaments» (turpinājums). «Latvijas Vēstnesis» 1993.04.15.

sultāna sabiedrotā – Vācijas ķeizara – draudus, galu galā tomēr apturēja slaktiņu. Pēc šīs akcijas Armēnijā ieplūda jauni musulmaņu viļņi, un armēņi kļuva par nacionālo minoritāti sešos no tiem septiņiem vilajietiem (provincēm), kur agrāk tie bija vairākumā.

Pasaules kara priekšvakarā Turcijā dzīvoja ap 2 miljoni armēņu, Krievijā apmēram tikpat, un vēl pusmiljons citur pasaulē (Persijā, Ēģiptē, Indijā, Eiropā, Amerikā). Kara sākumā turki savā Austrumu frontē jeb Krievijas Kaukāza frontē uzsāka grandiozo Sarakamišas operāciju. Sākumā tā bija sekmīga, bet drīz vien pārvērtās par pilnīgu turku sagrauvi, kurā tie vainoja armēņu nodevību (armēņi, protams, atbalstīja krievus, taču galvenais sakāves cēlonis tomēr bija turku armijas visai vājās kaujas spējas). Tad 1915.gada 27.februārī Turcijas kara ministrs Envers-pašā izdeva pavēli⁹ visus Turcijas armijā dienējošos armēņus izolēt, savākt vienkopus un nošaut, bet civiliedzīvotājus deportēt uz Sīriju un Mezopotāmiju. Drīz vien Stambulā pieņēma lēmumu deportējamus pa ceļam vai galapunktā iznīcināt, un deportācija pārvērtās par slaktiņu. Armēnijā dislocētās Osmaņu 2.armijas virspavēlnieks Kamils-pašā izsūtīja sešu armēņu vilajietu civilajiem ģenerālgubernatoriem cirkulāru par to, ka ar nāvi uz vietas tiks sodīts ikviens musulmanis, kas devis patvērumu armēņim. Turcijas iekšlietu ministrs Talaats-pašā izsūtīja telegrammas ar pavēli atstāt dzīvus (un uzaudzināt par turkiem) tikai tos armēņu bērnus, kas nevar atcerēties savus vecākus, bet pārējos iznīcināt.

Vienu daļu armēņu apkāva turpat viņu mājās, citi devās projām, bet ceļā viņiem uzbruka musulmaņu bandas, saformētas no kareivjiem un jaunturku partijas aktīvistiem. Tie, kuri tomēr sasniedza galamērķi, atklāja, ka tas ir tikai tuksnesis bez ūdens un bez pārtikas. Lielākais no šādiem «galapunktiem» ir Sīrijā pie¹⁰, kur tuksnesī guļ 300 tūkstoš armēņu kauli un tagad ir uzcelts pieminēklis no galvaskausiem.

Kaut arī gandrīz neapbruņoti, vietām armēņi tomēr izrādīja arī pretestību. Slavenākais no šādiem gadījumiem ir Vanas pilsētas varonīgā aizstāvēšana Arama Manukjana (vēlākā pirmās Armēnijas Republikas iekšlietu ministra) vadībā. Aizstāvjiem izdevās noturēties līdz krievu armijas atnākšanai 6.maijā.

1918.gadā, kad Padomju Krievija noslēdza Brestas mieru un Kaukāza fronte sabruka, turki devās uz priekšu, iznīcinādami armēņus tajās teritorijās, kuras 1915.gadā bija paspējusi ieņemt krievu armija vai kuras līdz karam vispār piederēja Krievijai. Vēlāk turkiem piebiedrojās azerbaidžāņu musavatisti, «attīrot» no armēņiem tagadējo Azerbaidžānu. Rezultātā armēņi tika pilnīgi iznīcināti (vai aizbēga) 90 procentos Armēnijas teritorijas.

Pavisam 1915.–1922. gados Armēnijā tika nogalināti ap 2 miljoni cilvēku jeb 45 procenti no visiem pasaules armēņiem (1941.–1945. gados nacisti iznīcināja 6 miljonus ebreju jeb 43 procentus no ebreju tautas). Tomēr armēņu dabiskais pieaugums tālākajā periodā bija samērā augsts, un 1979.gadā pasaulē jau bija 6,1 milj. armēņu jeb 1,35 reizes vairāk, nekā 1914.gadā pirms lielā genocīda (toties turku bija veselas 4 reizes vairāk). Salīdzināšanai vēl var piebilst, ka latviešu skaits pasaulē tajā pašā laika posmā gandrīz nemaz neizmainījās, un tas rāda, ka dzimstības līmenim tautu likteņos tomēr ir svarīgāka loma, nekā izkaušanai, pat masveidīgai.

Jau 1915.gada 26.aprīlī Krievijas ārlietu ministrija griezās pie saviem sabiedrotajiem – Anglijas un Francijas – ar priekšlikumu visās trīs galvaspilsētās vienlaicīgi publicēt paziņojumu par armēņu slaktiņu un par Turcijas vadītāju personīgo atbildību par to. Dokumenta sākotnējā tekstā bija teikts, ka Turcijā tiek izdarīts «noziegums pret kristietību», taču Francija iebilda pret šo formulu, baidīdamās aizskart savu musulmaņu pavalstnieku jūtas. Galu galā strīdīgo vietu formulēja tā: «noziegums pret cilvēci». Tā šī tagad tik slavenā frāze pirmoreiz ienāca starptautisko tiesību praksē.

⁹ Tajā laikā Turcijas valdības padomnieks bija Parvuss – tas pats ebrejs, kurš dažus gadus vēlāk ieteiks Vācijas valdībai finansēt un atbalstīt Ļeņina boļševikus, lai sagrautu Krievijas impēriju. Tieši Parvuss izdomāja un ieteica jaunturkiem realizēt armēņu genocīda plānu, lai nepieļautu Krievijas uzvaru karā. Zināma likteņa ironija (vai varbūt tainīgums?) izpaudās tajā apstākļi, ka Hitleris, 26 gadus vēlāk uzsākdams ebreju genocīdu, par paraugu sev ņēma tieši armēņu genocīdu, atrazdamies tā neatgriezeniskās efektivitātes spilgtā iespaidā un redzēdams, cik maz pasaulei tāds genocīds ir vēlāk rūpējis.

¹⁰ No galvas es neatcerējos šīs (vispār jau slavenās) vietas nosaukumu, bet literatūrā sameklēt nespēju, jo avīžu rakstiem ir tā specifika, ka tie jānodod ātri – «šīsdienas numuram». Rezultātā avīzē palika nodrukāts: «...tuksnesī vienuviet guļ...». **P.S. (2006.05.13.)** Pēdējā laikā es sāku ienīst papīra grāmatas: vakar es ziedoju pusi dienas (un sabojātu garastāvokli uz visu dienu), lai sameklētu šīs vietas nosaukumu literatūrā par armēņu genocīdu (kuras man ir ļoti daudz – Norairs Babadžanjans, kādreizējais Latvijas armēņu kopienas galva, pacentās) – un tā arī neatradu! Ja vispār kaut ko ir iespējams atrast, tad tikai elektroniskā literatūrā! Pēc atvaļinājuma būs jāpameklē Internetā. **2018-03-28:** Vārds, kuru es nespēju atcerēties 1993.gadā un veltīgi meklēju grāmatās 2006.gadā, ir Deir-ez-Zor, kā tagad viegli atrast Vikipēdijā.

Jau 1915.gadā Arnolds Toinbijs publicēja Ņujorkā un Londonā par Armēniju grāmatu ar nosaukumu «Nācijas noslepkavošana». Šī frāze kļuva «spārnota» un daudzkārt atkārtojās dažādās publikācijās. 1933.gada oktobrī Madridē, starptautisko krimināltiesību unifikācijas 5.konferencē, poļu ebreju jurists Lemke noformulēja starptautisku noziegumu, kuru tad viņš nosauca par «*delicta juris gentium*» («tautas tiesību pārkāpumu»). Vēl pēc 11 gadiem tas pats Lemke, nu jau pazaudējis Polijā visus savus radniekus, deva agrāk paša formulētajam noziegumam jaunu nosaukumu: tagad visiem tik pazīstamo vārdu «genocīds» («tautas noslepkavošana»). Tādējādi gan jēdziens «noziegums pret cilvēci», gan jēdziens «genocīds» parādījās starptautiskajās tiesībās tieši sakarā ar Turcijas noziegumu pret armēņiem.

Kad 1918.gada 30.oktobrī Turcija kapitulēja sabiedroto priekšā, Osmaņu impērija tika likvidēta un sadalīta. Jaundibinātā Tautu Savienība piešķīra uzvarētājiem mandātus impērijai atņemto zemju pārvaldīšanai līdz neatkarībai. Francija saņēma mandātu uz Sīriju un Libānu, Anglija uz Irāku un Palestīnu, bet ASV – uz Armēniju. Prezidentam Vilsonam tika dotas tiesības novilkt kartē nākamās Armēnijas Republikas robežas, ko viņš arī izdarīja. Pasaule beidzot bija atrisinājusi armēņu jautājumu, bet... bija jau par vēlu. Jaunā valsts nevarēja pastāvēt, jo tajā vairs nebija neviena armēņa. Turki paši savā īpašā veidā arī bija «atrisinājuši armēņu jautājumu», un tagad acīm redzot visa Rietumarmēnija uz mūžīgiem laikiem paliks Turcijai.

Šis neatgriezeniskais «strīdīgo jautājumu izšķiršanas veids» atstāja ļoti dziļu iespaidu uz pasaules sabiedrisko domu, kalpojot vieniem par paraugu, citiem par klasisku pētījumu un nosodījuma objektu. Uzstājoties vācu ģenerāļu priekšā, Hitlers 1939.gada 22.augustā Oberzalbergā izteica savu slavenu frāzi: «Uzvarētājiem neviens nejutā, kādā veidā viņi ir panākuši savu. Kurš gan šodien vēl atceras armēņu slaktiņu!?». Bet nākošajā, 23.augusta rītā viņa ministrs Ribentrops Maskavā ņēma rokā spalvu lai parakstītu mums liktenīgo paktu...

Nav šaubu, ka armēņu piemērs ļoti ietekmēja gan Hitleru, gan Staļinu. Atcerēsimies, ka klasiskajam armēņu genocīdam bija divi etapi: 1) sākumā ar teroru, daļēju izkaušanu, piespiedu emigrāciju un organizētu kolonizāciju armēņus padarīja par minoritāti savā zemē; 2) pēc tam tos masveidīgi deportēja un visbeidzot pilnīgi iznīcināja. Hitleram attiecībā pret ebrejiem nebija vajadzības pēc pirmā etapa, jo ebreji Eiropā jau tāpat bija minoritāte, tāpēc viņa politikā dominēja klasiskā genocīda otrā daļa – tieši iznīcināšana. Staļins, turpretī, galveno uzsvaru lika uz klasiskā genocīda pirmo daļu (vismaz attiecībā pret latviešiem).

Mūsdienā oficiālā Turcija joprojām noliedz, ka armēņu genocīds vispār būtu bijis. Kā asprātīgi ir izteicies franču vēsturnieks Vidals-Nakē, Turcijas oficiālais viedoklis sastāv no četriem punktiem: 1) nekādas armēņu iznīcināšanas nebija; 2) Turcija bija spiesta iznīcināt armēņus, jo tai nebija citas izejas; 3) armēņi apkāva paši sevi; 4) īstenībā armēņi apkāva turkus. Pārējā pasaule jau nu nešaubās, ka genocīds ir noticis, taču joprojām vēl notiek cīņa par tā oficiālu atzīšanu. Piemēram, 1984.gadā ASV prezidenta Reigana valsts departaments uz armēņu organizāciju un daudzu kongresmeņu prasību atzīt armēņu genocīdu atbildēja: 1) valsts departaments neredz iemeslu, kādēļ tam vajadzētu kaut kādā veidā kvalificēt 1915.gada notikumus; 2) tāds solis varētu slikti ietekmēt ASV un Turcijas attiecības; 3) tas varētu sekmēt armēņu terorismu. Taču Eiroparlamenta politiskā komisija 1983.gada 18.oktobrī pieņēma rezolūciju, kurā atzina armēņu genocīdu un aicināja piespiest arī Turciju to atzīt. Cīņa ap šo lietu turpinās, un mūsu jaunā Latvijas valsts arī vēl nav pietiekami skaidri deklarējusi savu nostāju šajā jautājumā.

Paskaidrojumi kartei

Armēnijas četras sastāvdaļas

I – Hetu aprakstītā «Armatana» jeb «Haijasa» – armēņu senču dzimtene, kur tie dzīvoja pirms 3500 gadiem. Vēlāk – grieķiskā Ponta valsts, kurā armēņi jau senatnē vairs nebija vairākums.

II – Lielā Armēnija. Pirms 3200 gadiem armēņu senči ieņēma agrāk asīriešiem piederējušo zemi uz DR no Vana ezera, kura sāka saukties par «Urme» jeb «Arme», un vēlāk to sāka uzskatīt par Armēnijas vēsturisko centru. Līdz 1890.gadam armēņi šeit bija iedzīvotāju vairākums.

III – Kilikija. 1.gs. p.m.ē. Lielā Armēnija iekaroja šo zemi, taču drīz pazaudēja. Kad turkiseļdzuki sagrāva un izpostīja Lielo Armēniju, Kilikijā saplūda armēņu bēgļi un nodibināja te savu valsti, kura no 1080.gada līdz turku iebrukumam 1375.gadā bija galvenais armēņu kultūras un valstiskuma centrs. Armēņi šeit bija iedzīvotāju vairākums līdz 19.gs. beigām. 1914.g. no 490 tūkst. iedzīvotāju 205 tūkst. bija armēņi. 1922.gadā armēņu šeit vairs nebija.

IV – Mazā Armēnija. Jau kopš 321.g. p.m.ē. konkurēja ar Lielo Armēniju. Turki pakļāva to tikai 16.gs. un jau tad gandrīz visi armēņu iedzīvotāji tika apkauti, tā ka 19.gs. tā vairs neskaitījās pie «Turku Armēnijas».

Karte, kuru «LV» npublicēja¹¹

Lielās Armēnijas reģioni

1 – Rietumarmēnija jeb «Turku Armēnija» (19.gs. nosaukumi pretstatā «Aizkaukāza jeb Austrumarmēnijai»). 19.gs. laikā turki veica zemes organizētu kolonizāciju, taču, neskatoties uz to, armēņi palika iedzīvotāju vairākums līdz gadsimta beigām. Laikā no 1892. līdz 1912.g. armēņu skaits grautiņu dēļ samazinājās par 600 tūkst., vienlaicīgi ieplūstot musulmaņiem. Rezultātā 1914.g. septiņos vilajetos no 3300 tūkst. iedzīvotāju 1200 bija armēņi, 860 tūkst. turki, 420 tūkst. kurdi, 240 tūkst. grieķi; pārējie – arābi, persi, čerkesi, lazi, čigāni u.c. 1914.g. vairs tikai vienā – Vana – vilajetā armēņi bija vairākums (53%). 1915.–1920.g. praktiski visus armēņus šeit iznīcināja. Ar punktetu līniju atzīmēta Armēnijas Republika, kuru pēc Sevras mierlīguma nodibināja uzvarētāji un kuras robežas 1919.g. noteica ASV prezidents Vilsons. Republika tomēr nevarēja pastāvēt, jo visi tās pamatiedzīvotāji bija likvidēti.

2 – Aizkaukāza Armēnijas apgabals, kurš agrāk piederēja Krievijai, bet pēc Brestas u.c. mierlīgumiem tika atdots Turcijai; armēņu iedzīvotāji tika izkauti turku divu uzbrukumu laikā 1918. un 1920.g.

3 – Bijusī Armēnijas PSR. Vienīgais Armēnijas apgabals, uz kuru turki un azerbaidžāņi vairs nepretendē. 1914.g. armēņu bija ap 60% iedzīvotāju, 1979.g. ap 90%, tagad ap 97%.

4 – Irānas paturētā Lielās Armēnijas daļa. 18.gs. Persija uz turieni organizēti pārvietoja «Atropatēnas tatārus» (19.gs. sauktus par «Aderbeidas tatāriem», bet 20.gs. par «azerbaidžāņiem»). Tagad šīs zemes ir Irānas provinces Rietumu un Austrumu Azerbaidžāna. Dzīvo ap 200 tūkst. armēņu starp vairākiem miljoniem azerbaidžāņu.

5 – Lielās Armēnijas daļa, kas ietilpa bij. Azerbaidžānas PSR. 18.gs. piederēja Persijai, kura to kolonizēja ar azerbaidžāņiem, bet 19.gs sākumā bija spiesta atdot Krievijai. Daļa armēņu tika izkauti jau 18.gs., citi iznīcināti vai izdzīti 1918.–1922.g. Pēdējās deportācijas notika 1991.g. (Getašenas, Martunašenas u.c. ciemi).

6 – bij. Azerbaidžānas PSR Nahičevanas APSR ar armēņu svēto pilsētu Nahičevanu, kuru esot dibinājis Noass. Daļa armēņu iedzīvotāju izkauti 1918.–1920.g., pārējie izdzīti 1920.–1960.g.; tagad armēņu tur vairs nav.

7 – Kalnu Karabahas republika. 1914.g. armēņu bija ap 60% iedzīvotāju, 1921.g. – 94% (saplūda bēgļi no Lejas Karabahas u.c. novadiem). Kad 1918.g. 27.maijā Tiflissas Musulmaņu padome proklamēja Azerbaidžānas neatkarību, bet 28.maijā Tiflissas Armēņu padome – Armēnijas neatkarību, Karabaha, Zangezūra un Nahičevana bija strīdus teritorijas. Līdz Turcijas kapitulācijai tās faktiski kontrolēja turki, pēc tam vairāk armēņi (notika cīņas). Kad 1920.g. maijā Sarkanā Armija sagrāva un ieņēma

¹¹ Tas nekas, ka karte zīmēta ar roku – maketētāji datorā no tās iztaisītu to, kas vajadzīgs (tā daudzkārt tika darīts laikrakstā «Diena» ar manām kartēm, šādā pat veidā iesniegtām).

musavatisko Azerbaidžānu, tā okupēja arī Kalnu Karabahu, un boļševiki atzina tās pievienošanu padomju Azerbaidžānai. Kad novembrī Sarkanā Armija ieņēma arī Armēniju, Azerbaidžānas padomju valdība 30.novembrī svinīgi deklarēja, ka atdod padomju Armēnijai Kalnu Karabahu, Zangezūru un Nahičevanu, taču jau 1921.g. jūnijā pieprasīja atpakaļ. Krievijas kompartijas Aizkaukāza birojs Ordžonikidzes un Kirova vadībā 4.jūlijā sēdē nolēma atstāt šīs zemes Armēnijai; 5.jūlijā biroja sēdē no atpūtas Naļčikā ieradās pats «nacionālo minoritāšu komisārs» Staļins un pavēlēja Kalnu Karabahu atdot Azerbaidžānai lai nodibinātu labākas attiecības ar «azerbaidžāņu darbaļaudīm» un «turku revolūcionāriem». 1988.g. armēņu šeit bija 75% iedzīvotāju, un 20.februārī KKA Padome pasludināja pievienošanu Armēnijai, bet vēlāk – neatkarību.

Raksts¹² tika publicēts «LV» 1993.gada 24.aprīlī rubrikā «Atgādinājums» ar Redaktora grozītu nosaukumu «Armēņu genocīds un tā mācības».

Karte un viss, kas uz to attiecas, publicēti netika. Redaktors izteicās apmēram tā: «Mums ir attiecības ar Turciju un Azerbaidžānu, bet kartes bieži ir bijušas par iemeslu protestiem...».

7. Divu kopienu valsts

1993.05.05 10:12 trešdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Priekšvēlēšanu polemikā tagad jo bieži skan strīdi par divu kopienu valsti. Vienas, krieviski orientētās partijas prasa «oficiāli nodibināt» Latvijā divu kopienu valsti, citas, radikāli latviski ievirzītas partijas, turpretī, cenšas nekādā gadījumā to nepieļaut.

Kā jebkurā strīdā, arī šeit nenāks par ļaunu vispirms vienoties par to, ko īsti mēs saprotam ar vārdiem «divu kopienu valsts» un attiecīgi ko domājam ar tās pretstatu – ar terminu «nacionāla valsts». Var izvirzīt vismaz četras dažādas šī jēdzienu pāra definīcijas, un, atkarībā no tā, kuru no tām mēs pieņemam, mainās arī secinājumi.

Par «nacionālu valsti» var nosaukt tādu zemi, kurā visi iedzīvotāji pārvalda kādu noteiktu valodu; vieniem tā ir dzimtā, otriem (minoritāšu pārstāvjiem) tā ir kāda cita, valstī valdošā valoda, bet par divkopienu valsti attiecīgi varētu dēvēt tādu zemi, kur gandrīz visi iedzīvotāji pilnībā pārvalda divas valodas (kā tas ir, piemēram, Beļģijā, kuru bieži vien min kā tipisku divu kopienu valsts paraugu un kur lielākajai iedzīvotāju daļai franču un flāmu valodas faktiski abas ir dzimtās). Ja mēs šādi definējam divus mūs interesējošos jēdzienus, tad uzreiz kļūst skaidrs, ka iepriekšējos gadu desmitus mēs šeit, Latvijā, esam dzīvojuši vienas kopienas (krievu) nacionālajā valstī un ka tikai tagad ir iesākta virzīšanās uz divu kopienu valsti, bet panākumi pagaidām vēl nav sevišķi lieli: joprojām praktiski visi Latvijas iedzīvotāji brīvi pārvalda krievu valodu, un joprojām vēl gandrīz puse valsts iedzīvotāju neprot latviski (sevišķi ja šeit domājam nevis samocītu, lauzītu un izkropļotu latviešu valodu, bet gan tīru un daiļskanīgu). Tātad ja mēs saprotam nacionālu un divkopienu valstis šādi, tad, pirmkārt, tieši latviešu nacionāli radikālās partijas, vārdos noraidīdamas divkopienu valsts lozungu, visvairāk pūlas, lai šādu valsti sasniegtu (cerot izraidīt vienus latviski nepratējus un piespiedu kārtā apmācot citus), un, otrkārt, krieviski orientētās partijas, vārdos sludinādamas divkopienu valsts lozungu, īstenībā tieši visvairāk pretojas šādas valsts radīšanai, jo viņu prasītā krievu valodas atzīšana par otru valsts valodu mūsu reāli pastāvošajos apstākļos viennozīmīgi novestu pie esošā stāvokļa saglabāšanās, pie tā, ka joprojām visi valsts iedzīvotāji zinātu krievu, bet tikai daļa – latviešu valodu, un ka mēs joprojām dzīvotu krievu nacionālajā valstī.

Nacionālās un divkopienu valsts jēdzienus var definēt arī savādāk. Varam par nacionālu jeb etniski viendabīgu nosaukt tādu valsti, kurā 90, 95 un vairāk procenti iedzīvotāju ir kādas noteiktas tautības pārstāvji, bet ar divkopienu valsti saprast tādu zemi, kur ir diezgan liels otras etniskās grupas pārstāvju skaits (nav obligāti, lai abas kopienas būtu skaitliski aptuveni vienādas: Ziemeļīrijā, piemēram, īru ir tikai apmēram viena trešā daļa no iedzīvotājiem; Kiprā turku ir ap 20 procentiem, bet ar to pietiek, lai nu jau gandrīz 30 gadus sala būtu faktiski sašķelta divās zonās). Ja divkopienu valsti saprotam šādi, tad Latvija neapšaubāmi jau tagad ir un arī vienmēr paliks divu kopienu valsts. Pat ja pie varas nāktu visradikālākās no tagad pastāvošajām partijām, pat ja tām izdotos visā pilnībā realizēt dekolonizācijas programmu un izraidīt no Latvijas visus tos iedzīvotājus, kuriem nav Latvijas pilsonības, kuri pašlaik

¹² Egle Valdis. «Armēņu genocīds un tā mācības». «Latvijas Vēstnesis» 1993.04.24.

nesastāv laulībā ar pilsoņiem un kuriem nav bērnu no agrākajām laulībām ar pilsoņiem (t.i. – ja tām izdotos dabūt arī no Latvijas visus, ko vien var izraidīt, nesaraujot pirmā līmeņa ģimenes saites) – arī tad, kopā ar formāliem latviešiem (bet īstenībā krieviski audzinātiem cilvēkiem) nelatviešu skaits valstī paliktu vismaz 30 procenti. Ja ņem vērā, ka tik pilnīgu dekolonizāciju veikt diez vai kādam izdosies, tad faktiskais krieviski orientētu cilvēku skaits valstī būs vēl lielāks, un tātad pēc iedzīvotāju iekšējās orientācijas, pēc sevis etniskās apzināšanās Latvijā neizbēgami pastāvēs divas kopienas, un par to nav nedz jācinās, nedz arī to var kaut kādā veidā novērst.

Trešais veids, kā var saprast divkopienas valsti, ir definēt to kā tādu zemi, kurā tās konstitūcija vai citi valsts uzbūvi nosakoši pamatlikumi oficiāli atzīst divu kopienu pastāvēšanu šajā valstī un mēģina regulēt to attiecības. Piemēram, Kipras 1960.gada 6.aprīlī, četrus mēnešus pirms neatkarības pasludināšanas, pieņemtā konstitūcija noteica, ka valsts prezidentam jābūt grieķim, bet viceprezidentam – turkam, ka grieķiem parlamentā būs 70 procenti vietu, bet turkiem 30, utt. Libānas konstitūcija, savukārt, paredz, ka prezidenta amats pieder kristietim-maronītam, premjerministra postenis musulmanism-sunnītam, bet parlamenta priekšsēdētāja vieta musulmanim-šiītam, kā arī precīzi uzskaita, cik mandātu parlamentā pieder katrai no septiņām kristiešu un trim musulmaņu kopienām. Šķiet, ka ar šiem diviem piemēriem vien jau pietiek, lai atzītu, ka mēģinājumi konstitucionāli fiksēt kopienu eksistenci valstī un to savstarpējās attiecības pa lielākajai daļai ir neveiksmīgi un ka Latvijai šāds ceļš ir absolūti nepieņemams. Cik var saprast no polemikas par divkopienas valsti, neviena partija pagaidām arī neprasa Latvijas konstitūcijā izdarīt šāda veida grozījumus.

Beidzot, ceturtais nacionālas valsts un tās pretstata – divkopienas valsts – izpratnes veids ir to definēšana caur dominējošo kultūru, caur tai raksturīgo vērtību sistēmu un pasaules uztveri. Šādi saprasta nacionāla valsts nozīmētu, ka Latvijā tiktu atjaunota tajā kādreiz pastāvējusī, bet okupācijas gados sagrautā nacionālās kultūras garā iekrāsotā vide un ka pat cittautieši nākotnē integrētos tajā, pieņemot šos «latviskos spēles noteikumus». Divkopienas valsts šādā izpratnē tad nozīmētu abu (kā mēs iepriekš redzējām, neizbēgami pastāvošo) etnisko kopienu arī turpmāku un arvien dziļāku norobežošanu un perspektīvā arī formālu organizēšanu. Ja mēs vadāmies no šādas divkopienas valsts izpratnes, tad nākas secināt, ka latviešu kopienas ietvaros tieši tās nacionāli radikālais spāns, vārdos deklarēdams cīņu pret divu kopienu valsti, īstenībā virza Latviju tai pretī. Cenšanās norobežoties, atgrūst un izstumt cittautiešus, neizbēgami izsauc arī pretējās puses atbildes reakciju sākumā ar viņu nodalīšanos un tālāk ar organizatorisku noformēšanu, kamēr pie kultūras ziņā nacionālas valsts drīzāk varētu novest «krievu atbalstīšanā» pastāvīgi apvainoto centrisko partiju ieteiktais ceļš.

Tagad mēs esam apskatījuši četrus dažādus veidus, kā var saprast vārdus «nacionāla valsts» un «divu kopienu valsts». Iespējams, ka var ievest vēl arī citas šo jēdzienu definīcijas, taču arī jau pieminēto ir pietiekami, lai ieviestu zināmu skaidrību daudzos strīdīgos jautājumos un polemiskos uzbrukumos. Valsts valodai (vai valodām) izvirzāmo prasību ziņā latviešu un krievu radikāļu darbība ir tieši pretēja viņu «oficiālajiem» lozungiem; etniskā ziņā Latvija mononacionāla būt nevar; konstitucionāli noformēt divas kopienas pagaidām neviens it kā neprasa, bet kultūras ziņā abu spārnu radikāļi virza Latviju uz sašķelšanos divās kopienās, kamēr centristi vēlētos redzēt apvienošanos uz latviskās kultūras bāzes.

Protams, raugoties Rīgas ielās uz dāmiņām ar uzkašātām frizūrām un bagātīgi nosmiņķētām sejmām, uz vīriem, kuru mutes kā ložmetēji izšauj saulespuķu sēkliņu čaumalu kārtas, klausoties naktīs zem logiem jauniešu kompāniju serenādes, kurās tatāru cilmes vārdi regulāri mijas ar indoeiropiešu mātes pieminēšanu, reizēm uznāk domas, kāda gan reāli varētu izskatīties šī integrācija un šī integrētā kultūra. Tieši tādas domas acīmredzot arī liek radikāļiem šaubīties par šāda veida integrācijas iespējamību vai pat vienkārši uzskatīt to par utopiju, novirzot savas cerības un centienus tikai un vienīgi uz dekolonizāciju.

Tomēr arī dekolonizācija ir utopija, pie kam, kā mēs redzējām, pat pilnīga tās īstenošana nevarētu pārvērst Latviju par etniskā ziņā viendabīgu valsti. Un ja arī kaut kāda brīnuma vai radikālas «etniskās tīrīšanas» rezultātā mūsu zeme pēkšņi tomēr kļūtu nacionāli viendabīga, tad arī pašiem latviešiem droši vien būtu vajadzīgi vairāki gadu desmiti, lai atkal aizmirstu vārdu «blad», lai sabiedrībā atjaunotos tas kultūras līmenis un tā labvēlības gaisotne, kādi pastāvēja trīsdesmito gadu beigās – ja vien tas vispār vēl būtu iespējams.

Pirmskara Rīgā katrā telefona būdīnā stāvēja telefonu grāmata – un neviens to nezaga, neplēsa un nepostīja. Vai tas ir iedomājams šodienas izdemolētajā Rīgā, kur pat kapi vairs nav svētums, kur laupa, dauza un pieķēza visu – sākot ar liftiem un beidzot ar elektrovilcieniem. Jā, šī «kultūra» atnāca pie mums līdz ar Sarkano Armiju, bet vai tagad posta tikai krievi? Būsim godīgi – laupa un demolē arī latvieši, varbūt relatīvi mazāk, bet tomēr. Un ja mēs ceram ar laiku atjaunot pašu latviešu kultūras

līmeni, tad varbūt nav nemaz tik neiespējami pacelt to arī šeit dzīvojošiem cittautiešiem. Vispār taču tautu etnopsiholoģija mainās. Šodien mēs ar skaudību raugāties pāri Baltijas jūrai uz zviedriem, kuriem, neskatoties uz sakāvi pie Poltavas, tomēr laimējās nenonākt sākumā Krievijas impērijas, bet pēc tam PSRS sastāvā, un kuri tādēļ šodien var dzīvot tikpat mierīgā un labsirdīgā sabiedrībā, kāda mums bija pirms pusgadsimta. Bet šo pašu miermīlīgo zviedru senči normāni taču kādreiz bija Eiropā visbriesmīgākie laupītāji un slepkavas, kuriem nebija mīļākas nodarbošanās kā izkaut kādu pilsētu kaut kur Sēnas, Temzas vai Tibras krastos.

Nav šo problēmu vieglu risinājumu; posts, ko okupācija ir nodarījusi mūsu zemei un tautai, ir drausmīgs. Un tomēr mums kaut kā ir jādzīvo tālāk, un jādzīvo tajā sabiedrībā, kāda te reāli pastāv vai arī var reāli pastāvēt tuvākajos gadu desmitos. Kulturālās integrācijas centienus vajadzētu kombinēt ar daļēju brīvprātīgu un Latvijas valsts (ekonomiski, bet ne tikai vārdos!) atbalstītu repatriāciju, kā arī ar nepilsoņu noziedznieku un likumpārkāpēju izraidīšanu no Latvijas.

Vai nu divu kopienu valsts, zeme, kas kultūras ziņā un nākotnē arī politiski sašķelta divās daļās, vai arī kurss uz sabiedrības pakāpenisku, bet neatlaidīgu integrāciju uz latviskās kultūras pamata – tāda ir vienīgā reālā alternatīva.

Raksts¹³ tika publicēts «LV» 1993.gada 8.maijā rubrikā «Politika» ar Redaktora grozītu nosaukumu «Divu kopienu valsts siloģismi».

Pēc Viktora Daugmaļa, tolaik «LV» politiskā redaktora iniciatīvas šī raksta lielākā daļa kopā ar kāda npublicēta raksta fragmentu tika pārpublicēta Demokrātiskā Centra partijas priekšvēlēšanu speciālnumurā¹⁴ «Atmodā Atpūtai» 1993.gada 2.jūnijā.

8. *Netīrumu plūdi*

1993.05.24 13:28 pirmdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Latvijas krievu presē turpina plūst nepārtraukta mūsu zemi ķengājošu un nievājošu demagoģisku rakstu straume. Apskatīt šeit visus tos fiziski nav iespējams, tāpēc šodien paņemsim tikai vienu vienīgu konkrētu avīzes numuru un izanalizēsim to.

Laikraksts «SM-segodņa» kopš Gorbačova «perestroikas» sākuma arvien ir bijis vispildīgākais visā Latvijas krievu presē. Nometis komjaunatnes aizbildniecību, sākumā (vēl ar veco nosaukumu) tas kļuva par visdemokrātiskāko, pēc tam ātri vien pārvērtās par viserotiskāko, un visbeidzot tagad, savā postpornogrāfiskajā attīstības stadijā, – par vispretlatviskāko, pārspējot šajā ziņā pat avīzes «Sovetskaja Latvija» idejisko mantinieci «Panorama Latvii» un krievu kopienas izdevumu «Russkij putj».

Apskatīsim avīzes «SM-segodņa» vienu numuru, kurš iznāca tieši pirms nedēļas – ceturtdien, 1993.gada 20.maijā. Pirmajā lappusē ievadraksta stūrī rubrikā «Parlamenta vēstis» – Allas Petro-pavlovskas informācija ar nosaukumu «Un velti vecenīte gaida naudu...» par pensiju palielināšanas projekta noraidīšanu. Tā kā raksta visumā objektīvais tonis ir pretrunā ar šādu virsrakstu, tad tā vien šķiet, ka redaktors, vadoties no vispārējiem lappuses kompozīcijas apsvērumiem, būs nomainījis autores oriģinālo virsrakstu.

Bet avīzes numura kompozīcijas vadmotīvs kļūst skaidrs, ja paskatās blakus izvietotos materiālus. Tieši zem «Parlamenta vēstīm» – rubrikā «Absurda pasaulē» raksts «Bēdziet no inspektora civilā!» ar apakšvirsrakstu «Valsts valodas zināšanu kontrolieri iziet uz lielceļa...». Dzelzceļa slimnīcas 71 gadu vecā vārtsardze sodīta ar 3000 rubļu lielu naudassodu. Tas esot labs līdzeklis kā papildināt valsts kasi uz nabadzīgo krievu iedzīvotāju rēķina, un inspektors par tāda «loma» izvilkšanu droši vien saņēmsot prēmiju.

Pa labi no ievadraksta rubrika «*Bespredel*». Šo vārdu varētu tulkot apmēram kā «Neierobs». Tā nav nevienā krievu valodas vārdnīcā, to nepazīst Ožegovs, nepazīst Zinātnu akadēmijas Krievu valodas institūta izdotā fundamentālā skaidrojošā vārdnīca. Tas ir krievu cietumu žargonā lietots atvasinājums no vārda «neierobežots» un apzīmē cietuma kriminālās elites neierobežotu un neizturamu patvaļu. Lūk, šādā rubrikā zem virsraksta «Kad vīrietis raud...» – J. Aleksandrovas stāsts par to, kā invalīdu ar trīs bērniem padzen no dzīvokļa.

¹³ Egle Valdis. «Divu kopienu valsts siloģismi». «Latvijas Vēstnesis» 1993.05.08.

¹⁴ Egle Valdis. «Uzskatu integritāte». «Atmoda Atpūtai» 1993.06.02.

Noslēdz kompozīciju rubrikā «Deputāta viedoklis» pa diagonāli «Parlamenta vēstīm» pretstatītais Sergeja Zaļetajeva raksts «Peļu slazdā priekš pagaidu iedzīvotājiem – pamatīgs caurums» par pagaidu uzturēšanās atļaujām.

Šie trīs ap ievadrakstu sagrupētie un pirmajā lappusē ievietotie materiāli neapšaubāmi sastāda apskatāmā avīzes numura mugurkaulu, un mēs tagad tos izanalizēsim, cik nu to ļaus šī raksta apjoms.

Protams, vārda un preses brīvība, kura pēc tik ilga laika nu beidzot mums šeit, Latvijā, atkal ir atkarota, iekš tam arī pastāv, ka katrs izdevums sava redaktora personā drīkst izvēlēties jebkuru virzienu, saturu, stilu, toni un numura kompozīciju, izņemot tos retos gadījumus, kuri minēti likumā par presi. Taču tā pati vārda un preses brīvība ļauj arī man kā vienkāršam lasītājam vai kā alternatīvās preses pārstāvim parādīt, kāpēc tieši vienas vai otras avīzes raksti ir demagoģiski, kā arī norādīt uz tām sekām, kādas var būt šādas demagoģijas sistemātiskai izplatīšanai.

Galvenā fundamentālā pazīme, kas apvieno šos trīs apskatāmā «SM-segodņa» numura stūrakmeņus ne vien savā starpā, bet arī ar tūkstošiem citu krievu avīžu rakstu – tā ir bezprincipialitāte. Es šeit nedomāju bezprincipialitāti tādā nozīmē, ka vienreiz viņi rakstītu «par» un otrreiz «pret» (šajā ziņā viss ir «kārtībā», un raksta viņi vienmēr «pret»). Es domāju to tādā nozīmē, ka nevienam no šiem rakstiem nav pamatā nekādas skaidras un noteiktas principu sistēmas, no kurām tad loģiski, soli pa solim, tiktu izdarīti secinājumi.

Sāksim ar A. Arkadjeva rakstu par valodas inspektoriem. Ikvienam, kurš ņemas spriest par šo jautājumu un grib te kaut ko sakarīgu pateikt, vispirms ir jānoskaidro sava nostāja dažos fundamentālos jautājumos. Pirmais no tiem ir: vai autors atzīst, ka latviešiem Latvijā ir tiesības sagaidīt, ka valsts iestādēs viņus sapratīs un viņiem atbildēs latviski? Jā vai nē? Ja autors šo principu neatzīst, tad ir jāapspriež pats šis princips, un nav nekādas jēgas ķerties pie detaļām. Ja autors šo principu atzīst, tad parādās nākamais jautājums: kādā ceļā to panākt? Vai autors atzīst «Valodu likumu» un tā noteiktos risinājuma ceļus (pārbaudījumi, inspekcija utt.). Ja neatzīst, tad kādu, konkrēti, alternatīvu ceļu viņš piedāvā pirmā principa realizēšanai? Varbūt autors uzskata, ka «vispār» valodas zināšanas pārbaudīt vajag, bet tikai vīriešiem? Vai tikai līdz 70 gadu vecumam? Tas viss paliek neskaidrs.

Arkadjeva rakstā nav ne mazākā mājiena par to, ka autoram būtu kāds priekšstats par visu šo problēmu eksistenci un kas konstruktīvs sakāms par iespējamiem to risinājumiem. Viņa raksta būtība ir tā, ka valodas inspektori ir lielceļa laupītāji, kuru vienīgais mērķis – iedzīvoties uz savu upuru rēķina. Beidzas raksts ar vārdiem «glābjas, kas var!». Skaidrs, ka tā ir visūrākā demagoģija.

Ja Arkadjevs godīgi un skaidri deklarētu savus pamatprincipus, tad viņš tomēr būtu pelnījis vairāk cieņas, nekā tagad. Pieņemsim, ka viņš atklāti pateiktu savu atbildi uz pirmo pamatjautājumu: «nē, latviešiem NAV tiesību sagaidīt, ka viņiem valsts iestādē atbildēs latviski». Nu, tad mēs varbūt viņam nepiekrītu, bet vismaz redzētu, no kādiem principiem cilvēks vadās. Tagad, turpretī, situācija ir tāda, kā krievu rakstnieka Krilova fabulā par kucīti Mosjku, kura esot rējusi uz ziloni, tomēr baidīdamās tam kost. Arkadjevam gan ir drosme vaimanāt par kādu atsevišķu gadījumu, bet nav drosmes iztirzāt lietas pamatprincipus.

Savā būtībā līdzīgs ir arī J. Aleksandrovas raksts par kādu Baltijas kara apgabala tipogrāfijas strādnieka Lisenko ģimeni, kurai pagājušajā gadā, «priekškarā krītot», īsi pirms «keča» māju pāriešanas civilo iestāžu rokās, armijas resors ir piešķīris dzīvokli Jūrmalā, bet pilsētas valde un arī tiesa to tagad neatzīst, prasot, lai viņš atgrieztos iepriekšējā, komunālajā dzīvoklī, no kura vēl nav izrakstījies.

Ir skaidrs, ka, «kuģim grimstot», bijušie labumu saimnieki centās ko vien var nodot savējo rokās un ka jaunie saimnieki mēģinās šos labumus nosargāt un sadalīt savādāk. Šādos apstākļos konflikti ir neizbēgami, un ir nepieciešams, lai būtu izstrādāti vispārīgi šādu strīdu risināšanas principi. Laikam jau nevar prasīt no Aleksandrovas, lai viņa apspriestu jautājumu, vai Latvijā var kas piederēt okupētājarmijai, kuras iebrukuma rezultātā mūsu valsts, kas 1940.gadā bija bagātāka nekā Somija, tagad ir novesta līdz drausmīgai nabadzībai, vai šīs armijas pārstāvjiem vispār jebkad ir bijušas tiesības kādam dalīt dzīvokļus. Pietiktu, ja Aleksandrova izvirzītu vismaz kādu lokālāku principu, piemēram, līdz kuram datumam dzīvokļus drīkstēja piešķirt «keča» saimnieki un kad vairs ne. Vai vismaz noskaidrotu situāciju: kas notiek ar pārējiem mājas dzīvokļiem? Vai citus īrniekus arī izliek? Vai māja ir jauna, un šis Lisenko tur viens pats paspējis ievākties? Ko ir vispār nolemts darīt ar šo māju? Tas viss paliek neskaidrs, un tā vietā, lai vismaz objektīvi izklāstītu lietas apstākļus, sākas parastās, tikai uz emociju uzkurināšanu orientētās vaimanas par trīs bērniem, kuriem nevarot nopirkt saldējumu, invaliditāti, Černobiļu, sievu bez darba, badastreiku un tā varbūtējām sekām.

Savu kārtējo sacerējumu Augstākās Padomes deputāts Zaļetajevs nobeidz pēc viņa domām efektīvi ar frāzi par to, ka deputāta Jura Dobeļa rūpes par pensionēto virsnieku uzskaiti esot «problēma no patoloģiskās psihiatrijas jomas». Neviena no enciklopēdijām, kurās es šajā sakarībā ielūkojos, gan

nepazīst tādu jēdzienu, kā «patoloģiskā psihiatrija» (fonētiski vistuvākais termins šim ir «psihopatoloģija»), taču šoreiz tas, šķiet, nav svarīgi, jo, spriežot pēc konteksta, Zaļetajeva kungs vienkārši būs gribējis teikt, ka Juris Dobelis ir vājprātīgs.

Kā fiziķim Zaļetajeva kungam tomēr vajadzēja labāk par daudziem citiem saprast, ka ne tikai zinātnē, bet arī jebkurā citā cilvēku garīgās darbības sfērā ikviena uzskatu sistēma balstās uz tiem vai citiem pamatprincipiem, vienalga, vai mēs tos saucam par postulātiem, aksiomām vai kā citādi. Aizstājot vienus pamatprincipus ar citiem, iegūst atšķirīgas sistēmas. Tas, ka Alberts Einšteins 1905.gadā pieņēma divus neparastus postulātus par gaismas izplatīšanos, vēl nenozīmē, ka viņš bija vājprātīgs. Negribas arī domāt, ka Lobačevska un Rīmaņa darbība pēc atteikšanās no Eiklīda 5.postulāta bija «problēma no patoloģiskās psihiatrijas jomas».

Sergeja Zaļetajeva un Jura Dobeļa uzskati par atvaļināto virsnieku reģistrāciju gluži vienkārši balstās uz atšķirīgiem postulātiem. Vienas sistēmas pašus galvenos pamatprincipus varētu noformulēt apmēram tā: 1) okupētārmijas atvaļināto virsnieku noņemšana okupētajā zemē ir nelikumīga; 2) Latvija 1940.gadā tika okupēta. Tālāk no šīm divām premisām seko elementārs slēdziens Aristoteļa siloģismu garā: «Tātad...». No pirmā postulāta izriet arī, ka nelikumīga būtu vācu virsnieku noņemšana okupētajā Francijā vai Krievijā. Ir acīm redzams, ka Zaļetajeva kungs vadās no citas pamatprincipu sistēmas, pēc kuras iznāk, ka krievu virsnieku noņemšana Latvijā bija likumīga (kaut gan būtu interesanti pavērot, kuru no šeit minētajiem diviem pamatpostulātiem un kādā tieši veidā viņš ņemtos apstrīdēt). Tomēr paša Zaļetajeva kunga vietā noformulēt šādas sistēmas pamatpostulātus es neņemos, jo man nav īsti skaidrs, vai viņa principi atzīst par likumīgu tikai krievu virsnieku noņemšanu Latvijā, vai arī pieļautu, teiksim, vācu vai ķīniešu virsnieku noņemšanu Krievijā, ja šī zeme tiktu okupēta.

Tāpat kā iepriekš apskatītie autori, Zaļetajevs NEKAD neformulē un neiztirzā tos pamatprincipus, uz kuriem balstās viņa uzskatu sistēma. Tā vietā viņš savus pretiniekus sauc par vājprātīgiem, norāda, ka civilizētā pasaulē eksistējot tāds jēdziens, kā privātā dzīve un ka šajā necivilizētajā Latvijā notiekot iejaušanās bijušo virsnieku privātajā dzīvē, pētot viņu darba grāmatiņas. Ir vai nav neaizskarama šo virsnieku «privātā pagātne», atkarājas no tā pamatpostulāta, kurš nosaka, vai viņu klātbūtne Latvijā ir likumīga vai nelikumīga. Ja pieņem tos divus postulātus, ko es augstāk aprakstīju, tad viss Zaļetajeva kunga šajā sakarībā teiktais ir tāda pati demagoģija, kā kāda zagļa runas par viņa privātās dzīves neaizskaramību tajā brīdī, kad policija ienāk viņa zagto mantu noliktavā, lai tur izdarītu kratīšanu.

(turpinājums nākošajā numurā)

Raksts¹⁵ tika publicēts «LV» 1993.gada 29.maijā rubrikā «Politika» ar Redaktora grozītu nosaukumu «Runāsim atklāti: tas ir netīri».

Atšķirībā no iepriekšējo un turpmāko rakstu tēmām, kuras es izvēlējos pats, šī tēma bija Redaktora pasūtīta. Viņš, nejausi sastapis mani, teica, ka vajagot atbildēt uz Latviju ķengājošajiem rakstiem krievu presē.

9. Runāsim atklāti: tas ir netīri

1993.05.30 10:23 svētdiena
(pēc 5 dienām, 20 stundām, 55 minūtēm)

(turpinājums no iepriekšējā numura)

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Uzskaitītie piemēri, protams, nav raksturīgi tikai avīzei «SM-segodņa» vien. Mēs redzam, ka Latvijas krievu prese vispār savās publikācijās izvairās aplūkot un analizēt problēmas no fundamentālu principu viedokļa, nespēj nedz piedāvāt kādus alternatīvus pamatpostulātus, nedz arī konstruktīvus problēmu risinājumus. Tā vietā visi jautājumi tiek aplūkoti no šauri egoistiska viedokļa: MAN ir sliktāk, nekā bija, tātad tā ir laupīšana, «bespredels», «absurda pasaule» utt.

Konstatējuši šo parādību, aplūkosim tagad to divos aspektos: pirmkārt – tās cēloņus un, otrkārt, – iespējamās sekas.

¹⁵ Egle Valdis. «Runāsim atklāti: tas ir netīri». «Latvijas Vēstnesis» 1993.05.29.

Padomju laikā žurnālisti un ideologi bieži vien radīja apzināti demagoģiskus sacerējumus. Profesors Jakovļevs, kurš pēc tam, kā zināms, tika pagodināts ar akadēmiķa Saharova vienīgo viņa mūžā doto pļauku, labi apzinājās, kāda ir patiesība, kad savā pazīstamajā grāmatā «CIP pret PSRS» rakstīja neķītrus apmelojumus par Jeļenu Bonneri, pašu Saharovu un viņu bērniem. Vienkārši cilvēks gribēja dabūt naudu, iegūt augstāku stāvokli sabiedrībā vai arī varbūt bija pamatīgi sapinies KGB tīklos un ļoti baidījās.

Taču es nedomāju, ka šodien krievu presē vērojamās parādības galvenais cēlonis būtu šāda veida APZINĀTI meli. Varbūt atsevišķos gadījumos kāds no «vecajiem» autoriem, vienkārši vadīdamies zaudēto privilēģiju dēļ no naida pret jauno Latviju, arī uzraksta apzinātus nepatiesību un izkropļojumus. Tomēr pārsvarā krievu preses autori, es domāju, ir patiesi savu uzskatu paušanā. Šie cilvēki tik tiešām domā tā, kā viņi raksta. Protams, tās nav dziļas domas, protams, tās nav loģiskas domas, taču tās atspoguļo vispārējo noskaņojumu, kāds tagad valda Latvijas krievu sabiedrībā. Prese pauž šo noskaņojumu, un prese, savukārt, to atkal uzkurina. Un tā šī spirāle griežas arvien ātrāk.

Ļoti lielu lomu šī (jāsaka – Latvijai visai bīstamā) vilciņa iegriešanā nospēlēja Māra Pļavnieka vadītā Pilsonības un Imigrācijas Departamenta (PID) darbība. Krievu prese tēlo šo iestādi tikai naidīgos toņos. Patvaļa, «revolucionārā apziņa» un nekas vairāk. Pilnīgi nevajadzīga, vēl vairāk – kaitīga iestāde, kura tikai rada latviešiem darba vietas uz krievu nodokļu maksātāju rēķina. Protams, šāds priekšstats neatbilst patiesībai. PID bija (un ir) Latvijai ārkārtīgi nepieciešama institūcija, un tie fundamentālie principi, kas tika likti tās pamatos, bija visnotaļ pareizi. Cita lieta, kā šī ideja tika realizēta.

Man jau ir nācies rakstīt par PID darbību. Četrus mēnešus es Latgales priekšpilsētas datu centrā strādāju ar sistēmas «Natural» kompjuāterprogrammām, kuras savā laikā Departaments pasūtīja Dānijā par dārgu naudu. Kā profesionāls programmētājs ar 24 gadu darba stāžu es ņemos apgalvot: šīs programmas ir uztaisītas ļoti zemā līmenī. Arī visa Departamenta informācijas vākšanas, glabāšanas un apstrādes tehnoloģija ir izprojektēta ārkārtīgi nemākulīgi. (Ja PID vadība man nepiekrīt, es varu publicēt viņu datorprogrammu un informācijas apstrādes tehnoloģijas analīzi no profesionālā viedokļa)¹⁶. Visu Iedzīvotāju Reģistra datu vākšanu un uzturēšanu varēja organizēt tā, ka nebūtu nekādu rindu reģistrācijas punktus, nekāda trokšņa, nekādu skandālu un arī – nekādas ierēdņu patvaļas; tas viss Latvijai izmaksātu daudz lētāk, bet visa informācija par visu valsti jau tagad būtu pieejama tiem, kam uz to ir tiesības.

Nemākulīgā tehnoloģija sacēla ap reģistrāciju neiedomājamo ažiotažu un vienkāršu «iedzīvotāju inventarizāciju» pārvērta par cīņiņu starp dekolonizācijas piekritējiem un tās pretiniekiem, kur abas puses laida darbā tādus līdzekļus, kas tālu iziet ārpus Likuma robežām. No vienas puses tika uzkurināta krieviskās iedzīvotāju daļas neapmierinātība, no otras – krievu atbildes reakcijas (tajā skaitā arī preses publikācijas), savukārt, stimulēja Departamenta aktīvistus uz vēl stingrāku nostāju.

Nobeidzot krievu preses uzsāktās kampaņas iemeslu analīzi, mēs varam secināt, ka galvenie cēloņi ir divi: 1) Latvijas krievu sabiedrībā (un līdz ar to arī viņu presē) dominējošā neprasme un nevēlēšanās savus secinājumus balstīt uz dziļi fundamentāliem, vispārīgiem principiem; 2) Latvijas iestāžu (un vispirmām kārtām PID) bieži vien nemākulīgā, bet dažreiz arī nelikumīgā darbība.

No šejienes ir redzami divi galvenie ceļi, kā Latvija (un pirmām kārtām tās prese) varētu stāties pretī tai neīrūmu straumei, kas līst pār mūsu zemi no krievu izdevumu slejām. Pirmkārt, vajadzētu censties piespiest gan krievu presi, gan sabiedrību vispār sākt savus spriedumus un secinājumus no fundamentālām lietām. Ja tāds «SM-segodņa» autors atcerētos (vienkārši atcerētos, pat nepiekrītot) to principu, uz kura balstās mūsu uzskati attiecīgajā jautājumā, tad viņam jau kļūtu praktiski neiespējami uzrakstīt savu sacerējumu tādā stilā un tādā toņkārtā, kā līdz šim (vai arī viņam tad nāktos iet pa profesora Jakovļeva ceļu uz APZINĀTIEM meliem un demagoģiju). Tāpēc šiem principiem ir jābūt pietiekoši pazīstamiem, reljefi izceltiem, ir jāpanāk, lai tie sasniegtu krievu sabiedrību, pat neskatoties uz tās nevēlēšanos tos dzirdēt. Panākt to, protams, nav sevišķi viegli.

Otrs ceļš, kas mums būtu ejams, ir likumpārkāpumu izskaušana mūsu iestādēs. Krievu avīzes nedod objektīvu Latvijas dzīves ainu, taču daļa no tā negatīvā, ko tās raksta, patiešām ir patiesība. Taču vajag panākt, lai šīs patiesības daļas tur vispār nebūtu. Arī tas nav viegli izdarāms, ja īstenībā liela cilvēku, tajā skaitā arī ierēdniecības, daļa savā prātā nemaz nedomā, ka Likums patiešām būtu jāievēro un ka agrāk izdarītie likumpārkāpumi būtu jāizlabo. Piemēram, šī gada 13.aprīļa «LV» numurā man nācās rakstīt par kādu PID izdarītu likumpārkāpumu, ar kuru man personīgi iznāca sadurties. Taču pat

¹⁶ Jau 1990.gadu vidū visa tā programmatūra, par kuru te (un arī citās vietās Niveādā) ir runa, tika pilnīgi nomainīta; dāņiem samaksātā nauda, tāpat, bija izsviesta vējā.

šāds, LR oficiālajā laikrakstā apskatīts pārkāpums nav izlabots, nerunājot jau nemaz par citiem, plašākai sabiedrībai nezināmiem.

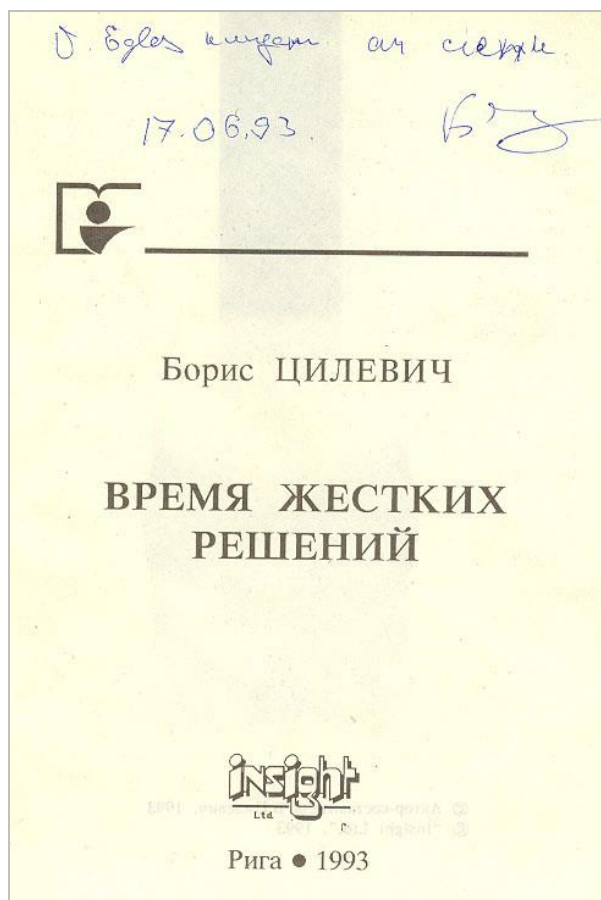
Ievērojot to, cik nemākulīgi tika organizēts PID darbs un cik daudz Departaments ar saviem sistemātiskajiem likumpārkāpumiem ir kaitējis Latvijai, jācer, ka pēc vēlēšanām jaunās Saeimas sastādītā valdība atradīs Departamenta vadībai kompetentākus un mūsu valsts likumiem uzticīgākus cilvēkus. Ja tas nenotiks, tad jau nu gan ir visai mazas cerības, ka tā patiesības daļa, kas tomēr ir krievu preses publikācijās, tuvākajā laikā varētu izzust.

Tagad parunāsim par medaļas otru pusi. Gan Departamenta nelikumības, gan PID darbības likumīgā daļa izsauc neapmierinātību un sašutumu krievu iedzīvotājos. Šis noskaņojums atspoguļojas ne tikai krievu presē, bet arī sekmē noziedzības pieaugumu šajā vidē, nihilistisku, postītkāru attieksmi pret Latvijas dabu, celtnēm, inventāru. Savukārt pastāvīgie masu mediju ziņojumi par kapu aplaupīšanu un apgānīšanu, par nogrieztajiem liftu kabeļiem un dzelzceļa vadiem, par ļaunprātīgām dedzināšanām, kā arī pastāvīgi ar saulespuķu sēkliņu čaumalām piesplaudīto Rīgas ielu skats un krievu avīžu nīrgāšanās par Latviju – tas viss uzskrūvē sašutumu latviskajā iedzīvotāju daļā un mudina tos pieņemt domu, ka bez krievu izraidīšanas no Latvijas normālu dzīvi mums neredzēt. Nekas pasaulē nenotiek bez iemesla, un arī Departamenta reģistrātoru cīņai pret kolonizācijas sekām gan Likuma ietvaros, gan ārpus tiem, bija savi cēloņi.

Ir ļoti svarīgi, lai šos cēloņus apzinātos ne tikai mēs, bet arī krievu sabiedrība un krievu prese. Tā vietā, lai ķengātu Latviju, krievu avīzes daudz vairāk labuma nestu saviem lasītājiem, ja izskaidrotu tiem, KĀPĒC tik daudzi latvieši tagad ir kļuvuši tik negatīvi noskaņoti pret krieviem. Man jau ir nācies izteikt publiski šo domu, un es atkārtēju to vēlreiz: attiecības starp latviešiem un krievu kopienas progresīvo daļu 1988.gadā, Atmodas sākumā, bija daudz labākas, nekā tagad, un šādā negatīvā procesā ļoti lielu lomu nospēlēja pastāvīgie meli, demagoģija un netīrumi, kurus Interfronte, Līdztiesība un tamlīdzīgi iestādījumi lēja pār mums. Un arī tā kampaņa, kas tagad ir sarīkota krievu presē, NEKAD nesekmēs nelatviešu stāvokļa uzlabošanai, nedz arī tā var panākt to likumpārkāpumu samazināšanu, pret kuriem it kā ir vērstas šīs publikācijas. Tieši otrādi: zinot tos cēloņus, kādēļ daži Latvijas ierēdņi uz savu roku un reizēm arī ārpus Likuma robežām cīnās pret kolonizācijas sekām, var sagaidīt, ka krievu preses uzjundīti, viņi to darīs vēl neatlaidīgāk.

Antipatriotisms, sevis pretstatīšana tai videi, kurā tu dzīvo, nekad nav bijusi tā labākā un gudrākā pozīcija. Ebreju iznīcināšana hitleriskā reihā laikā bija, protams, nacistu noziegums, bet ne tikai. Ļoti nesaprātīga (un ebrejiem liktenīga) bija arī tā antipatriotiskā, visu noliedzošā attieksme, kas dominēja Vācijas ebrejos mūsu gadsimta sākumā un iepriekšējā gadsimta beigās. Ja nebūtu bijis tās, nebūtu arī antisemitisma. Mūsdienā Latvijā, protams, nekāda cilvēku iznīcināšana nav iedomājama, tomēr starpnacionālo attiecību pasliktināšanai iespēju vēl ir daudz.

Ja krievu kopiena, tās prese un viņu ideologi patiešām vēlas panākt Latvijā attiecību stabilizāciju, ātrāku nelatviešu iekļaušanos politiskajā dzīvē, likumpārkāpumu izskaušanu, tad tas ir jādara, pirmkārt, ar lietīšķu un konstruktīvu kritiku, pārtraucot neapvaldīti kurināt krievos naidu pret Latviju (un līdz ar to, saprotams, latviešos – naidu pret krieviem) un, otrkārt, orientējot krievu sabiedrību uz tādu izturēšanos un uzvedību, kas latviešu sabiedrībai būtu pieņemama. Kā ierēdņu korupcija un likumpārkāpumi nevienā valstī nav izskaužami tikmēr, kamēr vairums ierēdņu skatās uz to kā uz pašu par sevi saprotamu normālu parādību, tā arī viss tas, ar ko mēs nekad nesamierināsimies šejienes krievu uzvedībā, nav izskaužams tikmēr, kamēr pats KRIEVU sabiedrības vairākums pret to nevērsīsies.

Titullapa ar autogrāfu Cileviča grāmatā, kuru viņš man uzdāvināja 1993.gada 17.jūnijā

Un tikmēr, kamēr Latvijas krievu prese nepārorientēsies uz augstāk aprakstītajiem principiem, tās visu noliedzošās un ķengājošās publikācijas paliks tikai netīrumu straume, pat ja daļa tajās minēto faktu būtu patiesība.

Raksts¹⁷ tika publicēts «LV» 1993.gada 1.jūnijā rubrikā «Politika».

Reaģējot uz šo rakstu, 17.jūnijā pie manis atnāca redzamākais «SM-segodņa» komentētājs Boriss Čiļēvičs, un sākās polemika, kas skarta {[MUIG1.1370](#)}¹⁸.

10. Kādu tagad var gaidīt pilsonības likumu

1993.06.07 09:36 pirmdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Aiz muguras nu ir palikušas pirmās brīvās daudzpartiju vēlēšanas Latvijas tagadējās paaudzes iedzīvotāju mūžā. Pēc 60 gadu pārtraukuma mums atkal ir simtprocentīgi likumīga un lemttiesīga likumdevēja vara. Novērtējot aizejošās Augstākās Padomes darbību pilsonības jautājumā, var teikt, ka, neskatoties uz visiem bezgalīgajiem strīdiem un asajām domstarpībām, neraugoties uz Augstākajai Padomei adresētajiem apvainojumiem gan no vienas, gan no otras puses, galu galā tai tomēr ir izdevies atrast vispareizāko ceļu šīs problēmas atrisināšanai, nepieņemot savā laikā pilsonības «nulles variantu» un atsakoties grozīt Latvijas pavalstniecības statusu līdz jaunai, neapšaubāmi likumīgai Saeimas ievēlēšanai. Tagad tas ir noticis, un diskusijas, kuras pēdējā laikā bija kļuvušas neauglīgas, nu var atsākties jau pavisam citā kvalitātē: tagad šo jautājumu VAR izlemt, un tas IR jāizlemj. Jaunajam parlamentam šī lieta ir jānovada līdz loģiskam un saprātīgam galam.

Jūnija vēlēšanu rezultātā Latvijas Republikas 5.saeimā ir iekļuvuši 8 grupējumi (apvienības un partijas), bet 15 nav spējuši pārvarēt četru procentu barjeru. Aplūkosim, kā šie rezultāti varētu ietekmēt gaidāmā pilsonības likuma izskatu. Sākumā paskatīsimies, kas tad ir ticis savā laikā teikts par pilsonību šo astoņu panākumus guvušo grupējumu oficiālajās, vēlēšanu komisijā iesniegtajās, programmās.

Vispirms ķersimies pie šīsvasaras balsošanas cīņu uzvarētājas – apvienības, kuras karogā, programmā un biļetenos lieliem burtiem īstenībā bija ierakstīts viens vienīgs vārds: GORBUNOVŠ. Tātad «Latvijas Ceļš» par pilsonības jautājumu savā priekšvēlēšanu platformā: «Pilsonības likums nodrošinās Latvijas kā nacionālas vienkopienas valsts attīstību. Pilsonību piešķirs individuāli un pakāpeniski, ņemot vērā latviešu valodas prasmi, valstī nodzīvoto gadu cenzu, ģimenes apstākļus, nopelnus Latvijas labā». Līdz ar savu balsu atdošanu Anatolijam Gorbunovam, par šādu nostāju ir nobalsojuši 32,38% vēlētāju, un tātad Saeimā tā iegūs aptuveni 36 vietas (šeit un zemāk visi dati ir provizoriski).

Otro vietu vēlēšanās ir ieguvusi LNNK platforma, kas skan: «Latvijas Republikas likums par pavalstniecību, papildināts ar prasību zināt latviešu valodu. Naturalizācijas ikgadējā kvota. Pilsonība – latviešiem visā pasaulē, pirms Otrā pasaules kara Latvijā legāli iebraukušajiem ārzemniekiem, kā arī kara laikā no dažādām valstīm atvestajiem nepilngadīgajiem». Šī pozīcija ir ieguvusi 13,35% balsu, jeb apmēram 15 vietas parlamentā.

Tālāk seko vēlēšanu apvienība «Saskaņa Latvijai – atdzimšana tautsaimniecībai»: «Jāpiešķir tiesības uz Latvijas Republikas pilsonību tiem, kas dzimuši Latvijā, LR pilsoņu laulātajiem, kā arī tiem, kas nodzīvojuši Latvijā pēdējos desmit gadus, apliecina iedzīvotāju reģistrā savu vēlēšanos kļūt par tās pilsoņiem un zin latviešu valodu sarunvalodas līmenī. Personām, kas Latvijā ieceļojušas pēc 1990.gada

¹⁷ Egle Valdis. «Runāsim atklāti: tas ir netīri» (turpinājums). «Latvijas Vēstnesis» 1993.06.01.

¹⁸ Čiļēvičs (tajā laikā viņš savu uzvārdu latviski rakstīja vēl kā Čiļēvičs) uzdāvināja man savu tikko kā iznākušo grāmatu; vispār viņa apmeklējuma mērķis bija uzaicināt mani uz kaut kādu starptautisku konferenci par nacionālajiem jautājumiem, uz kuru viņš pats brauca (tagad, pēc 13 gadiem es vairs precīzi neatceros, kas tieši tā bija par konferenci un kur tā notika – šķiet, kādā no bijušajām padomju republikām). Čiļēvičs gribēja, lai viņš tur pārstāvētu Latvijas «krievvalodīgās minoritātes», bet es – latviešus. Es atteicos (jo tajā laikā biju jau pieņēmis sev par negrozāmu principu, ka mans nervu stāvoklis neļauj man nekur braukt un nekur uzstāties ar publiskām runām, – lai cik tas nebūtu bēdīgi). Bet es iekšēji piekritu Čiļēviča vairāk vai mazāk atklāti paustajam viedoklim, ka viņš ir spējīgākais un redzamākais «krievvalodīgo minoritāšu» pārstāvis Latvijā, bet es – spējīgākais un vērā ņemamākais latviešu pozīcijas paudējs. Mēs ar Čiļēviču bijām pretinieki, – bet tādi pretinieki, kuri viens par otru bija augstās un labās domās. (Un tādēļ jo pretīgāka man bija tādu – Rietumu! – letiņu stulbeņu kā Nils Muižnieks jaukšanās mūsu ar Čiļēviču ideoloģiskajā cīņā, kura drīz vien sekoja).

4.maija, LR pilsonība jāpiešķir saskaņā ar ikgadējām kvotām». Par «Jurkāna partiju» ir nodoti 11,99% balsu, kas rada tai tiesības uz aptuveni 13 vietām Saeimā.

Ceturto vietu balsošanas rezultātos ieņem Latvijas Zemnieku savienība, kuras platforma izskatījās šādi: «Mēs esam par pilsonības piešķiršanu kā individuālu aktu, vērtējot latviešu valodas un kultūras zināšanu un uzticību Latvijas valstij, nosakot šeit nodzīvojamo gadu daudzumu un pilsoņu skaitā pieļaujamo cittaūtbnieku daļu». LZS kontā ir 10,64% balsu, jeb ap 12 deputātu vietām.

Kā piektā iet kustība «Līdztiesība», kuras oficiālā priekšvēlēšanu platforma pilsonības jautājumā skanēja sekojoši: ««LĪDZTIESĪBAS» DEPUTĀTI SAEIMĀ PANĀKS: (..) – Likuma pieņemšanu, kurš dotu tiesības visiem pastāvīgajiem Latvijas iedzīvotājiem uz 1990.gada 4.maiju nekavējoties saņemt Latvijas Republikas pilsonību». Par šo nostāju atdoti 5,77% balsu un iegūtas apmēram 7 vietas parlamentā. Redzēsim, vai «Līdztiesības» deputāti Saeimā patiešām panāks to, ko ir solījuši.

Vēlēšanu rezultātu sarakstā tūlīt aiz «Līdztiesības» seko pretējā viedokļa paudži – apvienība «Tēvzemei un brīvībai». Viņu pozīcija bija tāda: «Dekolonizēt – visām personām, kas okupācijas laikā nelikumīgi apmetušās Latvijas teritorijā un viņu pēcnācējiem un ģimenes locekļiem, kas nav Latvijas Republikas pilsoņi, jāpiešķir nelegāla imigranta statuss un, atjaunojot tautsaimniecību, ar starptautisku atbalstu jāpanāk viņu atgriešanās etniskajā dzimtenē vai izbraukšana uz citu valsti». Šis viedoklis ir ieguvis 5,36% balsu un kādas 6 vietas Saeimā.

Par Latvijas Kristīgo demokrātu savienības nostāju pilsonības jautājumā šīs partijas oficiālajā programmā nekas nav teikts, vienīgi pieminēta latviešu nacionāla valsts. Tomēr iegūti 5,01% balsu un varbūt 6 krēslī parlamentā.

Un visbeidzot, «pastarīte starp finālistiem», bet tomēr apsteigusi 15 citus grupējumus, – Demokrātiskā centra partija, kurai bija sekojošs viedoklis par pilsonību: «Latviešu valodas apguvei un pamatvērtību izpratnei jābūt par mērķiem tiem, kas vēlas kļūt par brīvās un demokrātiskās Latvijas pilsoņiem un ir nodzīvojuši šeit vismaz desmit gadus. Tiem, kas nevēlas integrēties, ir jāpalīdz atgriezties savā etniskajā dzimtenē». Par šo pozīciju nodoti 4,76% balsu, kuri dod tai 5 vietas parlamentā.

Ja mēs vadāmies no šīm oficiālajām priekšvēlēšanu platformām, tad var teikt, ka astoņi uzvarējušie grupējumi pārstāv četrus principiāli dažādus viedokļus pilsonības jautājumā. Divus no tiem var nosaukt par radikāliem, bet divus pārējos – par mēreniem.

Prokrieviski radikālu viedokli Saeimā pārstāvēs kustības «Līdztiesība» deputāti: visiem, kas Neatkarības deklarācijas pieņemšanas brīdī bija Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji, nekavējoties un bez jebkādiem priekšnoteikumiem ir piešķirama pilsonība. Antikrieviski radikālu viedokli pauž apvienība «Tēvzemei un brīvībai»: nekāda pilsonība nevienam nav piešķirama, un visi nepilsoņi ir izraidāmi. Abi šie radikālie viedokļi ir ieguvuši pārsteidzoši līdzīgu balsu skaitu – kopsummā ap 13% no Saeimas vietām.

Abiem mērenajiem viedokļiem, tātad, paliek pārējās 87 vietas parlamentā. Saskaņā ar šiem viedokļiem, pilsonība ir gan piešķirama, bet ne visiem nepilsoņiem uzreiz un ne bez priekšnoteikumiem. Visu «mēreno» uzskatos universāla prasība ir latviešu valodas zināšana vismaz «sarunvalodas līmenī». Starp pārējiem pilsonības piešķiršanu ietekmējošiem faktoriem figurē tādi, kā «nopenli Latvijas labā», «ģimenes stāvoklis», «lojalitāte pret Latviju».

Savā starpā abi «mērenie» viedokļi atšķiras ar to, vai papildus šiem priekšnoteikumiem un vērā ņemamiem apstākļiem vēl būtu vai nebūtu jāpielieto kvotu sistēma. Ja kvotu piekritējus mēs nosauktu par «konservatīviem» pilsonības jautājumā, bet pretiniekus par «liberāliem», tad varētu apgalvot, ka konservatīvu pozīciju ieņem LNNK un LZS (kopā kādi 27 deputāti Saeimā), bet «liberālu» – «Gorbunova partija», «Jurkāna partija» un DCP (kopā 54 deputāti).

Attiecībā uz KDS ir skaidrs, ka tā pieder pie «mērenajiem», nevis radikāliem, taču šīs partijas pozīcija kvotu jautājumā tās oficiālajā platformā nav izteikta.

Šī priekšvēlēšanu programmu un vēlēšanu rezultātu analīze rāda, ka ir gaidāms «liberāli mērens» pilsonības likums – vismaz tajā gadījumā, ja partijas patiešām darīs to, ko ir solījušas pirms vēlēšanām. Pilsonības jautājumā «liberāli mērenajām» partijām parlamentā ir vismaz 54% balsu – absolūtais vairākums.

Tātad kopumā Latvijas tauta ir viennozīmīgi nobalsojusi par dalīšanos savās pilsoņu tiesībās ar tiem pastāvīgajiem iedzīvotājiem, tagadējiem nepilsoņiem, kuri prot latviešu valodu, pie kam ir nobalsojusi par to, ka nekādas ikgadējas kvotas šī kontingenta iekļaušanai Latvijas dzīvē nav uzstādāmas: kurš ir apguvis valodu, tam arī ir tiesības uz pilsonību. Zināmā mērā to var uzskatīt par latviešu tautas atbildi uz pastāvīgo kliegšanu par nacionālismu un cilvēktiesību pārkāpumiem Latvijā.

Var sagaidīt, ka jaunajā Saeimā tiks pieņemts samērā liberāls pilsonības likums, saturā apmēram šāds: «tiesības uz Latvijas pilsonību ir visiem pastāvīgajiem iedzīvotājiem, kas nodzīvojuši šeit X gadus,

ir lojāli pret Latvijas Republiku un pārvalda latviešu valodu; pilsonība piešķirama tikai individuālā kārtā». Ja nenotiks nekādi negaidīti pagriezieni un ja šāda tipa likums tiks pieņemts, tad tas patiešām varētu kļūt par pamatu kompromisam starp Latvijas tagad vēl sašķeltās sabiedrības daļām. No vienas puses latviešu kopiena nebūtu, kā «nulles varianta» gadījumā, šokēta ar milzīga un pilnīgi neadaptēta cittautiešu kontingenta momentānu iekļaušanu mūsu valsts pilntiesīgā dzīvē. Šī integrācija tad notiktu pakāpeniski īsākā vai garākā laika posmā un tikai pēc zināmas cittautiešu «latviskošanas». No otras puses, nepilsoņiem kļūtu skaidri tie noteikumi, pēc kuru izpildīšanas viņi var kļūt par pilntiesīgiem valsts pilsoņiem. Izzustu pamats sūdzībām par viņu pastāvīgu un mūžīgu diskrimināciju, kā arī būtu skaidrs, ka par varmācīgu izdzīšanu no Latvijas (izņemot noziedznieku izraidīšanu) vai par piespiedu emigrāciju nekādas runas nav. Noteikums par latviešu valodas zināšanu pilsonības iegūšanai varētu daudziem izrādīties arī par stimulu valodas apgūšanai, daudz efektīvāku, nekā atestācijas un naudassodi.

Latvijā nodzīvoto gadu cenžam šādā likuma redakcijā īpašas nozīmes nebūtu, jo lielumlielais pilsonības pretendentu vairākums vienalga būs jebkurā reālā cenžā prasīto laiku te nodzīvojis, bet pārējie tuvākajā laikā to sasniegs. Salīdzinot ar latviešu valodas prasmes barjeru, kura daudziem jau pati par sevi ir pamatīga šķērslis, cenzs neko daudz neietekmēs reālo naturalizācijas plūsmu. Bez tam no tīri ētiska viedokļa šķiet, ka cilvēks, kas nodzīvojis Latvijā piecus gadus un jau perfekti runā latviski, ir vairāk pelnījis pilsonību, nekā cits, kurš te piedzimis, nodzīvojis 45 gadus un latviski neprot ne vārda.

Šādā pilsonības likumā paliktu tomēr vēl daudzas nianšes, kuras dod vaļu dažādām interpretācijām (piemēram, ko nozīmē «lojalitāte pret Latvijas Republiku»: kas un kādā veidā noteiks, vai konkrētais pretendents ir lojāls; kas un kādā veidā pārbaudīs valodas zināšanas – vai atkal tas pats Pilsonības un imigrācijas departaments? – utt.). Ap šīm problēmām neizbēgami sāksies jauna cīņa. Viena ierēdņu daļa, neapmierināta ar tautas balsošanas rezultātiem, atkal, kā tas jau reiz bija iedzīvotāju reģistrācijas laikā, var censties patvaļīgi interpretēt šos noteikumus un padarīt to pārvarēšanu vienos gadījumos par nepārtrauktu pazemojumu ceļu, bet citos – par pirkšanas un pārdošanas objektu. Tāpēc Likumdevējam būtu jau laikus jāpadomā par to, lai šeit maksimāli izslēgtu subjektīvo faktoru. Piemēram, «nelojalitāti» varētu viennozīmīgi noteikt bijusī piederība zināmā sarakstā stingri fiksētām struktūrām, tādām, kā omons vai VDK, bet valodas prasmi varētu pārbaudīt kompjuters. Tehnisku problēmu mūsu laikos te vairs nav.

.1294. Pirmdien, 7.jūnijā, plkst. 20

Raksts¹⁹ tika publicēts «LV» 1993.gada 8.jūnijā rubrikā «Politika. Pēc vēlēšanām».

Šim avīzes numuram man bija sagatavots cits raksts (jānodod bija 7.jūnijā). Vēlēšanu rezultāti 6.jūnijā, protams, nebija vēl zināmi, un raksts vēlēšanas nekādi neskāra. Taču 7.jūnija rītā radio sāka raidīt rezultātus, un es sāku gatavot jaunu rakstu – par visaktuālāko dotajā brīdī tēmu. Punkta {1294} piebilde tika pierakstīta pēc Redaktora rīkojuma («lai parādītu mūsu operatīvāti»), taču neatbilst patiesībai. «Mūsu operatīvāte» bija vēl lielāka: faktiski raksts tika atdots maketēt jau ap pieciem vakarā.

11. Antisemitisms un Latvija

1993.06.13 18:35 svētdiena
(pēc 6 dienām, 8 stundām, 59 minūtēm)

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs²⁰

Pagājušās nedēļas laikā Rīgā viena pēc otras piezemējās lidmašīnas ar Latvijas ebreju salidojuma dalībniekiem. Ieradās pārstāvji no Izraēlas, ASV, Vācijas, Austrijas, Zviedrijas, Dānijas, Šveices un citām valstīm – ebreji, kas agrāk dzīvojuši Latvijā vai viņu pēcteči – kopā vairāki simti cilvēku. Tieši šī salidojuma laikā, naktī uz piektdienu, kāds bija ar baltu krāsu uzrakstījis vārdus «*Juden frei*» uz pieminekļa hitleriešu iznīcinātajiem ebrejiem Bikernieku mežā un apakšā uzzīmējis kāškrustu. Latvijas valsts galva Anatolijs Gorbunovs šajā sakarībā atvainojās ebreju salidojuma dalībniekiem, bet vadošo Latvijas partiju pārstāvji izteica savu nosodījumu kapu apgānītājiem.

¹⁹ Egle Valdis. «Kādu tagad var gaidīt Pilsonības likumu». «Latvijas Vēstnesis» 1993.06.08.

²⁰ Šis raksts bija ievietots «Pirmajā MuižniekGrāmatā» {[MUIG1.1287](#)}, un oriģinālajā burtnīcā «LV» tā nebija.

Šis incidents neapšaubāmi pelna uzmanību un pamēģināsim to izanalizēt, pamatojoties uz to pagaidām skopo informāciju, kas mums patlaban ir pieejama. Taču vispirms īsumā atcerēsimies Latvijas ebreju un arī Latvijas antisemitisma vēsturi vispār.

Līdz 18. gadsimta beigām lielākajā tagadējās Latvijas daļā ebreju gandrīz nebija. Tikai Latgalē stāvoklis bija citāds, jo tā ietilpa Polijā – valstī ar ļoti vecu un ļoti stipru ebreju kopienu, kuras attiecības ar valsts varu bija lieliski noregulētas jau kopš pirmo poļu karaļu laikiem. Pārējā Latvijā ebreji ienāca galvenokārt 19. gadsimtā, tātad tajā laikā, kad Latvija atradās Krievijas impērijas sastāvā, un šo ienākšanu lielā mērā noteica Krievijas valsts politika.

Arī pašā Krievijā līdz 18. gadsimta beigām ebreju tikpat kā nebija. Tikai 1793. gadā ar «trešo Polijas dalīšanu» likvidējot Polijas valsti, Krievija pievienoja sev zemes, kurās dzīvoja vairāk nekā miljons ebreju, iegūstot līdz ar to arī iespēju vēlāk uzplaukt krievu antisemitismam un ebreju revolucionārisma. Tūlīt pat arī tika izveidota «aizsardzības sistēma» pret ebrejiem: viņiem, izņemot zināmas profesijas, aizliedza apmesties krieviskajās gubernās ārpus slavenās «apmešanās robežas» (tolaik gan par ebrejiem runāja ne etniskā vai rasiskā ziņā, bet tikai tīri reliģiskā: ja ebrejs pārgāja jebkurā no kristiešu konfesijām, tad visi aizliegumi viņu tūdaļ vairs neskāra). Uz Baltijas nekrieviskajām gubernām šie aizliegumi vispār neattiecās, un tā Latvijā no sadalītās Polijas ielūda liels skaits ebreju, kuri vēlāk, brīvvalsts laikā, sastādīja ap vienu divdesmito daļu iedzīvotāju.

Tāpat kā latviešiem, ebrejiem nebija iemesla mīlēt Krievijas impēriju. Ar «apmešanās robežu» noteiktos aizliegumus tie uztvēra kā pazemojošu diskrimināciju, un liela daļa ebreju jaunatnes, sākot ar nāroņiku kustības laiku, pievienojās visdažādākajām revolucionāru partijām. Etnisko ebreju loma bija ļoti liela gan boļševiku, gan meņševiku, gan eseru, gan anarhistu vadībā. Tiesa gan, no ortodoksālo jūdaišu viedokļa šie revolucionāri un materiālisti bija atkritēji, nevis ebreji. Arī pats kristietībā pārgājušā ebreju advokāta dēls Kārlis Markss priekš īsta jūda bija ebrejs apmēram tikpat daudz, cik Viktors Alksnis priekš mums ir latvietis. Taču krievu un ukraiņu pareizticīgais antisemitisms šādas nianšes neizšķīra, un grautiņi vienādi vērsās pret visiem ebrejiem kā pret Krievijas valsts ienaidniekiem.

Līdz 1918. gadam, kad latviešu un ebreju revolucionāri vienādi grāva Krievijas impērijas pamatus, ne par kādu antisemitismu latviešu vidē runa nevarēja būt. Stāvoklis mainījās, kad nodibinājās neatkarīga Latvijas valsts. Tagad latviešu antisemitisms bija atkarīgs no tā, cik lielā mērā patriotiska vai antipatriotiska būs Latvijas ebreju kopiena. Līdz 1940. gadam Latvijā pastāvēja dažas antisemitiskas organizācijas, taču to ietekme nebija liela, un visumā attiecības starp latviešiem un ebreju kopienā saglabājās labas. Ne par kādiem grautiņiem pēc cariskās Krievijas vai hitleriskās Vācijas parauga nevarēja būt ne runas.

1940. gadā ebreji, redzēdami, ka Latvijas neatkarība neizbēgami tiks likvidēta un baidīdamies, ka zeme varētu nonākt nacistu Vācijas varā, okupācijas brīdī aktīvi atbalstīja Padomju Savienību. Kā tas vienmēr notiek tādos gadījumos, šī antipatriotiskā darbība uzsita pamatiedzīvotājos augstu antisemitisma vilni, kuru vēl vairāk uzkurināja 1941. gadā atnākušo hitleriešu oficiāli propagandētā ideoloģija. Kaut gan genocīds pret Latvijas ebrejiem tika izdarīts laikā, kad zemi kontrolēja nevis Latvijas, bet gan Vācijas varasiestādes, tomēr daudzi latvieši aktīvi piedalījās šajā genocīdā.

Piecdesmitajos un sešdesmitajos gados latviešu vidē antisemitisms (gan ne darbos, bet tikai vārdos) bija samērā izplatīts kā pretpadomju ideoloģijas sastāvdaļa. Pēc četrdesmito gadu tradīcijas skaitījās, ka padomju varai pretī stāv tie, kas savā laikā karoja kopā ar vāciešiem pret krieviem un kas arī tagad dziesmās vienreiz «šauj krievus Zilupē», bet citreiz «šauj židus Gaujmalā».

Mans pirmais «antisemitiskais» raksts

Uzraksts Bīķernieku mežā. Rakstīts faktiski ir: «Juden Freu» un pēc tam uzzīmēts kāškrusts; burti «F» un «r» ir kropļīgi un vilkti tādā veidā, kas latvietim grūti iedomājams. Krāsa vietām notecējusi, kas liek domāt, ka rakstīts varbūt tomēr ar otu.

Stāvoklis radikāli mainījās septiņdesmito gadu sākumā. Padomju Savienība pati uzsāka mērena antisemītisma politiku. Propaganda pastāvīgi uzbruka Izraēlai un «cionistiem», bet ikdienas dzīvē sakarā

ar emigrāciju sākās pret ebrejiem vērsti spaidi. Nu ebreji atkal bija kļuvuši par sabiedrotajiem, un latviešu vidē antisemitisms izzuda. Šo pārmaiņu it kā rezumēja pāri okeānam atnākusi un tūkstošos magnetofona lentu izplatītā «Čikāgas piecīšu» dziesma ar vārdiem:

«Vēl nedaudz gadus atpakaļ par židiem
Tu pārāk labās domās nebiji,
Bet tagad priecājies, ja ziņās dzirdi,
Ka izraēļi ēģiptiešus sit».

Pieskaņojoties pašā Latvijā jau notikušajai pārmaiņai, tā it kā vēstīja, ka arī latviešu apbrīnotajos un atdarināmajos Rietumos antisemitisms «vairs nav modē». Vairāk nekā divdesmit gadu laikā es personīgi latviešu vidē nesastapu nevienu kaut pašu niecīgāko antisemitisma izpausmi (krievu vidē gan tās gadījās bieži).

Резонанс

ПРОВОКАЦИЯ. "QUI PRODEST?"

Безграмотный, однако, нынче пошел антисемит. Одну грязную антисемитскую надпись на могиле 46500 евреев, расстрелянных фашистами в Бикерниекском лесу, и то не сумел "по-человечески" намалевать. Вглядитесь повнимательней в снимок, опубликованный в "СМ-сегодня" 11.06.93., и вы увидите - с графикой у него далеко не все в порядке. Алфавит - что немецкий, что латышский - одинаково латинский. И ни один мало-мальски грамотный латыш не станет именно так выводить букву "Г" или букву "г", и уж тем более букву "Г"...

Должен признаться: этот почерковедческий анализ принадлежит отнюдь не мне. Его автор - руководитель центра информации официальной газеты Латвийской Республики "Латвияс вестнесис" Валдис Эгле. Он опубликовал его в своей статье "Cui prodest?"* - "Кому это выгодно?" Антисемитизм и Латвия" ("Латвияс вестнесис" от 15.06.93).

ная и щедро оплаченная кампания, спланированная Москвой. Теперь же Валдис Эгле предлагает "новую" версию: в этой шумихе прежде всего заинтересованы... сами евреи Латвии, ибо не хотят они жить в "нищей стране с разоренной посткоммунистической экономикой", всеми силами рвутся в Америку, стремясь получить возжеланный статус политических беженцев. Не все, конечно, евреи Латвии. Определенная часть. Вот потому-то и раздувает "эта часть" на Западе миф об антисемитизме в Латвии...

Наивен читатель, если полагает, будто Валдис Эгле приводит хоть одно доказательство в подтверждение своих слов. Ни одного. Зато он становится далее на весьма опасную, откровенно провокационную стезю. Вот дословная цитата:

"И если эти инертные латыши сами не понимают, что теперь евреев снова нужно бить, тогда во имя этой благородной цели их маю, что их всего-навсего три: евреи, русские или латыши... Есть и еще одна: надпись в Бикерниекском лесу, которую было выгодно, чтобы кто-то сказал, будто это "выгодно" евреям.

Печально, что подобные статьи могут появляться в республиканской печати в принципе. Но когда такая статья появляется в официальной газете республики... "Cui prodest?" Кому выгодно?

Григорий БИКСОН,
заместитель директора
Рижской еврейской
средней школы им. Ш.
Дубнова.

* Так, по мнению "почерковеда" В. Эгле, пишется известное латинское изречение.

Biksona smērējums un viņa izgāšanās ar latīņu valodu

Tāpēc kad deviņdesmito gadu sākumā kāds bērnu žurnāls bija nopublicējis draudzīgu karikatūru par ebreju ar lielu degunu, un ebreju kopiena sacēla ap to lielu troksni, latvieši bija nepatīkami pārsteigti:

«Nu ko viņi te kašķējas – pret viņiem taču attieksme ir vislabākā!». Tad nāca slavenā publikācija amerikāņu žurnālā «Life», pēc tam angļu «Guardian» un vēl vesela rinda līdzīgu rakstu visā pasaulē. Kļuva skaidrs, ka vienai daļai Latvijas ebreju nemaz negribas dzīvot šajā nabadzīgajā zemē ar sagrautu pēckomunistisku ekonomiku, ka viņi labprāt pārceltos uz ASV vai kādu citu bagātu valsti, bet gribētu tur ierasties kā politiski bēgļi, antisemitisma upuri ar visām no tā izrietošajām politiskajām un finansiālajām sekām – bez ikgadējo imigrācijas kvotu barjerām, bet toties ar garantētu un pēc Latvijas mērogiem bagātīgu materiālu nodrošinājumu daudzus gadus uz priekšu. Un ja šie kūtrie latvieši paši neprotas, ka tagad ebreji atkal ir jāsit, tad tāda cēla mērķa labad viņus var arī uz to paskubināt, vai šo to pašiem izdarīt viņu vietā. Ārzemju tūrists ar lielām grūtībām pierunā vecu zemessargu it kā ģimenes albūmam nofotografēties ar romiešu sveicienā (tagad gan vairāk pazīstamā kā hitleriešu «Sieg heil!») paceltu roku, un pēc tam šī fotogrāfija apceļo Rietumu presi kā latviešu fašisma pierādījums. Diemžēl šāda tendence ir kļuvusi tagad par realitāti, un ar to mums ir jārēķinās.

Tagad mēs varam ķerties arī pie konkrētā Biķernieku meža pieminekļa apgānīšanas incidenta analīzes. Teorētiski ir iespējami trīs principiāli atšķirīgi varianti: 1) to ir izdarījis kāds latvietis tik tiešām atdzimuša antisemitisma mudināts; 2) to ir izdarījis kāds krievs (vai «krievvalodīgais», bet ne ebrejs) vai nu patiesā antisemitismā vai arī ar nolūku diskreditēt Latvijas valsti un parādīt pasaulei, ka šeit vajā ne vien krievus, bet arī ebrejus; 3) to ir izdarījis kāds ebrejs, lai pasaules priekšā apstiprinātu antisemitisma atdzimšanu Latvijā un lai panāktu ebreju atvieglotu ieceļošanu Rietumos.

Seno romiešu juristi mēdza jautāt «Cui prodest?» un tad skatījās apkārt pēc tiem, kam notikusi lieta ir izdevīga. Ja mēs no šāda viedokļa salīdzinām trīs mūsu izvirzītās versijas, tad nākas atzīt, ka visizdevīgākais šis incidents ir tai ebreju daļai, kas vēlas emigrēt uz Rietumiem. Šajā gadījumā ir ļoti labi saskatāmi ne vien politiski, bet arī tīri materiāli stimuli. Nākošajā vietā pēc izdevīguma ir «krievu versija». Te gan nav redzamas finansiālas balvas, bet ir vismaz skaidri politiskie mērķi. Visizdevīgākais šis incidents ir latviešiem, jo nav vispār saskatāmi nekādi nedz finansiāli, nedz politiski mērķi un vienīgais motīvs varētu būt tīrs huligānisms vai patoloģisks bezjēdzīgs naidis pret ebrejiem. Tomēr huligānisms šajā gadījumā ir maz ticams. Kāda iereibusi kompānija aiz huligāniskiem motīviem varētu garāmejojot kaut ko sadauzīt, bet šāda uzraksta uzkrāsošana nevar būt spontāna. Tā ir īpaši jāplāno: ir jāsameklē krāsa un ota²¹, naktī speciāli jāiet uz mežu... Bez tam ir vēl arī iepriekš jāzin, ka tieši šajās dienās Rīgā sabrauks pasaules ebreji (vai daudzi no mums to zināja līdz piektdienai?).

Tagad ielūkosimies uzmanīgi pašā uzrakstā, kura fotogrāfijas katrs var apskatīt sestdienas avīzēs. Pirmais vārds «Juden» rakstītājam ir izdevies puslīdz labi, bet ar otro vārdu «frei» gan ir gadījušās veselas trīs ķibeles. Pirmkārt, ātrumā viņam ir aizmirsies, kā rakstās latīņu burts «f» un ir iznācis tikai tāds ķeburs. Otrkārt, burts «r» uzvilks tā, kā to rakstīt nekad nav mācīts nevienā latviešu skolā, un man nekad nav gadījies redzēt, ka to tādā veidā (kā krievu lielo «Г») rakstītu kāds latvietis (toties bieži esmu novērojis krievus tā velkam šo latīņu burtu). Un, beidzot, trešā ķibeles uzraksta autoram ir iznākusi ar burtu «i». Uzrakstījies ir vai nu krievu «и», vai arī vācu «u» ar pārskatu (umlautu: «ü» ar diviem punktiem). Latvietim būtu psiholoģiski neiespējami izdarīt gan vienu, gan otru kļūdu. Sakne «frei» ar vienkāršu «i» ir tik izplatīta latviešu uzvārdos (Freimanis, Freibergs utt.), ka latvietim vienkārši vispār neienāktu prātā šeit nevietā rakstīt kādu tur «umlautu», nerunājot jau nemaz par krievu «и». Tā vien liekas, ka rakstītājs ne vien nav pratis vācu valodu, bet arī latīņu alfabēts vispār viņam ir bijis nepierasts.

Tas nu arī būtu viss, ko pagaidām var teikt par šo incidentu. Cerēsim, ka policijai izdosies atrast vainīgo, un tad mēs uzzināsim, kas viņš tāds ir un kādēļ tā rīkojies. Droši vien turpat netālu Purvciema jauno māju masīvā vien dzīvo.

Raksts²² tika publicēts «LV» 1993.gada 15.jūnijā rubrikā «Politika».

Uz šo publikāciju laikraksts «SM-segodņa» 19.jūnijā atbildēja ar demagoģisku, ķengājošu Rīgas ebreju vidusskolas direktora vietnieka Grigorija Biksona rakstu²³ «Провокация. Qui prodest?». Šis Grigorijs Biksons neapšaubāmi pieder tai Latvijas ebreju grupai, kura visiem līdzekļiem cenšas panākt, lai Latvija skaitītos antisemitiska zeme un, kā vien spēj, provocē antisemitismu. Droši vien viņam ir precīzi zināms, kas uzrakstīja «Juden-frei» uz Biķernieku monumenta, pat tajā gadījumā, ja pats viņš to nebūtu rakstījis.

²¹ P.S. Pie šī punkta kāds lasītājs man aizrādīja, ka tagad tādus uzrakstus taisot ne ar krāsu un otām, bet gan ar pulverizatoriem. Var jau būt: man nav nekādas pieredzes šādās lietās.

²² Egle Valdis. «“Cui prodest?” – “Kam tas ir izdevīgi?”». Antisemitisms un Latvija». «Latvijas Vēstnesis» 1993.06.15.

²³ Биксон Григорий. «Провокация. Qui prodest?». «СМ-сегодня» 1993.06.19. (Latviešu tulkojumu skat. {[MUIG1.1311](#)}).

Biksona intelektuālais līmenis un erudīcija ir ārkārtīgi zemi. Cita starpā viņš savā sacerējumā ķengājas arī par teicienu «*cui prodest?*», zemsvītras piebildē norādīdams, ka es nezinot, kā rakstāms šis latīņu izteiciens. Īstenībā to nezin ne vien Biksons pats, bet arī avīzes «SM-segodņa» redakcijā: latīņu valodā «*cui*» ir vienskaitļa datīva forma («KAM izdevīgi?»), bet «*qui*» – vīriešu dzimtes nominatīva forma («KAS izdevīgs?»). Tā Biksons, plātdamies, lielīdamies un mani zākādams, bija pats izgāzies.

12. 22. jūnija rīts

1993.06.20 16:12 svētdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Nav vēl paspējusi izaugt tāda paaudze, kas neatcerētos, ka 1941.gada 22.jūnija rītausmā «fašistiskā Vācija nodevīgi uzbruka Padomju Savienībai un sākās Lielais Tēvijas karš». Kaut gan Latvija faktiski tika ierauta Otrajā pasaules karā jau gadu agrāk, taču 22.jūnija rītausma arī mūsu zemei bija tas brīdis, kad to skāra atklāta karadarbība. Diemžēl arī latviešiem nācās ņemt tajā dalību. Ap 150 tūkstoši vīru tika iesaukti vācu armijas latviešu leģionā, un ap 40 tūkstoši no viņiem krita kaujās. Vēl vairāki desmiti tūkstošu citu karoja fronteī pretējā pusē. Kad martā LR Augstākās Padomes deputāti leģionāru piemiņas dienā ar piecelšanos godināja tos 40 tūkstošus kritušo, daži deputāti demonstratīvi palika sēžot un pēc tam vēl lielījās ar to preses slejās. Taču ja būtu jāgodina otrajā pusē kritušie, viņi, protams, pieceltos. Priekš viņiem un arī priekš tūkstošiem citu ārpus parlamenta joprojām vēl tajā karā piedalījās no vienas puses «vācu fašisti» un no otras puses «atbrīvotāji», kuri «izglāba cilvēci»... Tāpēc par agru mums pagaidām ir aizmirst šo datumu un neatgādināt 22.jūnija rītā, kāda tad bija patiesība.

Latvieši savā vairumā jau nu nekad nav ticējuši tai Staļina sacerētajai pasaciņai, kura bija Padomju Savienības oficiālais viedoklis šajā jautājumā līdz pat 1980.gadu beigām un kuram tik svēti ticēja lielum lielā daļa krievu. Latviešu vairākuma uzskats vienmēr ir bijis tāds, ka PSRS loma Otrajā pasaules karā bija atklāti agresīva, bet tās politika – starptautisks bandītisms. Pārāk acīm redzams un kļiedzošs bija noziegums pret mūsu valsti, lai varētu domāt savādāk. Taču arī šāda uzskata ietvaros latviešu tautā pastāvēja un laika gaitā viena otru nomainīja trīs dažādas koncepcijas par kara cēloņiem un norisi.

Saskaņā ar pirmo koncepciju hitleriskā Vācija trīsdesmito gadu beigās ar savām agresīvajām darbībām izraisīja karu Rietumos, kuru tad tūdaļ arī izmantoja Padomju Savienība, sagrābjot bez Rietumu lielvalstu atbalsta un aizsardzības palikušās kaimiņvalstis, tajā skaitā Latviju. Vēlāk arī pati PSRS kļuva par Vācijas agresijas upuri. Šī koncepcija balstījās uz tām zināšanām, kuras bija pieejamas Latvijā līdz 1945.gadam un tām, kuras pēc «dzelzs priekšvara» nolaišanās bija iegūstamas no padomju avotiem. Šis uzskats neko nezināja par kut kādu tur iepriekšēju vienošanos starp Vāciju un PSRS par Austrumeiropas sadalīšanu. Likās tikai dīvaini, ka Hitlers, jau it kā ieguvis Poliju, 1939.g. 17.septembrī tik viegli atdeva pusi no tās Staļinam, ka karš starp abām laupītājlaiervalstīm neizcēlās jau tolaik. Šī koncepcija dominēja Latvijas latviešos līdz 1987.gadam. Tagad, retrospektīvi, var tikai izteikt apbrīnu par padomju propagandas un apspiešanas mašīnas spēku: neskatoties uz ārzemju radiopārraidēm un citiem «informācijas noplūdes» ceļiem, tai tomēr vairāk nekā 40 gadus izdevās noslēpt no tautas lielākās daļas tik svarīgu priekš tās lietu, kā Rietumos jau sen publicētos Molotova–Ribentropa pakta slepenos protokolus.

Šie protokoli kļuva Latvijā vispārzināmi un pieejami tikai 1987.gadā, un sakarā ar to parādīšanos iepriekšējo koncepciju par kara izcelšanos nomainīja jauna. Tajā PSRS loma izrādījās daudz agresīvāka. Šī valsts nevis vienkārši izmantoja Rietumos uzliesmojušo karu savā labā, bet gan jau iepriekš bija vienojusies ar galveno agresoru, no kura tad vēlāk arī pati cieta. Tagad bija skaidrs, kāpēc karš starp PSRS un Vāciju neizcēlās jau 1939.gadā. Taču joprojām, tāpat kā iepriekšējā koncepcijā, gan Staļins, gan Hitlers izskatījās kā tuvredzīgi vadoņi un pat pavisam kā pamuļķi. Staļins tajā ignorēja visus neskaitāmos brīdinājumus par viņam draudošo uzbrukumu, nojaucā aizsardzības līniju gar veco robežu utt. Hitlers, savukārt, acīm redzami pārvērtējis savus spēkus, uzbruka milzīgajai lielvalstij, nepabeidzis karu Rietumos, kas galu galā arī maksāja dzīvību gan viņam pašam, gan viņa reiham.

Latvijā šī otrā koncepcija noturējās apmēram trīs gadus. 1990.gada maijā žurnāls «Avots» savā latviešu 5.numurā publicēja fragmentus no Vācijā izdotās Viktora Suvorova grāmatas «Ledlauzis» («Avots» iznāca gan latviešu, gan krievu valodā, taču krievu izdevumā šīs publikācijas nebija – acīmredzot tad to vēl neuzdrīkstējās). Vienlaicīgi arī radiostacijas «Brīvība» un «Brīvā Eiropa» sāka stāstīt par minēto autoru un viņa koncepciju – priekš mums jau trešo.

Ja otrās koncepcijas gadījumā līdz Latvijai vienkārši nonāca tas, ko Rietumi zināja jau daudzus gadu desmitus, tad šī trešā koncepcija bija jaunums un sensācija arī priekš pašiem Rietumiem, kur Suvorova grāmata angļu un vācu valodās iznāca 1989.gadā – tikai gadu agrāk, nekā par to uzzināja Latvija. Ja otrās koncepcijas gadījumā var brīnīties par to, kā padomju varai izdevās 40 gadu laikā noslēpt no mums Molotova–Ribentropa protokolus, tad, runājot par trešo koncepciju, mums ir jābrīnās, kā gan Rietumos, kur nekāds «dzelzs priekšgars» tiem netraucēja, vēsturnieki, žurnālisti, diplomāti, militārie speciālisti un visi pārējie varēja 45 gadus nezināt un nesaprast to, ko viņiem 1989.gadā pavēstīja Viktora Suvorova (īstajā vārdā: uz Angliju 1978.gadā pārbēgušā padomju militārā izlūkdienesta majora Vladimira Rezuna) grāmata. Pat pārējās zinātnes nozarēs ļoti reti ir gadījumi, kad var apgalvot, ka ja nebūtu bijis šī atklājēja vai izgudrotāja, tad nebūtu cilvēcei arī attiecīgā viņa atklājuma vai izgudrojuma. Parasti pirmatklājējam pa pēdām iet vesels bars citu, un ja pirmais to neizdarītu, tad pēc īsa brīža izdarītu nākošais. Kad 1876.gada 14.februārī Aleksanders Bells bija reģistrējis ASV patentu birojā viņa izgudroto telefonu, jau pēc divām stundām tur ieradās nākošais šī aparāta izgudrotājs. Kad Darvins vilcinājās ar savas teorijas publicēšanu, parādījās jaunā Vollesa raksts. Aiz Popova, kurš veica radiopārraidi starp diviem karakuģiem, nāca par to neko nezināošais Markoni, kurš realizēja pārraidi starp diviem kontinentiem un ienesa radiouztvērēju katrā mājā. Šo faktu gaismā šķiet vienkārši apbrīnojami, ka tādā zinātnē, kā mūsu gadsimta vēsture, kur vispār viss it kā būtu katram zināms un redzams, 45 gadu laikā līdz Suvorovam tā arī netika izvirzīta un kaut cik plaši apspriesta tik vienkārša, tik loģiska un tik skaidra teorija, kā Suvorova koncepcija. Rezumējot šo pārsteidzošo dīvainību, laikraksts «Times» 1990.g. 5.maijā nosauc Suvorova grāmatu par neapšaubāmi visoriģinālāko sace-rējumu mūsaiņu vēsturē.

Suvorova koncepcijas būtība īsumā ir sekojoša. 1917.gadā Krievijas boļševiki izdarīja apvērsumu atpalikušā agrārā zemē. Tas bija pretrunā ar Marksa teoriju, par kuras sekotājiem šie revolucionāri sevi uzskatīja un pēc kuras sociālistiskajām revolūcijām bija jāsākas visattīstītākajās kapitālistiskajās valstīs. Ļeņins un viņa sekotāji gaidīja, ka lielākais daļus mēnešus pēc Krievijas apvērsuma analogiskas revolūcijas sekos arī Rietumos un pirmām kārtām Vācijā. Tikai šāds aprēķins vispār ļāva Oktobra revolūciju kaut cik saskaņot ar marksisma teoriju, un uz šādu aprēķinu balstījās gan pati revolūcija, gan Brestas miers, gan visi pārējie lielieku pasākumi. Kad revolūcijas Rietumos tomēr aizkavējās, pilnīgi dabiska komunistiem likās doma, ka tās ir jāstimulē. Krievijas revolūciju izraisīja Pirmais pasaules karš. Dabiski, ka revolūcijas Rietumos izraisījis Otrais pasaules karš, tāpēc boļševiki faktiski jau kopš pašas savas uzvaras Krievijā uzņēma kursu uz apzinātu kara izraisīšanu «starp kapitālistiskajām valstīm». Šajā nolūkā viņi atbalstīja visus ekscentriskos, destabilizējošos spēkus Rietumos; Staļins apzināti palīdzēja Hitleram nākt pie varas, sagraudams vācu sociāldemokrātiju – vienīgo spēku Vācijā, kas varēja pretoties hitleriešiem.

Vispārīgs plāns izraisīt Rietumvalstu savstarpēju karu, lai pēc tam, kad pretinieki būs novājināti, iejauktos tajā ar svaigiem spēkiem, pastāvēja Maskavā visus divdesmitus un trīsdesmitus gadus, taču lēmums par tā konkrētu realizāciju tika pieņemts Politbiroja sēdē 1939.gada 19.augustā – četras dienas pirms liktenīgā pakta parakstīšanas un 13 dienas pirms faktiskā kara sākuma. Tas bija laiks, kad bija pagājuši 11 mēneši kopš Minhenes vienošanās, kuras dēļ karš iepriekšējo reizi tomēr neizdevās, un 5 mēneši kopš Čehoslovākijas sabrukuma un Čehijas okupācijas, kuru Rietumvalstis uzņēma ar draudīgu klusumu. Šādos apstākļos Politbiroja sēdē tika nolemts piedāvāt Hitleram noslēgt līgumu, pēc kura tiktu atjaunotas pirmskara robežas Austrumeiropā un līdz ar to likvidētas pēdējās vāciešu tik ļoti ienīstās Versaļas sistēmas paliekas. Cerības tika liktas uz to, ka tādām vilinājumiem Hitlers nespēs pretoties, bet Rietumi šoreiz izpildīs savu solījumu par garantijām Polijai un uzsāks karu. Šīs cerības arī visā pilnībā attaisnojās. Karš bija iesācies, un nu tikai vajadzēja gaidīt un izvēlēties izdevīgu brīdi, kad tajā iejaukties un dot nāvējošo triecienu. Lai gan PSRS jau visu laiku bija gatavojusies karam, fantastiskos tempos «industrializācijā» attīstot kara rūpniecību, pēc 19.augusta šī gatavošanās kļuva militāri konkrēta. Ar 1.septembri pieņēma likumu par vispārējo karaklausību, un viena pēc otras slepeni tika formētas desmitiem triecienarmiju. Lēmumu par konkrētu uzbrukuma dienu varēja pieņemt jebkurā brīdī, bet faktiski tas netika pieņemts vēl gandrīz 21 mēnesi. Redzēdams, ka Krievija neapšaubāmi gatavojas uzbrukt, Hitlers 1940.gada decembrī deva direktīvu izstrādāt plānu «Barbarosa». 1941.gada 13.maijā Staļins beidzot pieņēma lēmumu par uzbrukuma sākuma brīdi – 6.jūlija rītu. Nākošajā dienā – 14.maijā – tika nolemts pirms uzbrukuma no pierobežas rajoniem deportēt visus «neuzticamos». Operācijas sagatavošanai deva vienu mēnesi laika, un jānotiek tai bija 14.jūnijā. Viss ritēja pilnā sparā un stingri pēc plāna – gan triecienarmiju izvirzīšana uz pierobežu, gan iedzīvotāju deportācijas... Taču divas nedēļas pirms noliktā uzbrukuma brīža nāca negaidīts un briesmīgs trieciens no Vācijas puses.

Savā grāmatā autors min simtiem pārliecinošu pierādījumu. Bez tam šajā trešajā, Suvorova koncepcijā vairs nepaliek nekādu neskaidru vai pretrunīgu momentu. Hitlers vairs neizskatās neprātīgs muļķis, kurš nezin kādēļ uzbrūk milzīgajai Krievijai, nepabeidzis karu Rietumos, kaut gan pats agrāk ir runājis par karu divās frontēs kā par liktenīgu Vācijai Pirmajā pasaules karā. Viņam vienkārši vairs nebija citas izejas pēc tam, kad, likdams Ribentropam parakstīt 23.augusta paktu, bija iekritis Staļina izliktajās lamatās. Uzbrukums bija vienīgā cerība uz glābiņu. Arī Staļins šajā koncepcijā vairs nav tas muļķis, kurš nezin kādēļ ignorē visus brīdinājumus un demontē savu aizsardzības līniju. Brīdinājumi neko vairs negrozīja, jo armijas jau tāpat pilnā sparā gatavojās uzbrukumam. Bet aizsardzības līnija traucēja šīs armijas apgādāt, jo tajā bija atstāti tikai daži caurumi, kurus kara gadījumā bija viegli bombardēt. No Suvorova koncepcijas kļūst pat skaidrs, kādēļ Staļins atteicās no pilnīgas Somijas okupācijas, kad bija jau faktiski uzvarējis «Ziemas karu». Tad, 1940.gada martā Francija nebija vēl sagrauta un pastāvēja kaut neliels, tomēr risks, ka Rietumvalstis varētu iestāties karā pret PSRS; zaudējumi bija lieli, bet Somijai nebija nekādas stratēģiskas nozīmes plānotajā uzbrukumā Vācijai, bet pēc uzvaras Eiropā Somija pati iekritīs Staļinam rokās, – lai pagaida mazliet, ja jau tik grūti dabūjama.

Maskavas militārie speciālisti tagad atzīst, ka Krievijas uzbrukums Vācijai 6.jūlijā patiešām tika plānots, tikai tēlo to kā atbildi uz sarkano izlūku Maskavā nogādāto «Barbarosas» plānu. Suvorova koncepciju nevar vēl uzskatīt par pasaulē vispārpieņemtu, taču šķiet neapšaubāmi, ka tai pieder nākotne. Īstenība bija tāda, kādu to rāda Suvorovs. Padomju Savienība, kuras ģerbonī sirpis un āmurs klājās pāri visai zemeslodei, šī simbola attēlotās idejas vārdā cauri gadu desmitiem izloloja, izplānoja un īstenoja visdrausmīgāko slaktiņu cilvēces vēsturē. Un ir ļoti iespējams, ka ideju patiešām izdotos realizēt, ja ne šis izmisīgais Hitlera solis 1941.gada 22.jūnija rītausmā.

Hitlers bija agresors un noziedznieks, bet viņš nebija galvenais agresors un galvenais noziedznieks. Zināmā mērā viņš pats bija galvenā agresora upuris. Hitlerieši noslepkavoja apmēram 15 miljonus cilvēku, staļinisti – apmēram 60 miljonus. Taču šos cilvēkus nenogalināja tie karavīri, kas cīnījās frontē un patiesi domāja, ka viņi aizstāv savu dzimteni. Ir amorāli zāķāt kritušo karavīru piemiņu, bet ja nu kāds to ar savu nepiecelšanos tomēr gribētu darīt, tad kurus vajadzētu negodināt pirmām kārtām – tos, kas karoja galvenā agresora pusē, vai tos, kas cīnījās viņa neveiksmīgā sekotāja pusē?

Mēs šeit īsumā izskatījām 22.jūnija trieciena apstākļus. Nākošreiz parunāsim par to, kas tika plānots 6.jūlija triecienam.

(Turpinājums «LV» 6.jūlija numurā)²⁴

Raksts²⁵ tika publicēts «LV» 1993. gada 22.jūnijā rubrikā «Politika».

13. 6. jūlija plāns

1993.06.29 13:26 otrdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Iepriekšējā rakstā («22.jūnija rīts», «LV» 22.jūnijā) mēs apskatījām tos apstākļus, kuros notika un kuri noteica hitleriskās Vācijas uzbrukumu Padomju Savienībai 1941.gada vasarā. Šis negaidītais trieciens nāca tieši divas nedēļas pirms jau nenovēršami paredzētā Padomju Savienības uzbrukuma Vācijai, kurš tika vispārīgā veidā plānots jau kopš 1920.gadu sākuma, militāri konkrētā veidā gatavots pēc Politbiroja 1939.g. 19.augusta sēdes un konkrēts sākuma brīdis kuram ar 1941.gada 13.maija lēmumu bija noteikts uz plkst. 3:30 svētdienas, 6.jūlija rītā.

Šajā rakstā mēs apskatīsim, kāds šis 6.jūlija uzbrukuma plāns izskatījās, spriežot pēc tā realizācijas sākotnējā posma (pēc armiju organizācijas un bruņojuma rakstura, armiju dislokācijas vietām, izvēršanās ceļiem utt.) un pēc tā laika vadošo politisko un militāro darbinieku izteikumiem, sākot ar pašu Staļinu un beidzot ar desmitiem «sīku» ģenerāļu. Visas šīs ziņas pa sīkām drumstalām ir savācis un apkopojis vienotā ainā Viktors Suvorovs, grāmatas «Ledlauzis» autors. Pirmām kārtām ir jāzin, ka Suvorovs (īstajā vārdā Vladimirs Rezuns) nav žurnālists, nav rakstnieks un nav vēsturnieks. Viņš ir bijušais padomju visslepenākā militārā izlūkdienesta (GRU) virsnieks, kura profesija ilgus gadus bija tieši šādas pa drumstalām izkaisītas informācijas vākšana (tiesa, ne par Padomju, bet gan par Rietumu

²⁴ Pēc manas ieceres divus rakstus par šiem vēsturiskajiem datumiem vajadzēja tieši šajos datumos arī publicēt. Ar pirmo rakstu tas tā arī notika, bet otro Redaktors publicēja 1.jūlijā, pirmā raksta beigās norādi uz konkrētu datumu aizstādam ar nenoteiktu «cituzreiz».

²⁵ Egle Valdis. «22.jūnija rīts». «Latvijas Vēstnesis» 1993.06.22.

armijām), lai pēc tam to atbilstoši visiem (nebūt ne triviāliem) izlūkdienestu kanoniem izanalizētu, apkopotu un izdarītu attiecīgus secinājumus par pētāmās armijas nolūkiem.

Kad majors Rezuns juta, ka GRU viņam vairs neuzticas, jo viņš bija nepietiekoši aukstasinīgi piedalījies Žeņevā sava dienesta biedra arestā, kad viņš redzēja, ka viņam jau seko un uzzināja, ka viņu izsauc uz Maskavu, saprazdams, ka tas nozīmē arestu, viņš, likdams lietā savu (tiesa gan, Rietumu pretizlūkošanas dienestiem domāto) veiklību, atrāvās no sekotājiem, saistījās ar angļu rezidentūru un paslēpās tur. Padomju Savienībā viņš tika aizmuguriski notiesāts uz nāvi, un Anglijā viņu pastāvīgi apsargāja divi policisti. Spriedums nav atcelts vēl tagad un, kā ar rūgtu ironiju izsakās pats Rezuns, viņš dzīvojot starpbrīdī starp sprieduma pasludināšanu un izpildīšanu.

Kā apgalvo Suvorovs, ir ļoti viegli (vismaz militārā izlūkdienesta speciālistam) atšķirt, vai armija gatavojas uzbrukt, vai aizstāvēties. Ja armija gatavojas aizstāvēties, tad tiek veidotas aizsardzības līnijas ar betonētiem ugunspunktiem, pie kam tās pēc iespējas dziļāk ešelonē (ja vienu līniju pārrauj, tad pretinieks tūdaļ saduras ar nākošo utt.). Līniju priekšā novieto mīnu laukus, prettanku aizsprostus utt. Aerodromi novietoja tālu aizmugurē, bet lidmašīnas stāv slēgtos angāros (arī pazemē), tā, lai tās nevarētu redzēt un sasniegt pretinieka bumbvedēji, bet pašas tās lai varētu aizlidot tikai līdz pretinieka armiju pirmsuzbrukuma dislokācijas vietām frontes tuvumā, nevis līdz objektiem dziļi ienaidnieka aizmugurē. Gan kājnieki, gan tanki ierokas zemē, munīciju un degvielu noslēpj pazemes noliktavās, arī komandpunkti paslēpjas pazemes bunkuros. Parašutistu un jūras desanta daļas nav vajadzīgas, pasākumus pretiniekam atņemtā teritorijā neplāno, attiecīgas vienības neveido.

Ja, turpretī, armija gatavojas uzbrukumam, tad kaujas vienības tiek novietotas pēc iespējas tuvāk uzbrukuma starta vietai, lai maksimāli īsā laikā tās varētu atrasties pēc iespējas dziļāk pretinieka teritorijā, šāviņus un degvielu izved pie pašas frontes un atstāj virszemē, lai pēc iespējas vieglāk un ātrāk to varētu pārvietot līdzī uz priekšu traucosajām armijām. Sarežģītas aizsardzības būves neceļ, mīnu laukus un aizsprostus novāc, lai tie netraucētu savējiem, aerodromus novieto pie pašas frontes, lai no tiem varētu sasniegt pēc iespējas tālākus objektus pretinieka aizmugurē, bet lidmašīnas atstāj uz skrejceļiem, lai tās varētu izlidot maksimāli ātri. Štābi neslēpjas bunkuros, bet sakāpj mašīnās, lai sekotu savām armijām un operatīvi tās vadītu. Armijas apgādā ar parašutistu un jūras desanta vienībām, kā arī ar vienībām, kuru uzdevums būs ieņemtajā teritorijā likvidēt atpalikušās pretinieka grupas, apspiest civiliedzīvotāju pretošanos un organizēt viņu pārvaldi.

Tādējādi profesionāls izlūks nekad nesajauks, kāda veida karadarbībai gatavojas tā vai cita armija. Izanalizējis gan padomju, gan vācu materiālus, Suvorovs viennozīmīgi secina, ka abas armijas absolūti nedomāja par aizsardzību, bet gan abas forsētos tempos gatavojās uzbrukumam. Abas izvirzīja karaspēku, tankus, munīciju, degvielu tiešā robežas tuvumā un atstāja virszemē, abas novāca savus mīnu laukus un aizsprostus, neierakās zemē, necēla betonētas būves, toties apgādājās ar tanku trieciengrupām, parašutistu un jūras desantvienībām, kā arī aizmugures vienībām (SD un NKVD).

Brīdī, kad triecienarmija jau ir gandrīz gatava uzbrukumam, bet tas vēl nav sācies, šī armija ir visvieglāk iznīcināma ar negaidītu uzbrukumu tai. Šajā brīdī ir visvieglāk pēkšņi sabombardēt aerodromos uz skrejceļiem atklāti stāvošās lidmašīnas, sadedzināt vai sagrābt pašā pierobežā novietotos un virszemē atstātos munīcijas un degvielas krājumus, ar novākto mīnu lauku un aizsprostu nekavētiem tanku ķīļiem traukties pretinieka teritorijas dziļumā, vajājot un iznīcinot bunkuros nenoslēptos štābus, atstājot tālu aizmugurē bezcerīgā aplenkumā bez munīcijas, bez degvielas un bez vadības palikušās pretinieka vienības, piespiežot izlases parašutistu un jūras desantdaļas aizstāvēties uz zemes kā vienkāršiem (un pie tam šim mērķim slikti apgādātiem un apmācītiem) kājniekiem...

Mēs visi zinām, ka tieši tas notika Krievijā kara pirmajos mēnešos. Bet ne visi saprot, ka tieši tas pats notiktu ar vācu armiju 6.jūlijā, ja Hitlers būtu nolīcis savu uzbrukumu ne uz 22.jūniju, bet kaut vai 15 dienas vēlāk. Tieši tāpat vācu lidmašīnas pirmajā kara dienā sadegtu virszemes aerodromos, tieši tāpat bēgošās daļas atstātu krieviem pierobežā visus savus munīcijas un degvielas krājumus. Bez tam tiktu jau no pirmajām dienām bombardētas un spridzinātas nevis padomju, bet gan vācu kara rūpnīcas (un uz kādu Sibīriju vācieši varētu tās evakuēt?).

Suvorova izdarītā padomju armiju dislokācijas un bruņojuma analīze rāda, ka galvenais trieciens bija mērķēts nevis uz Vācijas sirdi – Berlīni, bet gan uz dienvidiem – uz Rumāniju. Tieši Karpatos bija dislocētas skaitliski vislielākās, vislabāk bruņotās un vismobilākās armijas (vēlāk tās, galīgi nesa-gatavotas aizsardzībai, tika aplenktas un pilnīgi iznīcinātas Ukrainā). Padomju uzbrukuma plānu izstrādāja Ģenerālštābs sava toreizējā priekšnieka, nākamā maršala Žukova vadībā. Kā zināms, tas bija pats talantīgākais un visspilgtākais padomju karavadonis, kurš visā kara laikā tā arī nezaudēja NEVIENU viņa vadīto kauju, lai arī cik bezcerīgā situācijā viņš pieņēma attiecīgās frontes vadību. Un Žukovs zināja, ko darīja, kad plānoja pirmām kārtām garantētu Rumānijas sagrābšanu. Rumānija bija

vācu armijai vienīgais naftas avots; Rumānijas okupācija un noturēšana nenovēršami nozīmētu, ka jau vēlākais pēc mēneša visi vācu tanki apstātos, bet lidmašīnas paliktu uz zemes. Tad arī varētu dot triecienu pašai Vācijai.

Bez tam vāciešiem bija tikai viens uzbrukuma stratēģiskais ešelons, kurš, nogājis tūkstoš kilometru un decembrī sasniedzis Maskavu, tur arī iestīga. Staļinam, turpretī, bija divi stratēģiskie ešelsoni, pie kam katrs no tiem skaitliski lielāks, nekā viss vācu vērmahts kopā. (Starp citu, šī otrā stratēģiskā ešelona eksistence vāciešiem vispār bija liktenīgs pārsteigums: neglābjami sagrāvuši un iznīcinājuši pierobežā pirmajam uzbrukumam paredzētā ešelona armijas, viņi nesastapa vis tālāk militārā ziņā tukšu telpu, bet gan uzdūrās otrai tādai pašai armiju ķēdei, kura pie tam jau bija vairāk vai mazāk paspējusi sagatavoties aizsardzībai; tieši tad vācu «blickrīgs» arī sāka buksēt). Bet pēc sākotnējā Žukova plāna šīs svaigās armijas tiktu mestas kaujā Eiropā tad, kad kļūtu skaidrs, ka pirmais ešelons savas iespējas jau ir izsmēlis.

Visa šī analīze rāda, ka krievu negaidīta zibenskara gadījumā uzvara bija praktiski garantēta (arī pēc vācu briesmīgā trieciena Krievija taču tomēr spēja atjēgties, piecelties un galu galā uzvarēt; kāpēc tad jāšaubās par to, kas notiktu, ja karš jau no paša sākuma ietu pavisam citā virzienā?).

Tagad pamēģināsim novērtēt šādas padomju uzvaras ģeopolitiskās sekas. Atcerēsimies, kāda bija situācija Eiropā 1941.gada jūnijā. Tikai Šveice, Zviedrija un Portugāle bija neitrālas; visa pārējā kontinentālā Eiropa bija vai nu Vācijas okupēta vai arī Vācijas sabiedrotā. Vajājot vācu armiju, PSRS karaspēks varēja ieņemt atlikušo Polijas daļu, Čehoslovākiju, Rumāniju, Ungāriju, Dienvidslāviju, Bulgāriju, Grieķiju, Albāniju, Itāliju, Franciju, Beļģiju, Holandi, Luksemburgu, Norvēģiju, Somiju un arī Spāniju, kur tikko kā bija beidzies «pilsoņu» karš ar aktīvu PSRS piedalīšanos, formāli nemaz nebūdams agresors pret šīm valstīm, bet gan «atbrīvotājs». Pēc Žukova plāna Sarkanajai armijai bija jāapstājas ne jau pie Elbas, bet gan pie Lamanša. Ja tas būtu sasniegts, tad diezin vai ir jāšaubās, ka drīz vien pēc tam «sociālistiskās revolūcijas uzliesmotu» arī Šveicē, Zviedrijā un Portugālē.

Kad Otrais pasaules karš beidzās tā, kā tas beidzās, mēs redzējām, kā tika iekārtota tā Eiropas daļa, kurai pāri bija pārgājusi krievu armija. Tur ar vietējo komunistu atbalstu tika nodibinātas t.s. «tautas demokrātijas» valstis. PSRS sastāvā iekļāva tikai tās teritorijas, kuras līdz Pirmajam pasaules karam bija piederējušas Krievijas impērijai. Bet ir jāņem vērā, ka šādu «savas» Eiropas daļas iekārtojumu Staļins izveidoja tikai 1945.gadā pēc tam, kad bija spiests ilgāku laiku karot kopā ar Sabiedrotajiem, uzturēt ar tiem ciešus sakarus, un zināmā mērā arī mainīt savu attieksmi pret tiem. Šī attieksmes maiņa atspoguļojās Kominternes, šī Staļina «starptautisko uzskatu» rupora, 1942.gada lēmumā. Tikai šis lēmums un tikai 1942.gadā atcēla agrāko Kominternes nostāju: ikviena valsts, kurā uzvar sociālistiskā revolūcija, pievienojas PSRS. Bet 1941.gada 6.jūlijā šī Kominternes nostāja, tāpat, vēl bija spēkā, un diezin vai tiktu atcelta 1942.gadā, ja tikmēr Staļins jau būtu paspējis aiziet līdz Lamanšam. Un tādēļ šķiet ļoti ticams, ka tādā gadījumā piecdesmitajos gados mēs varētu apmeklēt «brālīgo Dānijas PSR» vai «padomju Francijas galvaspilsētu Parīzi» tikpat viegli, kā Uzbekijas PSR galvaspilsētu Taškentu. Tad ne vien kādu tur vienu vienīgu Vallenbergu NKVD noķertu kaut kur Budapeštā, bet kādu miljonu zviedru izvilktu no viņu dakstiņumtu mājām, kā savā laikā izvilka mūs, un tad tie arī palīdzētu rakt ogles kaut kur Vorkutā un tīksminātos par Magadānas saulrietiem, bet odekolonu sadzērušies «urkas» kaut kur uz Jeņisejas tvaikonīša izvarotu kādreiz tik elegantās francūzietes, kamēr Versaļas pilī Francijas kompartijas otrais sekretārs, teiksim, kāds Soboļevs, plānotu dzīvokļu sadali Parīzes atjaunošanā palīdzēt sabraukušajiem krievu strādniekiem.

Šodien tas izklausās neiedomājami, jo mēs esam pieraduši pie tās pasaules, kurā augām. Bet pirms simt gadiem Krievijā cilvēki smietos, ja tiem stāstītu, ka šajā ar savu bagāto un smalko muižniecību slavenajā zemē kādreiz «cels sociālismu», taisīs «kolektīvizāciju» un mākslīgu badu. Trīsdesmitajos gados šķita neiedomājami, ka var piespiest «celt sociālismu» rāmo Rīgu, lepno Varšavu, baltemigrantu dievināto Prāgu, augstprātīgo Budapeštu un pat pusi Berlīnes... Gan jau piespiestu arī Parīzi, Amsterdamu, Stokholmu un Madridi: tādi paši cilvēki vien jau tur dzīvo.

Cik var spriest, «6.jūlija» plāns neparedzēja tūlītēju iebrukumu Britu salās. Tātad šī plāna realizācijas rezultātā izveidotos precīzi tā valsts, ko Orvels sauca par «Eirāziju» savā utopijā (Tomasa Mora no grieķu saknēm veidotais vārds «Utopija» nozīmē «vieta, kuras nav, bet kura varētu būt», pretstatā «Atopijai», kura nozīmētu «vieta, kuras nav un kura nevar būt», tāpēc Orvela grāmatu saukt par «antiutopiju», kā to bieži dara, ir nepareizi). Visticamāk, ka nākošais Žukova plāns tiktu vērst uz dienvidiem, uz Tuvajiem Austrumiem. To, ka Staļina doma tika gājusi šādā virzienā, pierāda viņa pretenzijas un darbības Irānā tūlīt pēc Otrā pasaules kara. Tad, ieguvis Rietumeiropas industriju un Kuveitas naftu, Staļins varētu prāt, kā nu likvidēt «pēdējo imperiālisma perēkli» – Lielbritāniju un ASV.

Cilvēcei vajadzētu apzināties un saprast, KAS būtu noticis, ja Hitlera izmisīgais solis 1941.gada 22.jūnija rītā neizjauktu visus Staļina plānus. Pilnīgas un žilbinošas uzvaras vietā «Tautu tēvs» dabūja tikai pusuzvaru, Lamanša vietā sasniedza tikai Elbu, pie kam ar neizmērojami lielākiem zaudējumiem un ar vismaz trīs gadu novēlošanos – ar liktenīgu novēlošanos, jo tikmēr tālā Alamogordo tuksnesī jau bija uzsprāgusi agrāk neredzēta bumba, kura padarīja Trešo pasaules karu un līdz ar to nākošo «pasaules revolūcijas» etapu par neiespējamu. Varbūt tad arī pasaule objektīvāk novērtētu gan latviešu leģionāru traģisko likteni, gan viņu cīņas pasaulvēsturisko lomu.

Raksts²⁶ tika publicēts «LV» 1993.gada 1.jūlijā rubrikā «Politika».

14. *Piektās saeimas pirmā nedēļa*

1993.07.11 16:03 svētdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Par šo vēsturisko nedēļu, protams, tika jau ziņots un rakstīts daudz, taču pamēģināsim šeit vēlreiz apkopot visu svarīgāko līdz ar precīziem datiem un īsiem komentāriem.

Piektās saeimas pirmo sēdi atklāja 1993.gada 6.jūlijā plkst. 12:00 Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētājs Atis Kramiņš, klātesot 98 deputātiem no 100 (Alfrēds Rubiks atradās cietumā, bet Joahims Zīgerists pierēģistrējās un pēc tam atstāja Saeimas namu, baidīdamies, ka viņa mandāts varētu netikt apstiprināts). Visi klātesošie 98 deputāti viens pēc otra parakstīja paziņojumu par Latvijas AP pilnvaru izbeigšanos; kā pēdējais to vizēja deputāts Alfrēds Žīgurs, un līdz ar to plkst. 13:31 Latvijā pilnā apjomā spēkā stājās 1922.gada 15.februārī pieņemtā LR Satversme ar 1993.g. 21.marta likuma izdarītajiem grozījumiem.

Tālāk Saeima ievēlēja balsu skaitīšanas komisiju šādā sastāvā:

Aleksandrs Pētersons (TB),
Zigurds Tomiņš (LZS),
Viesturs Karnups (LNNK),
Kārlis Leiškalns (DCP),
Uldis Lakševics (KDS),
Jevgēņijs Zaščerinskis (SL),
Aleksandrs Bartaševičs (L),
Ivars Silārs (LC)

un pagaidu mandātu komisiju sekojošā sastāvā:

Juris Sinka (TB),
Jānis Kokins (LZS),
Māris Budovskis (LNNK),
Olga Dreģe (DCP),
Anta Rugāte (KDS),
Irēna Feldmane (SL),
Martijans Bekasovs (L),
Romāns Apsītis (LC).

Viens no kutelīgākajiem jautājumiem bija deputātu mandātu apstiprināšana. Par 98 mandātiem jau nu nevienam šaubu nebija, bet divu – Alfrēda Rubika un Joahima Zīgerista – pilnvaru liktenim bija jāizšķiras šajā Saeimas sēdē. Pagaidu mandātu komisijas priekšsēdētājs M. Budovskis nāca ar diviem priekšlikumiem: 1) apstiprināt 99 mandātus; 2) Alfrēda Rubika mandāta apstiprināšanu atlikt līdz tiesas lēmumam. Runājot par balsošanas motīviem, «Līdztiesības» deputāte L. Laviņa nesekmīgi centās pārliecināt parlamentu, ka līdz 1991.gada 22.augustam valsts apvērsums pret tautas ievēlēto varu neesot bijis noziegums, un tāpēc likumam attiecībā uz Rubiku esot ticis piešķirts atpakaļejošs spēks. Frakcijas «Saskaņa Latvijai» runātājs I. Bukovskis ierosināja vispirms apstiprināt Rubikam mandātu, bet pēc tam to tūlīt arī atņemt un izdot Rubiku tiesai. Balsošanā par pagaidu mandātu komisijas pirmo priekšlikumu (apstiprināt 99 mandātus) nobalsoja 96 deputāti, par otro (atlikt Rubika mandāta apstiprināšanu) balsoja 80, pret – 7, atturējās 9 deputāti.

Tātad Joahima Zīgerista mandāta likteni parlaments speciāli vispār neizskatīja, apstiprinot to vienā sarakstā ar visiem, un īpaši nodarbojās tikai ar Rubiku. Rubika izvirzīšana par kandidātu 5.saeimas

²⁶ Egle Valdis. «6.jūlija plāns». «Latvijas Vēstnesis» 1993.07.01.

vēlēšanām jau pati par sevi liecina, ka «Līdztiesība» acīm redzot nav noskaņota uz konstruktīvu darbību, bet gan uz demonstrāciju un farsu rīkošanu «vecās» AP deputāta Aļeksejeva garā. Ikvienam reālistiski domājošam politiķim jau no paša vēlēšanu kampaņas sākuma bija skaidrs, ka Rubiks, kura loma valsts apvērsuma mēģinājumos un cilvēku upuros bija visiem redzama un tāpēc tautas acīs nav īpaši jāpierāda, jau nu nekad netiks apstiprināts par Saeimas deputātu. Ja «Līdztiesība» gribētu nevis taisīt kumēdiņus, bet lietišķi darboties savu mērķu labā, tad tai bija visas iespējas izvirzīt parlamentam nevis šo politisko līķi, bet gan kādu nesakompromitētu cilvēku.

Situācija ar Zīgeristu, protams, ir kurioza, bet iemeslu neapstiprināt viņa mandātu visumā jau nebija. Darbojies pret Latviju viņš nav, cilvēku upuros vainojams nav. Brīdī, kad viņu reģistrēja kā kandidātu vēlēšanām, viņam bija Latvijas pilsoņa dokumenti, un nebija iemesla atteikt. Ja saskaņā ar procedūru, kura galīgi izšķir, vai persona ir Latvijas pilsonis vai nav (piemēram, tiesas spriedumu), tiktu atzīts, ka Zīgerists tomēr nav pilsonis, tad Saeimai būtu jāizvēlas: atņemt viņam mandātu vai piešķirt pilsonību.

Apspriežot Saeimas kārtības rulli, KDS deputāte A. Rugāte ierosināja paturēt tajā 139.pantu, saskaņā ar kuru Saeimas priekšsēdētājs tās lēmumus publicē «Valdības Vēstnesī», uz ko LC deputāts A. Endziņš iebilda, ka šī punkta atstāšana nozīmētu, ka pašreiz vispār nebūtu kur kaut ko publicēt, jo, lūk, neesot «Valdības Vēstneša», bet esot «Diena», kur darot oficiālās publikācijas. Šis deputāta viedoklis ir ārkārtīgi dīvains. Laikraksts «Diena» pēc apmēram gadu ilgas un niknas tās direktora Ašerādena vadītās cīņas, kuras lieciniekam arī man kā toreizējam šīs avīzes komentētājam nācās būt, vērojot neskaitāmus visai neētiskus momentus, 1992.gada 4.novembrī beidzot dabūja ilgi gaidīto «brīvlaišanu» un privatizējās. Tagad tā ir vienkārša ierindas PRIVĀTA firma, un tad jau tikpat labi Saeima var uzdot savas oficiālās publikācijas avīzei «SM-segodņa», ja tā apņemtos drukāt likumus arī latviešu valodā. Tieši pēc «Dienas» privatizācijas un tieši sakarā ar to tika nodibināts VALSTS UZŅĒMUMS «Latvijas Vēstnesis», kura sākotnējais nosaukums arī bija «Valdības Vēstnesis», un vārds «Valdības» vēlāk tika aizstāts ar vārdu «Latvijas» vienīgi tāpēc, lai šis izdevums varētu būt ne vien valdības, bet arī parlamenta vēstnesis. Deputāti ar 7 balsīm par un 69 pret, atturoties 12 deputātiem, noraidīja A. Rugātes priekšlikumu, un tagad jaunā kārtības ruļļa redakcijā vārdu «Valdības Vēstnesis» vietā būs jāieraksta kāds cits nosaukums.

Vēlot Saeimas priekšsēdētāju, tika izvirzīti 2 kandidāti: Anatolijs Gorbunovs un Māris Grīnblats. Pirmais saņēma 65 balsis, otrais 25, bet 6 deputāti bija svītroti abus. Tādējādi Gorbunova kungs kļuva nu jau par trešo Latvijā strādājošo parlamenta priekšsēdētāju.

Vēlot Saeimas priekšsēdētāja pirmo biedru, no trim kandidātiem Aivars Berķis saņēma 49 balsis, Ilga Grava 27, Andrejs Krastiņš 15, piecās zīmēs bija svītroti visi kandidāti, bet 1 nederīga.

Vēlot priekšsēdētāja otro biedru, no diviem kandidātiem Andrejs Krastiņš saņēma 61 balsi, Ilga Grava 34, bet divās zīmēs bija svītroti abi kandidāti.

Saeimas sekretāra vēlēšanās par vienīgo kandidātu Imantu Daudišu balsoja 72 deputāti, pret 24, nederīgu zīmju nebija.

Saeimas sekretāra biedra vēlēšanās no diviem kandidātiem par LZS deputātu Zigurdu Tomiņu nodotas 56 balsis, pret – 26, bet 12 zīmēs bija svītroti abi kandidāti.

Pēc tam, kad I. Godmaņa valdība bija nolikusi savas pilnvaras jaunievēlētās Saeimas priekšā, pēdējā ar 97 balsīm vienprātīgi lūdza veco valdību turpināt izpildīt savas funkcijas līdz jaunās valdības sastādīšanai.

Tāpat vienbalsīgi ar 97 balsīm «par» ievēlēja Saeimas kārtības ruļļa izstrādāšanas komisiju šādā sastāvā:

Aivars Endziņš (LC),
Jānis Ritenis (LZS),
Velta Puriņa (LNNK),
Alfrēds Čepāns (DCP),
Māris Grīnblats (TB),
Igoris Bukovskis (SL),
Olafs Brūveris (KDS),
Gaļina Fjodorova (L).

Valsts prezidenta vēlēšanu pirmajā kārtā no trim kandidātiem par Gunāru Meierovicu balsoja 35, par Aivaru Jerumani 14, par Gunti Ulmani 12; visi kandidāti bija svītroti 16 zīmēs, divās bija atstāti vairāki kandidāti, bet 21 zīme vispār netika izdota (SL deputāti atteicās tās saņemt, tādējādi prasdami Satversmes grozīšanu, lai Valsts prezidentu ievēlētu visa tauta tiešās vēlēšanās).

Vēlēšanu otrajā kārtā nākošajā dienā, 7.jūlijā, pēc tam, kad G. Meierovics bija atsaucis savu kandidatūru, no diviem kandidātiem par Gunti Ulmani balsoja 46, par Aivaru Jerumani 10, abi svītroti bija 20 zīmēs, neviens nebija svītrots 3 zīmēs, netika izdota 21 zīme.

Trešajā kārtā par vienīgo kandidātu Gunti Ulmani balsoja 53 deputāti, pret – 26, bet 21 zīme netika izdota.

Tā par atjaunotās Latvijas pirmo prezidentu kļuva pirms pusgadsimta bojā gājušās Republikas pēdējā prezidenta brāļa mazdēls. Nevarētu teikt, ka Guntis Ulmanis būtu pirms savas ievēlēšanas bijis pirmā lieluma figūra Latvijas politiskajā dzīvē, un kaut arī viņa uzvārds neapšaubāmi bija Latvijā pazīstams katram, taču attieksme pret slaveno radnieku nebūt nebija viennozīmīga gan 1934.gada 15.maija, gan 1940.gada 17.jūnija dēļ. Tāpēc Latvija šo ievēlēšanu pirmajā brīdī uzņēma ar dalītām jūtām. Tomēr šķiet neapšaubāmi, ka drīz vien tauta pieradīs pie jaunā Prezidenta un skatīsies uz viņa paša, nevis uz viņa slaveno senču darbiem, un tieši no tiem tad arī būs atkarīga viņa popularitāte vai nepopularitāte. Un vispār no valstiskā viedokļa svarīgāks ir pats šis reprezentatīvais amats un tas, ka kāds to tomēr izpilda, nekā kura tieši persona to ieņem.

Jautājumā par morālu atbalstu Igaunijai tika apspriesti divi 5.saeimas Paziņojuma projekti (viens frakcijas «Tēvzemei un Brīvībai», otrs «Latvijas ceļa»), kuri atšķīrās ar to, ka TB projektā runa bija par okupācijas un kolonizācijas izbeigšanu, bet otrajā attiecīgā lieta bija nosaukta par okupācijas un kolonizācijas seku likvidēšanu. Par pirmo projektu tika nodotas 29 balsis, pret 40, atturējās 20. Par otro 56 balsis, pret 27, atturējās 7. Tādējādi tika pieņemts LC projekts ar Paziņojuma maigāko redakciju.

Beidzot šajā dienā tika izveidota izmeklēšanas komisija Totalitārisma seku dokumentācijas centra un Totalitāro režīmu noziegumu izmeklēšanas komisijas darbības izpētei sekojošā sastāvā:

Lainis Kamaldiņš (LC)	56 balsis «par»,
Oskars Grīgs (LZS)	62 balsis «par»,
Māris Budovskis (LNNK)	50 balsis «par»,
Kārlis Leiškalns (DCP)	49 balsis «par»,
Jānis Straume (TB)	53 balsis «par».

Trešajā Saeimas darba dienā, 8.jūlijā, jaunievēlētais Valsts prezidents Guntis Ulmanis deva svinīgo solījumu un nosauca jaunās valdības vadītāja vārdu – Valdis Birkavs. Lai kļūtu iespējama valdības sastādīšana, bija jāpieņem likums «Par Ministru kabineta iekārtas atjaunošanu», bet lai pieņemtu likumu, tā projektam ir jāiziet caur parlamenta komisiju, taču attiecīgās komisijas vēl nepastāv, un tāpēc speciāli šim vienam likumam tika radīta īpaša pagaidu komisija sekojošā sastāvā:

Jānis Ritenis (LZS)	61 balsis «par»,
Egils Levits (LC)	57 balsis «par»,
Valdis Birkavs (LC)	57 balsis «par»,
Māris Gailis (LC)	52 balsis «par»,
Aivars Endziņš (LC)	58 balsis «par»,
Vilnis Edvīns Bresis (SL)	33 balsis «par»,
Aristīds Lambergs (LNNK)	31 balsis «par»,
Māris Grīnblats (TB)	44.balsis «par».

Tāda īsumā būtu apkopota atskaite par jaunās saeimas pirmo darba nedēļu.

Raksts²⁷ tika publicēts «LV» 1993.gada 14.jūlijā rubrikā «Politika. Atskats» ar Redaktora nomainītu nosaukumu «Viena vēsturiska nedēļa aizvadīta. Sākas otra...».

Šis raksts tika sacerēts pēc politiskā redaktora Viktora Daugmaļa pavēles un iesāka veselu sēriju līdzīgu rakstu ar atskatiem par parlamenta darbu. Šī sērija uz laiku novirzīja mani no «nacionālajām tēmām». Tomēr šādi atskati būtu piemēroti kādam nedēļas laikrakstam, bet ne sevišķi iederējās «Latvijas Vēstnesī», kurš jau tāpat publicē stenogrammas un citus dokumentus. Pēc kāda laika es paklusām pārtraucu šo sēriju, un neviens vairs nespieda mani to turpināt.

Konkrēti šis, sērijas pirmais raksts, tika ļoti stipri modificēts ar Redaktora roku – vairāk, nekā jebkurš cits no 33 šajā burtnīcā ievietotajiem rakstiem, jo skāra laikrakstu «Latvijas Vēstnesis» un «Diena» attiecības (abi pretendēja uz oficioza lomu) un Redaktors gribēja šajā jautājumā izteikties, iesprauzdams manā tekstā veselas rindkopas.

Bez tam tika noīsināts gandrīz viss par jaunievēlēto prezidentu Gunti Ulmani.

²⁷ Egle Valdis. «Viena vēsturiska nedēļa aizvadīta. Sākas otra...» «Latvijas Vēstnesis» 1993.07.14.

15. Saeimas otrā nedēļa

1993.07.19 16:41 pirmdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Pagājušajā nedēļā Latvijas uzmanības centrā joprojām bija Piektās Saeimas darbs. Savā pirmajā nedēļā radījis divas īpašas komisijas divu likumu «ārpuskārtas» pieņemšanai, mūsu parlaments visu nedēļu – trīs savu plenārsēžu dienas – nodarbojās galvenokārt ar šiem diviem likumiem, kuriem neapšaubāmi būs ļoti liela nozīme gan valsts pārvaldes demokrātisko iestādījumu – Saeimas un Valdības – gan arī visas tautas dzīvē.

Pirmais no apskatāmajiem likumiem ir par Saeimas Kārtības ruļļa grozīšanu. «Kārtības rullis» ir dokuments, kas reglamentē Saeimas darbu. «Rullis», jādodomā, te nav tas latviešu aizguvums no viduslejasvācu un vidusholandiešu «*rulle*» (veltnis, ritulis), kurš caur franču valodu ved tālāk pie latīņu vārda «*rotula*». Drīzāk gan šis «rullis» būs noskatīts no parlamentārisma dzimtenes – Anglijas – kādas grāmatas vāka ar uzrakstu «*Rules*» (noteikumi, kārtība). Galvenais iemesls, kādēļ Kārtības rullis bija jāgroza – ir jānosaka, kādas Saeimā darbosies komisijas un cik cilvēku sastāvā. Šos jautājumus katra saeima izlemj savādāk, un dažādu saeimu kārtības ruļļi atšķiras. Pirms šī likumprojekta izskatīšanas spēkā bija 1929.gada Kārtības rullis ar diviem «apturētiem» punktiem (tiem, kuri nosaka komisiju sastāvu un funkcijas).

Otrais no apskatāmajiem likumiem skar Ministru kabineta iekārtu: tas nosaka, cik valdībā būs ministru un kādi tie būs, tātad definē valdības struktūru, pirms vietas tajā ieņems konkrēti cilvēki. Lūk, šie divi jautājumi pirmām kārtām arī bija jārisina Latvijas jaunajam parlamentam.

Pirmā aplūkojamās nedēļas plenārsēdes diena – 13.jūlijs – iesākās ar priekšsēdētāja Gorbunova kunga par priecīgu nosaukto paziņojumu, ka šajā rītā Saeimā pēc gandrīz 60 gadu prombūtnes ir atgriezies tās Prezidijs. Pēc Ceturtās Saeimas priekšsēdētāja Paula Kalniņa un viņa pirmā biedra Kārļa Pauļuka nāves (abi mira 1945.gadā) priekšsēdētāja otrais biedrs un visu četru saeimu deputāts bīskaps Jāzeps Rancāns emigrācijā tika atzīts par Latvijas republikas Saeimas priekšsēdētāja un Valsts prezidenta vietas izpildītāju, un zīmogs glabājās pie viņa 24 gadus, bet pēc bīskapa nāves vēl 24 gadus pie viņa brāļadēla Onufrija Rancāna, kurš minētajā rītā arī nodeva šo valsts simbolu tagadējās Saeimas priekšsēdētāja biedra Andreja Krastiņa rokās.

Pēc šīs vēsts Saeima iekļāva darba kārtībā 13.jūlijam deputāta Endziņa vadītās komisijas izstrādāto Kārtības ruļļa likumprojekta izskatīšanu, 14.jūlijam deputāta Levita komisijas radītā Ministru kabineta iekārtas likumprojekta aplūkošanu un kā trešo punktu – pēc frakcijas «Tēvzemei un Brīvībai» ierosinājuma – sastādīt komisiju «veco» AP un MP darbības izvērtēšanai.

Kārtības ruļļa izmaiņu ietvaros apspriežot Saeimas komisiju sastāvu, galvenās diskusijas izcēlās par to, ir vai nav vajadzīga Lauksaimniecības komisija, atsevišķa no Tautsaimniecības komisijas, kurai komisijai uzticēt vides aizsardzību, vai deputātiem būtu jāprot latviešu valoda un vai Mandātu komisijai vajadzētu to pārbaudīt.

Saeimas Kārtības rullis paredz, ka «normālā gaitā» visi likumi pieņemami trīs lasījumos: pirmajā debatē un balso par vispārīgiem dotā likuma principiem, otrajā likumu lasa un balso pa pantiem, bet trešajā, kuram jānotiek ne ātrāk, kā 10 dienas pēc otrā lasījuma, izskata pa šo laiku iesniegtos labojumus. Likumprojektu (bet obligāti tikai pirms tā caurskatīšanas pirmajā lasījumā) var atzīt par steidzamu, un tad iztiek ar diviem lasījumiem. Jau iekļaujot darba kārtībā abu aplūkojamo likumprojektu apspriešanu, Saeima nobalsoja, ka tie ir steidzami, tādējādi atbrīvojot sevi no trešā lasījuma.

13.jūlija plenārsēdes beigās vadošā LC un LZS koalīcija iesniedza priekšlikumu apturēt debates (no 91 deputāta 75 par, 7 pret, 9 atturas), un tad ar 79 balsīm par, 3 pret, atturoties 7 un bez nebalsošanai, Saeima pieņēma Kārtības ruļļa likumprojektu pirmajā lasījumā, bet atlikušajā laikā sastādīja komisiju AP un MP darbības izmeklēšanai sekojošā sastāvā:

Roberts Milbergs (TB)
Pēteris Elferts (LC)
Voldemārs Novakšānovs (LZS)
Kārlis Leiškalns (DCP)
Uldis Lakševičs (KDS)
Odisejs Kostanda (LNNK)
Igoris Bukovskis (SL)
Martijans Bekasovs (L)

14.jūlijā Saeima ķērās pie Ministru kabineta iekārtas apspriešanas. Komisijas priekšsēdētājs deputāts Egils Levits ziņoja, ka viņa komisijas projekts balstās uz 1925.g. 1.aprīļa likumu par Ministru

kabineta iekārtu, paredz 12 ministrijas, taču tajā ir arī tādi no pasaules pieredzes patapināti jauninājumi, kā «valsts ministri» un «parlamentārie sekretāri». Pirmie vienas ministrijas ietvaros blakus «īstajiem ministriem» vada kādu īpaši svarīgu nozari, bet otrie uztur ministrijas sakarus ar parlamentu.

Tālāk parlamentā dominējošā LC un LZS koalīcija mēģināja atkārtot savu vakardienas manevru – vispirms nobalsot par debašu slēgšanu, un pēc tam par projekta pieņemšanu pirmajā lasījumā, taču šoreiz tas neizdevās. Vienas balss pietrūka, lai debates tiktu slēgtas (no 92 reģistrētajiem tikai 46 balsoja «par»), apspriešana turpinājās, un LNNK deputāts Kiršteins izteicās, ka likumprojekts atgādinot «kaut kādu masonu ložas instrukciju sakopojumu». Tad plkst. 13:30 nāca galvenais trieciens – balsojot par pieņemšanu pirmajā lasījumā no 97 reģistrētajiem deputātiem 48 izteicās «par», 24 «pret», 24 atturējās un 1 nebalsoja. Atkal vienas balss pietrūka, lai likumprojekts tiktu pieņemts.

Cietuši šo zaudējumu, LC pārstāvji atklāja, ka uz Kaliforniju aizbraukušā KDS deputāta Aivara Jerumaņa vietā nobalsojis viņa pa tālrūni pilnvarotais frakcijas biedrs A. Saulītis, un uz šī pamata sāka prasīt balsot no jauna, bet LNNK šoreiz pieprasīja aizklātu balsošanu, kas galu galā arī tika panākts. Tika izsniegti 97 biļeteni, 48 nobalsoja «par», 21 «pret», 20 atturējās, 8 biļeteni bija nederīgi. Tātad arī pārbalsojot likumprojekts izrādījās noraidīts.

Kad pēc pārtraukuma deputāts Panteļejevs paziņoja, ka sakarā ar šo noraidīšanu tagad būs vajadzīgs 51 deputāta paraksts, lai atkal iesniegtu šo likumprojektu par Ministru kabinetu un vismaz 23 dienas, lai Latvija tiktu pie valdības, kad Indulis Bērziņš pārmeta opozīcijai, ka nu neatkarīgi no tās gribas sāk darboties neželīgi Kārtības ruļļa panti, deputāti izskatījās mazliet apjukuši par tādu iznākumu, taču visus izglāba Andrejs Krastiņš, paziņodams, ka pietiekot izmainīt tekstā vienu vārdu, lai tas būtu jau cits likumprojekts un to varētu atkal izskatīt bez kādiem šķēršļiem. Šāds skaidrojums apmierināja gan pozīciju, gan opozīciju.

15.jūlijā Saeima pa pantiem izskatīja likumprojektu par Kārtības rulli un pieņēma to otrajā (tātad, kā steidzamu, arī – pēdējā) lasījumā ar 63 balsīm «par», 7 pret, atturoties 11 deputātiem. Tad tika atkal iekļauts dienas kārtībā mazliet grozītā veidā likumprojekts par Ministru kabineta iekārtu (66 balsoja par iekļaušanu, 8 pret, 14 atturējās) un vēlreiz atzīts par steidzamu (63 par, pret nav, atturas 9).

Jaunajā likumprojektā parlamentārie sekretāri, kaut arī joprojām bija paredzēti kā amatpersonas, taču vairs neskaitījās Ministru kabineta locekļi.

LNNK deputāts A. Lambergs debatēs izteicās, ka likumprojekts joprojām esot pretrunā ar Satversmes 55.pantu, jo Satversme neparedzot tādus «valsts ministrus». Lai pieņemtu šo likumprojektu, esot vispirms ar 2/3 balsu jāgroza Satversme. To pašu apgalvoja arī nākamais runātājs – tās pašas LNNK deputāts Kiršteins.

Satversmes 55.pants skan ļoti lakoniski: «*Ministru kabinets sastāv no Ministru prezidenta un viņa aicinātiem ministriem*». Ja te būtu teikts, ka Ministru kabinetā IETILPST Ministru prezidents un ministri, tad to varētu saprast tā, ka bez šīm personām var ietilpt vēl arī citas, teiksim, «parlamentārie sekretāri». Taču vārdu «sastāv» ir pavisam cita nozīme – ja reiz Kabinets SASTĀV no ministriem, tad nekādi sekretāri tajā ietilpt vairs nevar. Tāpēc sākotnējais Egila Levita komisijas iesniegtais likumprojekts, manuprāt, patiešām bija pretrunā ar Satversmi.

Taču grozītajā likumprojektā šīs pretrunas vairs nebija. Satversme neaizliedz ministram saukties par «aizsardzības ministru», «iekšlietu ministru» vai «valsts ministru» un neprasa arī, lai viņam obligāti būtu sava ministrija un lai viņš nepakļautos nevienam citam ministram. No Satversmes viedokļa šeit runa ir nevis par to, ka Ministru kabinetā būtu radīts kāds jauns un konstitūcijā neparedzēts postenis, bet gan par to, ka dažu Kabineta ministru pilnvaras un balsstiesības ir ierobežotas. To Satversme neaizliedz. Tās 57.pants skan sekojoši: «*Ministru skaitu un darbības apjomu (apjomu!), kā arī valsts iestāžu savstarpīgās attiecības nosaka likums*» – tātad tieši tas likums, kurš tik vētrains tika apspriests Saeimā 14. un 15.jūlijā un kuram, saskaņā ar Satversmi, bija visas tiesības definēt ministru pilnvaras un savstarpējās attiecības.

Tādējādi mēs varam secināt, ka savā pirmajā (noraidītajā) versijā likumprojekts gan patiešām bija pretrunā ar valsts konstitūciju, bet otrajā (galu galā arī pieņemtajā) redakcijā šīs pretrunas vairs nebija. LNNK frakcijai, protams, ir visas tiesības balsot pret jebkuru likumprojektu, taču tā motivācija, kas šajā gadījumā tika izvirzīta, manuprāt vairs neatbilda īstenībai.

Šī skrupulozā Satversmes pantu studēšana kādam var likties lieks un no dzīves atrauts pedantisms, taču īstenībā tā ir visnotaļ pozitīva parādība. Ja valsts konstitūcija ir jauna, tad tai parasti nav sevišķi lielas autoritātes tautas acīs, jo visi redz, ka to varēja pieņemt šādu, bet varēja arī citādu. Ja, turpretim, labu konstitūciju ir pieņēmuši tautas senči, tad jaunāko paaudžu acīs tā kļūst par neaizskaramu svētumu, kā tas ir, piemēram, ASV, kur tagad grozīt Konstitūciju ir gandrīz neiespējami. Vismaz vienā ziņā mums ir paveicies – ka mums IR šis iepriekšējo paaudžu atstātais svētums. Mums nav vēl konstitucionālās

tiesas, taču mūsu stāvoklis katrā ziņā ir labāks, nekā kaimiņzemē, kur ir gan konstitucionālā tiesa, bet nav pašas konstitūcijas.

Saeimas 15.jūlija sēdes noslēgumā sākās Ministru kabineta likuma dramatiskā pieņemšana. Vispirms slēdza debates, no 89 reģistrētajiem deputātiem par to balsojot 58, pret 14, atturoties 14 un nebalsojot trim. Tad ar 38 balsīm par, 46 pret un atturoties sešiem, noraidīja SL prasīto pārtraukumu; ar 52 balsīm par, 22 pret, atturoties 13, pārgāja uz likumprojekta lasīšanu pa pantiem; ar 47 par, 34 pret, atturoties deviņiem, nolēma sēdi nebeigt, kad pulkstenis jau rādīja tās beigas; ar 33 par, 44 pret, atturoties septiņiem, noraidīja pirmo LNNK priekšlikumu par pusstundas pārtraukumu; ar 33 par, 40 pret, 11 atturoties, noraidīja otro LNNK prasību pēc pārtraukuma... Tad atklāja, ka kārtējai balsošanai reģistrēti tikai 47 deputāti, pēc brītiņa dabūja minimālo kvorumu – 50 reģistrētos – un galu galā 50 reģistrēti deputāti, balsojot 48 par un diviem atturoties, pieņēma likumu par Ministru kabineta iekārtu otrajā un pēdējā lasījumā. Tas arī bija tās nedēļas rezultāts mūsu parlamentā.

Raksts²⁸ tika publicēts «LV» 1993.gada 21.jūlijā rubrikā «Politika. Atskats».

16. Valdība nāk

1993.07.27 10:33 otrdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Turpinādami jau it kā iestabilizējušos tradīciju, atskatīsimies uz iepriekšējās nedēļas ar Saeimu saistītajiem notikumiem, mēģinot aptvert tos kopumā un vietām arī izvērtēt. Protams, aizgājušās nedēļas notikums numur 1 bija jaunās valdības apspriešana un apstiprināšana parlamentā 20.jūlijā. Latvijā, izņemot, varbūt daļu bērnu un dažus slimos, droši vien nav neviena cilvēka, kas par to nezinātu un nebūtu arī informēts par jaunā kabineta sastāvu.

Tātad projektā, ko Valsts prezidenta Gunta Ulmaņa 8.jūlijā aicinātais Ministru prezidents Valdis Birkavs pēc 12 dienām – 20.jūlija rītā – iesniedza parlamentam, bet deputātiem nolasīja Saeimas sekretārs Imants Daudišs, bija ierakstīti 23 vārdi, no tiem:

- 1 Ministru prezidents;
- 12 ministri ar pilnām balsstiesībām Kabinetā un ar savām ministrijām;
- 1 ministrs ar pilnām balsstiesībām valdībā bet bez savas ministrijas;
- 9 valsts ministri ar daļējām balsstiesībām Kabinetā.

Divpadsmit «pamatministrus» varētu iedalīt četrās grupās – katrā pa trim personām. Pirmajā tad ietilptu trīs kungi, kas arī iepriekšējā valdībā bija ministri vai «ministra vietas izpildītāji» (no loģikas viedokļa gan pēdējais termins ir visai dīvains: kā cilvēks var izpildīt vietu? Viņš to varbūt varētu gan aizpildīt, bet labāk laikam tomēr būtu sacīt, piemēram, tā: «ministra aizstājējs») – tātad trīs kungi no iepriekšējās valdības: 60-gadīgais ārlietu ministrs Georgs Andrejevs, 51-gadīgais satiksmes ministrs Andris Gūtmanis un 45-gadīgais finanšu ministrs Uldis Osis.

Otrajā grupā var iedalīt trīs vīrus, kas iepriekšējā Augstākajā Padomē bija attiecīgās nozares komisijas priekšsēdētāji vai tā vietnieki: 37-gadīgais ekonomikas ministrs Ojārs Kehris, 41-gadīgais zemkopības ministrs Jānis Kinna un 47-gadīgais izglītības, kultūras un zinātnes ministrs Jānis Vaivads.

Tālāk nāk trīs kungi, kuri ir gan dzimuši Latvijā, bet dzīvojuši emigrācijā, kur arī studējuši un darbojušies attiecīgajā nozarē: 38-gadīgais tieslietu ministrs Egils Levits, 59-gadīgais aizsardzības ministrs Valdis Vilnis Pavlovskis un 68-gadīgais labklājības ministrs Jānis Ritenis.

Un, beidzot, pēdējā grupā var ietilpināt trīs vīrus, kuri gan bija arī agrāk redzami uz Latvijas politiskās skatuves, taču mazliet citādā ampluā, nekā viņu tagadējās lomas: 42-gadīgais valsts reformu ministrs Māris Gailis, 31-gadīgais iekšlietu ministrs Ģirts Valdis Kristovskis un 29-gadīgais vides un reģionālās attīstības ministrs Ģirts Lūkins.

Pirms mēģinājuma analogiskā veidā sagrupēt deviņus valsts ministrus, pakavēsimies mazliet pie paša šī apzīmējuma, kurš neapšaubāmi ir atnācis pie mums no Rietumiem. Tomēr Rietumu valodās attiecīgajiem vārdiem ir plašāka nozīme un savādāka izcelsme, nekā mūsu vārdam «valsts». Vācu «*Staat*» nozīmē: valsts, štats, greznība; angļu «*state*» – stāvoklis, uzbūve, rangs, greznība, valsts. Pašam aplūkojamajam terminam ir gadu simtiem vai pat tūkstošiem vācu lietošanas tradīcija, kura galu galā caur viduslaikiem noved pie latīņu darbības vārda «*sistere*» (nostādīt, nostāties) un pie šī verba divdabja

²⁸ Egle Valdis. «Saeimas otrā nedēļa». «Latvijas Vēstnesis» 1993.07.21.

«status» (nolikts, noteikts, nozīmēts). Īstenībā attiecīgais ministrs etimoloģiski ir nevis «valsts ministrs», bet gan «iecelts ministrs» (kādreiz varbūt pretstatā aristokrātu dzimtu mantojamajiem posteņiem). Latviešu vārdam «valsts», turpretī, ir tāda pati izcelsme, kā vārdiem «valdīt», «vara». Agrāk runāja par «muižas valsti» (tas apgabals, kur muižai vara), «baznīcas valsti» (draudzi), «ķeizara valsti» utt. Ko šajā kontekstā latviski nozīmē vārdi «valsts ministrs» un vai tie pārējie Kabineta locekļi mūsu valsts ministri nav? Tā vien liekas, ka šis termins patiesībā ir neveikla kalka no Rietumu valodām, vārdkopa, kas mehāniski pārtulkota bez kādas izpratnes par attiecīgo vārdu saknēm gan tajās, gan mūsu valodā. Vajadzētu padomāt, vai mums neievieš tādus terminus, kā, piemēram, «pamatministrs» un «papildministrs», un otro apzīmējumu tad varētu Rietumu valodās mierīgi tulkot kā «valsts ministrs».

Bez tam latviešu valodai ir vēl tāda īpatnība, ka izteicienu, piemēram, «mežu valsts ministrs Kazimirs Šļakota» var saprast arī tā, ka kaut kur ir tāda Mežu valsts, un tajā par ministru ir iecelts Šļakotas kungs. Lai izvairītos no šāda veida aplamiem iztulkojumiem, es turpmāk atļaušos vārdkopas «valsts ministrs» vietā vismaz lietot vienu saliktu vārdu «valstsministrs».

Un tagad atgriezīsimies pie deviņu «papildministru» grupēšanas. Arī te var izdalīt 4 kopas, un pirmajā no tām tad ietilptu divi bijušie ministri: 57-gadīgais kultūras valstsministrs Raimonds Pauls un 46-gadīgais mežu valstsministrs Kazimirs Šļakota.

Otrajā grupā būtu divi bijušie ministru vietnieki: 34-gadīgais budžeta valstsministrs Jānis Platais un 42-gadīgais darba valstsministrs Andris Bērziņš.

Trešajā grupā ietilptu vēl divi trimdas pārstāvji: 72-gadīgais Baltijas un Ziemeļvalstu valstsministrs Gunārs Meierovics un 59-gadīgais ārējās tirdzniecības un Eiropas Kopienas valstsministrs Oļģerts Pavlovskis.

Beidzot, pēdējā grupā var ietilpināt trīs speciālistus, kas agrāk ieņēmuši dažādus amatus attiecīgajā nozarē: 55-gadīgais enerģētikas valstsministrs Andris Krēsliņš, 35-gadīgais valsts īpašuma valstsministrs Edmunds Krastiņš un 41-gadīgais vides aizsardzības valstsministrs Indulis Emsis.

Divas valstsministru vietas tika pagaidām atstātas brīvas (privatizācijas un veselības valstsministriem).

Un bez jau uzskaitītajiem 12 «pamatministriem» un 9 «papildministriem» Saeimas sekretāra nolasītajā sarakstā bija minēti arī pats tobrīd vēl 50-gadīgais, bet ar 28.jūliju jau pilnu 51 gadu vecais Ministru prezidents Valdis Birkavs un 35-gadīgais īpašu uzdevumu ministrs Edvīns Inkēns.

Pēc tam Saeima ar 90 balsīm «par», bez «pret» un diviem atturoties, nolēma tālāko translēt pa radio un deva vārdu Ministru prezidentam, kurš nolasīja Deklarāciju par Kabineta iecerēto darbību.

Debatēs pirmā vispārēju uzmanību piesaistīja LNNK deputāta Aleksandra Kiršteina, kā parasti, spožā runa, kurā orators pārmeta premjerministra deklarācijai nekonkrētumu un salīdzināja to ar agrākajiem piecgažu plāniem. Starp daudziem citiem momentiem viņš minēja arī to, ka Rīgas reģionā dzīvo 1,5 miljoni cilvēku (puse Latvijas iedzīvotāju), no tiem pusmiljons ir no Krievijas savā laikā ievesti nekvalificēti strādnieki, liela daļa pirmspensijas vecumā, kuri nav spējīgi nedz apgūt latviešu valodu, nedz pārkvalificēties, un prasīja no valdības konkrētu plānu, ko ar tiem darīt.

Deputāts Jānis Lucāns (SL) aicināja izveidot «valsts privatizācijas inspekciju» (ak, šī latviešu valoda! – *V.E.* – sacīsim tomēr labāk: «privatizācijas valsts inspekciju»), kuras uzdevums būtu kontrolēt privatizācijas procesus ar tiesībām mazāko aizdomu gadījumā apturēt tos līdz tiesas lēmumam, kā arī ar tiesībām pārbaudīt agrāk izdarīto privatizāciju likumību.

LNNK deputāts Odisejs Kostanda pirmais skāra visus Latvijas iedzīvotājus tik ļoti satraucošo noziedzības problēmu, personīgās un arī valsts drošības jautājumus. Viņš vaicāja, vai tiek plānota zemessargu un Latvijā esošo 3000 aizsargu apvienošana; aizsardzības ministrijai un konkrēti Pavlovskā kungam pārmeta, ka gada laikā Latvijas armijā ir aizgājuši bojā 12 cilvēki un atjaunojusies PSRS armijā piekoptā «ģedovščina» (jaunkareivju piekaušana un pazemošana).

Savā skaistajā un samierinošajā runā deputāte Ruta Marjaša (LC) izteica ļoti dziļas filozofiskas domas par starpfrakciju attiecībām un jaunās valdības statusu.

Atbildot uz deputāta Kostandas pārmetumiem, ka policijā neesot kam patrolēt ielas, jo gandrīz visi sēžot pie papīriem, deputāts Ivars Silārs teica, ka policijas departamentā ir 9701 štata vienība, no tām 128 Centrālajā aparātā; no 202 atestētajām štata vienībām kriminālpolicijā ir 29, kārtības policijā 39. Tālāk, pārmezdam opozīcijai tirgošanos, Silāra kungs plaši citēja Svētos Rakstus. Vēlāk LNNK deputāts Sinka pārmetīs «teologam Silāram», ka tas neesot vis citējis Bībeli «ateistiskajā Augstākajā Padomē» un nosauks viņa runu par «Dieva vārda nelietīgu valkāšanu».

Deputāts Māris Grīnblats norādīja uz to paradoksālo situāciju, ka joprojām likumdošanā nav noteikts, vai sadarbība ar «čeku» ir kaut kas slikts vai kaut kas pagodinošs. Viņš aicināja revidēt pašlaik sastādīto Iedzīvotāju reģistru, izdalot tajā legālos un nelegālos ārvalstniekus u.c. kategorijas, aicināja

nodibināt «valsts repatriācijas iestādi» (ai, latviešu valoda! – V.E.), kura palīdzētu tiem svešautiešiem, kas jau tagad grib izbraukt, kā arī prasīja vēl pirms pēdējā Krievijas karavīra aiziešanas gan sarunās ar Krieviju, gan starptautiskajās institūcijās izvirzīt jautājumu par tām personām, kuras ir atvaļinātas no PSRS armijas un apmetušās Latvijā.

Deputāts Andrejs Pantelējevs pārmeta opozīcijai atturību balsošanā un, izsaukdamies: «Es nesaprotu, ko nozīmē atturēties!», skāra patiesi interesantu problēmu par balsu skaitīšanu mūsu parlamentā. Pašlaik visa Saeimas deputātu kopa katrā balsošanas reizē šķeļas sešās apakškopās: 1) tie, kas ir nospieduši pogu «par»; 2) tie, kas nospieduši pogu «pret»; 3) kas nospieduši pogu «atturas»; 4) kas ir reģistrējušies, bet nav nospieduši nekādu pogu; 5) kas nav reģistrējušies, kaut gan ir klāt; 6) kas nav klāt. Tātad patreizējā balsošanas sistēma pieļauj 4 variantus, kā var nebalsot ne «par», ne «pret» (kas īstenībā arī nozīmē «atturēties no balsošanas»). Atturēšanās variantu spektrs pašlaik ir tik pamatīgi diferencēts, ka uz šī fona balsošana «par» vai «pret» patiešām izskatās kā tāda fakultatīva blakusiespēja. Es nezinu, kas un kā ir taisījis to dator sistēmu, kas mūsu Saeimā skaita balsis, bet man tā no sava datorprogrammētāja viedokļa šķiet nepārdomāta. Daudz saprātīgāk būtu, ja kompjuters fiksētu kvorumu atsevišķi katrā balsošanā, sasummējot nospiesto «par», «pret» un «atturas» pogu skaitu (ja ir šaubas, vai kvoruma dēļ jautājumu vispār var sākt izskatīt, tad var izdarīt pārbaudei «tukšu balsošanu»). Tādā gadījumā atkristu vismaz to deputātu kategorija, kuri ir reģistrējušies, bet nebalso, un rezultātu uzskaitē kļūtu kaut mazliet vienkāršāka un skaidrāka.

Bet pašreiz pastāvošajā sistēmā lemjot par Ministru kabineta apstiprināšanu, no 92 reģistrētajiem deputātiem 48 izteicās par, 11 – pret, 32 balsoja atturoties, 1 atturējās nebalsojot, bet vai bija tādi, kas atturējās neregistrējoties, to mēs nezinaam (tiesa gan, nedaudz minūtes agrāk, balsojot par sēdes turpināšanu, tika reģistrēti 94 deputāti).

Nākošajā dienā, 21.jūlijā, Saeima ievēlēja 10 «pastāvīgās» un 5 «papildkomisijas». Pirmajās 10 komisijās kopā ir tieši 100 vietas, un katrs deputāts var darboties tikai vienā no tām. Pārējās komisijās kopā ir 34 vietas, tātad apmēram trešdaļa deputātu papildus vēl var darboties vienā no šīm komisijām.

Ar 63 balsīm par, 10 pret un 10 atturoties, pieņēma deputāta Novakšanova priekšlikumu sākt plenārsēdes ceturtdien plkst. 8:30 no rīta; ar 61 par, 9 pret, atturoties astoņiem, nobalsoja par deputāta Zašcerinska priekšlikumu saīsināt pusdienlaiku.

Saskaņā ar Kārtības rulli deputātiem jāsaņem alga, kāda Civildienesta likumā ir noteikta 1.kategorijas ierēdņiem. Par cik šāds likums pagaidām vēl nepastāv, tad tika izteikts priekšlikums deputātiem pašiem noteikt sev pagaidu algu, taču ar 64 balsīm par, 7 pret, 14 atturoties, Saeima pieņēma LC deputāta Aivara Endziņa priekšlikumu atzīt šo jautājumu par neskaidru un kā tādu, saskaņā ar Kārtības rulli, nodot Prezidija izlemšanai. Prezidijs to arī drīz vien izdarīja, un tā lēmumu Latvijas ļaudis laikam gan apsprieda krietni plašāk, nekā Ministru kabineta sastāvu, tāpēc mēs šeit vairs neatkārtosim šos skaitļus.

Tā vietā, nedēļas apskatu nobeidzot, es tikai atgādināšu, ka svētdien Latvijas TV pārraidē «Panorāma» uzstājās slavenais Maskavas astrologs Mihails Levins, baltās maģijas profesors un Krievijas TV pazīstamās programmas «Astroloģiskā prognoze» autors. Viņš pavēstīja, ka pēc pasaules astrologu novērojumiem naktī no 5. uz 6.jūniju, kad vēlēja mūsu Saeimu, Saturns esot uz brīdi apstājies savā ceļā ap Sauli (acīmredzot uz laiku atceldams arī Ņūtona 1. – inerces – likuma un vispasaules gravitācijas darbību – V.E.). Tādējādi izrādījis savu uzmanību mūsu parlamentam, Visums ar šo aktu ir paziņojis pasaulei par to dižo nākotni, kas Saeimu sagaida.

Raksts²⁹ tika publicēts «LV» 1993.gada 29.jūlijā rubrikā «Politika. Atskats» ar Redaktora grozītu nosaukumu «Valdība ir klāt».

17. Nedēļa Saeimā un uz robežas

1993.08.03 10:31 otrdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Aizvadītās nedēļas sākumā līdz ceturtdienas plenārsēdei Saeima pamatvilcienos pabeidza savu 10 likumdošanas un 5 papildkomisiju formēšanu, ievēlot tajās vadību sekojošā sastāvā (zemāk sarakstā kā

²⁹ Egle Valdis. «Valdība ir klāt». «Latvijas Vēstnesis» 1993.07.29.

pirmais ir nosaukts komisijas priekšsēdētājs, kā otrais – viņa biedrs, kā trešais – sekretārs; ar jautājuma zīmēm parādītas tās amatpersonas, kas tiks ievēlētas vēlāk). Un tā – 15 komisijas:

1. Ārlietu
 - Aleksandrs Kiršteins (LNNK)
 - Ilga Grava (DCP)
 - Andris Ameriks (SL)
2. Budžeta un finanšu
 - Andris Piebalgs (LC)
 - ??
 - Aija Poča
3. Juridiskā
 - Aivars Endziņš (LC)
 - Romāns Apsītis (LC)
 - Māris Grīnblats (TB)
4. Cilvēktiesību
 - Inese Birzniece (LC)
 - ??
 - Antons Seiksts (LC)
5. Izglītības, kultūras un zinātnes
 - Andrejs Siliņš (LC)
 - ??
 - Janīna Kušnere (LNNK)
6. Aizsardzības un iekšlietu
 - Ivars Silārs (LC)
 - Oskars Grīgs (LZS)
 - Anita Stankeviča (LC)
7. Valsts vadības un pašvaldību
 - Jānis Lagzdiņš (LC)
 - Viesturs Pauls Karnups (LNNK)
 - Jānis Straume (TB)
8. Vides un sabiedrisko lietu
 - Anta Rugāte (KDS)
 - ??
 - ??
9. Ekonomikas, agrārās un reģionālās politikas
 - Voldemārs Novakšānovs (LZS)
 - ??
 - Māris Graudiņš (LC)
10. Sociālo un darba lietu
 - Ludmila Kuprijanova (SL)
 - ??
 - ??
11. Mandātu un priekšlikumu
 - Māris Budovskis (LNNK) (pirmajā sesijā)
 - Romāns Apsītis (LC)
 - Juris Sinka (TB)
12. Pieprasījumu
 - Gundars Bērziņš (LZS)
 - Raimonds Jonītis (LC)
 - Roberts Milbergs (TB)
13. Revīzijas
 - Alfrēds Žīgurs (LNNK)
 - ??
 - Andrejs Siliņš (LC)
14. Nacionālās drošības
 - Andrejs Panteļejevs (LC)
 - ??
 - Lainis Kamaldiņš (LC)
15. Saimniecības
 - Viesturs Pauls Karnups (LNNK)
 - ??

Andris Ameriks (SL)

Tātad no 10 likumdošanas komisijām LC pārstāvji kļuva par priekšsēdētājiem sešās, bet LNNK, KDS, LZS un SL pārstāvji – katrs vienā. Pārējās 5 komisijās LNNK ieguva 50% priekšsēdētāju vietu (divarpus vietas), LC – pusotras vietas, bet LZS – vienu. Pusvieta šeit rodas no mandātu komisijas, kur ir divi līdzpriekšsēdētāji; abi mainīsies vietām katrreiz, sākot jaunu Saeimas darba sesiju.

29.jūlija plenārsēde nebija pārāk ilga un nozīmīga. Deputāti tikai nodeva komisijām izskatīšanai dažus likumprojektus, noklausījās vienu ziņojumu par komisijas darbu un iesniedza tad vēl ne visu varu pārņēmušajai valdībai vienu prasību par informācijas sniegšanu.

Sēdī Saeima iesāka, nododot frakcijas «Tēvzemei un Brīvībai» iesniegto likumprojektu «Par pagaidu ierobežojumiem ieņemt amatus» komisijām izskatīšanai. Likumprojekta autori centās panākt, lai no komisijām tas atgrieztos jau pēc divām nedēļām, taču Saeima ar 63 balsīm par, 10 pret, 20 atturoties, pieņēma deputāta A. Līgotņa priekšlikumu komisijās to apspriest vienu mēnesi.

Ja šis likumprojekts tiktu pieņemts tādā redakcijā, kā tas ir iesniegts, tad vispirmām kārtām tas skartu Saeimas priekšsēdētāju. Likumprojekta 1.pants uzskaita tos pagātnes amatus, uz kuriem aizliegums attiecas, un to vidū ir bijušie LKP CK darbinieki, bet 3.pants norāda kādi amati tiem tagad ir liegti, un kā pirmos min valsts pārvaldes visu līmeņu amatpersonas un visu līmeņu deputātus. «Bijušajiem» tiktu aizliegts strādāt pat bankās, biržās un apsardzē.

Tiesa gan, šis likumprojekts izskatās iekšēji pretrunīgs vai vismaz neskaidrs. Tā 1.pants sākas ar vārdiem: «*Aizliegts ieņemt amatus personām (..), kuru darbība ir kaitējusi vai kaitē Latvijas tautas taisnīgajām interesēm, tajā skaitā: (..)*» – un seko agrāko amatu uzskaitījums. Bet ja nu cilvēks bija vienā no šiem amatiem, taču NEKAITĒJA «Latvijas tautas taisnīgajām interesēm»? Vai, tieši otrādi, no šī posteņa spēja vairāk, nekā daudzi citi, PALĪDZĒT šīm interesēm? Iznāk, ka vajadzētu tomēr katru cilvēku vērtēt individuāli, bet ja vērtē individuāli, tad kāda jēga vispār šim posteņu uzskaitījumam? Jūnija vēlēšanās Latvijas tauta jau individuāli novērtēja tagadējā Saeimas priekšsēdētāja vainu un nopelnus. Rezultāts ir zināms.

Tālāk Saeima nodeva komisijām izskatīšanai frakcijas «Saskaņa Latvijai» iesniegto Satversmes grozīšanas projektu un vēl dažus likumprojektus, noklausījās 7.jūlijā izveidotās komisijas priekšsēdētāja deputāta L. Kamaldiņa ziņojumu par divu totalitārisma izmeklēšanas iestādījumu darbību un atzina, ka to vadītāji gan ir pārkāpuši instrukcijas un lēmumus, taču ar 7 balsīm par, 58 pret, 22 atturoties, noraidīja deputāta A. Endziņa priekšlikumu atbrīvot abus vadītājus no darba.

Tad sākās ilgas un visai neorganizētas debātes par pieprasījumu valdībai sakarā ar kritisko situāciju labības tirgū. Lielai daļai lauksaimnieku trūkst līdzekļu labības pļaujai un ziemāju sējai; kredīti pie pašreizējām procentu likmēm nav izmantojami, bet liela daļa 1992.gada ražas vēl arvien atrodas glabātuvēs. Saeima pieprasīja, lai jaunā valdība savas darbības pirmās nedēļas laikā (skaitot no 3.augusta) sniegtu informāciju par to, kā tiks risināti šie jautājumi.

Sēdes nobeigumā jau likvidētās, bet vēl joprojām par balsošanu domājošās balsu skaitīšanas komisijas vārdā deputāts I. Silārs atklāja klātesošajiem agrāk bieži pieminēto Saeimas spoku noslēpumu. Izrādījās, ka līdz tam nesaprotamos balsošanas efektus rada deputātu mapes, kuras to īpašnieki liek virsū balsošanas pogām.

Ārpus parlamenta pagājušās nedēļas nozīmīgākais notikums laikam gan bija Rīgas omona kādreizējā komandiera vietnieka Sergeja Parfjonova izdošana Krievijai sestdien, 31.jūlijā ap plkst. 14 uz Latvijas un Krievijas robežas Zilupes tuvumā. Tur viņu Pleskavas apgabala Sebežas rajona Buračku ciemā citu starpā sagaidīja arī Krievijas parlamenta deputāts Jona Andronovs – cilvēks, kurš pirms gadiem 15, būdams avīzes «Literaturnaja Gazeta» korespondents ASV, pastāvīgi mēģināja iekļūt tur, kur vietējās varasiestādes negribēja viņu laist. Viņš kļuva slavens ar to, ka šie visai nekaunīgie mēģinājumi regulāri beidzās ar kautiņiem starp Andronovu un amerikāņu kārtības sargiem. Pēc 1991.gada augusta Jona Andronovs pārstāja slavēt un sāka zāķāt «padomju varu», kļūdams par vienu no redzamākajiem lielkrievu šovinistu darboņiem. Šī sagaidīšana rāda, kādā vidē Parfjonovs nonāks, un diez vai ir jāšaubās, ka drīz vien viņš būs uz brīvām kājām.

Parfjonova izdošana Krievijai bija savā ziņā simboliska un nozīmīga, ka Latvijas tiesu vara praktiski atsakās no cerībām sodīt Roberta Mūrnieka, Andra Slapiņa, Gvido Zvaigznes un citu 1991.gada upuru slepkavas. Jau pagājušā rudens farss, saukts par tiesas prāvu pret Sergeju Parfjonovu, parādīja, cik vāja, cik pilnīgi nespējīga ir Latvijas valsts vara pret cīņu gan zaudējušajiem, bet neuzvarētajiem omoniešiem. Liecinieki pastāvīgi neieradās tiesā, bet ja arī ieradās, tad meloja, noliedzdami savas agrākās liecības. Viņu bailes no omoniešu atriebības bija acīmredzamas. Vispār likās, ka tiesā un ap tiesas namu saimnieko nevis Latvijas varasiestādes, bet gan krievu nacionālistu pūlis. Es biju tur klāt, un man bija ļoti sāpīgi to vērot...

Parfjonova lietā kā ūdens pilienā atspoguļojas lielas juridiskas un valstiskas problēmas. Ja Latvijas tagadējā vara patiešām būtu kaut mazākajā mērā salīdzināma ar padomju komunistu vai vācu nacionālsociālistu varām, kā par to pastāvīgi runā krievu prese, tad Parfjonovu vienkārši nošautu, un lieta būtu uz visiem laikiem izbeigta. Bet demokrātiskajām institūcijām vienmēr ir bijis raksturīgs zināms vājums, nespēja pienācīgi ātri un efektīvi sodīt noziedzniekus. Mēs visi vēl atceramies, kā tas pats Jona Andronovs nikni uzbruka amerikāņu tiesām par to, ka tās atbrīvoja mafijas vadītājus, daudzu slepkavību organizētājus. Jā – atbrīvoja, jo vadījās no amerikāņu tiesu lepnuma – nevainības prezumpcijas. Kad amerikāņu zvērināto tiesa pasludina verdiktu, kas pretējs lēmumam «vainīgs», tad tas vēl nenozīmē, ka tiesa noliedz apsūdzētā vainu. Tas nozīmē tikai to, ka pēc tiesas atzinuma šīs vainas pierādījumi NAV pietiekami, un tāpēc nekādas juridiskas sekas neizriet.

Kaut gan nevienā citā valstī jurisdikcija tā nelepojas ar nevainības prezumpciju, kā ASV, tomēr šo principu ievēro visā civilizētajā pasaulē – arī Latvijā un Lietuvā. Lēmums par piekāpšanos Krievijas Federācijas prokurora Stepankova prasībai izdot Parfjonovu Latvijas prokuratūrā acīmredzot nobrieda pēc tam, kad kļuva skaidrs, ka ir praktiski neiespējami PIERĀDĪT Parfjonova līdzdalību 8 slepkavībās Latvijā un kad arī Lietuvas prokuratūra atteicās no mēģinājumiem pierādīt viņa vainu vēl 7 slepkavībās Lietuvā. Un ja vainu pierādīt nevar, tad arī nekādas juridiskas sekas iestāties nevar – tāds nu ir šis demokrātiskais nevainības prezumpcijas princips.

Princips, protams, ir pareizs, – un citādi rīkoties ar Parfjonovu acīmredzot nevarēja, jo mēs, pretēji krievu preses apgalvojumiem, tomēr neesam ne komunistu, ne nacistu valsts. Taču mūsu verdikts «vainas pierādījumi nav pietiekami, lai notiesātu» nenozīmē, ka Parfjonovs patiešām nebūtu vainīgs. Laikā, kad omonieši terorizēja Latviju, viņi noslepkavoja šeit vismaz 8 cilvēkus un vēl daudzus citus ievainoja, piekāva un pazemoja. Viņi spridzināja, dedzināja, demolēja un laupīja. Medininkos viņi nospieda uz ceļiem septiņus cilvēkus un iešāva tiem ar automātiem pakaušos. Un Parfjonovs visu šo laiku bija viens no šīs bandas trim galvenajiem vadoņiem. Viņa «specialitāte» bija materiālās vērtības – pirms «operācijas» viņš pārzināja ieročus, bet pēc tās – salaupīto, sākot ar automašīnām un beidzot ar džinsbiksēm. Daudzas «operācijas» viņš pats personīgi arī vadīja. Pēc sava psiholoģiskā tipa viņš ir sangviniķis-maniakoīds. Līdzīga tipa cilvēki bija, piemēram, Hermanis Gērings un Lavrentijs Berija. Šim tipam raksturīgi ātri, enerģiski lēmumi, jebkuras filozofijas ignorēšana acumirkliņo vajadzību labad. Pēc savas politiskās pārliecības Parfjonovs ir krievu nacionālists.

Nacionālistu ap tiesas prāvām saceltā trokšņa ziņā Parfjonova lieta ir līdzīga Rubika lietai. Tomēr šī līdzība ir tikai ārēja. Lai arī sazvērnieks pret valsts likumīgo varu, Alfrēds Rubiks bija mums POLITISKS pretinieks. Savā darbībā viņš vadījās no zināmas politisko (komunistisko) uzskatu un juridisko (PSRS) normu sistēmas. Lai gan viņa darbība noveda pie cilvēku upuriem, taču viņš nebija ieinteresēts šajos upuros, labprāt izvairītos no tiem, neplānoja un neorganizēja tos. Parfjonovs, turpretī, tieši plānoja, organizēja, gatavoja un vadīja uzbrukumus, viņš slepkavības iedvesmoja un, iespējams, dažas arī pats izdarīja. Šajā lietā viņš vadījās ne no kādiem augstiem ideoloģiskiem apsvērumiem, bet gan no primitīva šovinisma, vēlēšanās atriebties vai noslēpt savas un līdzdalībnieku vainas pierādījumus (piemēram, organizējot bijušā omonieša Sergeja Krotova noslepkavošanu, kurš bija sācis dot liecības LR prokuratūrai; arī Medininku slaktiņš sākās tad, kad omonieši atklāja, ka viens no muitniekiem ir viņus pazinis). Atšķirībā no Rubika, Parfjonovs nav politisks, bet gan parasts kriminālnoziedznieks.

Parfjonova sieva ir paziņojusi, ka pēc divām nedēļām viņa ar bērniem arī atstās Latviju un dosies uz Tjumeņu, kur viņus gaidot četrstabu dzīvoklis. Parfjonovs nosēdēja Latvijas cietumā gadu un nepilnus desmit mēnešus. Mums laikam neatliek nekas cits, kā vien uzskatīt to par pietiekošu sodu par omona noziegumiem. Cerēsim vismaz, ka šim cilvēkam nekad vairs nebūs nekāda sakara ar Latviju.

Un nedēļas apskata nobeigumā pieskarsimies kādai jautrākai tēmai. Kā ziņo laikraksts «SM-segodņa» savā 30.jūlija numurā, šīs avīzes politiskās nodaļas vadītājs Andrejs Voroncovs esot kādā Rīgas restorānā divu tulku klātbūtnē pusdienojis kopā ar Saeimas deputātu Joahimu Zīgeristu. Zīgerista kungs esot paziņojis, ka pēc gada pratīšot latviski labāk, nekā 99 procenti krievu, uz ko Voroncova kungs atcirtis, ka pēc gada runāšot latviski labāk, nekā Joahims Zīgerists. Abi esot norunājuši nākošgad satīties tajā pašā krogā, bet nu jau bez tulkkiem. Vai tas nebūs jauki, kad vācietis un krievs savā starpā sarunāsies latviski?

Raksts³⁰ tika publicēts «LV» 1993.gada 5.augustā rubrikā «Politika. Atskats».

³⁰ Egle Valdis. «Nedēļa Saeimā un uz robežas». «Latvijas Vēstnesis» 1993.08.05.

18. Kabineta un Saeimas nedēļa

1993.08.10 16:14 otrdienā

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Atskatoties uz aizvadīto nedēļu, aplūkosim divus tās, manuprāt, galvenos notikumus Latvijas politiskajā dzīvē, un tie būtu: pirmā jaunā Ministru kabineta sēde 3.augustā un Saeimas plenārsēde 5.augustā.

Pirmo jaunās valdības sanāksmi apēnoja notikums ar kultūras valstsministru Raimonu Paulu. Ieraudzījis kādā no apspriežamajiem dokumentiem frāzi «likvidēt Kultūras ministriju», bijušais Godmaņa valdības kultūras ministrs atstāja sēžu zāli, bet nākošajā rītā iesniedza atlūgumu. Vēlāk intervijās Paula kungs izteicās, ka viņam bijusi sajūta, it kā tiktu iznīcināts viņa vairāku gadu darbs, un vispār viņu ļoti ietekmējusi tā nelabvēlības atmosfēra, kādā savu amatu atstājis Ivars Godmanis. Kultūras valstsministra priekšnieki Ministru kabinetā, savukārt izteicās, ka frāze «likvidēt Kultūras ministriju» esot bijusi tīra juridiska formalitāte, jo ja reiz tiekot radīta viena apvienota ministrija, tad, dabiski, vecās ir formāli jālikvidē, un ka īstenībā viss būtu palicis tā, kā ticis runāts tad, kad Raimonds Pauls piekrita kļūt par kultūras valstsministru. Un vispār šeit esot izpaudusies tikai mākslinieka pārliecīgā emocionālitate.

Visu šo atgadījumu nevajadzētu nedz vērtēt no morāli ētiskām pozīcijām, nedz arī tulkot kā kādu jaunu zīmi jaunās valdības ceļa sākumā. Pareizi izprast un novērtēt to var tikai no psiholoģijas viedokļa. Kādreiz, pirms gandrīz diviem gadsimtiem, Napoleons Bonaparts 1799.gada 10.novembrī (19.brimerī) iecēla savā jaunajā valdībā par iekšlietu ministru Pjēru Simonu Laplasu, slavenu astronomu, filozofu un rakstnieku, «Pasauls sistēmas izklāsta» autoru, kuru arī pats personīgi pazina no artilērijas skolas laikiem kā pasniedzēju un «pirmklasīgu ģeometru». Vēlāk, atrazdamies sv. Helēnas salā un, kā jau imperatoram klājas, runādams par sevi daudzskaitlī, viņš dzēlīgi rakstīja: «Jau pirmie viņa soļi pārliecināja mūs, ka mēs esam viņā vīlušies. Zīmīgi, ka neviens reālās dzīves jautājums nerādījās Laplasam tā īstajā gaismā. Viņš visur meklēja kaut ko, viņa idejas bija dīvainas, un, visbeidzot, viņu pilnīgi caustrāvoja bezgalīgi mazo lielumu gars, kuru viņš ienesa pat administrēšanā». Pēc pusotra mēneša Napoleons valdībā aizstāja Laplasu ar savu brāli Žiljēnu. Flegmātiķis pēc Hipokrāta skolas, šizoīds pēc Krečmera ass, intraverts pēc Junga dalījuma, Laplass bija viens no cilvēces spožākajiem domātājiem, un TIEŠI TĀPĒC ne jau ministra krēslā viņam bija jāsēžas. Tieši tās īpašības, kuras padarīja viņu slavenu, traucēja viņam ministra amatā. Un tas ir vispārējs psiholoģijas likums.

Tiem, kas šīs lietas apzinās, ir jābrīnās ne par to, ka Raimonds Pauls aizgāja, bet gan par to, ka viņš aizgāja tik vēlu un nostrādāja tik ilgi. Toreiz, kad viņš Atmodas karstākajā brīdī ieņēma Latvijas kultūras dzīvē visaugstāko administratīvo posteni, tam patiešām bija attaisnojums. Ar savu vārdu, ar savu fenomenālo slavu, ar savu dziesmu simtiem viņš it kā piesedza un aizsargāja Latvijas jauno varu pret toreizējās Maskavas uzbrukumiem. Tagad tas vairs nav nepieciešams. Tagad kultūras valstsministra posteni var ieņemt cilvēks, kurš dzimis administrators, bet tas, kurš piedzimis par Latvijas labāko mūziķi, var izmantot savu laiku lietderīgāk. Tāpēc, es domāju, vienīgais komentārs, ko šis Ministru kabineta 3.augusta sēdes atgadījums būtu pelnījis, ir pateicība Raimondam Paulam par to, ko viņš šajos gados ir darījis Latvijas labā. Un arī par Ivaru Godmani nebūt ne visi domā tā, kā tie ķengātāji.

Tagad pievērsīsimies Saeimas darbam pagājušajā nedēļā. Savas 5.augusta plenārsēdes sākumā parlaments ar 86 balsīm par, bez pret un vienam atturoties apstiprināja mandātu LZS deputātam Mārtiņam Ādamam Kalniņam, kurš stājās no Saeimas slimības dēļ aizgājušā deputāta Visvalda Varneša Klīves vietā.

Tad ar 83 balsīm par, 2 pret, vienam atturoties, pieņēma lēmumu nodot Juridiskajai komitejai divus likumprojektus, kas skar LR 1923. gada 2. augusta likumu par valsts kontroli: vienu par šī likuma darbības atjaunošanu un otru par grozījumiem tajā. Deputātu ierosinājumi komisijā jāapkopo līdz 10. septembrim.

Ar 80 balsīm par, 1 pret, 2 atturoties, piešķīra atvaļinājumu KDS deputātei Aidai Prēdelei teoloģisko kursu apmeklēšanai Zviedrijā un ar 71 balsi par, 3 pret, 12 atturoties, par trīs nedēļām pagarināja (bezalgas) atvaļinājumu deputātam Ilmāram Dāliņam, lai viņš beidzot varētu aiziet no darba NASĀ.

Neilgas domstarpības izsauca LC un SL vienošanās par rokādi, kuras rezultātā komisijās vietām apmainījās deputāte Ruta Marjaša, pārceļojot uz Juridisko komisiju, un deputāts Jānis Lucāns, aizejot uz Cilvēktiesību komisiju. LNNK deputāts M. Budovskis mēģināja pārliecināt Saeimu, ka ar to tiekot izjaukts proporcionalitātes principa radītais līdzsvars un ka Juridiskajā komisijā valdošā koalīcija

iegūstot absolūto vairākumu: 5 vietas no 8. Saeima tomēr piekrita senās Romas filozofa un dzejnieka Tita Lukrēcija Kāra viņa poēmā «*De rerum natura*» izteiktajam viedoklim, ka no nekā nekas nerodas un ja vienā vietā deputātu skaits pieaug, tad otrā samazinās. Tāpēc tā ar 57 balsīm par, 19 pret, 12 atturoties izteica uzticību vienai no pirmajām matemātiķu aprindās pazīstamās sistēmas EA (Elementārā Aritmētika) aksiomām, kura apgalvo, ka no saskaitāmo mainīšanas vietām summa nemainās.

Tālāk parlaments sāka apspriest grozījumus LR 1990. g. 10. jūlija likumā par zemes komisijām. Vispirms šo likumprojektu ar sen neredzētu vienbalsīgumu (85 par, pret nav, neviens neatturas) atzina par steidzamu, līdz ar to atmetot trešo lasījumu un ļaujot likumu pieņemt tajā pašā dienā.

Ziņojot par šo likumprojektu, deputāte A. Seile (LNNK) paskaidroja, ka visu zemes dalīšanas procesu Latvijā regulē divi likumi: par lauku zemi un par pilsētu zemi. Atbilstoši tiem pastāvēja arī divu tipu zemes komisijas, kas radīja sarežģījumus tajos gadījumos, kad lauku zeme bija kļuvusi par pilsētas zemi un otrādi. Tagadējais likumprojekts paredz izveidot vienotas komisijas. Otrā būtiska izmaiņa ir saistīta ar to, ka agrāk likums prasīja, lai lēmuma pieņemšanai strīdos komisijā «par» nobalsotu vismaz puse tās locekļu. Praktiski sēdēs parasti piedalījās tikai puse komisijas, tāpēc lēmumus pieņemt bija gandrīz neiespējami. Jaunais likumprojekts paredz, ka turpmāk strīdu izšķiršanai pietiks ar pusi no klātesošo balsīm, ja vien klāt ir kvorums – puse no komisijas locekļiem. Tikai ja izskata instrukcijas un norādījumus, tad kvorumam jābūt 2/3 un «par» jānobalso pusei no visiem locekļiem, lai lēmums skaitītos pieņemts. Tālāk likumprojekts paredz, ka valsts institūcijām ir 14 dienu laikā jādod atbildes uz Centrālās zemes komisijas pieprasījumiem sniegt informāciju.

Debatēs apsprieda, vai Centrālajai zemes komisijai būtu jāpakļaujas Ministru kabinetam, Saeimai vai jābūt neatkarīgai. DCP deputāte I. Grava izteicās, ka ir vienalga, vai prasīt no arhīviem atbildes 14 vai 4 dienu laikā, jo to fiziskās iespējas izgatavot izziņas ir ierobežotas ar darbinieku skaitu un ēkas lielumu. Kā pozitīvu piemēru viņa minēja Jelgavas pilsētas valdi, kura pati sastādīja īpašumu sarakstu un nevienu vairs uz Rīgas arhīviem nesūta. Runātāja aicināja centralizēt īpašuma tiesību apstiprināšanu. Uz to deputāte A. Seile «ļoti īsi» atbildēja, ka «*Gravas kundze ir nokavējusi savu repliku par gadu*», jo «*šāds lēmums jau sen ir pieņemts. Pagastu padomēm ir tiesības griezties tieši arhīvā (..), paldies jelgavniekiem, ka viņi to dara. Pārējie to nedara*».

Šķiet tomēr, ka tiesības valdēm «griezties tieši arhīvā» ir viena lieta, kamēr PIENĀKUMS to darīt būtu pavisam kas cits. Man, piemēram, liekas neloģiski, ka man ir jāiet uz Rīgas arhīvu, lai pierādītu, ka Otto Eglem Balvos, Teātra ielā 6 piederēja zeme. Tas Balvu pilsētas valdei būtu jāzina pašai, savādāk kas viņi par pilsētas saimniekiem! Man, Valdim Eglem, ir dokumentāli jāpierāda pavisam kas cits: ka es patiešām esmu tā Otto Egles mantinieks.

Saeima ar 83 balsīm par, bez pret, 2 atturoties, pieņēma šo likumprojektu pirmajā lasījumā un tad pēc pārtraukuma ķērās pie otrā lasījuma. Deputāts J. Zaščerinskis (SL) ierosināja, lai Centrālā zemes komisija pati neizšķirtu strīdus, lai tos izlemtu tikai tiesas, bet zemes komisija tikai apkopotu tiesu praksi un gatavotu ieteikumus Saeimai par likumu skaidrojumiem. Taču priekšsēdētājs atzina šādu likumprojekta grozījumu par konceptuālu, tāpēc attiecošos uz pirmo, jau izietu, lasījumu. Tāpēc viņš atteicās likt to uz balsošanu, bet tā vietā Saeimai nācās izšķirties par to, vai atcelt savu iepriekšējo lēmumu par pāreju uz otro lasījumu. Ar 20 par, 55 pret, 8 atturoties, parlaments noraidīja šādu priekšlikumu. Tad notika neliels incidents, kurā SL deputāts I. Bukovskis pārmeta priekšsēdētājam, ka tas esot pārkāpis Kārtības ruļļa noteikumus, nelikdams balsot Zaščerinska kunga priekšlikumu. Saeimas priekšsēdētājs Anatolija Gorbunovs noraidīja šo protestu un aicināja Saeimu radīt komisiju incidenta izskatīšanai. Saeima tomēr to darīt negribēja, bet SL frakcijas priekšsēdētājs E. Kide atvainojās un lūdza deputātus «piedot jaunību» Bukovska kungam, jo viņa uzstāšanās neesot bijusi saskaņota ar frakciju, un arī pats Kides kungs uzskatot grozījumu par konceptuālu. Līdz ar to incidents bija izsmelts, un ar 77 balsīm par, 2 pret, 10 atturoties, Saeima pieņēma šo likumu otrajā un, kā steidzamu, arī pēdējā lasījumā. Tālāk ar 77 balsīm par, 2 pret, 8 atturoties, apstiprināja Centrālās zemes komisijas sastāvu (20 cilvēki) ar deputāti Annu Seili kā priekšsēdētāju.

Tad parlaments ķērās pie grozījumiem Kārtības ruļļī. Savā ziņojumā deputāts A. Endziņš uzskaitīja viņa komisijas 12 sēdēs izstrādātos grozījumus, no kuriem galvenie ir šādi:

- par plenārsēdes neattaisnotu kavēšanu deputāts zaudē ne 10, bet 20 procentus mēnešalgas;
- parlamenta ārkārtas sesiju var sasaukt ne nedēļas, bet 48 stundu laikā;
- ārkārtas sēdi ne 48, bet 24 stundu laikā;
- ir tieši norādīts, ka plenārsēdē gan deputātiem, gan valdības pārstāvjiem uzstājoties jārunā latviešu valodā;
- debatēs runas nedrīkst ilgt vairāk par 10 minūtēm agrākās stundas vietā;
- formula «izbeigt debates» ievadama izteiciena «slēgt runātāju sarakstu» vietā;

- ja kāds deputāts par «disciplīnas pārkāpumiem» ir diskvalificēts uz 1–6 sēdēm, tad viņš nedrīkst atrasties sēžu zālē, kas agrāk nebija skaidri norādīts;
- tiek precizēts, ka visiem likuma ierosinājumiem jābūt noformētiem gatava likumprojekta veidā, un tikai Valsts prezidents var atļauties likt priekšā kaut ko negatavu;
- plenārsēdē jāizskata arī tie likumprojekti, ko komisijas noraidījušas, ja to pieprasa iesniedzēji;
- nevienu likumprojektu nevar izskatīt pirmajā lasījumā, ja tā teksts nav izdalīts deputātiem 5 dienas iepriekš;
- ja patstāvīgs priekšlikums kāda deputāta iebildumu dēļ netiek iekļauts tās pašas sēdes dienaskārtībā, tad jālemj par tā iekļaušanu nākošās sēdes dienaskārtībā;
- Saeimas lēmumi, kuriem ir vispārēja nozīme, tās priekšsēdētājam ir jāizsludina «Latvijas Vēstnesī» kā LR oficiālajā laikrakstā;
- ziņas par komisiju slēgtajām sēdēm var kādam dot tikai ar visu trīs komisijas amatpersonu (priekšsēdētāja, viņa biedra un sekretāra) piekrišanu;
- komisiju atklātajās sēdēs var bez balsstiesībām piedalīties frakcijas vai politiska bloka pilnvarota persona.

Ar 84 balsīm par, 1 pret, 4 atturoties, Saeima apstiprināja šo projektu konceptuāli, nosakot, ka otrais lasījums notiks 16.septembrī.

Tālāk Saeima ar 90 balsīm «par», bez «pret» un 1 atturoties, apstiprināja mandātu KDS deputātam Andrim Grotam, kurš stājās pilnvaras nolikūšā Aivara Jerumaņa vietā.

Pēc diezgan garām diskusijām par to, kādas formalitātes būtu jāievēro, kad valdība grib plenārsēdē atbildēt uz deputātu jautājumiem, galu galā nolēma sēdi vispār slēgt, lai atbildēt varētu bez jebkādam formalitātēm.

Raksts³¹ tika publicēts «LV» 1993.gada 14.augustā rubrikā «Politika. Atskats».

19. Graudu lieta Saeimā

1993.08.17 16:53 otrdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Saeimas 12.augusta plenārsēde sākās ar to, ka parlaments, pamatojoties uz Valsts prezidenta vēstuli, nolēma papildus Prezidija ieteiktajai dienaskārtībai izskatīt jautājumu par zemessardzes štāba priekšnieka apstiprināšanu. Pēc tam TB deputāts Māris Grīnblats savas un LNNK frakcijas vārdā ieteica kā patstāvīgu priekšlikumu šajā pašā sēdē izskatīt arī Saeimas lēmuma projektu par privatizācijas sertifikātu likuma darbības daļēju apturēšanu, jo neesot novērtēta valsts un pašvaldību īpašuma privatizējamā daļa, tāpēc neesot iespējams garantēt sertifikātu segumu ar īpašumu, privatizācijā tiekot iesaistīti ārvalstnieki, kuru statuss Latvijā nav noteikts, sertifikātu izsniegšana draudot izraisīt inflāciju. Patstāvīgie priekšlikumi izskatāmi tajā pašā sēdē, ja neviens deputāts pret to neiebilst. Šoreiz tomēr LC deputāts A. Endziņš «kategoriski iebilda», un Saeima ar 55 balsīm par, 20 pret, 10 atturoties, nodeva priekšlikumu izskatīšanai komisijām.

Tālāk parlaments ar 84 balsīm par, bez pret un trim atturoties, nosprieda šo plenārsēdi translēt pa radio, tad ar 55 balsīm par, 10 pret, 15 atturoties, pieņēma lēmumu likumprojektu «Par operatīvās meklēšanas darbu» nodot izskatīt arī deputāta A. Panteļejeva vadītajai Nacionālās drošības komisijai, kura, kā zināms, nepieder pie likumdošanas komisijām, taču parasti pieprasa projektu nodošanu citu starpā arī tai. Aizsardzības un iekšlietu komisijai deputātu priekšlikumi par šo likumprojektu jāapkopo līdz 1.septembrim.

Jau LR AP savā laikā bija izveidota Repatriācijas komisija deputāta Anatolija Gorbunova vadībā, un šīs komisijas kopā ar Tieslietu ministriju izstrādātais likumprojekts par latviešu un lībiešu izcelsmes personu repatriāciju uz Latviju tagad tika nodots Saeimas komisiju izskatīšanai līdz 14. septembrim. Īsajās debatēs par šo jautājumu LZS deputāts J.Ā. Tupesis aizrādīja, ka Latvijas valsts iestādes nevienā līmenī nav vēl oficiāli aicinājušas latviešus atgriezties Latvijā, un ieteica sākt tieši ar to.

Tālāk Saeima ar 54 balsīm par, 12 pret, 22 atturoties, izteica uzticību 38-gadīgajam Cēsīs dzimušajam privatizācijas valstsministram Ekonomikas ministrijā Druvin Skultem, un ar 57 par, 10 pret,

³¹ Egle Valdis. «Kabineta un Saeimas nedēļa». «Latvijas Vēstnesis» 1993.08.14.

21 atturoties – 39-gadīgajam Omskas apgabalā dzimušajam valsts ieņēmumu valstsministram Finanšu ministrijā Vilim Krištopānam, bet pēc tam ar 67 balsīm par, 7 pret, 12 atturoties, apstiprināja par Latvijas Bankas padomes locekli 56-gadīgo Krāslavas rajonā dzimušo ekonomikas zinātņu doktori Valentīnu Zeili.

Ar 49 balsīm par, 12 pret, 23 atturoties, Saeima nolēma atļaut LNNK deputātei Veltai Puriņai darbu apvienošanas kārtībā strādāt Latvijas televīzijā. Šo lēmumu gan nevar nosaukt par saprātīgu un tālredzīgu. Mēs visi no TV ekrāniem labi pazīstam un mīlam Veltu Puriņu, taču Republikas likumdošana un parlamenta darba reglamentācija nedrīkstētu balstīties uz tādām kategorijām, kā personiskas simpātijas. Ja paralēli deputāta pienākumu pildīšanai valsts darbā atļauj strādāt Veltai Puriņai, tad kādēļ gan neatļaut to pašu citiem žurnālistiem – tādiem kā Pēteris Tabūns, Aivars Berķis, Edvīns Inkēns? Ja atļauj žurnālistiem, tad kādēļ gan neatļaut citām profesijām? Kur ir tas VISPĀRĪGAIS kritērijs, kurš noteiktu, kam ir atļauts savienot deputāta pienākumus ar citu valsts darbu, un kam nav? Pašlaik šī robeža iznāk novilkta speciāli vienai, kaut arī neapšaubāmi ļoti simpātiskai, bet tomēr vienai personai. Patiesībā šis Saeimas lēmums aizskar arī pašu deputāti Puriņu. Viens no iemesliem, kādēļ Kārtības rullis aizliedz deputātiem ieņemt citus valsts amatus, ir tas, ka deputātam (protams, ja viņš ir ĪSTS deputāts) patiešām ir ļoti ļoti daudz pienākumu un darba (par ko viņš arī saņem algā daudz vairāk, nekā mēs, «vienkāršie mirstīgie»). Ar savu lēmumu Saeima it kā zemtekstā saka Latvijai: «Nu jā, Velta Puriņa jau nav tāda īsta deputāte, kurai patiešām būtu ļoti ļoti daudz darba; viņu jau LNNK paņēma savā sarakstā tikai kā populāru personību vēlēšanu pievilksanai...».

Tālāk Saeima ar 66 balsīm par, 3 pret, 11 atturoties apstiprināja par Zemessardzes štāba priekšnieku 39-gadīgo Rīgā dzimušo bijušo radioinženieri, bet pēdējā laikā – Zemessardzes štāba priekšnieka vietnieku Juri Eihmani. Tad parlaments ar 83 balsīm par, 3 pret, 1 atturoties, apstiprināja delegāciju Baltijas asamblejai; ar 74 balsīm par, 6 pret un diviem atturoties, apstiprināja Eiropas Pado- mes parlamentārās asamblejas delegācijā pagaidām (līdz Latvijas uzņemšanai par pilntiesīgu locekli) tās agrāko sastāvu: Andreju Panteļejevu (LC), Aleksandru Kiršteinu (LNNK) un Aivaru Endziņu (LC), bet turpat strādājošās EDSA parlamentārās asamblejas delegācijas sastāvā Andreju Panteļejevu, Aleksandru Kiršteinu un Oļģertu Pavlovski, par ko nobalsoja 76 deputāti, pret 3 un 5 atturējās.

Šis plenārsēdes degpunkts, protams, bija valdības atbilde uz SL deputātu 29. jūlija sēdē izvirzīto pieprasījumu par pasākumiem labības tirgus stabilizācijai. Pēc Ministru prezidenta norādījuma par šo jautājumu Saeimā uzstājās zemkopības ministrs Jānis Kinna. Viņš paskaidroja, ka iepriekšējā valdība pagājušajā gadā, vēlēdamās stimulēt Latvijas graudkopību, noteica ļoti augstas labības iepirkuma cenas, plānojot iepirkt 116 tūkstošus tonnu graudu un ņemot šim nolūkam kredītu no Latvijas Bankas par ļoti augstiem – sākumā pat līdz 120 – procentiem. Taču augstās cenas dēļ sākās labības ieviešana pāri Lietuvas un Krievijas robežai – sākumā legāli, bet pēc 3.marta muitas tarifu noteikšanas – nelegāli. Faktiski valsts iepirka 190 tūkstošus tonnu un turpināja to darīt arī tad, kad Bankas kredīts bija jau izsmelts, tāpēc par novembrī un decembrī nodotajiem graudiem vēl joprojām nav samaksāts. Tajā pašā laikā tika pieņemti ap 65 tūkstoši tonnu humānās palīdzības graudu, jo tika nepareizi prognozēts to patēriņš. Graudu uzkrājums valsts glabātuvēs pašreiz ir ap 200 tūkstoši tonnu, no kuriem 100 tūkstoš tonnas rudzu ir liekas, un tiks izsludināts konkurss starp firmām, kuras var ņemties tos pārdot. Pagājušajā rudenī pēc augstās graudu iepirkšanas cenas Latvijā iesēja ziemājus vairāk, nekā jebkad agrāk, un tie ir ļoti pārziemojuši. Jaunās ražas nodošanas pieteikumi pašlaik ir 120 tūkstoši tonnu. SL deputāti prasa izdalīt 11 miljonus latu parādu dzēšanai un jaunās ražas iepirkšanai, bet budžeta deficīts, kā to nedaudz vēlāk paskaidroja finanšu ministrs Uldis Osis, jau bez tā ir 55 miljoni latu, kamēr Starptautiskais valūtas fonds pieļauj tikai 13 miljonus, kas būtībā arī ir maksimums, lai nesāktos atkal inflācija.

Uzstādamies tūdaļ pēc zemkopības ministra, deputātu pieprasījuma ierosinātāju – frakcijas SL – pārstāvis deputāts J. Zaščerinskis teica, ka kopējā valsts parāda summa lauksaimniekiem ir 7,5 miljoni latu, no kuriem, saskaņā ar valdības atbildi, paredzēts atmaksāt tikai apmēram pusmiljonu. Viņš teica arī, ka šogad Latvijā gaidāmā graudu raža ir ap 1 miljonu tonnu; 1980.-to gadu beigās, kad lopkopības produktus vēl plaši eksportēja uz Krieviju, Latvija gadā patērēja 2,6 miljonus tonnu savas un iepirktais labības, bet tagad patēriņu prognozē uz 1,6 miljoniem tonnu.

Tās pašas SL deputāts J. Lucāns tālāk izteicās, ka nenormāli augstie kredīta procenti valsts graudu iepirkumam kopā ar nepārdomāti augsto iepirkuma cenu padarīja šos graudus nepievilcīgus maizes cepējiem un lopkopības produkcijas ražotājiem, kuri pārorientējās uz ievestajiem graudiem un miltiem.

Tāda pamatvilcienos izskatās situācija Latvijas graudu tirgū divu ministru un divu galveno opozīcijas runasvīru tēlojumā. Tālāk debatēs deputāti daudzkārt pieminēja robežu aizsardzību lai nepieļautu lēto ārzemju produktu ieviešanu, sauca šajā pasākumā palīgā zemessardzi un policiju,

salīdzinot Latvijas zemniekus ar Rietumu fermeriem dēvēja mūsējos par bērniem, aicināja klausītājus Rīgas Centrāltirgū paskatīties uz lēto kontrabandas cukuru, kurš iznīcinot Latvijas cukurrūpniecību, utt...

Viens moments visā šajā lietā tomēr palika neskaidrs. Profesionāli ekonomisti un finansisti ir pieraduši operēt ar tādiem terminiem kā «kredītresursi», «cenas», «procentu likmes», «budžets», «nodokļi» un tml. Tas arī ir saprotams, jo šādās kategorijās ekonomika parādās tiem, kas tajā praktiski darbojas vai uzkrāj par to statistiku. Taču pastāv vēl arī lietas dziļākā būtība, kura profesionāļu izklāstos bieži vien pazūd aiz viņiem pierastajiem vārdiem, bet bez kuras kopējā situācija nav pareizi izprotama. Ņemsim, piemēram, to Zemeslodes virsmas daļiņu, ko aptver mums visiem tik labi pazīstamā Latvijas robežu kontūra. Lūk, šajā telpā no ārienes ievēd «lēto ārzemju labību», «lēto kontrabandas cukuru», sniķerus un citas Rīgas Centrāltirgū skatāmās briesmu lietas. Lai arī cik šīs mantas nebūtu lētas, tomēr par tām ir jāsamaksā zināms skaits dolāru, tātad tie no Latvijas telpas pāri robežai iet ārā.

Pasaulē ir pazīstami daudzi dažādi ekonomiski modeļi. Kāda eksotiska Vidusjūras vai Karību sala pati neko neražo, bet pastāvīgi ievēd labību, cukuru, sniķerus un daudz ko citu par tiem dolāriem, kurus tās hotelos ir atstājuši tie bagāto valstu atpūtnieki, kuri salas pludmalēs pavadijuši savu atvaļinājumu. Tad mēs sakām, ka šīs zemes ekonomikas pamats ir tūrisms. Kāds arābu šeihs pārdod naftu, ar kuru viņa tuksnesi apdāvinājis vienīgais dievs Allahs un viņa pravietis Muhameds. Mums tad ir skaidra arī šīs valsts ekonomikas būtība. Kāda Latīņamerikas zeme eksportē banānus, kādai Gvinejas liča valstiņai skaitās vislielākā flote pasaulē, jo tā atļauj pierakstīt savās ostās jebkurus peldošos graustus utt.

Bet kāda ir bijusi Latvijas ekonomikas būtība pēdējos gados? No kurienes šajā ierobežotajā Zemeslodes daļiņā radās tie dolāri, kuri ļāva ievest šos «lētos ārzemju produktus», kas izkonkurēja mūsu pašu lauksaimnieku ražojumus? Nedz debates Saeimā, nedz šīs problēmas apspriešana presē nedod skaidru atbildi uz šo jautājumu un rodas iespaids, ka Latvijā to vispār nezina neviens. Bet īstenībā šī atbilde ir ļoti svarīga, jo faktiski no tās atkarājas gan nākotnes prognozes, gan arī tā taktika, pie kuras Latvijas varasiestādēm vajadzētu turēties. Ja šie dolāru avoti ir pietiekoši stabili, tad varbūt nav nemaz tik briesmīgi, ja mūsu lauksaimniecības ražošana uz kādu laiku stipri sašaurinās, kamēr viena daļa zemniecības nostāsies uz kājām, bet otra pametīs laukus un dosies latviskot dzelzceļu (uz kura, kā šajā pašā plenārsēdē izteicās ministrs Gūtmaņa kungs, pašlaik 90% darbinieku esot cittautieši, kuri negribot savā starpā ievērot Valodu likumu) vai nostiprināt kādu citu Latvijas dzīves sfēru. Ja jau tik ilgi gaidītais un visu prasītais tirgus ar savām cenām nosaka tādu situāciju, tad varbūt lai arī mainās Latvijas ekonomikas tradicionālā seja? Vai varbūt šie dolāru avoti ir īslaicīgi un tas, ko mēs tagad varējām novērot, ir tikai viena gada pārejoša parādība, bet nākošgad dolāri beigsies un sāksies bads?

Tātad kādi valūtas avoti ļāva pārpludināt Latviju ar lētu ievestu pārtiku, apdraudot vietējo lauksaimniecību – vai tie bija ārzemju tūristu atstātie dolāri, vai koku eksports, vai metālu zagļu nelikumīgie darījumi, vai procenti par starpniecību Krievijas eksportā vai vēl kas cits – tas pašlaik ir visneskaidrākais jautājums visā Saeimas 12. augusta plenārsēdē apspriestajā lietā. Un kamēr mums nav atbildes uz šiem jautājumiem, mēs nevaram arī uzskatīt, ka pilnīgi izprotam Latvijas ekonomikā notiekošos procesus, bet kamēr mēs tos neizprotam, tikmēr tā paliek priekš mums «melnā kaste», kurā kaut ko ievadot, izejā var dabūt jebkuru visnegaidītāko efektu. Piemēri nav tālu jāmeklē. Pagājušā gada rudenī Godmaņa valdībai likās, ka viss notiks pēc tautsaimniecības mācībgrāmatu kanoniem: ja paceļ labības iepirkuma cenas, tad stimulē graudkopību. Pacēla – un nejauši sagrava lauksaimniecību...

Nobeidzot debates par graudu jautājumu, Saeima noraidīja SL frakcijas priekšlikumu atzīt valdības atbildi par nepietiekošu un atgriezties pie šīs lietas septembrī. Ar 46 balsīm par, 30 pret, septiņiem atturoties, tika pieņemta deputāta Gundara Bērziņa ieteiktā formula: «noklausījusies valdības paskaidrojumu, Saeima pāriet pie nākošā dienaskārtības punkta». Sēdes beigās tika nolemts nākošo plenārsēdi sarīkot tikai pēc trim nedēļām – 9.septembrī.

Raksts³² tika publicēts «LV» 1993.gada 19.augustā rubrikā «Politika. Atskats».

No avīzes teksta bija izmesta gandrīz visa kritika, kas attiecās uz Saeimas lēmumu par Veltu Puriņu, taču maigie vārdi, kuriem pēc manas ieceres bija jālīdzsvaro šo kritiku, bija atstāti, un tā nu iznāca, ka es ne no šā, ne no tā caur avīzi atzīstos Veltai Puriņai mīlestībā.

³² Egle Valdis. «Graudu lieta Saeimā». «Latvijas Vēstnesis» 1993.08.19.

20. Dezertieri

1993.08.24 17:33 otrdienā

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

1472. Šajā Saeimas plenārsēžu pārtraukumā, kad nākas iztikt bez mazliet jau pierastās steno-grammu analīzes, vienu notikumu man gribētos atzīmēt un pakomentēt kā pagājušajā nedēļā redzamāko Latvijas politiskajā dzīvē. Un tas būtu 18 jaunkareivju (8 latviešu, 9 krievu un 1 poļa) bēgšanu no LR Iekšlietu ministrijas konvoja pulka kazarmām Gaujas ielā. Daļa dezertieru drīz vien atgriezās pulkā, bet vairāki turpināja slēpties. Ar četriem no tiem – Vitāliju Platonovu no Rēzeknes, Juriju Tihomirovu no Balviem, Vadimu Jemeljaņenko no Latgales priekšpilsētas un Eduardu Avdoščenko no Vidzemes priekšpilsētas – viņu slēpšanās vietā tikās žurnālists Niks (tā viņš parakstās) Kabanovs. Nika Kabanova vārds kļuva Latvijā plaši pazīstams 1989. gadā pēc publikācijām laikraksta «Atmoda» krievu izdevumā, kur viņš uzstājās pret padomju armiju, pret Interfronti un viņu sabiedrotajiem. Leģendārs kļuva Kabanova reids 1991. gada 17. martā pa PSRS referendumu iecirkņiem. Toreiz viņš iemanījās apiet daudzus kara komisariātos un tamlīdzīgās vietās ierīkotos iecirkņus, nobalsot visur pret PSRS un pēc tam to visu aprakstīt savā avīzē.

Kā pēc dezertieru liecībām raksta Niks Kabanovs laikraksta «SM-segodņa» 20. augusta numurā, jaunkareivji ieradusies Gaujas ielas kazarmās 30. jūlijā (tātad nodienēt tiem izdevās tikai apmēram trīs nedēļas). Mācību rotā jau pirmajā dienesta rītā iereibis «seržants G.» iesitis kareivim Kučikam no Krāslavas par to, ka tas «pārāk klusu atbildējis», un kareivim Avdoščenko tādēļ, ka tam bijusi «šķība kaklasaite». Tālāk sākusies sistemātiska ņirgāšanās par jaunkareivjiem, naudas un citu labumu izspiešana. Piemēram, fizisko nodarbību laikā vēl netrenētie kareivji noskrien 6 kilometrus, bet pēc tam seržanti liek priekšā vai nu samaksāt «izpirkumu», vai arī skriet vēl desmit. 11. augusta vakarā jaunkareivji samaksāja seržantiem par to, lai viņiem vismaz vienpadsmitos ļautu iet gulēt (kaut gan pēc reglamenta naktsmieram jāsākas pusdesmitos). Taču pustrijos naktī rotā ieradās pieci piedzērušies apakšvirsnieki un veckareivji, sākumā piekāva rotas dežurantus, tad sāka modināt kareivjus. Tiem bija jāapgērbjas, jāskrien pie «večiem» un jāziņo, ka kareivis tāds un tāds ieradies. Pēc tam viņus sita, tad lika katram analogiskā veidā modināt divus nākamos jaunkareivjus...

Tamlīdzīgu lietu apraksti turpinās vēl ilgi. Ar vārdu sakot – no padomju armijas tik labi pazīstamā «ģedovščina». Tagad gan šai parādībai acīmredzot ir jāatrod arī latviešu vārds. Dažreiz to sauc par «ārpusreglamenta attiecībām», taču šis termins man neliekas precīzs. Ārpusreglamenta attiecības starp kareivjiem pastāvēs vienmēr, jo visu jau nav iespējams reglamentēt, taču šīs attiecības var būt draudzīgas, naidīgas utt. Tāpēc aplūkojamās parādības apzīmēšanai es ieteiktu terminu «kriminālatiecības».

Šoreiz runa ir par Iekšlietu ministrijai pakļautu karaspēka daļu, taču pirmās ziņas par kriminālatiecībām Latvijas bruņotajos spēkos mēs saņēmām jau vasaras sākumā no Aizsardzības ministrijai pakļautajām armijas vienībām. Toreizējais aizsardzības ministrs Tālavš Jundzis ātrā sašutumā tūlīt izdeva pavēli par bataljona komandiera atcelšanu no amata. Tāda rīcība, protams, ir nepamatota. Par apakšvirsnieku un kareivju izdarībām komandieriem ir jāatbild tikai tad, ja viņi tās sekmē, slēpj vai citādi atbalsta.

Nav nekādas jēgas šeit atkārtot, ka kriminālatiecības armijā ir amorālas, ka Latvijas bruņotajos spēkos tās nedrīkst pastāvēt un ir nežēlīgi jāizskauž. Tas viss ir pats par sevi saprotams. Labāk būs pamēģināt izprast parādības būtību un cēloņus. Visvienkāršākais ir pasludināt, ka tas ir padomju armijas un sociālisma mantojums. Tomēr faktiski šādi vārdi neko neizsaka.

Kad es vēl 1970.–1972. g. (pret savu gribu) divus gadus biju padomju armijas virsnieks, man gadījās kriminālatiecību problēmu apspriest arī ar padomju kadru virsniekiem. Daudzi no viņiem savu dienestu bija sākuši kā armijā iesaukti ierindnieki tūlīt pēc kara. Tajā laikā armijā vēl dienēja tie veckareivji, kuri bija cīnījušies frontē. Varētu likties, ka distancei starp viņiem un «zaļajiem» jaunkareivjiem jābūt milzīgai – daudz lielākai, nekā starp tagadējiem jaunkareivjiem un tiem, kas nodienējuši pusgadu ilgāk. Tomēr neviens no virsniekiem nespēja atcerēties nekādus kriminālatiecību faktus no savas kareivju jaunības. Tajā briesmīgajā laikā, kad Gulaga nometnēs notika visneiedomājamākās zvērības, padomju armijā kriminālatiecību faktiski nebija.

Tikai piecdesmito gadu beigās parādījās «salagas» un «starika» jēdzieni. Manā laikā, septiņdesmito gadu sākumā, kriminālatiecības padomju armijā jau pastāvēja, bet nebija vēl pieņēmušas tās drausmīgās formas un visaptverošos mērogus, kādi parādījās astoņdesmitajos gados. Katra nākošā kareivju paaudze kļuva arvien nežēlīgāka. Katrs jauns iesaukums dienesta sākumā cieta arvien smagāk,

bet dienesta beigās «atspēlējās» arvien nežēlīgāk. Sistēma, kuras pirmsākumi meklējami cietumos un citās ieslodzījumu vietās, pieņēmas spēkā un auga kā sniega lavīna.

Aplūkosim vispirms šo parādību no psiholoģijas viedokļa. Jau sengrieķu ārsts Hipokrāts, saukts arī par «medicīnas tēvu», iedalīja visus cilvēkus četrās grupās: sangviniķos, flegmātiķos, holēriķos un melanholiķos. Krievu fiziologs Ivans Pavlovs, pirmās (1905.gada) Nobela prēmijas laureāts, pagājušā gadsimta beigās, kaut arī pa sarežģītiem apkārtceļiem, tomēr nonāca pie tās pašas četrdaļīgās klasifikācijas, iegūstot to no ātras un lēnas uzbudināmības kombinācijas ar ātru un lēnu bremsēšanu. Mūsu gadsimta divdesmitajos gados vācu psihiatrs Ernsts Krečmers izdalīja cikloīdus un šizoīdus, kuri visumā atbilda Hipokrāta sangviniķiem un flegmātiķiem, bet vēlāk tika aprakstīti vēl arī epileptoīdi un histeroīdi. Tādējādi arī psihiatrija atkal nonāca pie tiem pašiem četriem cilvēku pamattipiem, kuri ir patiešām fundamentāli Pavlova norādītā iemesla dēļ.

Katram tipam ir raksturīgs savs reakciju un uzvedības stereotipu komplekss. Mūsu aplūkotajā jomā (kareivju attiecībās) cikloīdiem jeb sangviniķiem būtu raksturīgs labvēlīgs un labsirdīgs sadarbības kolektīvisms, šizoīdiem jeb flegmātiķiem – atturīgs principiāli demokrātisks individuālisms. Epileptoīdi jeb holēriķi jūtas ļoti pašpārliecināti, tāpēc uzskatītu par dabisku savu virsvadību un varētu būt nežēlīgi pret tiem, kas viņiem nepakļaujas, kā arī ārkārtīgi atbēdīgi ienaidnieku vajāšanā. Taču šim tipam nav raksturīga tendence pazemot un spīdzināt bez jebkāda iemesla. Toties pēdējā parādība ir tipiska melanholiķu jeb histeroīdu uzvedības kompleksā. Pēc Pavlova klasifikācijas histeroīdi ir «vājais tips». Galvenais faktors, kas nosaka viņu uzvedību, ir nervu sistēmas vājums, kuru subjektīvi viņi izjūt kā pastāvīgu diskomfortu, kā savu nepilnvērtību, beziemesla vainas apziņu utt. Tāpēc viņi cenšas šo diskomfortu kompensēt visiem iespējamajiem līdzekļiem – sākot ar alkoholu un beidzot ar citu cilvēku beziemesla pazemošanu, kura it kā pašus paaugstina.

No šī viedokļa raugoties, mēs varam teikt, ka pēdējo gadu desmitu laikā padomju armijā notika vispārēja kareivju «histerizācija». Protams, tālāk tai piebiedrojās jaunatnē iesakņojušies stereotipi par to, kādām «jābūt» jaunkareivju un veckareivju attiecībām, citu atdarināšana, «atbēdība» par savu jaunkareivja laikā pārdzīvoto utt. Tomēr visdziļākā (kaut arī ne vienīgā) kareivju kriminālattiecību sakne ir tā, ka mūsdienu jauniešiem visumā ir vājākas nervu sistēmas, nekā agrākajiem.

Šai globālajai kareivju psihiskajai novājēšanai bija vairāki iemesli. Pirmkārt jau tas, ka sešdesmito gadu beigās armijā sāka iesaukt nevis no 19, bet gan no 18 gadu vecuma – tā tad faktiski bērnus. (Un šeit ir redzams arī samērā viegls un lēts ceļš, kā Latvija varētu ātri uzlabot savu kareivju morālo stāju – vajadzētu gluži vienkārši iesaukt dienestā puslīdz pieaugušus, 21 gada vecumā vismaz pilngadību sasniegušus cilvēkus).

Otrs kareivju neirotikās novājēšanas iemesls bija ekoloģiskā katastrofa. Septiņdesmitajos gados PSRS faktiski izzuda ekoloģiski tīra pārtika (izņemot, varbūt, Kremļa ēdnīcu), bet nitrātu iedarbība uz nervu sistēmu ir vispārzināma: cilvēki kļūst drūmi, viegli sakaitināmi un ļauni. Kā trešo iemeslu var minēt katastrofālo alkoholisma izplatību. Kā zināms, alkohola patēriņš uz vienu iedzīvotāju Padomju Savienībā nepārtraukti auga visus šos gadu desmitus. Ļoti daudzi no armijas jaunajiem neirotiķiem ir alkoholiķu bērni vai arī paši jau alkoholiķi. Kā ceturto iemeslu var nosaukt urbanizāciju. Pilsētu šaurībā un steigā uzaugušie, ar «kon-fu», «ušu», «mindzjām» un pārējiem videomurģiem pārbarotie neirovārguļi ierodas armijā...

Bez neirotikās novājēšanas var minēt arī citus kareivju kriminālattiecību augšanas iemeslus, tādus kā baltās rases pārstāvju relatīva samazināšanās slāvu un baltu zemās dzimstības dēļ, kā rezultātā padomju armijā arvien lielāka loma bija aziātiem un kaukāziešiem (ir taču starpība kā noris mūsdienu procesi tajos reģionos un, piemēram, Baltijā vai Krievijā – tā tad starpība etnopsiholoģijā?). Tālāk – toreizējā vispārējā ideoloģiskā liekulība, armijas un virsnieku prestiža krišanās, kā rezultātā uz karaskolām devās visumā nebūt ne labākā jaunatnes daļa, virsnieku kvalitāte un autoritāte kļuva visai zemas...

Lielākā daļa no šiem faktoriem (izņemot tiešu aziātu ietekmi) turpina darboties arī Latvijas bruņotajos spēkos. Kareivju kontingents joprojām ir neirotikiski vājš, pārlieku jauns, nitrātu, alkohola un urbanizācijas saindēts un dzīves apstākļu izmocīts; armijas prestižs jaunatnes vidū arī Latvijā ir zems, labu virsnieku kadru trūkst, toties visi jaunieši «zina», kā armijā veckareivjiem ir jāizturas pret jauniešauktajiem... Un tā nu, kā likās, jau izoperētais audzējs atkal atdzimst no savām metastāzēm.

Arī padomju pavēlniecība nebija ieinteresēta kriminālattiecību pastāvēšanā, jo tās demoralizē armiju un samazina vai pat iznīcina tās kaujas spējas. Arī padomju ģenerāļi labprāt būtu likvidējuši šo parādību, taču tas viņiem tā arī neizdevās. Galvenā padomju armijas vadītāju kļūda bija tā, ka viņi, vadoties no izplatītās dogmas, uzskatīja komandierus par vainīgiem kriminālattiecību pastāvēšanā tiem pakļautajās vienībās. Tieši tā rezultātā komandieri bija objektīvi ieinteresēti slēpt šādus faktus, un

īstenībā viss izvērtās par (protams, galu galā pat toreizējās «preses brīvības» apstākļos veltīgiem) mēģinājumiem viltot patieso ainu, par reālās situācijas noklusēšanu un tādējādi par šīs parādības faktisku stimulēšanu.

Tāpēc nevajadzētu domāt, ka krimināllattiecību apkarošana Latvijas bruņotajos spēkos būs viegla, ka te varēs iztikt ar dažām pavēlēm un atbrīvošanām no amata. Tieši otrādi, vispirms vajadzētu radīt tādu situāciju, lai komandieri NEBAIDĪTOS atklāt šīs parādības viņiem pakļautajās vienībās un labprāt piedalītos to izmeklēšanā. Otrkārt, jau tagad, pašā sākumā, vajadzētu pievērst šīm lietām vislielāko vērību. Šāda apiešanās ar jaunkareivjiem neapšaubāmi ir viņu cilvēktiesību pārkāpums, pie tam ļoti rupjš, tāpēc šīs lietas ietilpst Saeimas Cilvēktiesību komisijas tiešajā kompetencē. Ja šajā komisijā strādājošie deputāti nevar paspēt tikt galā ar visiem saviem darbiem, tad viņi varētu daļu savu tiesību deleģēt tām sabiedriskajām komisijām, kuras neapšaubāmi drīz vien radīsies. Tomēr galvenajai iniciatīvai vajadzētu nākt tieši no šīs komisijas, jo ne jau velti mūsu tauta ir devusi deputātiem īpašas pilnvaras. Katrā ziņā gan komandieriem, gan apakšvirsniekiem, gan veikareivjiem un pat jaunkareivjiem vistuvākajā laikā būtu jāsaprot, ka sabiedrības uzmanība ir fokusēta uz viņiem, ka neviens tāds gadījums nepaies nepamanīts un nesodīts. Tikai tādā ceļā šī audzēja metastāzes var tikt tomēr iznīcinātas mūsu bruņotajos spēkos.

Raksts³³ tika publicēts «LV» 1993.gada 27.augustā rubrikā «Politika. Atskats» ar Redaktora grozītu nosaukumu «Dezertieri kā problēma».

Punktā {1472} es slavēju «Nīku» Kabanovu – daļēji lai pārliecinātu pats sevi. Tomēr šis autors pēc tam publicēja arī vairākus cūcīgus rakstus.³⁴

21. *Kārļa Ulmaņa cerības*

1993.09.01 15:20 trešdiena
(pēc 7 dienām, 21 stundas, 47 minūtēm)

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs³⁵

Lai arī tas skan, varbūt, mazliet paradoksāli, bet par iepriekšējās nedēļas svarīgāko notikumu politikā man gribētos nosaukt sestdien, 28.augustā laikraksta «Diena» krievu izdevumā ievietoto vēstures zinātņu doktora Aivara Strangas plašo rakstu «Kārļa Ulmaņa politiskās cerības. 1939.gads»³⁶. Kopš Latvijas neatkarības zaudēšanas visiem šajā valstī dzīvojošajiem tika mācīts, ka Kārļa Ulmaņa režīms ir bijis fašistisks. Mēs gan tam neticējām, bet lielumlielais vairākums krievu iebraucēju ticēja. Kad sākās Trešā Atmoda, spēki, kas grupējās ap Interfronti, tēloja šo procesu kā fašisma atdzimšanu. Kad šī gada sākumā Latvijas zākāšana krievu presē, sevišķi laikrakstā «SM-segodņa», sasniedza savu kulmināciju, tur pastāvīgi vīdēja doma, ka arī pašreizējais režīms Latvijā ir fašistisks. Un lūk, šādā kontekstā krievu lasītāji laikrakstā, ko vairums no viņiem joprojām (kaut arī kļūdaini, bet tomēr) uzskata par Latvijā valdošās varas oficiālu, varēja izlasīt plašu materiālu, kurā liela daļa no viņiem saskatīs «pašu latviešu» oficiālu atzišanos pagātnes fašismā, bet daudzi – vēl arī šodienas fašismā. Tieši tāpēc šī rubrikas «Vēsture» publikācija laikam gan ir nozīmīgāka šīsdienas politikai nekā vēstures zinātnei.

Oriģinālā raksts gan, protams, bija domāts nevis krievu, bet latviešu auditorijai. Doktoram Strangam, kā zinātniekam, bez pētnieciskiem apsvērumiem varbūt arī nebija citu, politisku mērķu (kaut gan ticamāk tomēr, ka bija). Taču grūti iedomāties, ka, ievietojot šo materiālu laikrakstā, tā politisko iespaidu neapzinātos redakcijas vadība. Lai nu kā, bet objektīvais zemteksts, kas apzināti vai neapzināti (drīzāk gan apzināti) nāk līdzī šai publikācijai, ir apmēram šāds: Latvijā 1930.-to gadu beigās režīms PATIEŠĀM zināmos aspektos bija tuvs tiem toreizējiem Eiropas režīmiem, kurus bieži sauc par fašistiskiem, un nākotnē, iespējams, būtu vēl vairāk tiem tuvinājies. Pašlaik notiek šī režīma idealizācija un pielūgšana, un līdz ar to ir iespējama arī sabiedrības attīstība šādā virzienā. Raksta politiskais mērķis ir pretoties tam.

³³ Egle Valdis. «Dezertieri kā problēma». «Latvijas Vēstnesis» 1993.08.27.

³⁴ ...un vēlāk vispār Latvijas Saeimā pārvērtās par vienu no visriebligākajām deputāta karikatūrām, kuru es savos «Delfu» komentāros nedēvēju savādāk kā par «mežavepri».

³⁵ Šis raksts bija ievietots grāmatā {MUIGI.311}, un oriģinālajā burtņīcā «LV» tā nebija.

³⁶ Странга Айвар. «Политические надежды Карлиса Улманиса. 1939 год». «Дiena», 1993.08.28.

Doktora Strangas publikācijas arvien ir bijušas no zinātniskā viedokļa nevainojamas, dokumentāli stingri nopamatotas. Tīrs neapstrīdamu faktu izklāsts, parasti bez kādiem politiskiem secinājumiem vai komentāriem. Tieši šāda veida publikācijas laikam gan ir visvērtīgākās. Un tomēr gribētos doktora Strangas rakstā izklāstītās lietas mazliet pakomentēt divos aspektos, jo šķiet, ka bez šo apstākļu izpratnes lasītājs tomēr nevar gūt īsti adekvātu priekšstatu par to, kā tas bija toreiz un kā ir tagad. Pirmais no minētajiem aspektiem ir vēsturiskā perspektīva, otrs – cilvēku psiholoģija.

Ir samērā grūti cita laikmeta notikumus un apstākļus novērtēt pareizi – tā laika, nevis mūsu dienu perspektīvā. Īpaši netrenēts un nebrīdināts lasītājs gandrīz neizbēgami šodien ieliks tajos pašos vārdos pavisam citu nozīmi, nekā pirms 50–60 gadiem; šie vārdi radīs viņā pavisam citas asociācijas, citus priekšstatus, un līdz ar to arī viņš ieraudzīs daudz savādākā gaismā tās personas, kuras pirms pusegadsimta šos vārdus lietoja, domādami pavisam ko citu.

1939.gadā Kārlim Ulmanim bija 62 gadi. Lielākā viņa dzīves daļa bija pagājusi tajā pasaulē, kura pastāvēja laikposmā starp Berlīnes kongresu un I pasaules karu. Šī «Berlīnes kongresa» pasaule kardināli atšķīrās no tās «Versaļas sistēmas», kura vēlāk eksistēja starplaikā starp abiem pasaules kariem un vēl jo vairāk no «Potsdamas pasaules», kura radās 1945. un sabruka 1991.gadā. Tajā, «Berlīnes kongresa» pasaulē, vēl joprojām visā pilnībā dominēja monarhijas. Republikas bija otršķirīgs politisks veidojums un lielākoties slēpās vai nu Šveices kalnos, vai aiz Atlantijas okeāna. Vēl pat I pasaules kara laikā čehu nacionālisti, gribēdami atdalīties no Austroungārijas, lūdza nākamās Čehoslovākijas TRONĪ Romanovu dinastijas pārstāvi, bet somu separātisti par Somijas KARALI aicināja vācu ķeizarnama atvasi. Tikai abu šo monarhiju krahs padarīja jaundzimušās valstis Čehoslovākiju un Somiju par republikām. Ar vārdu sakot, republikāniskajai demokrātijai vēl bija jāpierāda, ka tā patiešām ir labākais politiskās pārvaldes veids.

Revolūcijas, ar kurām noslēdzās I pasaules karš, padarīja republikas par dominējošo valsts formu, taču divdesmito gadu demokrātija izskatījās visai nepievilcīga, jo vairāk atgādināja vispārēju nepārtrauktu ķīviņu nekā «tautas varu». Ļoti daudziem likās, ka demokrātijas ideja ir gan laba uz papīra, bet dzīvē ir bankrotējusi – apmēram tāpat, kā mūsu paaudzes acīs praksē bankroteja teorijā visai pievilcīgā sociālisma ideja. Šķita, ka labāks tomēr būs «zelta vidusceļš»: ne par demokrātiju nosauktais haoss, kad neviens ne par ko neatbild, un arī ne labi pazīstamās izkurtējušās monarhijas ar izlutinātu prinču mantoto varu, bet gan gudrs, atzīts un mīlēts cilvēks ar lielu autoritāti tautas priekšgalā. Trīsdesmitajos gados daudziem šķita, ka šī ideja neapšaubāmi uzvar. Politiskie un ekonomiskie panākumi, kurus guva autoritāro režīmu vadītās valstis, reizēm bija vienkārši žilbinoši. Un neviens, ieskaitot arī pašus vadoņus, nevarēja zināt, ka tas viss beigsies ar pasaules karu, masveida genocīdu, vispārēju slaktiņu un pilnīgu katastrofu. Kad šāds gals bija jau atnācis, tieši tad arī kļuva pilnīgi skaidrs, ka demokrātijai, neskatoties uz visiem tās trūkumiem, tomēr nav alternatīvas. Bet trīsdesmitajos gados tas vēl tik skaidrs vis nebija. Tādēļ ir tomēr liela starpība starp cilvēkiem, kuri domāja par autoritāru varu 1939.gadā un tiem, kas aicina uz to 1993.gadā. Nav vienāda vēsturiskā perspektīva un līdz ar to arī šādu soļu ētiskā nokrāsa.

Vēl jo vairāk tas attiecas uz tādiem jēdzieniem, kā, piemēram, «fašisms». 1939.gadā, it īpaši ārpus komunistiskās ideoloģijas ietekmes sfēras, šim vārdam nebija tā skanējuma, kāds tam ir šodien mūsu sabiedrībā. Vārds «fašisti» nozīmēja tikai valdošās itāļu sociālistu partijas biedrus, un tam nebija nekāda sakara nedz ar Vāciju, nedz ar pasaules kara izcelšanos, nedz arī ar 6 miljonu Eiropas ebreju iznīcināšanu, kura vēl nebija nemaz sākusies. Taču mūsu sabiedrībā, jo sevišķi tās krieviskajā daļā, ir grūti sagaidīt adekvātu reakciju uz šāda veida terminiem, tāpēc ar tiem būtu jāapietas ļoti uzmanīgi, pastāvīgi paturot prātā minēto apstākli. Ne jau tādēļ, lai slēptu patiesību, bet, tieši otrādi, lai to nevilšus neizkropļotu.

Otrs griezumus, kurā būtu jāaplūko Kārļa Ulmaņa darbība trīsdesmitajos gados, lai varētu to pareizi novērtēt, ir psiholoģijas aspekts. Katram cilvēkam piemīt savs īpatnējs psiholoģisko īpašību komplekss, un šis komplekss ļoti lielā mērā ietekmē un nosaka visu, ko cilvēks dara un jo sevišķi KĀ viņš to dara. Šo psiholoģisko īpatnību loma politikā un vēsturē vienmēr ir bijusi milzīga, kaut arī ne vienmēr pienācīgi izprasta un novērtēta.

Piemēram, Krievijas cars Ivans IV, kurš vēlāk ieguva pievārdu «Briesmīgais», bija pēc temperamenta histeroīds. Uz šīs jau tā psihiski ne visai stabilās bāzes norisinājās viņa iekšējais traģiskais konflikts, kurš kļuva arī par visas Krievijas valsts likteni un lielā mērā noteica mūsdienu pasaules tagadējo izskatu. Cars bija no vienas puses ļoti ticīgs cilvēks, bet no otras – viņa dzimumtieksmes, kuras viņš, protams, nevarēja kontrolēt vai izmainīt, bija homoseksuālas. Ar pirmo sievu viņam vēl izdevās dzīvot puslīdz normālā laulībā, bet kad tā nomira, dzīve pilnīgi izgāja no sliedēm. Sievas mainījās viena pēc otras, bet neviena vairs nespēja piesaistīt cara uzmanību sieviešu dzimumam, un viņš, šausmu

pārņemts par neizbēgamo pēcnāves atmaksu ellē, mētājās starp homoseksuālām orgijām, izmisīgām lūgšanām un ne mazāk izmisīgām asinsdzīrēm, kurās spīdzināja un slepkavoja visus, kas vien gadījās pa rokai, īstenībā tikai tādēļ, ka pats jutās briesmīgi. Šo apkaušanu mērogus un ekonomiskos rezultātus var raksturot ar to, ka pēc visa tā daudzos apgabalos tikai 20 un mazāk procentu no agrākajiem laukiem tika apstrādāti.

Taču tieši šis cars pārvērtā Krieviju teritoriāli par pasaules lielvalsti, aizvirzīja tās robežas tālu ārpus vecajām, gandrīz tūkstoš gadus sabijušajām Kijevas Krievzemes kontūrām, pakļāva Pievolgu un Sibīriju, ieveda dzimtbūšanu un nežēlīgas varas režīmu. Vēsturiski tomēr vislielākā nozīme bija viņa karagājienam uz Lielo Novgorodu. Cars gandrīz pilnīgi izkāva un nolīdzināja ar zemi šo tatāru neskarto agrāko republiku, kura bija ļoti augsti attīstīts manufaktūras un tirdzniecības centrs, līdzvērtīgs Nīderlandei Eiropā. Ja Novgorodai būtu ļauts attīstīties tālāk un ietekmēt pārējo Krieviju, kā analogiski Rietumu centri ietekmēja pārējo Eiropu, tad Krievija nebūtu atpalikusi no Rietumeiropas zemēm, Pēterim I nevajadzētu pūlēties cirst savu slaveno logu, dekabristiem nebūtu jāpūlējas Senāta laukumā un arī Ļeņinam nevajadzētu traukties plombētā vagonā pāri Vācijai, jo Krievijas revolūcijas, protams, bija atpalcības rezultāts. Bet savu psihisko konfliktu vajātais cars novērsa šo valsti no progresa ceļa un uz daudziem gadsimtiem noteica tās atpalcību un visnotaļ reakcionāro lomu pasaulē līdz pat 1991. gada augustam.

Kā zināms, pastāv četri galvenie psiholoģiskie tipi. Katra tipa pārstāvji izturas savādāk jebkurā dzīves jomā, arī tad, ja kādu apstākļu rezultātā viņi kļūst par valsts vadītājiem vai «tautas vadoņiem». Šī viņu iedaba lielā mērā nosaka visu režīma raksturu arī tad, ja formālie varas atribūti un institūcijas paliek nemainīgas. Piemēram, mazais, paranojālais, patoloģiski atreibīgs holēriķis-epileptoīds Josifs Džugašvili vairāk nekā 30 gadus terorizēja pasaules plašāko valsti. Viņa pēctecis – apaļīgais sangviniķis Nikita Hruščovs saņēma mantojumā pasaulē briesmīgāko apspiešanas aparātu un viņam bija visas iespējas to izmantot tālāk tādā pašā garā. Viņš neizmainīja absolūti neko varas formālajā organizācijā – tāpat, kā Staļina laikā, pastāvēja partija, tās CK, KGB utt. Taču faktisko režīma seju viņš tūdaļ izmainīja līdz nepazīšanai atbilstoši savai sangviniķa psiholoģijai, kurai nav raksturīga ļauna atreibība, bet toties piemīt zināma vieglprātība, teoriju un shēmu ignorēšana (tā izpaudās, piemēram, viņa slavenajās avantūrās ar kukurūzu un komunisma uzcelšanu līdz 1980. gadam).

Arī Benito Musolini bija sangviniķis-maniakoīds, un viņa vieglprātīgās avantūras Balkānos un Āfrikā ļoti kaitināja Hitleru, kad tam nācās glābt sabiedroto, izšķērdējot paša spēkus. Kaut arī Musolini skaitās «fašisma» pamatlicējs, viņa valstī nebija masveidīgas cilvēku iznīcināšanas, kas arī atbilst sangviniķa dabai. Pavisam cita seja bija Hitlera režīmam. Šizoīds, gandrīz vai šizofrēniķis, viņš pakļāvās nevis reālās dzīves impulsiem, bet, tieši pretēji, abstraktām shēmām, dzīvoja starp simboliem un zīmēm. Pat ebreju iznīcināšana notika ne impulsīvā naidā, bet vienaldzīgā aukstasinībā gluži vienkārši tāpēc, ka to prasīja viņa teorija, shēma. Tikai tāda gaisotne arī varēja radīt šos matračus no sieviešu matiem un ziepes no cilvēku taukiem.³⁷

Tātad mēs redzam, ka režīma seju ļoti lielā mērā nosaka vadoņa psiholoģija, iedaba. Zinot to, var prognozēt arī režīma attīstības virzienus. Tagad atliek tikai konstatēt, kāds tad bija Kārļa Ulmaņa psiholoģiskais tips. «Tautas vadoņi» bija neapšaubāms sangviniķis ar visiem šim tipam raksturīgajiem trūkumiem un priekšrocībām. Viņu neurdīja maniakāla varaskāre un ļauna atreibība, kā Staļinu, viņš nepazīna murgainu shēmu varu, kā Hitlers. Viņš nebija izcils teorētiķis; viņa spriedumi un lēmumi bija dažreiz vieglprātīgi, bet vienmēr uz ikdienas dzīvi, uz mieru un labklājību orientēti. Nekad viņa režīms nevarēja kļūt asiņains, jo tas būtu pilnīgā pretrunā ar visu viņa psiholoģiju.

Mūsdienās vairs nevar būt ne runas par atgriešanos pie «tautas vadoņa» idejas valsts pārvaldē, bet šim apstāklim nevajadzētu traucēt pagātņi un tās tēlus vērtēt objektīvi ar visām viņu kļūdām un meklējumiem.

.326. P.S. Redaktora kungs!

.327. Kamēr Saeima ir «brīvdienās», Latvijā vispār nenotiek nekas tāds, ko es varētu un ko būtu vērts komentēt, tāpēc esmu spiests rakstīt šādas te lietas. Par psiholoģiju man ir sarakstītas dažas grāmatas un citas vēl ceru radīt, bet avīzes rakstā jau neko jēdzīgu nevar pateikt.

Raksts³⁸ tika publicēts «LV» 1993. gada 4. septembrī rubrikā «Politika. Atskats» ar Redaktora grozītu nosaukumu «Kārļa Ulmaņa cerības un psiholoģija».

³⁷ Tagad es domāju, ka šie kādreiz tik slavenie šausmu stāsti ir vienkāršas leģendas, un nekā tāda īstenībā nebija; Hitlers, lai gan viņam bija zināmi šizoīdi elementi, tomēr vairāk laikam bija histeroīds.

³⁸ Egle Valdis. «Kārļa Ulmaņa cerības un psiholoģija». «Latvijas Vēstnesis» 1993.09.04.

Punktu { .326 } – { .327 } piebilde bija domāta, protams tikai pašam Redaktoram, un maketētājiem atdotajā failā tās nebija. Tomēr Redaktors bija licis to no jauna ievadīt kompjuērā un nopublicēt avīzē.

Vēlāk es nejausi uzzināju, ka šo manu rakstu un nākošo { 22. } Latvijas Universitātes svešvalodu fakultātē krievu plūsmā studentiem likuši mācīties latviešu valodas nodarbībās^{39, 40}.

Raksts par Kārli Ulmani

22. Kā saukt Saeimu svešvalodās?

1993.09.07 14:29 otrdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Mūsu pēc 59 gadu pārtraukuma atdzimušais parlaments tagad, savas darbības pirmajos mēnešos, atjauno valsts konstitūciju, daudzus likumus, Kārtības rulli un arī tradīcijas. Taču ir vēl viena lieta, uz

³⁹ Konkrēti: to stāstīja manas lasītājas, Veddā un Niveādā pazīstamas ar vārdu «Leonīda», dēls, kurš toreiz studēja franču valodu.

⁴⁰ V.E. 2018-03-28: Naktī uz 2014.gada 6.martu mira žurnālists un izdevējs Jānis Mozulis; bēres bija 12.martā; 2015.gada 26.jūnijā notika pieminekļa atklāšana viņam Ogres kapos; abos šajos pasākumos es sastapos ar «Latvijas Vēstneša» galveno redaktoru Oskaru Gertu – tās bija vienīgās satikšanās ar viņu pēc manas aiziešanas pensijā ar 2009.gada 8.oktobri. Vienā no šīm divām satikšanās reizēm (tagad vairs neatceros tieši kurā, bet drīzāk otrajā) Gerts man stāstīja, ka skandālu ap manu rakstu par ebreju jautājumu (sk. zemāk 33.nodaļu) organizējis Aivars Stranga – tieši viņš iesaistījis Nīlu Muižnieku, Andrievu Ezergaili utt. Tātad tā skandāla dziļākais pirmcēlonis atradās ŠEIT – manā rakstā par Ulmaņa cerībām. Motīvs, kas vadīja Strangu, neapšaubāmi bija skaudība – viņu, vēstures doktoru un profesoru, vienkārši tā, it kā garāmejojot, bija sakāvis kaut kāds tur Valdis Egle, un nu neremdināmas atriebības alkas dedzināja Strangas nabaga dvēseli. Man ir ar 2008.gada 30.janvāri datēts LR Tieslietu ministrijas Atzinības raksts; to man izsniedza kaut kad tā gada februārī (precīzu datumu neatceros) «Latvijas Vēstneša» svinīgā sarīkojumā, kas notika Mākslas akadēmijas telpās. Tur starp viesiem bija arī Aivars Stranga. Vēl tagad atceros, ar kādu izteiksmi seja viņš glūnēja uz mani, kad es gāju pēc šī Atzinības raksta (toreiz es vēl nezināju, ka tieši Stranga ir «ebreju skandāla» iniciators, tāpēc tikai brīnījos par viņa ģīmja izteiksmi). Vispār tagad, atceroties šo un citus līdzīgus faktus, man izskatās, ka Aivara Strangas uzvedībā ir kaut kas nenormāls, patoloģisks. Vēsturnieks Indulis Ronis, piemēram, uzskata { RONIS }, ka tieši Aivars Stranga esot 1994.gadā noslepkavojis Vilni Pāvulānu, inscenējot pašnāvību (motīvs: Pāvulāna uzstāšanās pret Strangas habilitāciju). Roņa uzvedība un raksti vispār uzticību neraisa, bet kad es atceros Strangas ģīmi toreiz, Mākslas akadēmijā un no Gerta uzzinu, ka tieši viņš organizējis uzbrukumu man, tad sāk likties, ka varbūt Ronim patiešām varētu būt taisnība arī par Pāvulānu.

kuru man gribētos vērst šīs cienījamās sapulces uzmanību, un tas ir jautājums par Latvijas Saeimas un dažu ar tās darbību saistītu atribūtu oficiālajiem nosaukumiem svešvalodās.

Ilustrēsim šo problēmu ar konkrētu piemēru. Kā saukt Latvijas Saeimu, teiksim, krievu valodā?

Mūsu parlamenta nosaukums ir cēlies no vecā indoeiropiešu verba «ei» – iet. Latviešu valodā kādreiz pastāvēja arhaiskas formas «es eimu», «mēs eima» utt. No šīm formām ap 1860.gadu Juris Alunāns darināja jaunvārdu «saeims» (vīriešu dzimtē) ar nozīmi «sapulce», «saiets», kuru ieteica valsts padomes vai zemes padomes apzīmēšanai. Vēlāk tomēr šis vārds izplatījās sieviešu dzimtes formā un ar daudz plašāku nozīmi: jebkura, reizēm pat divu cilvēku sanāksme. 58 gadus pēc Jura Alunāna nāves viņa darinātā vārda dzimti mainījušo formu pieņēma par Latvijas parlamenta nosaukumu, bet vēl pēc 22 gadiem centās no latviešu valodas pilnīgi izskaust līdz ar katru atmiņu par neatkarības laiku.

Krievu prese (arī brīvajā Latvijā) Saeimu jau kopš tās pastāvēšanas pirmsākumiem dēvēja par «seimu». Tas ir poļu izcelsmes vārds, kurš oficiālos dokumentos pirmoreiz minēts 1374.gadā karaļa Anžuvas Ludviķa «Košices privilēģijā» un nozīmēja muižnieku sapulci. Poļu valodā vārds «*sejm*» ceļas no verba «*sjeti*» – savākt kopā. Naktī uz 1572.gada 24.augustu Parīzē un turpmākajos mēnešos provincēs tika sarīkota pazīstamā «Bērtuļa nakts», kurā katoliķi ar valdošās dinastijas atbalstu apkāva protestantus. Tūlīt pēc tam viens no Francijas karaļnama pārstāvjiem – Indriķis Valuā – pēc poļu karaļa Sigismunda II Augusta nāves sāka pretendēt uz viņa troni. Tajā laikā Poliju, tāpat kā citas apkārtējās zemes (arī Livoniju) bija stipri skārusi reformācija. Nebija vēl skaidrs, vai zeme atgriezīsies katolicismā, vai arī tajā virsroku gūs luterticība. Daudzi muižnieki bija protestanti un baidījās, ka ar Bērtuļa nakti saistītā karaļa nākšana tronī varētu tos apdraudēt. Tāpēc viņi piekrita 1573.gada 11.maijā ievēlēt Indriķi Valuā par Polijas karali tikai ar tādu noteikumu, ka Seims iegūs līdz tam neredzētas privilēģijas, tādas, kā «brīvā veto» tiesības, Seima deputātu imunitāti (neaizskaramību) un citas. Tieši no šī brīža Seima iespaids valsts dzīvē kļuva ļoti liels, bet pati šī sapulce guva slavu visā Eiropā.

Pēc apmēram 130 gadiem Kijevas pareizticīgā tirgoņa dēls Feofans Prokopovičs pārgāja uniātu ticībā (uniāti atzīst Romas pāvesta virsvaru, saglabājot pareizticības rituālus), pārcēlās dzīvot uz Poliju, studēja teoloģiju Romā, bet 1704.gadā 23 gadu vecumā atgriezās Krievijā, atkal pieņēma pareizticību un kļuva par cara Pētera I tuvāko padomnieku reliģijas lietās, par patriarhijas likvidēšanas līdzdalībnieku, kā arī krievu filozofu, rakstnieku un teologu. Tieši ar viņa sacerējumiem krievu valodā ienāca vārds «seims» kā vispārējs apzīmējums tādām muižnieku parlamentam, kādu Prokopovičs bija redzējis Polijā, tur dzīvodams. Pagājušā gadsimta beigās un mūsu gadsimta sākumā ar vārdu «seims» krievu valodā apzīmēja jebkuru valstisku laicīgu sapulci pretstatā reliģiskai sanāksmei, kuru apzīmēja ar vārdu «*sobor*». Tā laika krievu literatūra par «seimiem» sauc, piemēram, Austrijas, Ungārijas, Somijas u.c. parlamentus, kuri oriģinālvalodās, protams, saucās pavisam citādi. Šādā kontekstā ir viegli saprotams, kādēļ arī Latvijas Saeimu 1922.gadā krievi sāka saukt par «seimu».

Taču nākamajos gadu desmitos krievu valodas tradīcija mainījās, un ārvalstu parlamentu apzīmēšanai par normu kļuva to oriģinālnosaukumu lietošana, piemēram, norvēģu parlamentu tagad krievu valodā sauc par «stortingu», zviedru par «riksdagu», dāņu par «folketingu» utt. Taču Latvijas parlamentu šī tendence nezin kādēļ nav skārusi, un krieviem tas joprojām ir «seims». Pēc pusgadsimtu ilgiem pazemojumiem mūsu tagad tik jūtīga kļuvusi auss šeit viegli var uztvert mūsu valsts diskrimināciju, nevērtību pret mums, mūsu suverenitātes noniecināšanu, mūsu cieņas aizskārumu.

Pirms diviem gadiem, drīz pēc Latvijas neatkarības starptautiskās atzīšanas, 1991.gada 12.septembrī laikraksts «Diena» savā krievu izdevumā pasludināja, ka turpmāk krievu valodā lietošot sieviešu dzimtes vārdu «saeima» Latvijas parlamenta apzīmēšanai un aicināja visu krievu presi sekot šim piemēram. Tomēr jau nākamajos numuros pati «Diena» mīkstināja savu nostāju, atteicās no šī apzīmējuma un sāka lietot krievu vīriešu dzimtes vārdu «saeims», kas izklausās kā kaut kas līdzīgs kompromisam starp vārdiem «seims» un «saeima». «Dienas» lietotā forma gan nesakrīt ar Saeimas latvisko nosaukumu, bet toties sakrīt ar Jura Alunāna pirmvārdu. Nu jau divus gadus šis laikraksts krievu izdevumā konsekventi lieto vārdu «saeims», bet citas Latvijas krievu avīzes ignorēja šo «Dienas» iniciatīvu un joprojām turpina mūsu parlamentu saukt praktiski tikai par «seimu».

Un, lūk, tagad, kad Saeima jau ir reāli sākusi strādāt, tā varētu pati izšķirt šo filoloģisko strīdu un nolemt, kā tad īsti tā saucama krievu valodā (kā arī, pie reizes, citās svešvalodās).

Pirms dažiem gadiem Igaunijas Augstākā Padome pieņēma lēmumu par to, ka krievu valodā vārds «Tallina» turpmāk ir jāraksta ar diviem «n», ko Maskava pēc tam arī daļēji ievēroja. Tas bija visai kuriozs lēmums un izskatījās apmēram tā, it kā zviedru parlaments pasludinātu, ka turpmāk latviešu valodā Zviedrija saucama par Sverigu. Visumā tā, protams, ir katras tautas iekšēja lieta, kā dzimtajā valodā savā starpā saukt vienu vai otru kādas citas valsts objektu, sevišķi ārpus šīs valsts teritorijas. Tātad Saeima nevarētu diktēt, piemēram, Maskavas avīzēm un televīzijai, kāds vārds tiem būtu

lietojams, pieminot Latvijas parlamentu. Bet pilnīgi mūsu Saeimas kompetencē būtu pasludināt, kāds vārds Latvijas parlamenta apzīmēšanai būtu jālieto pašas Latvijas iestādēm, kad tās izgatavo tos vai citus dokumentus angļu, krievu, vācu u.c. valodās vai latvisko dokumentu oficiālos tulkojumus. Varbūt varētu iet arī tālāk un noteikt, ka tieši šie un ne citi termini jālieto tajos masu informācijas līdzekļos, kuri attiecīgajās valodās darbojas Latvijas teritorijā.

Otrs padomju laikā no latviešu valodas līdz ar atmiņām par neatkarību izskaužamais vārds bija «satversme». To formā «satversma» (ar galotni «a») 1869.gadā darināja Kronvaldu Atis visu valsts likumu kopuma apzīmēšanai. Pēc autora iecerētās nozīmes šis termins bija radniecīgs vārdiem «tverties», «patverties». Tāpat kā Jura Alunāna jaunieveduma gadījumā, faktiski vārds izplatījās grozītā veidā – ar galotni «e» un ar sašaurinātu nozīmi – tikai pamatlikuma apzīmēšanai.

Vārda «saeima» ieviešanai krievu valodā par Latvijas parlamenta apzīmējumu galvenais šķērslis acīmredzot bija tā līdzīgais skanējums ar poļu (vēlāk krievu) vārdu «seims», kura dēļ tos varēja uztvert kā viena un tā paša vārda modifikācijas, kaut gan īstenībā, kā redzējām, vārdi etimoloģiski ir visai tāli. Citādi jau oriģinālapzīmējuma lietošana parlamenta nosaukumam atbilst gan pasaules, gan modernās krievu valodas tradīcijai. Attiecībā uz konstitūciju nosaukumiem šādas tradīcijas nav. Reti kurai konstitūcijai ir savs īpašs vārds, parasti tās izšķir tikai pēc valsts nosaukuma un gada, piemēram, «Francijas 1793.gada konstitūcija» utt. Bet tā pati Latvijas krievu prese, kura tik neatlaidīgi turas pie vārda «seims», jau gandrīz ir pieņēmusi krievu valodā nelokāmo vārdu «satversme» (ar lielo burtu) Latvijas 1922.gada konstitūcijas apzīmēšanai, kaut gan priekšnosacījumu tam ir daudz mazāk, nekā vārda «Saeima» pārvēršanai par īpašvārdu.

Latvijas vēsturē ir bijis tikai viens parlaments, kurš saucies par Saeimu, un latviešu valodā nevienas citas valsts parlaments netiek dēvēts par saeimu. Šie divi nosacījumi atvieglo vārda «saeima» izmantošanu par īpašu Latvijas parlamenta apzīmējumu.

Neviens no šiem nosacījumiem neizpildās vārdam «satversme». Bez 1922.gada satversmes Latvijas vēsturē ir bijušas arī citas konstitūcijas, kas tāpat saukušās par satversmēm, un tajā pašā laikā latvieši par satversmēm ir saukuši arī citu valstu konstitūcijas. Šiem apstākļiem vajadzētu apgrūtināt vārda «satversme» izmantošanu par īpašvārdu vienam noteiktam dokumentam.

Pirmā valsts konstitūcija, kura ienāca latviešu pasaulē ne kā abstrakts citu zemju termins, bet kā dzīves realitāte, bija tā, kuru vajadzēja izstrādāt 1917.gada beigās (arī neokupētajā Latvijas daļā) ievēlētajai un 1918.gada sākumā boļševiku padzītajai Krievijas Satversmes sapulcei (vēl tagad šim Krievijas orgānam latviešu valodā nemaz nav cita, ar vārdu «satversme» nesaistīta nosaukuma). Nākošā satversme, kas tieši skāra latviešus, bija 1919.gada 13.–15. janvārī Operas teātrī «Apvienotās Latvijas strādnieku, bezzemnieku un strēlnieku padomju I kongresā» pieņemtā pirmā Padomju Latvijas satversme. Protams, var apstrīdēt šī kongresa pilnvaras, jo tā deputātus neievēlēja vispārējās demokrātiskās vēlēšanās, tomēr tieši tā bija pirmais juridiskais dokuments, kas sevi sauca par Latvijas satversmi un kuru par tādu dēvēja tā piekritēji daudzus gadu desmitus.

Šos vēsturiskos un lingvistiskos faktus arī vajadzētu ņemt vērā, operējot ar vārdu «Satversme» kā ar īpašvārdu. Kaut gan var būt arī, ka tiem nav īpašas nozīmes, jo 1922.gada Satversme neapšaubāmi bija pirmā LIKUMĪGĀ Latvijas konstitūcija, kuru pieņēmusi visas tautas demokrātiskās vēlēšanās ievēlēts pārstāvniecības orgāns. Ja Saeima izlemtu to tomēr padarīt par īpašvārdu 1922.gada dokumenta apzīmēšanai arī svešvalodās, tad Latvija varētu kļūt par vienu no tām retajām valstīm, kuru konstitūcijām ir īpaši, starptautiski pazīstami vārdi.

1922.gada Satversmei latviešu tautas dzīvē ir ne vien tā nozīme, ka tā bija pirmā likumīgā konstitūcija, bet arī vispār vienīgā reize Latvijas vēsturē, kad šīs zemes statuss tika noteikts likumīgā ceļā. Atkal un atkal mēs varam dzirdēt krievu nacionālistus gan šeit, iekšzemē krievu avīzēs, gan aiz austrumu robežas sakām: «Jūs apgalvojat, ka Latvijas pievienošana PSRS 1940.gadā bija nelikumīga. Bet kādēļ jūs sākat ar 1940.gadu? Kādēļ jūs nesākat ar 1913.gadu? Tāpat par nelikumīgu var atzīt Latvijas atdalīšanos no Krievijas 1918.gadā un komunistu parakstīto 1920.gada 11.augusta miera līgumu. Ja jūs sakāt, ka nelikumīga bija arī Vidzemes pievienošana Krievijai pēc Nīstades miera līguma 1721.gadā, tad tikpat labi var apgalvot, ka nelikumīga bija arī Vidzemes nonākšana zviedru karaļu varā pēc 1629.gada Altmarkas pamiera». Un tā tālāk. Šādas izrunas krievu avīzēs var lasīt vai ik dienas. Un nav kas tajā presē viņiem atbildētu: «Tāpēc, ka Latvijas vēsturē bija VIENA VIENĪGA reize, kad šīs zemes statusu noteica TAUTAS ievēlēts orgāns, un tas bija 1922.gada 15.februārī, kad tika pieņemta Satversme, kura sākās ar visu izšķirošajiem vārdiem: Latvija, apvienota starptautiski atzītās robežās, ir neatkarīga demokrātiska republika...

Raksts⁴¹ tika publicēts «LV» 1993.gada 9.septembrī rubrikā «Domas. Valoda» ar Redaktora grozītu nosaukumu «Saeima, Satversme un svešvalodas».

Vēlāk es nejauši uzzināju, ka Latvijas Universitātes svešvalodu fakultātes krievu plūsmas studentiem latviešu valodas nodarbības likuši mācīties šo un iepriekšējo {21.} manu rakstu.

23. Godīgums atmaksājas

1993.09.14 15:24 otrdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Romas perioda grieķu rakstnieks Plutarhs stāsta, ka tajā laikā, kad Gajs Jūlijs Cēzars ievēdī savu jauno kalendāru, romieši esot bieži par to zobojušies. Reiz slaveno oratoru un pazīstamo asprāti Marku Tulliju Ciceronu lūguši kaut ko izdarīt rīt, un viņš atbildējis: «Noteikti izdarīšu, līdzko izdos rīkojumu, ka iestājusies rītdiena». Arī mūsu parlamenta pagājušās ceturtdienas plenārsēde droši vien ilgi paliks ļaužu atmiņā kā tā reize, kad Saeima gandrīz visu dienu lēma, vai jāiestājas rudenim.

Bet personīgi man tāsdiēnas runas mūsu parlamentā atsaucā atmiņā Latvijas Zinātņu Akadēmijas lasītavu, kur es kādreiz pirms daudziem gadiem uzmanīgi studēju VK(b)P kongresu stenogrammas (tā nebija gatavošanās iestājesāmeniem aspirantūrā, kurus es turēju zem sava goda kārtot; vienkārši gribēju izpētīt īsto komunistiskās partijas vēsturi, ne to kuru tolaik spieda mācīties augstskolās, – un izpētīju arī tā, ka vēlāk, kad «perestroikas» laikā sākās publikāciju plūdi, man tie vairs nenesa gandrīz nekā jauna). Tad lūk, 1925.gada decembrī VK(b)P 14.kongresā tā delegāti uzstājās nu gluži tāpat, kā ceturtdien mūsu Saeimas deputāti. Viņi runāja un runāja vieni par to, ka šāds te lozungs par «valsts kapitālismu» neesot pareizs, bet otri, ka tāds tur sauklis «bagātinieties!» esot kļūdainš. Un kādēļ tādi strīdi par šiem vārdiem, neviens nekad nesapratīs tikmēr, kamēr nezinās, ka lozungs «bagātinieties!» ir Buharina lozungs, ka Buharins pašlaik vēl ir koalīcijā ar Staļinu, ka viņam uzbrūkošais Laševičs ir no Ļeņingradas delegācijas, ka Ļeņingradas organizācijas vadītājs ir Zinovjevs un ka visa notiekošā īstā būtība ir cīņa par varu starp Staļinu un Zinovjevu.

Gluži tāpat 9.septembrī Saeimā neviens nevarētu saprast, kādēļ pēkšņi visiem tik svarīgi, vai rudens jau ir iestājis vai vēl nav, ja nezinātu, ka 24.augustā Ministru kabinets ir pieņēmis lēmumu par naftas produktu ievēdmuitas tarifu likmēm un 31.augustā par papildinājumiem un grozījumiem Latvijas administratīvo pārkāpumu kodeksā, ka opozīcijas deputāti Māris Grīnblats, Roberts Milbergs un citi ir iesnieguši pieprasījumu Ministru prezidentam, nosaukdami šos lēmumus par anti-konstitucionāliem, jo, saskaņā ar Satversmes 81.pantu, otro no tiem drīkstēja pieņemt bez Saeimas ziņas tikai sesiju starplaikā, bet pirmo nedrīkstēja pieņemt vispār.

Un tikai to zinot, kļūst skaidrs, ka valdošās koalīcijas deputāti parlamentā ir apspriedušies un izvēlējušies sekojošu aizstāvēšanās taktiku: visas iepriekšējās sēdes uzskatīt par ārkārtas sesiju, pašu sesiju uzskatīt par beigušos 12.augustā, bet tagad, 9.septembrī, sākt rudens sesiju, lai tad iznāktu, ka vismaz otro no lēmumiem drīkstēja pieņemt... Bija acīm redzams, ka visi valdošās koalīcijas oratori vadījās no šīs aizstāvēšanas koncepcijas jau sākot ar sēdes vadītāja Berķa kunga paziņojumu, sēdi atklājot, ka ar šo tiek sāktā arī rudens sesija.

Padoms, kuru Latvijas politiķi neuzklausīja

⁴¹ Egle Valdis. «Saeima, Satversme un svešvalodas». «Latvijas Vēstnesis» 1993.09.09.

Novērotājiem no malas tomēr bija skaidra faktiskā situācija: ka līdz šim Saeima darbojās, nerūpējoties par to, lai noteiktu kas tā ir par sesiju, kurā parlaments pašlaik strādā – līdz 9.septembrim tas vienkārši nevienu neinteresēja. Pēc savas būtības starpsesiju situācija iestājas tad, kad deputāti izklīst atvaļinājumos, kad tos ir grūti ātri savākt kopā vai arī nav vēlams traucēt viņu atpūtu ar ne sevišķi svarīgām lietām. Tieši šiem gadījumiem arī ir paredzēts Satversmes 81.pants, kurš šādā situācijā dod Ministru kabinetam lielākas pilnvaras. Mūsu gadījumā, kaut gan plenārsēdes bija pārtrauktas gandrīz uz mēnesi, tomēr deputāti izklīduši atvaļinājumos nebija un turpināja strādāt Rīgā. Nekādu problēmu sasaukt ārkārtas plenārsēdi nebija, tāpēc FAKTISKI nebija arī starpsesiju situācijas, neatkarīgi no tā, kā nosaukt iepriekšējo vai tagadējo sēžu sēriju.

Dzīvoja reiz pasaulē tāds Hanss Selje – ungāra un vācietes dēls, sākumā Čehoslovākijas, vēlāk ASV un visbeidzot Kanādas pilsonis. Viņš ieveda zinātnē tagad tik plaši pazīstamo stresa jēdzienu, bet mūža pēdējos gados braukāja apkārt pa dažādām valstīm, sludinādams savu «altruistiskā egoisma» ētikas mācību. Viena no šīs koncepcijas tēzēm skan tā: «godīgums atmaksājas». Visādas blēdīšanās un izlikšanās var dot tikai īslaicīgus panākumus. Kaut cik tālākā perspektīvā atmaksāties var tikai godīgums. Ak, daiļās dāmas un lepnie kungi no valdošās koalīcijas Saeimā! Kādēļ gan jūs nesekojat šī patiešām lieliskā zinātnieka padomim? Bija tik žēl vērot, kā jūs plosīja tas pats Hansa Seljes atklātais stress un kā nekas jau labs no jūsu mēģinājumiem tur neiznāca. Visiem, kas paši var ieskatīties Satversmes teksta 81.pantā, ir taču skaidrs, ka formāli tas IR pārkāpts, un neviens taču nedomā, ka jūs to izdarījāt aiz ļaunprātības – pat opozīcija ne, pat viņu iesniegtajā pieprasījumā tiek runāts par to, ka īstenībā jau tas, ko jūs gribējāt sasniegt, ir jāpanāk, tikai tagad ar šo tiek radīts bīstams precedents, it kā valdība varētu nerēķināties ar Satversmi un Saeimu. No opozīcijas puses tā nebija destruktīva pretošanās, tā nebija obstrukcija, tā bija patiešām pamatota kritika.

Un visvienkāršākā, bet tajā pašā laikā vistālredzīgākā (jo perspektīvā taču tikai godīgums atmaksājas) pozīcija būtu bijusi godīgi pateikt, ka šoreiz Ministru kabineta juridiskais dienests nav bijis savu uzdevumu augstumos (tas taču ir tik saprotams, jo nevienam jau vēl nav pieredzes mūsu jaunajā dzīvē veco likumu varā), ka turpmāk par to atbildīgie juristi būs uzmanīgāki un sekos šim apstāklim, bet šoreiz Ministru kabinets lūdz Saeimu apstiprināt tā lēmumus. Un tad nevajadzētu lavierēt, kā boļševikiem 1925.gadā, un visu dienu spriest par to, kad īsti iestājas rudens.

Ja kāds likums (tajā skaitā pamatlikums) ir tik novecojis, ka vairs neļauj dzīvot – nu tad tas ir jāgroza (kaut gan Anglijā jeb, kā to valsti sauc tās iedzīvotāji, Apvienotajā Karalistē mēs varētu novērot, kā «novecojušus» likumus pārvērš par svētām tradīcijām un ka tas valstij ne sevišķi kaitē). Bet pat mēs, kas neesam juristi un esam izauguši totalitārisma tumsībā, zinām slaveno Jaspera teicienu «Likumus drīkst mainīt tikai likumīgā ceļā». Vienkārša konstitūcijas ignorēšana ir patiešām bīstams precedents un vēl bīstamāks šis precedents kļūst tad, ja tie, kas to dara, pat neapzinās šo bīstamību un uzskata, ka īstenībā viss notiek pareizi, vajag tikai ar viltīgiem gājieniem un oratora mākslu atvairīt opozīcijas uzbrukumus...⁴²

Attiecībā uz pirmo Ministru kabineta lēmumu valdošās koalīcijas aizstāvēšanās koncepciju izteica tieslietu ministrs Levīta kungs: 1922.gadā Satversmes laikā muitas tarifus esot regulējuši Saeimas pieņemti likumi, bet tagad tādu likumu vēl nav, ir tikai Ministru Padomes lēmumi. Ministru kabinets arī nav grozījis nevienu Saeimas pieņemtu muitas tarifu likumu, tāpēc Satversme nav pārkāpta. Varbūt arī tā, un tomēr būtu labāk, ja šādā neskaidrā situācijā šos lēmumus apstiprinātu Saeima.

Saeima ar 40 balsīm par, 29 pret un 15 atturoties nepieņēma apskatītā opozīcijas deputātu pieprasījuma steidzamību un nodeva to izskatīšanai Pieprasījumu komisijai.

Tad parlaments, brīžiem atraudamies no diskusijas par rudeni (kaut arī regulāri pie tās atgriezdamies) sāka apspriest jautājumus par likumprojektu un lēmumprojektu virknes nodošanu (biežāk gan nenodošanu) pastāvīgajām komisijām izskatīšanai. Kā pirmais nāca frakcijas «Saskaņa Latvijai» iesniegtais projekts pagarināt pilsoņu reģistrācijas termiņu līdz 1993.gada 31.decembrim tiem 40 tūkstošiem tagad Latvijā dzīvojošo agrāko Krievijas latviešu, kuru senči gan bija Latvijas iedzīvotāji līdz 1914.gada 1.augustam, bet nebija Latvijas Republikas pilsoņi starplaikā starp abiem kariem. SL deputāts E. Kide izteicās, ka Pilsonības un imigrācijas departaments liek šķēršļus viņu reģistrācijai par pilsoņiem, un no visiem 40 tūkstošiem ir reģistrēti tikai divi – «profesors Kalnbērzs un cienījamā Ausma Boļševica».

Kā zināms, 1992.gada 28.oktobrī LR Augstākā Padome pieņēma lēmumu, ka par LR pilsoņiem reģistrējams augstāk minētais bijušo Krievijas latviešu kontingents un noteica, ka šis lēmums stājas

⁴² Līdz šai vietai šis raksts bija ievietots «Pirmajā MuižNiekGrāmātā» {[MUIGI.1412](#)} un neietilpa oriģinālajā burtnīcā «LV».

spēkā ar konkrētas reģistrācijas instrukcijas izstrādāšanu, taču šāda instrukcija tā arī netika pieņemta (jo dažādi politiskie grupējumi viens pēc otra sāka apstrīdēt šī AP lēmuma likumību) un līdz ar to 28.oktobra lēmums tā arī netika realizēts.

Protams, minētais AP lēmums bija vieglprātīgs un nelikumīgs. Ne jau tāpēc, ka bijušajiem Krievijas latviešiem nepienāktos Latvijas pilsonība, bet gan tāpēc, ka visam jāiet savu normālo un likumīgo gaitu. Ja reiz bija pieņemti divi postulāti (ka tiek atjaunots 1919.gada pavalstniecības likums un ka ne AP bet tikai Saeima var izmainīt šī likuma definēto pilsoņu kontingentu), tad no tiem viennozīmīgi izriet AP 28.oktobra lēmuma nepamatotība. Bijušo Krievijas latviešu senčiem pēc 1919.gada likuma bija tiesības gada laikā reģistrēties par LR pilsoņiem, bet viņi tās neizmantoja, tāpēc pilsonība neiestājās. Un no Pavalstniecības likuma viedokļa nav svarīgi, vai viņi kā komunisti negribēja šo iespēju izmantot, vai arī komunisti viņiem to neļāva. Svarīgi ir tikai tas, ka iespēja netika izmantota un tika zaudēta. Tagad viņu pēctečiem jāpieņem LR pilsonība saskaņā ar jauno, Saeimas pieņemto likumu, kurš, protams, var saturēt priekš šī kontingenta īpašus atvieglojumus vai arī (kas varbūt būtu vislabākais) iekļaut viņus pilsoņu kontingentā pat bez naturalizācijas procedūras. Bet tikai ar Saeimas pieņemta likuma, nevis Augstākās Padomes lēmuma spēku. Tā histērija, kuru Krievijas latviešu biedrība un krievvalodīgā prese sacēla ap šo jautājumu, ir pilnīgi nepamatota. Neviens taču netaisās šos cilvēkus atgrūst, bet «likumus drīkst mainīt tikai likumīgā ceļā».

Kaut gan Pilsonības un imigrācijas departaments citos gadījumos (piemēram, atsakoties reģistrēt Latvijas krievu tautības pilsoņus) patiešām tika pārkāpis Latvijas likumus, taču šajā jautājumā uzbrukumi tam ir nepamatoti, un «Pļavnieka departaments» (pretstatā, piemēram, Augstākajai Tiesai) bija viena no tām nedaudzajām iestādēm Latvijā, kuras šajā jomā vadījās nevis no intuitīvās «vēsturiskās taisnības», bet gan no likuma un loģikas.

Saeima ar 37 balsīm par, 27 pret, 18 atturoties nenodeva SL iesniegto dokumentu Juridiskajai komisijai, motivējot šādu soli ar to, ka tuvākajā laikā tiks iesniegta visa likumprojektu pakete par pilsonību un nav vajadzības šķiest laiku atsevišķu izolētu lēmumprojektu izskatīšanai. Turpmākajā sēdes gaitā uz šī pamata tika noraidīta vesela sērija projektu, kuri tādā vai citādā veidā skar pilsonību.

Sēdes beigās, kārtējo reizi atgriezies pie jautājuma par rudeni, parlaments ar 40 balsīm par, 17 pret, 12 atturoties iekļāva dienaskārtībā SL deputāta Igora Bukovska ierosināto jautājumu par to, vai rudens sesija ir sākusies. Kādreiz, 1963.gadā, Karību krīzes laikā, kad pasaule atradās par matu no atomkara, ASV pārstāvis ANO Stīvensons Drošības padomē spieda spīlēs padomju pārstāvi: «Vai Kubā ir padomju raķetes? Jā vai nē? Jā vai nē? *Yes or no?*» – visas pasaules radiostacijas desmitiem reižu pārraidīja šo balsi, bet «Cīņa» nākošajā dienā nodrukāja lielu rakstu ar nosaukumu «Stīvensona kumēdiņi»... Tagad SL deputāts A. Ameriks tāpat spieda spīlēs mūsu Saeimas valdošo koalīciju: «Vai šobrīd ir rudens sesija vai nav? Jā vai nē? Jā vai nē?». LNNK deputāts P. Tabūns savā runā piesauca vārdu «ampelmaņi». Taču tas viss nepalīdzēja, un Saeima, iekļāvusi deputāta Bukovska ierosināto jautājumu dienaskārtībā, tūlīt pat nākošajā balsošanā ar 39 balsīm par, 35 pret, nevienam tik svarīgā jautājumā neatturoties, nolēma sēdi slēgt.

Raksts⁴³ tika publicēts «LV» 1993.gada 16.septembrī rubrikā «Politika. Atskats».
Lielākā daļa parlamentam vēltītās kritikas avīzes tekstā bija pazudusi.

24. Šahs vai mats ?

1993.09.22 08:43 trešdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Notikumi Krievijā sāka attīstīties ārkārtīgi strauji otrdienas, 21.septembra vakarā pēc darba dienas beigām. Pulksten 19 pēc Maskavas laika jeb sešos vakarā pēc Latvijas laika ārvalstu vēstniecībām Krievijā no prezidenta Jeļcina kancelejas tika paziņots, ka pēc stundas gaidāma Prezidenta svarīga uzstāšanās televīzijā. Tā notika pulksten 20, ziņu aģentūra CNN to pārraidīja tiešajā translācijā visai pasaulei, un šādi par to uzzināja Baltais nams Vašingtonā un citu pasaules galvaspilsētu atbildīgās instances.

Savā runā prezidents Boriss Jeļcins paziņoja, ka ar viņa dekrētu Krievijas Tautas deputātu kongress un Krievijas Augstākā padome tiek atlaisti, deputātu pilnvaras ir izbeigušās, bet jaunā div-

⁴³ Egle Valdis. «Godīgums atmaksājas». «Latvijas Vēstnesis» 1993.09.16.

palātu parlamenta – Krievijas Federālās sapulces – vēlēšanas tiek noliktas pēc divarpus mēnešiem šī gada 11. un 12.decembrī (sestdienā un svētdienā).

Pats dekrēts ir datēts ar 21.septembra pulksten divdesmitiem, un tā teksts sastāv no 16 punktiem. Dekrētā ir minēts, ka visas iestādes, kas līdz šim pakļāvās Augstākajai padomei, līdz jaunā parlamenta sasaukšanai pāriet Ministru padomes pakļautībā, tajā skaitā arī Krievijas Valsts banka, bet Krievijas ģenerālais prokurors šajā periodā pakļaujas tikai prezidentam. Visu Augstākās padomes īpašumu pagaidām pārvalda Ministru padome, bet Augstākās padomes aparāts tiek atlaists apmaksātā atvaļinājumā līdz 13.decembrim. Jebkura pretdarbība vēlēšanām tiks uzskatīta par kriminālnozieģumu un sodīta atbilstoši Krievijas kriminālkodeksam. Krievijas Konstitucionālā tiesa tiek aicināta līdz Federālās sapulces ievēlēšanai nepieņemt nekādus lēmumus šajā sakarībā.

Krievijas Augstākās padomes priekšsēdētājs Ruslans Hasbulatovs nekavējoties pēc Jeļcina uzstāšanās sasauca preses konferenci, kurā, bāls, bet aņņēmīgs, paziņoja, ka «bijušais Krievijas prezidents» ir izdarījis valsts apvērsumu, lika armijai un milicijai nepakļauties Jeļcina rīkojumiem, bet arod biedrības aicināja uzsākt streikus un protesta demonstrācijas.

Krievijas valdība premjera Černomirdina vadībā savā ārkārtas sēdē izteica vienprātīgu uzticību prezidentam Jeļcinam, bet Krievijas ģenerālprokurors Stepankovs intervijā žurnālistiem sacīja, ka viņš «principā atbalsta prezidenta Jeļcina pasākumus». Aizsardzības ministrs Gračovs paziņoja, ka armija nekādos bruņotos konfliktos nepiedalīsies, un izdeva pavēli, ar kuru aizliedza armijas daļās ielaist «jebkādas agitatorus».

Neskatoties uz Prezidenta izdotā dekrēta aicinājumu, Konstitucionālā tiesa tās priekšsēdētāja Valērija Zorkina vadībā vēlu vakarā tomēr noturēja savu sēdi un pasludināja Prezidenta dekrētu par antikonstitucionālu. Naktī notikusī Augstākās padomes ārkārtas sēde ar «nospiedošu balsu vairākumu» atcēla prezidentu Jeļcinu no amata un pēc tam pieņēma viceprezidenta Ruckoja zvērestu prezidenta postenī. Bez tam AP atcēla no amata Krievijas aizsardzības ministru Gračovu un drošības ministru Goluško (pēdējam uzreiz arī atrada aizstājēju – bijušo iekšlietu ministru Baraņņikovu).

Jau pirmajās stundās pēc Jeļcina dekrēta viņam atbalstu izteica Baltkrievijas prezidents Šuškevičs un Kazahijas prezidents Nazarbajevs. No Rietumvalstu līderiem Lielbritānijas premjers Meidžors pirmais paziņoja, ka «Apvienotās Karalistes valdība viennozīmīgi atbalsta Jeļcinu», bet ASV prezidents Klintons savā (gan vispār citiem jautājumiem veltītajā) radiatorunā bija piesardzīgāks un izteicās tādā garā, ka «pašlaik Krievijā Jeļcins ir atlaidis parlamentu un nolīcis jaunas vēlēšanas, viceprezidents Ruckojs pasludinājis sevi par prezidentu, bet ASV pēta situāciju». Bijušais PSRS prezidents Gorbačovs, turpretī, nosauca Jeļcina rīcību par «bezzēdzīgu».

Kaut gan visumā šādu soli no prezidenta Jeļcina puses varēja sagaidīt jau sen, tomēr konkrētu brīdi šī izšķirošā lēmuma īstenošanai viņam un viņa padomdevējiem līdz pat pēdējam mirklim izdevās pilnīgi noslēpt gan no pretiniekiem, gan no sabiedrotajiem (interesanti būtu uzzināt, vai datums «21» dekrēta parakstīšanai un izsludināšanai tika izvēlēts ar nolūku – «laimīgs skaitlis», «acīte» – vai arī tā ir tikai nejaušība). Vienīgā pazīme, pēc kuras varēja spriest, ka kaut kas tomēr tiek gatavots, izskanēja pagājušo svētdien Krievijas televīzijas raidījumā «Itogi» («Kopsavilkums»), kad bijušais Krievijas premjers Gaidars deva interviju šīs pārraides vadītājam Kiseļevam sakarā ar savu atgriešanos valdībā par premjera vietnieku. Uz žurnālista jautājumu vai ir bijuši kādi priekšnoteikumi viņa atpakaļnākšanai, Gaidars atbildēja, ka ir gan bijuši, bet no atbildes uz jautājumu «Kādi tieši?» izvairījās ar vārdiem: «Diezin vai būs ērti to teikt».

Savā preses konferencē parlamenta priekšsēdētājs Hasbulatovs paziņoja arī, ka 1991.gada augustā viņš jau vienreiz vadījis «Baltā nama» (Krievijas parlamenta) aizsardzību pret pučistiem un tagad izdarīšot to otrreiz. Tūlīt pēc šīs viņa uzstāšanās pie Augstākās padomes nama sāka pulcēties parlamenta piekritēji pārsvarā ar sarkaniem karogiem. Tie sāka celt aizsprostus, kurus varētu nosaukt par barikādēm, ja vien tie paceltos augstāk par ceļgaliem. Daži tūkstoši aizstāvju pavadīja pie parlamenta ēkas visu nakti, lai gan tai neviens neuzbruka. Taču televīzijas studiju un dažas citas svarīgākās ēkas Maskavā jau vakarā savā apsardzībā ņēma Jeļcinam uzticīgas speciālas karaspēka vienības.

Tādējādi Krievijā jau ilgu laiku vērojamā «divu varu pretimstāvēšana» nu ir iegājusi jaunā fāzē. Ja līdz šim abas varas noliedza tikai viena otras lēmumus un tiesības pieņemt šādus lēmumus, tad tagad abas tās noliedz pašu pretējās varas likumīgu eksistenci. Prezidents ir atlaidis parlamentu, bet parlaments ir atcēlis veco prezidentu un iecēlis jaunu tā, ka Krievijai tagad ir divi prezidenti. Jādomā, ka divus gadus ilgusī divvaldība Krievijā nu drīz beigsies ar vienas vai otras puses uzvaru. Pamēģināsim tagad īsumā novērtēt šo Jeļcina soli no morālā un juridiskā viedokļa, kā arī iedomāties varbūtējās notikumu attīstības perspektīvas.

No tās Krievijas Padomju Federatīvās (un PSRS sastāvā esošās) Sociālistiskās Republikas konstitūcijas viedokļa, kura (ar dažiem labojumiem) formāli joprojām ir spēkā tagadējā Krievijas Federācijā, prezidentam Jeļcinam patiešām nav tiesību atlaist Augstāko padomi, un tāda mēģinājuma gadījumā viņš zaudē varu. Taču ir jāņem vērā sekojoši apstākļi. Pirmkārt, šī konstitūcija nav nedz pieņemta, nedz apstiprināta visas tautas balsošanā, un to nav pieņēmis arī kāds visas tautas brīvās un demokrātiskās vēlēšanās ievēlēts pārstāvniecības orgāns. Tāpēc no demokrātiskās domāšanas viedokļa ir jāuzskata, ka Krievijai vispār nav konstitūcijas, kuru varētu pārkāpt. Visus prezidenta Jeļcina mēģinājumus izstrādāt jaunu Krievijas konstitūciju pilnīgi bloķēja tā pati Augstākā padome, kura nu ir izsludināta par atlaistu.

Otrkārt, arī šī Augstākā padome nav radīta brīvu vēlēšanu rezultātā. To ir izvirzījis «Tautas deputātu kongress», kurš pats tika «ievēlēts» 1990.gada martā pārejas posma apstākļos, kad tikai Maskavā un toreizējā Ļeņingradā demokrātiskā kustība bija attīstījusies tiktāl, ka vēlēšanas bija kaut cik demokrātiskas. Gandrīz visā pārējā Krievijā (no kurienes nāca lielumielais vairums Kongresa deputātu) demokrātiskā «atmoda» vēl tikai sākās, un «vēlēšanas» notika pēc vecās komunistu shēmas ar vienu «obkoma» nozīmētu kandidātu uz vienu vietu un milicijas represijām pret tiem, kuri mēģināja rīkot priekšvēlēšanu sapulces lai izvirzītu alternatīvus kandidātus. Tādā ceļā komunistiem tolaik vēl izdevās iegūt pārsvaru šajā varas orgānā, un tā nu tas kā dīvains pagātnes rēgs nodzīvoja trīsarpus gadus – pusi no tam paredzētajiem septiņiem gadiem. Šajā laikā sabruka PSRS, un bijušie komunisti pārvērtās par krievu nacionālistiem (kādi tie, protams, īstenībā vienmēr ir bijuši, neskatoties uz ārējo «internacionālismu»). No demokrātiskās domāšanas viedokļa šim parlamentam nav nekādu tiesību pārstāvēt Krievijas tautu. Taču tas visiem līdzekļiem centās bloķēt jauna pārstāvniecības orgāna sasaukšanu.

Treškārt, šī gada 25.aprīļa referendumā Krievijā vairums tajā piedalījušos vēlētāju izteicās PRET jaunām prezidenta vēlēšanām un PAR jaunām Augstākās padomes vēlēšanām. Taču šī pati Augstākā padome jau iepriekš tālredzīgi bija noteikusi, ka, lai to drīkstētu pārvēlēt, referendumā par jaunām vēlēšanām ir jānobalso nevis lielākajai daļai no tiem, kas piedalās referendumā, bet gan vairāk nekā pusei no visiem vēlētāju sarakstos reģistrētajiem. Tā kā referendums bija samērā slikti apmeklēts, tad par AP pārvēlēšanu bija izteikusies tomēr mazāk, nekā puse no VISIEM balsstiesīgajiem. Šī pasaules praksē unikālā noteikuma dēļ iznāca, ka referendumā Krievijas tauta esot nobalsojusi PRET Augstākās padomes pārvēlēšanu. No demokrātiskās domāšanas viedokļa, protams, Krievijas AP sevis glābšanai izvirzītais referenduma noteikums ir absurds, un tauta savā balsošanā IR PRASĪJUSI parlamenta pārvēlēšanu.

Tomēr Jeļcins, pat atlaizdams parlamentu, centās maksimāli respektēt formālos referenduma rezultātus. Viņš ar savu dekrētu tos nepārkāpj, jo, kā viņš pats to savā runā īpaši pasvītvoja, decembrī nenotiks PĀRVĒLĒŠANA, bet gan pilnīgi jauna pārstāvniecības orgāna vēlēšanas. Par šī orgāna iekārtu praktiski nekas vēl nav zināms, jo tas parādījās arēnā tikai 21.septembra vakarā. Figurēja nosaukumi «Federālā Sapulce» un «Federālās Sapulces Valsts Dome».

Visa Jeļcina un viņa komandas trīsarpus gadus ilgā cīņa ar KPFSR Augstāko padomi atgādina aizraujošu šaha partiju, kurā no vienas puses spēlē virtuozs meistars, bet no otras puses aprobežots nemākulis, kuram tomēr jau no paša sākuma ir dota priekšā vismaz dāma, ja ne vēl piedevām tornis un zirgs. Katrs, kas ir sekojis šai cīņai, atceras neskaitāmas kombinācijas, kuras arvien izsauca skatītāju sajūsmu un kurās Jeļcina komanda katrreiz no jauna apspēlēja savus pretiniekus. Lai pieminam kaut vai tikai pirmo Tautas deputātu kongresu, kur ar virtuozu gājienu piespieda taču komunistu parlamentu ievēlēt Jeļcinu par savu priekšsēdētāju. Lai atceramies trešo ārkārtas kongresu, kuru speciāli sasauca lai atceltu Jeļcinu no amata, bet nobeidza, piešķirot viņam papildus pilnvaras. Tādus piemērus var minēt desmitiem. Nu pretiniekam ir pieteikts šahs, un situācija vēl ir jāizanalizē, lai redzētu, vai tas nav šoreiz arī mats. Bet gājiens katrā ziņā atkal ir lielmeistara cienīgs.

Šī gājiena atjautība slēpjās tajā apstākļi, ka abu pušu pasivitāte neizbēgami novedīs pie Jeļcina uzvaras. Tagad sāksies priekšvēlēšanu kampaņa, un, lai arī cik reizes dienā AP noliegtu nākošās vēlēšanas, taču cilvēki ar katru brīdi vairāk sāks apspriest kā vēlēt, ko vēlēt utt. Un jo vairāk par to spriedīs, jo mazāk domās par AP, bet kad tā atkal atgādinās par sevi, tad arvien biežāk tas izsauks tikai izbrīnu: «Kā, vai tad jūs vēl pastāvat?». Praktiski visas politiskās partijas būs ieinteresētas šajās vēlēšanās, jo runa taču ir par nākošo valsts varu! Kādēļ gan tām būtu jāaizstāv citu darboņu apšaubāmi mandāti, ja var dabūt mandātus pašiem priekš sevis? Kad vēlēšanas būs notikušas, neviens vairs neņems nopietni veco AP, ja arī tā vēl pulcēsies uz savām sanāksmēm, un galu galā tās liktenis būs tādējādi izlemts. Tāpēc pasivitāte priekš AP ir nāvei līdzvērtīga. Bet izšķirties par aktivitāti, par spēka pielietošanu šiem cilvēkiem būs ļoti grūti, faktiski – gandrīz neiespējami. Visu Padomju Savienību viņi taču paspēlēja

savas neuzņēmības, savas obstruktīvās pasivitātes dēļ. Un nav jau arī manāms tāds grupējums, kurš varētu uzņemties tos aizstāvēt ar bruņotu spēku.

Svarīgi ir arī tas, ka Krievijas televīzija, kaut arī ārēji šķiet vienaldzīgi objektīva, faktiski ir Jeļcina pusē. Taču jau Rumānijas sacelšanās pret Čaušesku un vēlāk Baltijas notikumi parādīja, ka mūsdienu revolūcijās televīzijai ir izšķiroša loma. Faktiski tas, kurš kontrolē televīziju, kontrolē valsti. Bet pārņemt savā varā Krievijas TV Hasbulatova Augstākajai padomei ir visai maz izredžu. Visu šo iemeslu dēļ ir diezgan nopietns pamats domāt, ka vēl šogad arī Krievija beidzot iegūs sev likumīgu parlamentu.

Raksts⁴⁴ tika publicēts «LV» 1993. gada 23. septembrī rubrikā «Kaimiņos».

25. Vienkāršā īstenība

1993.09.29 09:18 trešdiena
(pēc 7 dienām, 0 stundām, 35 minūtēm)

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs⁴⁵

Saeima ir nodevusi savām komisijām izskatīšanai trīs pavalstniecības likuma projektus un līdz ar to šī lieta nu ir iekustināta. Tuvāko divu mēnešu laikā acīmredzot šis Latvijai tik smagais jautājums tiks beidzot izšķirts. Arī prese, gan latviešu, gan krievu, atkal aktīvi pievēršas šai problēmai. Savos 23. un 24. septembra numuros laikraksts «Panorama Latvii» rubrikā «Liecina dokumenti» ir publicējis N. Veženiēka plašu rakstu⁴⁶ ar nosaukumu «Pilsonība: lielās ilūzijas un triviālā proza» (nez kādēļ «proza»? – ilūzijām loģiskāk būtu pretstatīt realitāti). Šo sacerējumu var uzskatīt savā ziņā par enciklopēdisku visas «krieviski runājošās» Latvijas sabiedrības uzskatu kvintesences izklāstu, tāpēc pakāvēsimies šoreiz pie tā mazliet ilgāk un apskatīsim tuvāk dažas tajā izteiktās tēzes.

Laikam gan pati galvenā šī pasaules uzskata doma ir izteikta jau raksta sākumā:

«1985.–1991. gadā (..) LTF nacionāli demokrātiskās idejas sāk atbalstīt arī daļa krievu un citu tautību pārstāvju (..). Tajā laikā (..) cilvēkiem pat prātā neienāca, ka viņus var piekrāpt LTF un Augstākās Padomes vadība, valdība, kuras publiski zvērēja attiecībā pret nelatviešiem svēti ievērot humānisma principus, solot dot tiem tiesības uz LR pilsonību. Tomēr Latvijā vispārcilvēciskā morāle un politika šajā jautājumā šķīrās».

Šī tēze par liekulību un krāpšanu no LTF vadības puses krievu sabiedrībā ir tik tipiska un izplatīta, ka atkārtojas gandrīz vai katrā publikācijā. Piemēram, tajā pašā dienā, 23. septembrī, avīzē «SM-segodnja» tās komentētājs B. Ciļēvičs nobeidz savu (arī pavalstniecības jautājumam veltīto) rakstu⁴⁷ ar vārdiem: «*Rafinēta liekulība ir kļuvusi par mūsu tagadējās varas pastāvīgu stratēģiju*».

Pirms ķerties pie atbildes uz šīm apsūdzībām, man gribētos izdarīt nelielu atkāpi un vispirms mazliet ieskatīties tieslietu un psiholoģijas jomās. Mūsdienu jurisprudencē ir labi pazīstams «nevainības prezumpcijas» princips: ikviens cilvēks tiek uzskatīts par nevainīgu tik ilgi, kamēr viņa vaina nav pierādīta. Ar šo principu cieši ir saistīts arī tas noteikums, ka jebkuras šaubas, jebkura iespēja divējādi interpretēt faktus ir jātulko apsūdzētā labā. Taču šie moderno tieslietu principi nav «nokrituši no debesīm». Tiem ir dziļas saknes cilvēku psiholoģijā. Ir zināms, ka ikviens cilvēks projicē uz apkārtējiem savus paša uzvedības stereotipus. Krāpnieks, kurš viltīgi blēdīšanos uzskata par vispārēju uzvedības normu, tieši tādu izturēšanos arī sagaida no visiem apkārtējiem un līdz ar to viņš zemapziņā vadās no «vainas prezumpcijas». Turpretī tādi cilvēki, kuri savos zemapziņas dziļumos par uzvedības normu uzskata godīgumu, tieši to arī sagaida no apkārtējiem. Pat daudzkārt apkrāpti un it kā savu zināšanu brīdināti viņi tomēr atkal un atkal var krist par upuri krāpšanai, jo katrā jaunā gadījumā viņi tomēr sāk ar savu iekšējo «nevainības prezumpciju» un savam sarunu biedram tic. Tātad modernās jurisprudences principi būtībā ir godīga cilvēka pasaules uztvere, kas pacelta juridiskas normas līmenī. Un, no otras

⁴⁴ Egle Valdis. «Šahs vai mats?». «Latvijas Vēstnesis» 1993.09.23.

⁴⁵ Šis raksts bija ievietots «Pirmajā MuižNiekGrāmatā» {[MUIGI.948](#)} un neietilpa oriģinālajā burtņīcā «LV».

⁴⁶ Вежениекс Н. «Гражданство: великие иллюзии и тривиальная проза». «Панорама Латвии», 1993.09.23 и 1993.09.24.

⁴⁷ Цилевич Борис. «Проблема гражданства: лед тронулся, господа присяжные?». «СМ-сегодня», 1993.09.23.

puses, ja cilvēks faktiski vadās no «vainas prezumpcijas», tad zinātājam tā jau ir liecība par paša šī cilvēka zemapziņā mītošajiem uzskatiem par to, kāda ir «normāla» cilvēka izturēšanās.

Visam, kas ap pilsonības lietu norisinājās iepriekšējos gados, var dot vismaz divas interpretācijas. Viena ir tā, kas sistematizētā veidā izklāstīta Veženieka rakstā un fragmentārāk citās krievu preses publikācijās. Otra ir tā, kura latviešiem ir pašsaprotama un kuru es vēlreiz izteikšu mazliet zemāk. Un ja krievu prese no šīm divām interpretācijām izvēlas nevis otro, kura vadās no «nevainības prezumpcijas» un visas šaubas tulko «apsūdzētā» labā, bet gan pirmo, kura sāk ar «vainas prezumpciju», tad visi augstāk citētajiem Veženieka un Ciļēviča izteicieniem līdzīgie apgalvojumi vismaz manās ausīs skan tā: «Viņi visi ir tādi paši blēži, kā mēs!». Man nav tas gods personīgi pazīt Veženieka kungu, bet ar Borisu Ciļēviču esam tikušies. Tas ir spilgti izteikts sangviniķis, un no šī fakta būtībā jau izriet viss pārējais: ļoti simpātisks personīgajos kontaktos un virspusīgs savos teorētiskajos slēdzienos. Pats vadīdamies no «nevainības prezumpcijas» un tulkodams visas šaubas Veženieka un Ciļēviča kungu labā, es tomēr neapgalvošu, ka viņi zemapziņā iekšēji ir blēži, un citētos viņu izteicienus izskaidrošu vienkārši ar vājumu loģikā.

Tagad ķersimies pie tās iepriekšējo gadu notikumu interpretācijas, kas latviešiem ir pašsaprotama, bet krievu preseī, vismaz spriežot pēc tās publikācijām, vispār nav pazīstama.

Kā liecina Veženieka kunga raksts, viņam ļoti patīk krāt dažādu vīru agrāk teiktos vārdus. Viņš vienā laidā citē gan A. Gorbunovu, gan V. Birkavu, gan daudzus citus. Mūsu šīsdienas tēmas sakarībā es varētu piedāvāt viņa kolekcijai arī kādu savu agrāko izteicienu. 1986.gada vasarā, jau Gorbačova «perestroikas» laikā, kad PSRS rakstnieku kongress pēc dzejnieka Jevtušenko iniciatīvas nolēma atvērt Borisa Pasternaka muzeju, es savā literāri politiskajā dienasgrāmatā rakstīju, ka «Doktoru Živago»⁴⁸ viņi jau nu gan varbūt arī izdos, bet līdz īstai brīvībai un demokrātijai man nu gan nenodzīvot⁴⁹. To faktu arī varētu interpretēt tā, ka lūk kāds krāpnieks ir Valdis Egle: 1986.gadā rakstīja, ka demokrātiju viņam neredzēt, bet tagad, pielabinādamies varai, apgalvo, ka dzīvo demokrātiskā valstī. Tur jau ir tā lieta, ka ne es, ne lielumiels latviešu vairākums, – mēs vēl 1986.gadā, pat vēl 1988. un vēlāk neticējām tik ātrai taisnības uzvarai. Padomju sistēma bruka mūsu priekšā kā tā slavenā satrunējusī siena. Un šī sabrukuma laikā ļoti ātri – no vēstures viedokļa ātri – mainījās arī latviešu priekšstati par to, kas ir reāli un kas nav iespējams.

LTF kā vismasveidīgākā tā laika atmodas organizācija gluži vienkārši atspoguļoja savos lēmumos tautas vairākuma ātri mainošos priekšstatus par to, kādi mērķi ir vismaz teorētiski sasniedzami un tādēļ arī oficiāli izvirzāmi. Sākumā izplūdusi «suverenitāte» PSRS ietvaros, pēc tam (ar 1989.gada 31.maiju) «neatkarība», kuru saprata kā jaunas valsts dibināšanu un visbeidzot arvien skaidrāk un konsekvētāk – agrākās Latvijas Republikas viennozīmīga restaurācija. Kaut gan situācija īstenībā bija sarežģītāka, jo vieni jau pašā sākumā iestājās tikai par «vecās LR» atjaunošanu, bet citi vēl arī beigās tai pilnīgi nepiekrita, tomēr, vadoties no dominējošās tendences, diezgan skaidri mēs varam izdalīt šīs trīs attīstības stadijas: 1) «suverenitāte» ar «Latvijas pilsonību» kā PSRS pilsonības paveidu; 2) jaundibināta neatkarīga valsts ar jaunu pilsoņu kontingentu, kurā iekļauti visi neatkarības pasludināšanas brīdī tās teritorijā dzīvojošie; 3) atjaunota «vecā LR» ar agrāko pilsoņu kontingentu.

Tādējādi Veženieka kunga ar tādu rūpību savāktie citāti pierāda nevis LTF vadītāju negodīgumu, bet gan gluži triviālu un visiem labi zināmu lietu: ka latviešu tautas vairākuma uzskati evolucionēja. Skaidrs, ka katrā no trim nosauktajām šīs evolūcijas stadijām tika dots citāds politisko perspektīvu tēlojums. Taču tikmēr, kamēr attiecībā uz kādu politiku nav pierādīti apzināti meli, godīgam cilvēkam nav iemesla domāt, ka šī politika tajā vai citā laikā dotie skaidrojumi neatbilstu viņa toreizējai pasaules uztverei un būtu apzināti melīgi.

Evolucionēja arī pretējās puses uzskati. Tā pati kustība, kas tagad saucas «Līdztiesība», sākumā savā vairākumā iestājās pret tām nacionālajām tendencēm, kuras LTF 1. kongresa laikā mēdza apzīmēt ar vārdu «suverenitāte»; pēc 1989.gada 31.maija viņi sāka šo pašu «suverenitāti» aizstāvēt pret «neatkarību», bet tagad aizstāv jaundibināmas LR neatkarību pret «vecās LR» atjaunošanu (tikai nezin kāpēc savu evolūciju viņi noliedz un cenšas iegalvot, ka vienmēr esot bijuši par neatkarību).

Aprakstītās LTF evolūcijas otrās stadijas laikā apmēram 1/3 Latvijas «krievvalodīgo» iedzīvotāju atbalstīja jaundibināmas Latvijas Republikas ideju, un tieši viņu balsis ļāva LTF 1990.gadā uzvarēt vēlēšanās un 1991.gada aptaujā gūt pārsvaru pār atlikušajām 2/3 «krievvalodīgo». Kad ar 1991.gada otro pusi jaunā vara iegāja savā trešajā evolūcijas stadijā, šie cilvēki jutās piekrāpti. Starp viņiem bija arī

⁴⁸ Пастернак Борис. «Доктор Живаго». 1958.

⁴⁹ Skat. {FOURT.150}.

mūsu pieminētais Boriss Čiļēvičs, un tieši tad viņu frazeoloģijā parādījās tādi izteicieni, kā «rafinēta liekulība».

Ja mēs izanalizētu krievu preses publikācijas ar mērķi uzzināt, kā šie autori izskaidro latviešu uzskatu pāreju no otrās evolūcijas stadijas trešajā, tad izkristalizētos divi galvenie viedokļi (neviens no tiem parasti gan netiek izteikts līdz galam skaidri; par autora viedokli var spriest tikai netieši pēc citiem viņa izteicieniem). Pirmais viedoklis, kuru pauž tādi vīri, kā, piemēram, Kurmajevs (vēstule Čiļēvičam, publicēta laikrakstā «SM-segodnja»⁵⁰), ir tāds, ka latvieši ir patoloģiski nolieši, deģenerāti, debili («debilisms» – krievu preses iemīļots vārdiņš Latvijas varasiestāžu rīcības apzīmēšanai). Otrs viedoklis, kuru pauž, piemēram, tas pats Čiļēvičs, ir tāds, ka visi latvieši jau nu gluži patoloģiski nolieši nav, bet viņu lielāko daļu ir apstulbinājuši «rafinēti liekuļi».

Pamēģināsim tomēr noskaidrot, kādēļ īstenībā latviešu vairākums pārorientējās no jaunas neatkarīgas Latvijas dibināšanas idejas, kura dominēja vēl pat 1991.gada sākumā, uz domu par vecās republikas atjaunošanu, ideju, kura pilnīgi ņēma virsroku 1991.gada beigās. Tagad krievu prese absolūti izvairās pieminēt 1940.gadu, tam tur ir uzlikts it kā «tabu». Taču izprast faktisko situāciju un parādību īstos cēloņus bez 1940.gada notikumu atcerēšanās nav iespējams. Latvieši tos nekad nav aizmirsuši un neaizmirsīs. Ja situāciju skata saistībā ar 1940.gadu, tad ir acīmredzams, ka tie notikumi bija NOZIEGUMS, un ka nozieguma seku likvidācija visumā vienmēr ir TAISNĪGA. Cita lieta ir tā, cik lielā mērā nozieguma sekas ir likvidējas. Ja Atmodas sākumā latvieši pauda tikai «suverenitātes» ideju, tad ne jau tāpēc, ka viņi neuzskatītu 1940.gadu par noziegumu, bet gan tāpēc, ka tolaik viņi necerēja šī nozieguma sekas novērst pilnīgākā mērā. Analogiski pieturēšanās pie «jaunas neatkarīgas Latvijas» idejas nenozīmēja neko vairāk, kā vien to, ka tajā laikā viņiem nelikās reāla pilnīgāka 1940.gada nozieguma seku novēršana. Un visfundamentālākais iemesls pārejai uz trešo stadiju bija, protams tas, ka vairākums latviešu sāka uzskatīt, ka ir tomēr iespējama vēl pilnīgāka 1940.gada nozieguma seku likvidācija.

Teorētiski nav izslēgts, ka pilsoņu lielākā daļa varētu nosliekties arī par dekolonizāciju, kā par vēl pilnīgāku 1940.gada nozieguma seku likvidāciju, ja vien atzītu to par reāli iespējamu, un tad mēs ieietu savā ceturtajā attīstības stadijā. Taču teorētiski bija arī iespējams, ka latviešu vairākums būtu palicis otrajā stadijā, piekīrtot dibināt jaunu republiku ar jaunu pilsoņu kontingentu, kurā iekļautu «krievvalodīgos». Kādēļ latviešu vairākums nepalika otrajā stadijā, bet iegāja trešajā, tiklīdz atzina to par reālu (un kādēļ varbūt nākotnē tie varētu piekrist dekolonizācijai)? Atbilde ir ļoti vienkārša: tāpēc, ka viņi uztvēra «krievvalodīgo» kontingentu kopumā kā naidīgu. Tas, ka viena trešdaļa šī kontingenta bija mūsu pusē, nevarēja kompensēt to iespaidu, ko radīja atlikušo divu trešdaļu darbība visos iepriekšējos gados. 1991.gada novembrī bija tikai divas iespējas: vai nu dot pilsonību visiem, tajā skaitā arī tām ienaidnieku divām trešdaļām, vai arī pagaidām nedot nevienam, – arī tai draudzīgajai vienai trešdaļai – un «uzvarēja» divu trešdaļu darbības sekas (bet kāds lēmums būtu pieņemts, ja 2/3 būtu bijuši draugi un tikai 1/3 – ienaidnieki?).

Un šeit Veženijs, Čiļēvičs un citi darītu saviem lasītājiem daudz vairāk labuma, ja runātu nevis par «rafinētu liekulību» un «krāpšanu», bet paši saprastu un saviem lasītājiem atklātu parādības īstos cēloņus. Ir ļoti viegli prasīt izraidīt no Latvijas ienaidnieku. Ir ļoti grūti prasīt izraidīt draugu...

Par šiem jautājumiem var runāt ļoti daudz; atjaunotā diskusija par pilsonību tikai sākas, un mēs vēl pie tās atgriezīsimies. Bet šaidienai pietiks.

Raksts⁵¹ tika publicēts «Pavadoņi» 1993.gada 30.septembrī rubrikā «Pavalstniecība».

26. «Oktobra revolūcijas» gals

1993.10.04 11:16 pirmdienā

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Pirms 12 dienām savu iepriekšējo Krievijas notikumiem veltīto komentāru es nobeidzu ar domu, ka abu pušu pasivitāte neizbēgami novedīs pie prezidenta Jeļcina uzvaras viņa konfliktā ar komunistisko parlamentu, ka tikai ieroču lietošana var dot cerības vecā režīma restaurācijas piekritējiem, bet ka ir gandrīz neiespējami, ka viņi varētu izšķirties par šādu soli, jo visu Padomju Savienību viņi taču

⁵⁰ Курмаев Сабирджан. «В духе Сатъяграхи». «СМ-сегодня», 1993.08.10.

⁵¹ Egle Valdis. «Vienkāršā īstenība». «Pavadoņi» 1993.09.30.

«paspēlēja» savas neuzņēmības un kūtruma dēļ, un nav arī saskatāmi politiskie spēki, kas varētu viņus efektīvi aizstāvēt. Acīmredzot pie līdzīga uzskata turējās arī pats prezidents Jeļcins un visa Krievijas valdība, jo faktiski no viņu puses nenotika nekāda nopietna gatavošanās bruņotam konfliktam: galvaspilsētā netika ievests karaspēks, miliču ķēdes ielās stāvēja bez šaujammieročiem, bruņotas tikai ar vairogiem un stekiem, netika izstrādāti «Baltā nama» ieņemšanas plāni utt.

Šoreiz tomēr šīs optimistiskās prognozes neattaisnojās. Atlaistais parlaments galu galā izšķīrās par bruņotu konfliktu. Vienā pašā dienā – svētdien, 3.oktobrī – Maskavā izlija vairāk asiņu, nekā visās iepriekšējās politiskajās cīņās kopā visā PSRS sabrukuma vēsturē visās balto cilvēku apdzīvotajās teritorijās. Bijušās Padomju Savienības aziātiskajās nomalēs vietējo iedzīvotāju no civilizēta cilvēka domāšanas pagaidām joprojām visai tālā mentalitāte jau no paša sākuma izsauca parasti mums pilnīgi nesaprotamus grautiņus un slaktiņus. Bet somugru, baltu un slāvu apdzīvotajās zemēs pēdējos gados norisinājās tādi politiskie pārveidojumi, kuru mērogu mūsu gadsimtā var salīdzināt tikai ar pasaules karu rezultātiem. Un līdz šim šajos notikumos politisku iemeslu dēļ bija gājuši bojā tikai daži desmiti cilvēku – galvenokārt Baltijā; Krievijā vispār tikai trīs – 1991.gada augusta dienās. Svētdien, turpretī, vienā pašā kaujā par Ostankinas televīzijas studiju tika nogalināti vismaz 25 cilvēki...

Nav viegli saprast, kādēļ gan šie it kā parlamenta piekritēji, bet īstenībā tikai reformu pretinieki pretēji visām prognozēm tomēr izšķīrās par asinsizliešanu. Mēdz teikt, ka viņi izmisīgi turas pie varas, ka tā bija viņu pēdējā aizsardzības robeža, pēdējā iespēja. Zināmā mērā tas atbilst patiesībai, un tomēr pats par sevi tas ir samērā virspusīgs skaidrojums. Katrs cilvēks, kad tam ir jāpieņem kāds lēmums, jo vairāk ja šim lēmumam ir izšķiroša nozīme viņa dzīvē, gribot negribot prognozē lēmuma tā vai cita varianta sekas. Tajā pašā laikā viņu soļus vairāk vai mazāk, bet tomēr praktiski vienmēr ietekmē visdažādākie blakusfaktori, kuriem it kā nebūtu valstiskas nozīmes un kurus tādēļ politiskie komentētāji parasti ignorē. Taču, neskatoties uz šādu uzmanības trūkumu no masu informācijas līdzekļu puses, šāda tipa it kā «blakus» faktoriem arvien ir faktiski bijusi visai liela nozīme tajā brīdī, kad konkrēts cilvēks pieņem konkrētu lēmumu.

Līdz svētdienai «Baltā nama» vadītājiem nedraudēja nekādas nopietnas briesmas. Formāli viņi jau bija piekrituši jaunām gan parlamenta, gan prezidenta vēlēšanām, un atlika saskaņot tikai tādus, vispārīgi runājot, sīkumus, kā termiņus un vēlēšanu vienlaicīgumu vai pēctecību, lai varētu noslēgt godpilnu mieru, paliekot politiskajā arēnā, varbūt pat iekļūstot jaunajā parlamentā, nezaudējot gandrīz neko no materiālajiem labumiem un nepakļaujot savas personas praktiski nekādam riskam. Tagad, turpretī, viņus sakāves gadījumā gaida nāve kaujā vai pašnāvībā, vai arī cietums pēc padošanās. Par politisko arēnu pie tāda iznākuma vairs nevarēs būt ne runas. Tad kādi gan apsvērumi lika Ruckojam svētdien iznākt no parlamenta ēkas un megafonā aicināt apbruņoto pūli iet ieņemt Ostankinas televīziju, Maskavas mēriju un Kremli? Vai tiešām pilnīga uzvara likās tik tuva un reāla, ka risks šķita neliels? (Tādā gadījumā tā būtu pārsteidzoša nekompetence reālās situācijas un savu iespēju novērtējumā). Vai varbūt tā bija teatrāla gatavība vai nu gūt skaistu uzvaru, vai skaisti nomirt?

Man šķiet, ka šī liktenīgā lēmuma pieņemšanā būtisku lomu nospēlēja divi no augstāk pieminētajiem it kā «blakus» faktoriem. Katrā sabiedrībā ir zināms daudzums psihiski nelīdzsvarotu cilvēku, kuri labprāt iesaistās dažādās ekstrēmistiskās grupās, sludina rasismu vai antisemitismu un galēju nacionālismu, piedalās huligāniskās akcijās un grautiņos. No šādiem cilvēkiem, piemēram, hitleriskās Vācijas sākumlaikā komplektējās šturmvienības. Galveno dalībnieku masu šādās grupās sastāda trīs dažādu psiholoģisku tipu pārstāvji. Pirmais tips ir dziļi histeroīdi ar vainas un nepilnvērtības kompleksiem zemapziņas dziļumos. Ja viņu dzīves uztveri izteiktu vārdos, tad tā izskatītos apmēram tā, ka pasaule viņiem ir ļoti daudz parādā par viņu mokām un ka viņi ir gatavi atriebties šai pasaulei «par visu». Arī viņu galējais šovinisms ceļas no iekšējās nepilnvērtības sajūtas, jo cittautiešu pazemošana vienmēr ir tikai mēģinājums pacelt augstāk pašam sevi. Šis «dzimušu huligānu» tips gan ir skaitliskā pārsvarā visās ekstrēmistu grupās, taču viņi ir psihiski pārāk nenoturīgi, lai izvirzītu no sava vidus redzamus līderus. Spilgtu šī histeroīdā tipa pārstāvi Fetera tēlā ir uzzīmējis vācu rakstnieks Dīters Nolls savos «Venera Holta piedzīvojumos».

Otrs psiholoģiskais tips ekstrēmistu grupās ir galējie maniakoīdi. Sangviniņiem vispār raksturīgais lēmumu pieņemšanas vieglums un loģikas virspusība šo cilvēku gadījumā tuvojas normas robežām vai pat iziet ārpus tām. Šo cilvēku lēmumi ir ļoti viegli un ātri, bet to loģiskais pamatojums ārkārtīgi paviršs. Savas domāšanas virspusības dēļ viņi parasti nespēj kļūt par noturīgiem visas kustības līderiem, bet savas nevaldāmās aktivitātes dēļ bieži kļūst par atsevišķu akciju vadoņiem. Krievijas notikumos spilgts šī tipa pārstāvis ir Ilja Konstantinovs, kurš svētdien arī vadīja huligānu pūļus pa Maskavas ielām.

Un beidzot, trešais tips ekstrēmistu kustībās ir epileptoīdās autoritārās personības. Tie ir psihiski spēcīgi un ārkārtīgi pašpārliecināti cilvēki, kas gan nav spējīgi izstrādāt izsmalcinātas teorijas, bet ir

vispiemērotākie varas sagrābšanai un noturēšanai. Šodienas Krievijā visredzamākais no viņiem ir ģenerālis Makašovs. Ceturrtā psiholoģiskā tipa pārstāvji, flegmātiķi pēc Hipokrāta jeb šizoīdi pēc Krečmera, kuriem ir visattīstītākā loģiskā domāšana, reti tiešā veidā piedalās ekstrēmistu darbībā. Parasti tie ir vairāk vai mazāk malā stāvoši šo kustību teorētiķi. Krievijā visredzamākais no viņiem ir Sergejs Baburins.

Paši «Baltā nama» galvenie vadoņi Ruckojs un Hasbulatovs vispār nepieder pie Krievijas ekstrēmistiskajām kustībām. Kā zināms, Jeļcins tos savā laikā izvēlējās sev par sabiedrotajiem kā vairāk vai mazāk piemērotus plašāka vēlēšanu loka pievilksanai. Tikai tad, kad abi šie bijušie prezidenta palīgi ne visai skaidru iemeslu dēļ sanaidojās ar savu bijušo vadītāju un attālinājās no tā, ekstrēmistiskā opozīcija sāka viņus izvirzīt un atbalstīt. Un te nu parādās pirmais no tiem diviem augstāk pieminētajiem «blakus» faktoriem, kuri, manuprāt, ietekmēja šo cilvēku traģiskos lēmumus. Tā bija psiholoģiskā atkarība no saviem jaunajiem atbalstītājiem, kurus viņi vairāk vai mazāk varēja uztvert kā «tautu» un kuru cerības tagad baidījās pievilt. Faktiskais lēmums par vardarbību, man šķiet, tika pieņemts tur, lejā, «Baltā nama» vestibilos, kur no visas Krievijas kā kraukļi salidoja visu trīs psiholoģisko tipu ekstrēmisti – gan histēriskie huligāni, gan maniaki bez bremzēm, gan naida pārņēmtie epileptoīdi. Ruckojam atlika tikai vai nu kļūt viņu acīs par glēvuli un nodevēju, vai arī izpildīt viņu gribu un pasludināt karagājieni. Pirmais viņam bija neiespējams, un te arēnā parādās otrais no augstāk minētajiem «blakus» faktoriem.

Tas ir saistīts ar psiholoģijā labi pazīstamajiem «lomu stereotipiem». Ir zināms, ka mūsu smadzenes organizē mūsu uzvedību sekojošā veidā. Tajās ir fiksēti priekšstati par to, «kā jāizturas» cilvēkam no tās vai citas grupas – ārstam, virsniekam, tēvam utt. Kad mēs paši nokļūstam attiecīgajā grupā, tad sākam it kā «spēlēt» šo lomu atbilstoši tiem stereotipiem, kuri glabājas mūsu smadzenēs. Uzņemties šo lomu, sākt to «spēlēt» psiholoģiski ir jau ļoti daudz – bieži vien cilvēki neiziet no tās pat skaidri zinādami, ka šis ceļš beigsies ar nāvi. Tā, piemēram, agrākajos laikos cilvēki, rūpīgi slēpdami savus īstos pārdzīvojumus, gāja uz divkaujām un mira, lai tikai neizietu no savas aristokrāta, muižnieka lomas.

Es domāju, ka arī Hasbulatova un jo sevišķi Ruckoja uzvedībā šiem «lomas stereotipiem» bija ļoti liela nozīme. Reiz uzsācis spēlēt virsnieka un pēc tam arī prezidenta lomu, Ruckojs nevarēja – pēc viņa stereotipiem vairs nedrīkstēja – atkāpties, jo tas nozīmētu negodu, kaunu. Bet viņam tas bija ārkārtīgi svarīgi. Ruckojs gan nepieder pie tiem galējiem, huligāniskajiem histeroīdiem, kuri sastāda sabiedrības ekstrēmistiskās padībenes, bet tomēr arī viņš ir histeroīds ar ļoti saasinātu pašcieņas uztveri (ļoti iespējams, ka tieši šīs pašcieņas gribēti vai drīzāk negribēti aizskārums no Jeļcina līdzbiedru vai pat paša prezidenta puses arī sanaidoja Ruckoju ar prezidenta komandu). Viss sacītais ir labi redzams gan no tā, ko Ruckojs saka un vēl jo vairāk no tā, kā viņš to saka. Desmitiem reižu no TV ekrāniem ir skanējusi viņa balss: «es, kā virsnieks...» Un šis neatkārtojamais aizskarta histeroīda tonis...

Šis mans Maskavas notikumu motīvu skaidrojums nav tipisks. Tas vairāk operē ar psiholoģijas, nekā ar politikas kategorijām. Tomēr man šķiet, ka tieši tāda ir patiesība.

Ir tikai jāsaprot, ka motīvu izskaidrojums vēl nav izdarītā attaisnojums. Ikvienā noziegumā tā veicējam ir bijuši tie vai citi rīcības motīvi, taču tiesa pirmām kārtām vadās no tā, ka ir noticis pats nozieguma fakts, par kuru ir jānes atbildība, un tikai pēc tam skata noziedznieka motīvus kā vainu mīkstinošu vai pastiprinošu apstākli. Un noziegums Maskavā ir noticis. Desmitiem cilvēku ir noslepkavoti, simtiem ievainoti, ir izdemolētas ēkas, sadedzinātas mašīnas. Un par to ir jāatbild tiem, kas, to vai citu motīvu vadīti, uzsāka asinsizliešanu.

Tajā vēsturiskajā naktī no 3. uz 4. oktobri Krievijas televīzijā daudzi, arī valdības pārstāvji, izteicās par bruņotās opozīcijas darbību, ka «tā bija apzināta, rūpīgi izplānota akcija». Kaut kāda plānošana jau, protams, notika, sevišķi «Baltā nama kara padomē», kurā ietilpa atceltā parlamenta ieceltie trīs «spēka ministri». Un tomēr akciju kopumā nu nekādi nevar nosaukt par rūpīgi izplānotu un organizētu. Opozīcijas kaujinieki gan ieņēma Ostankinas telecentra pirmos divus stāvus, taču tā arī nespēja pat neitralizēt Jeļcinam uzticīgo televīziju, nerunājot jau nemaz par to, lai uzsāktu savus raidījumus. Kremlim, Jeļcina rezidencei, un «Vecajam laukumam», valdības mītnei viņi uzbrukt pat nemēģināja, ļaudami saviem pretiniekiem brīvi rīkoties. Visumā tas tomēr bija gandrīz stihisks, histērisks dumpis, nevis labi sagatavots apvērsums.

Savā iepriekšējā komentārā es Jeļcina cīņu pret parlamentu salīdzināju ar šaha partiju, kurā nu jau laikam ir pieteikts mats. Turpinot šo alegoriju, šodien var piebilst, ka parlaments rīkojās apmēram tāpat, kā slavenais «lielmeistars» Ostaps Benders Vasjuku sādžā: kad viņam pieteica matu, viņš iesvieda figūras pretiniekam sejā un metās bēgt...

Maskavas notikumu nozīmi priekš Latvijas nav iespējams pārvērtēt. Ja gadītos neiespējamais un Krievijā pie varas nāktu (tagad jau, kā radio ziņo, mirušais) ģenerālis Makašovs un visa tā augstāk no

psiholoģijas viedokļa raksturotā ekstrēmistu kompānija, tad jau drīz vien atkal šautu arī pie mums, neievērojot nekādas robežas un to, ka mēs esam cita valsts. Šķiet tomēr, ka Krievija vēl vienu reizi ir pierādījusi savu demokrātisko procesu neatgriezeniskumu.

Raksts⁵² tika publicēts «LV» 1993.gada 5.oktobrī rubrikā «Domas».

27. Krievu prese un cilvēktiesības

1993.10.12 17:39 otrdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Laikraksta «SM-segodņa» 12. un 13.oktobra numuros bija publicēts šīs avīzes vadošā komentētāja Borisa Ciļēviča liels raksts «Cilvēktiesības Latvijā: koncepcijas un problēmas». Ņemot vērā, ka uzbrukumi Latvijai par it kā te notiekošiem cilvēktiesību pārkāpumiem joprojām turpinās gan Latvijas krievu presē, gan arī no Krievijas Federācijas oficiālo aprindu puses, pamēģināsim arī mēs aplūkot šo sacerējumu un tajā skartās problēmas.

Taču vispirms atcerēsimies dažas tēzes no mana iepriekšējā krievu preseī veltītā komentāra 30.septembra «Pavadonī». Tur tika teikts, ka ikviens cilvēks projicē uz apkārtējiem savu paša pasaules uztveri, ka tādēļ tieslietās pazīstamais «nevainības prezumpcijas» princips īstenībā ir tikai godīga cilvēka pasaules uztvere, kas pacelta juridiskas normas līmenī, bet ja kāds cilvēks faktiski vadās no «vainas prezumpcijas», tad tas jau dod zināmu liecību par viņa paša iekšējo vērtību sistēmu. Tālāk tika parādīts, ka krievu presē viennozīmīgi dominē interpretācijas, kas secinājumus sāk tieši ar «vainas prezumpciju», un tādēļ no psiholoģijas viedokļa tās ir jālasa tā, ka pēc attiecīgo autoru domām visi vadošie latvieši ir tādi paši blēži, kā šie autori.

Ciļēviča kunga jaunākā publikācija vēl vienu lieku reizi rāda teiktā pareizību. Jau pirmajās rindkopās sāk skanēt:

«Ja mūsu valsts būtu ieinteresēta sabiedrības tiesiskās kultūras reālā paaugstināšanā, tad tas izpaustos reālās darbībās: masveidīgas izglītošanas un apgaismošanas organizēšanā cilvēktiesību jomā, starptautisko organizāciju ekspertu lekcijās plašai auditorijai, pastāvošo cilvēktiesību aizstāvības organizāciju atbalstīšanā (...). Bet mūsu līderiem tas, šķiet, nemaz nav vajadzīgs. Daudz vienkāršāk un ērtāk ir darboties ar tautu, kurai ir visai miglains priekšstats par to, kas tas par zvēru tāds – cilvēktiesības».

Nekādas citas interpretācijas netiek nedz pieminētas, nedz ņemtas vērā. Nav pat mājienu par to, ka varbūt mums šajos pēckomunistiskā ekonomiskā sabrukuma apēnotajos pāris neatkarības gados bija pārāk daudz visādu citādu problēmu jārisina, lai tā uzreiz varētu «izglītošanu un apgaismošanu» cilvēktiesību jomā organizēt Ciļēviča pieminētās Skandināvijas līmenī. Nē – Ciļēvičam viss ir skaidrs jau no sliekšņa: latviešu līderi ļaunprātīgi slēpj no tautas starptautisko ekspertu lekcijas, lai tikai varētu turēt tautu tumsībā un lai viņiem būtu «vienkāršāk un ērtāk»...

Ciļēvičs raksta:

«Spekulācijas, izkropļojumi, jēdzienu sajaukšana ir kļuvuši par parastu parādību. Tā iemesli visumā ir skaidri. No vienas puses darbojas labi finansēta un ar visu nepieciešamo nodrošināta valsts propagandas mašīna, kurai ir dots pilnīgi skaidrs uzdevums: pamatot Latvijas varasiestāžu darbības likumību, «pieskaņot» tiesisko novērtējumu politiskajam mērķim. No otras puses – izkaisīti, izmisuši, bieži vien pilnīgi stūrī iedzīti cilvēki».

Ja reiz es, Valdis Egle, biju viens no vadošajiem laikraksta «Diena» komentētājiem tajā laikā, kad tas bija LR oficiālais laikraksts, un tagad jaunajā oficiālajā «Latvijas Vēstnesī» atkal esmu viens no galvenajiem rakstītājiem tieši par nacionālajiem, cilvēktiesību un tamlīdzīgiem jautājumiem, tad acīmredzot arī es varētu uzskatīt sevi par vienu no tiem, kas tieši iemieso šo Ciļēviča kunga pieminēto «labi finansēto» un «ar visu nepieciešamo nodrošināto» «valsts propagandas mašīnu», kurai «ir dots pilnīgi skaidrs uzdevums»: «pieskaņot tiesisko novērtējumu politiskajam mērķim». Tad lūk, Boris, kā bijušais Universitātes students bijušajam Universitātes studentam, kā bijušais Elektronikas institūta darbinieks bijušajam Matemātikas institūta darbiniekam es Jūs rakstāt, ir murgi.

⁵² Egle Valdis. «“Oktobra revolūcijas” gals». «Latvijas Vēstnesis» 1993.10.05.

Nekādu uzdevumu neviens man nav devis. Gan savos nelegālajos sacerējumos padomju laikā, gan tur, «Dienā», gan šeit, «Latvijas Vēstnesī» – vienmēr un visur es esmu rakstījis tikai to, ko patiešām domāju. Šajos izdevumos man nav gadījies arī novērot, ka kādam žurnālistam kādreiz būtu uzdots rakstīt nepatiesību. Un cik vien man ir bijusi darīšana ar dzīviem cilvēkiem Latvijas varasiestādēs no LR prokuratūras un Ārlietu ministrijas līdz tam Jūsu ienīstajam Pilsonības un imigrācijas departamentam, kurā es nostrādāju četrus mēnešus, cilvēki vienmēr ir rīkojušies un izturējušies atbilstoši saviem uzskatiem. Cita lieta, ka šie uzskati ne vienmēr ir sakrituši ar manējiem (un jo vairāk ar Jūsējiem), bet tad ir jāskatās nevis kāds un no kā viņiem ir «dots uzdevums», bet gan kādu iemeslu dēļ viņu uzskati tomēr nesakrīt ar mūsējiem. Viss ir daudz vienkāršāk, nekā tas šķiet Jums. Lai izskaidrotu to, kas ir novērojams šajā pasaulē, nav vajadzīgi nekādi sarežģīti pieņēmumi par «rafinētu liekulību», organizētu savvērestību, slepeniem uzdevumiem, visādām «inspirācijām» un tamlīdzīgām lietām. Pilnīgi pietiek ar pieņēmumu, ka cilvēki visumā rīkojas atbilstoši saviem patiesajiem uzskatiem.

Domās par visādām savvērestībām un «inspirācijām» ir ļoti izplatīta psiholoģiska parādība. Diemžēl šeit es nevaru iedziļināties tās analizē, lai arī cik tas nebūtu interesanti. Atgādināšu tikai, ka tādas domas ļoti tiek stimulētas no paša to nēsātāja slepenajām darbībām (piemēram, Staļins ierīkoja savā galdā Zinovjeva, Kameņeva un citu savu pretinieku telefonsarunu noklausīšanās aparāturu, sūtīja aģentus nogalināt Trocki, un rezultātā ik vakarus ar lukturīti līda pagultē, meklēdams savvērnīkus; KGB un GRU izsūtīja pa visu pasauli Suvorova «Akvārijā» tik spilgti aprakstītos spieģus, un paši visur redzēja CIA aģentus). Izejot ārpus normas robežām, šāda veida domas pārvēršas murgos par ietekmēšanu ar visādiem stariem, no kosmosa utt., par kuriem ikviens var vismaz palasīties jebkurā psihiatrijas mācībgrāmatā, ja nav ar šādiem cilvēkiem sastapies dzīvē.

Mēs visi atceramies, kā PSRS oficiālā propaganda apgalvoja, ka 1987.gada demonstrācijas esot inspirējušas «svešās radiobalsis» (it kā nu mēs paši nevarētu nonākt pie pretpadomju domām!). Kad es vēl biju PID darbinieks, man nācās dzirdēt arī tādu viedokli, ka Latvijas krievi esot pret mums tik naidīgi noskaņoti tikai Maskavas aģentu kūdīšanas dēļ (it kā nu viņi paši nevarētu nonākt pie tām domām, pie kurām viņi ir nonākuši!). Un tagad Boriss Ciļēvičs apgalvo, ka Latvijas žurnālistiem, juristiem un diplomātiem esot «propagandas mašīnas» ietvaros dots uzdevums «pieskaņot tiesisko vērtējumu politiskajam mērķim» (it kā nu mēs paši nevarētu uzskatīt, ka cilvēktiesības Latvijā tomēr netiek pārkāptas!).

Tālāk Ciļēviča kungs raksta, ka 1978.gadā ANO cilvēktiesību komisijas V sesija esot pārbaudījusi Baltkrievijas PSR likumdošanas atbilstību starptautiskajām normām un atzinusi, ka tajā ar cilvēktiesībām viss kārtībā. Par cik Latvijā starptautiskās komisijas nav konstatējušas cilvēktiesību pārkāpumus, tad autors taisa šādu secinājumu: «Tā ka brīvā Latvija cilvēktiesību jomā ir gandrīz sasniegusi paša dziļākā «stagnācijas» laika Baltkrievijas PSR līmeni. Ir ar ko lepoties vai ne?».

Man nav zināms, kas tur bija 1978.gadā ar Baltkrieviju (atceros tikai, ka tajā laikā «radiobalsis» gan vienā laidā runāja par cilvēktiesību pārkāpumiem Padomju Savienībā vispār). Taču izskatās gandrīz vai tā, ka Ciļēvičs pats nesaprastu, ka viņa par Latviju izdarīto «secinājumu» var atkārtot attiecībā uz Šveici, Zviedriju, ASV un vispār jebkuru valsti, kur starptautiskā ekspertīze nav konstatējusi cilvēktiesību pārkāpumus. Nevienam nav ar ko lepoties, vai ne, Boris? Un lasītājam atliek tikai minēt, vai Ciļēviča kungs šoreiz ir nodemonstrējis pārsteidzošu nespēju loģiski domāt, vai arī tā ir bijusi apzināta demagoģija.

Aplūkodams cilvēktiesību aizsardzības dokumentu «garu un burtu», Ciļēviča kungs žēlojas, ka tiem ir pārāk deklaratīvs raksturs, jo paliekot iespēja tos dažādi saprast, un tādēļ Latvijas realitātes slikti izdodoties pielāgot šo dokumentu punktiem. Viņš min sekojošu piemēru. Vispārējās cilvēka tiesību deklarācijas 5.punkts skan tā: «Nevienam nedrīkst spīdzināt vai piemērot viņam cietsirdīgu, necilvēcīgu vai viņa cilvēka cieņu pazemojošu soda mēru». Un tālāk seko dilemma: ja Ciļēvičs aizejot kādā lietā pie kāda sīka Latvijas ierēdņa, un tas viņam atbildot, ka viņš atrodies Latvijā nelikumīgi un lai griežoties pie savas valsts pārstāvja – vai tas esot vai neesot Deklarācijas 5.punkta pārkāpums. Ciļēvičs uzskatot, ka tas pazemojot viņa cieņu, bet ierēdnis domājot pretēji.

Protams, pat Frēgem un pat matemātiku neizdevās pilnīgi formalizēt. Katrā likumā un katrā dokumentā paliek zināma iespēja dažādam tulkojumam. Bet Ciļēviča kungs daudz ātrāk tiktu skaidrībā par šiem jautājumiem, ja atcerētos, kad, kādēļ un kādā sakarībā tika pieņemti pirmie un galvenie cilvēktiesību aizsardzības dokumenti. Tie iznāca cilvēces priekšā tūlīt pēc Otrā pasaules kara un atradās ciešā sakarā ar kara vaininieku, pirmām kārtām hitleriešu, noziegumiem. Nirnbergas tribunāla laikā radās paradoksāla situācija: no vienas puses visiem bija skaidrs, ka ir izdarīti briesmīgi noziegumi, bet, no otras puses, neeksistēja tādi starptautiski dokumenti, kuri atzītu šīs darbības par noziegumiem. Un kad šie dokumenti beidzot tika radīti, to autoriem katrā punktā «aiz kadra» stāvēja konkrēti piemēri no

viņiem vēl pavisam nesenās pagātnes. Rakstot par cilvēka cieņas pazemošanu, viņi varēja, piemēram, atcerēties, kā Reihā un tā okupētajās zemēs ebrejiem lika nēsāt uz muguras dzeltenas zvaigznes un viņiem bija aizliegts staigāt pa ietvi, bet vajadzēja iet pa ielu blakus trotuāram. Ja runa būtu par ŠĀDA veida darbībām, par kurām domāja Deklarācijas autori, tad arī katrs tās punkts liktos pietiekoši skaidrs.

Tālāk Ciļēviča kungs raksta, ka faktiski pasaulē esot izveidojušies divi dažādi standarti cilvēktiesību pārkāpumu fiksēšanai. Viens standarts fiksē «masveidīgus un rupjus cilvēktiesību pārkāpumus» un reāli to tagad piemēro, vērtējot dažādas Āfrikas, Āzijas un Latīņamerikas valstis. Otrs standarts dzīvī tiek piemērots Eiropas un Ziemeļamerikas valstīm, un tajā runa ir par tādiem «cilvēktiesību pārkāpumiem», kā, piemēram, nepietiekoša kompensācija zemes īpašniekam, ja valsts pāri viņa zemei ir uzbūvējusi autostrādi. Hāgas starptautiskajā tiesā šādas lietas zaudējušo vidū rekordiste esot Zviedrija. Un autors nobeidz ar jautājumu, vai Latvija gribot šo «līstīti» pacelt Zviedrijas līmenī, vai nolaist līdz Āfrikas atzīmei.

Vēl septiņdesmitajos gados, kad «radiobalsis» (un arī padomju propaganda, gan savdabīgi interpretējot) stāstīja par šiem «otrā standarta» pārkāpumiem Rietumos, man personīgi bija grūti valdīt smīnu: krievu parunas vārdiem izsakoties – «tauku dēļ trako». Nu var jau galu galā arī šos gadījumus uzskatīt par «cilvēktiesību pārkāpumiem», bet tad obligāti ir jāievēro divas lietas (kuras Ciļēvičs neievēro): 1) ne jau šo «otrā standarta» pārkāpumu, bet tikai un vienīgi «pirmā standarta» pārkāpumu dēļ pēc Otrā pasaules kara tika radīta visa cilvēktiesību aizsardzības sistēma; 2) ne jau «otrā standarta» pārkāpumi, bet tikai un vienīgi «pirmā standarta» pārkāpumi nosaka valsts prestižu starptautiskajā arēnā, tiesības iestāties starptautiskajās organizācijās, saņemt palīdzību utt. Tāpēc «pirmais standarts» tomēr ir vienīgais «īstais» standarts. Mūs pagaidām mūsu apstākļos tikai tas arī var interesēt.

Pēc Ciļēviča kunga raksta izskatās, it kā šeit viss būtu tīri subjektīvi: sagribēšu, palikšu «pirmā standarta» līmenī, sagribēšu – pacelšu prasības Rietumeiropas augstumos... Pastāv tomēr objektīvi apstākļi, kuri nosaka, kad ir jāapmierinās ar «pirmo standartu» un kad aiz gara laika var sākt noņemties ar otro. Maniem vecākiem dzimtajā pilsētā piederēja māja. 1967.gadā valsts to nojauca un mātei piešķīra dzīvokli. 1973.gadā viņa to (protams, piemaksājot) apmainīja pret dzīvokli Rīgā, kurā es arī tagad vēl mitinos. Šis dzīvoklis bija it kā manu senču mājas turpinājums. Pēkšņi kaut kur no Vācijas ieradās «bijušā īpašnieka» mantiniece un izrādījās, ka viss nams līdz ar manu dzīvokli pieder viņai. Tas zviedrs, kurš par viņa zemē uzbūvēto autostrādi bija saņēmis nepietiekošu kompensāciju un sūdzējās Hāgas tiesā, kaut kādu kompensāciju tomēr bija saņēmis. Manu senču māja visā šajā Latvijas juceklī kaut kur pazuda bez jebkādas kompensācijas. Bet es saprotu, ka šeit nav Zviedrija, kur 180 gadus nav bijis nedz karu, nedz nacionalizāciju, nedz denacionalizāciju. Ja mēs šeit mēģināsim pielietot Zviedrijas standartus, tad uzreiz iznāks, ka absolūti visi bez izņēmuma Latvijas iedzīvotāji ir cilvēktiesību pārkāpumu daudzkārtēji upuri. Nu ko, tad varbūt pagaidīsim, kamēr Ciļēviča kungs publicēs savu nākošo komentāru, kur, kā solījis, izskaidros mums kārtību, kādā jāraksta sūdzības Hāgas tiesai, un tad tik vālēsīm visi vaļā! Un beigās piemetināsim vēl, lai visu šo «cilvēktiesību pārkāpumu» dēļ Latviju neuzņem nekādās starptautiskās organizācijās, lai nesniedz palīdzību un tā tālāk! Pasaule jau vēl ne sevišķi labi atšķir Latviju no Abhāzijas un kad dzirdēs, ka no Suhumi ostas pa jūru peld kailu sieviešu līķi ar vardarbīgas nāves pazīmēm, tad domās, ka Rīgas jūras līcī arī peld, jo te jau tā pati bijusī PSRS vien ir.

Sasummēsīm tagad teikto. Cilvēktiesību aizsardzības sistēma tika radīta pēc Otrā pasaules kara lai pēc iespējas novērstu nacistu noziegumiem līdzīgas darbības vai vismaz dotu iespēju tās savlaicīgi un viennozīmīgi kvalificēt. No šā tipa vērtējuma mūsdienu pasaulē ir atkarīgs valsts starptautiskais prestižs. Nekādus šāda veida pārkāpumus Latvijā starptautiskā ekspertīze nav konstatējusi un to arī faktiski nav. Attīstītajās valstīs, kur šādi nodarījumi jau gadu desmitiem ir absolūti neiespējami, cilvēktiesību aizsardzības organizācijas nodarbojas arī ar pavisam cita mēroga un cita rakstura konfliktu izskatīšanu. Taču šāda veida «nodarījumi» nebija cilvēktiesību aizsardzības sistēmas sākotnējais mērķis, un mūsdienās tie neietekmē arī valsts starptautisko prestižu. Latvijai, kuras prestižs starptautiskajā arēnā vēl nav nostabilizējies, pašlaik ir ļoti svarīgi pārliecināt pasaules sabiedrisko domu, ka šeit nenotiek tie cilvēktiesību pārkāpumi, kuru dēļ cilvēktiesību aizsardzības sistēma tika radīta un kuri nosaka valsts starptautisko stāvokli. Nodarboties ar attīstītajām valstīm raksturīgo sīko konfliktu risināšanu Latvijā pašlaik ir ļoti sarežģīti vispārējā pēckomunistiskā gan pilsoņu, gan īpašuma un visu citu tiesību sajukuma dēļ. Taču krievu prese un viņu tā sauktās «cilvēktiesību aizstāvības komitejas» daļēji savas nekompetences, daļēji loģiskās domāšanas defektu un daļēji arī apzinātas demagoģijas dēļ pastāvīgi cenšas sajaukt kopā abas šīs lietas, pūloties diskreditēt Latviju pasaules sabiedriskās domas acīs.

Raksts⁵³ tika publicēts «Pavadonī» 1993.gada 16.oktobrī rubrikā «Cilvēktiesības».

28. Pilsonības loģika

1993.10.21 23:12 ceturtdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Sakarā ar visai drīz gaidāmo pavalstniecības likuma izskatīšanu Saeimā mūsu sabiedrībā ir atkal atjaunojusies pilsonības jautājuma plaša apspriešana. Arī man pēdējā laikā ir nācies noklausīties daudzas diskusijas par šo lietu, un kopējais iespaids ir tāds, ka visumā, kā jau tas ļaužu strīdos ir parasts kopš Bābeles torņa laikiem, neviens nevēlas ieklausīties citu argumentos, bet tikai bezgalīgi atkārto savējos. Krievu presē atkal un atkal skan viens un tas pats motīvs par to, kā LTF līderi piekrāpa savu vēlēšanu «krievvalodīgo» daļu un ka no pilsonības likuma «nekas labs nav gaidāms». Krievijas latviešu biedrības aktīvisti nemitīgi atkārto, cik tas ir netaisnīgi, ka viņiem vēl nav piešķirta pilsonība, bet pavisam citas biedrības aktīvisti joprojām staigā ar plakātiem, kas rāda, kā «bijušo kompartijas ideologu vadībā» tiekot izpārdota Latvija.

Uzskatu dažādība par to, kā mums būtu jārikojas mūsu tagadējā situācijā, protams, ir dabiska parādība, jo šos uzskatus visumā diktē intereses. Kam kas ir izdevīgi, tas to arī aizstāv. Ne gluži tik dabiska ir šī bābeliskā neklausīšanās citos, šie mēģinājumi iztēlot savu viedokli par vienīgo godīgo, vienīgo loģisko un vienīgo iespējamo. Patiesībā savas intereses ir iespējams aizstāvēt arī pilnīgi apziņoties loģiku pretinieka argumentos un nemaz nepūloties to noliegt. Būtībā šī vispārējā tendence noniecināt alternatīvos viedokļus, bet to nesējus uzskatīt par negodīgiem krāpniekiem, liecina par autoritāru domāšanu, par šauru redzesloku un zemu diskusiju kultūru. Šo parādību cēloņi visumā ir saprotami, bet no šīs sapratnes mums vieglāk nekļūst, un pašas parādības tomēr ir jāmēģina izskaust, cik nu tas ir iespējams.

Necerot uz ātriem panākumiem šajā izskaušanas laukā, es tomēr mēģināšu pielikt tur roku, piedāvājot tādu vispārēju pilsonības problēmas shēmu, kurā ikviens mūsu sabiedrībā figurējošais viedoklis varētu atrast savu vietu. Ja visi diskutētāji turētos pie šīs shēmas un runātu tās terminos, tad viņi vismaz kaut cik saprastu viens otru un varētu aizstāvēt savus uzskatus, neapgalvojot, ka pretinieks uzreiz ir nelietis, ja domā citādāk.

Pirmos šīs shēmas elementus mēs jau apskatījām iepriekšējā pavalstniecības jautājumam veltītajā komentārā («Pavadonis» 30.septembrī). Tur runa bija par to, ka latviešu Trešajā Atmodā var izdalīt trīs etapus: 1) periods, kad LTF prasīja «suverenitāti» PSRS ietvaros; 2) periods, kad par mērķi tika uzskatīta jaundibināma valsts ar pilsoņu jaunu kontingentu (no 1989.gada 31.maija līdz 1991.gada rudenim); 3) vecās LR pilnīgas restaurācijas periods.

«Suverenitāte» PSRS ietvaros (un jo vairāk tās sākotnējā alternatīva – Latvijas PSR bez kādas «suverenitātes») – abas šīs idejas varbūt vēl pastāv kā zināmu cilvēku slēpts sapnis, bet vairs neeksistē kā politiskas prasības. Politisko lozungu laukā mums tagad reāli ir palikušas tikai divas alternatīvas: Latvija kā jaundibināta valsts un Latvija kā atjaunota «vecā», 1918.gadā dibinātā valsts (Saeimā viena frakcija aizstāv pirmo ideju, bet pārējās septiņas – otro). Un viss, ko krievu prese, viņu organizācijas un atsevišķi cilvēki šajā sakarībā ir sarunājuši, reducējas uz vienu vienīgu teikumu: «Mēs gribam, lai tiktu dibināta jauna valsts!». Viss pārējais, visas runas par «netaisnību», par to, ka 1919.gada pavalstniecības likums esot bijis «humānāks», ka NVS valstis rīkojoties «demokrātiskāk», ka vienai trešdaļai valsts iedzīvotāju esot atņemtas pilsoņu tiesības – tas viss ir blēņas, emocionāli iekrāsoti mēģinājumi pārliecināt, ka bija jādibināta JAUNA valsts. Tikai šis jautājums – jauna vai «vecā» valsts – ir fundamentāls. Skaidrs, ka krievi gribēja dibināt jaunu (ja jau reiz PSRS ir sabrukusi), bet latvieši tomēr atjaunoja veco.

Nevar teikt, ka šis fundamentālais jautājums krievu sabiedrībai būtu pavisam nepazīstams. Jaundibināmas neatkarīgas valsts jēdziens reizēm figurē kustības «Līdztiesība» dokumentos. Taču presē (un jo vairāk sadzīvē) polemika praktiski nekad nesākas ar šo pamatjautājumu, viennozīmīgi dominē loģiski vājie, bet toties emocionāli dedzinošie vārdi par «netaisnību», «nedemokrātiskumu», «antihumānismu» utt., utt., utt.

Es šeit nemēģināšu nedz pierādīt, ka šis otrais «vecās» Latvijas atjaunošanas ceļš bija vienīgais iespējamais un vienīgais taisnīgais (skaidrs, ka principā varējām iet arī pirmo ceļu), nedz arī analizēt

⁵³ Egle Valdis. «Krievu prese un cilvēktiesības». «Pavadonis» 1993.10.16.

iemeslus, kādēļ latvieši tomēr galu galā izvēlējās otro (tas ir ļoti interesants un visai plašs jautājums, kuram es jau vairākkārt esmu garāmejojot pieskāries). Fakts tikai paliek fakts, ka šī izvēle tagad ir viennozīmīgi notikusi, un atpakaļceļa vairs nav. «Līdztiesība» un citas krievu organizācijas gan mēģina šeit vēl ko grozīt, bet tā jau ir vairs tikai utopija.

Pēc tam, kad šajās fundamentālajās krustcelēs bijām nogriezušies pa Latvijas atjaunošanas ceļu, tālākais bija samērā konsekventa «vecās» republikas restaurācija (retās atkāpes, tādas, kā AP 1992.gada 28.oktobra lēmums, tika savlaicīgi novērstas). Uz veco likumu pamata vairāk vai mazāk precīzi definējušiem «vecos» pilsoņu kopumu, mums tagad ir jāpieņem tāds likums, kurš noteiktu, kā šo kopumu var paplašināt. Runājot tajās kategorijās, kas figurē piecos iesniegtajos likumprojektos un arī daudzajās diskusijās, var teikt, ka vispārīgā gadījumā likumam ir jānosaka pieci iedzīvotāju, tagadējo «nepilsoņu» kontingenti:

- 1) personas, kuras šis likums pievieno «vecos» pilsoņu kopumam bez naturalizācijas procedūras (un kuriem atliek tikai pierēģistrēties par pilsoņiem);
- 2) personas, kurām šis likums ļauj pievienoties «vecos» pilsoņu kontingentam gan caur naturalizācijas procedūru, bet ārpus kvotām;
- 3) personas, kurām šis likums ļauj pievienoties pilsoņu kontingentam kvotu robežās, bet dod priekšrocības, salīdzinot ar pārējiem;
- 4) personas, kuras gan var pievienoties pilsoņu kontingentam kvotu robežās, bet tikai otrām kārtām, bez kādām priekšrocībām;
- 5) personas, kurām likums vispār neļauj pievienoties pilsoņu kontingentam.

Tajos pašos likumprojektos un diskusijās figurē sekojošas galvenās tagadējo «nepilsoņu» kategorijas:

- a) to Latvijas iedzīvotāju pēcteči, kuri izbrauca pēc 1914.gada un kuriem saskaņā ar 1919.gada likumu bija tiesības iestāties Latvijas pavalstniecībā, bet kuri šīs tiesības toreiz neizmantoja;
- b) to Latvijas iedzīvotāju pēcteči, kuri izbrauca pēc 1881.gada, kad sākās latviešu koloniju dibināšana Krievijā;
- c) to Latvijas pilsoņu pēcteči, kuri izbrauca pēc 1944.gada un ir pieņēmuši citu valstu pilsonību;
- d) tās personas un viņu pēcteči, kuras iebrauca Latvijā likumīgi līdz 1940.gadam un turpmāk šeit dzīvoja;
- e) vācu okupācijas laikā Latvijā varmācīgi ievestās personas, kas turpmāk šeit dzīvoja, kā arī viņu pēcteči;
- f) Latvijas pilsoņu laulātie;
- g) Latvijā dzimušās personas, kas nepieder pie kādas citas no šeit uzskaitītajām kategorijām;
- h) Latvijā iebraukušās personas, kas nepieder pie citām kategorijām;
- i) noziedznieki;
- j) atvaļinātie virsnieki, VDK informatori utt.

Šīs nav precīzas minēto kategoriju definīcijas (tās būtu pārāk grūti lasāmas), bet tikai orientējošas norādes uz attiecīgajām cilvēku grupām.

Zinot, kā tas viss Saeimā reāli notiek, nav grūti paredzēt, ka tieši valdošās koalīcijas iesniegtais likumprojekts tiks ņemts par pamatu nākamajam likumam un ar lielākiem vai mazākiem labojumiem arī pieņemts. Tādēļ izskatīsim tieši to pēc augstāk aprakstītās shēmas.

LC iesniegtajā likumprojektā 1.kontingents (pilsonība bez naturalizācijas) attiecas tikai uz kategoriju (c) (Rietumu latviešu pēcteči). Kategorijas (a), (b), (d) un (f) tiek ieslēgtas 2.kontingentā – caur naturalizāciju, bet ārpus kvotām. Kategorija (g) (Latvijā dzimušie) nonāk 3.kontingentā (caur kvotām, bet ar priekšrocībām). Kategorija (h) (pārējie «normālie») sastāda 4.kontingentu (caur kvotām bez privilēģijām). Un, beidzot, kategorijas (i) un (j) iekļūst 5.kontingentā – pilsonība tiek liegta.

Būtiskākā atšķirība LNNK un SL likumprojektos no «valdošā» ir tā, ka 1.kontingentā tiek iekļautas arī kategorijas (a) un (b) (Austrumu latvieši). Šķiet visai ticams, ka LC šeit varētu piekāpties, ja jau reiz «mērenā opozīcija» no abām pusēm ir tik vienprātīga. TB likumprojekts paredz principiāli liegt pilsonību ne vien kategorijai (j) (pašiem atvaļinātajiem virsniekiem), bet arī viņu ģimenes locekļiem. Taču tā kā neviens no pārējiem projektiem to neparedz, tad jāšaubās, vai tas tiks pieņemts.

Visumā gaidāmā pilsonības likuma aprises ir jau diezgan skaidras. Piemērojot to savam paziņu lokam, man personīgi radās divi jautājumi, uz kuriem LC projekts nedod noteiktu atbildi. Viens ir šāds: ja «nepilsonis» ir nodzīvojis pēdējā laulībā ar pilsoni mazāk, nekā 5 gadus, bet iepriekšējā laulībā arī ir sastāvējis ar pilsoni, kopā vairāk, nekā 5 gadus, tad viņam ir vai nav piemērojams projekta 11.panta

5.punkts? Vajadzētu šajā vietā lietot daudzskaitli: «...vismaz piecus gadus ir sastāvējis laulībā ar Latvijas pilsoņiem». Otrā neskaidrība ir par to, kādā veidā pierādāma sava piederība kategorijai (a) un vai tas vispār ir jāpierāda, ja piederības pie «vecajiem» pilsoņiem apstiprināšanai savā laikā pietika ar vienkāršu apgalvojumu.

Jāteic, ka pavalstniecības likums, kas dzimst visas šīs apspriešanas rezultātā, ir samērā labs, sevišķi ja LC projekts attiecībā uz kategorijām (a) un (b) tiks koriģēts LNNK un SL priekšlikumu garā. Ja projekts Saeimā būtu jāiesniedz man, es gan pārvietotu kategoriju (f) uz 1.kontingentu, bet kategorijas (g) un (h) uz otro (tātad formāli vispār atceļot kvotas, taču naturalizācijas plūsmu faktiski iegrožojot ar pietiekoši stingrām prasībām pret valsts valodas zināšanām).

Kaut arī gaidāmais pavalstniecības likums mums šķiet samērā labs, diezin vai ir jāšaubās, ka krievu prese un oficiālā Krievija tam atkal uzbruks. Tāpēc es gribētu viņiem jau iepriekš atbildēt, vienlaicīgi ievēlot arī pēdējo svīttriņu šeit aprakstītajā «pilsonības loģiskajā shēmā». 1940.gadā neatkarīga valsts Latvija tika okupēta un pēc tam kolonizēta, pārkāpjot visas attiecīgo starptautisko konvenciju normas. Kopš pasaulē pastāv tagadējo starptautisko tiesību sistēma, tikai trīs Tautu Savienības vai ANO locekles – Baltijas valstis – ir kļuvušas par upuri šādai rīcībai. Ir gan tikušas kolonizētas Kartāga vai Austrālija, bet vēl tajā laikā, kad iedzimto zemes nebija Tautu Savienības vai ANO locekles. Ir gan tikušas okupētas Francija un Kuveita, bet nav tikušas kolonizētas ar ārvalstu pilsoņiem. Tāpēc Baltijas valstu situācija ir unikāla pasaules vēsturē, un nekādi precedenti šeit neeksistē. Latvieši varēja prasīt pilnīgu dekolonizāciju, un viņiem būtu tiesības to darīt. Taču šīs tiesības realizēt prasa tikai samērā neliela latviešu daļa, kamēr vairākums ir gatavs sadarboties ar iebrucējiem uz saprātīga kompromisa pamata.

Tieši šāds saprātīgs kompromiss arī ir gaidāmais pavalstniecības likums un visa tā tiesisko normu sistēma, kas tam seko. Tā ir draudzīga piekāpšanās no latviešu tautas vairākuma puses, un tāda pati piekāpšanās no krievu kopienas puses būtu šī likuma un tam sekojošo normu taisnīguma un pareizības bezierunu atzīšana, naidīgās propagandas un pretlatvisko darbību pārtraukšana. Ja, turpretī, minētās lietas nenotiek, tad naidīgo akciju rīkotāji ir tādi paši radikāļi, kā tie no latviešu vidus, kuri negrib slēgt kompromisu ar iebrucējiem. Tikai starpība starp latviešu radikāļiem (kuri ir latviešu tautas mazākums) un krievu radikāļiem (kuri Latvijas krievu kopienā sastāda vairākumu) ir tā, ka pirmie darbojas savās mājās pret nelūgtiem viesiem, kamēr otrie ir nelūgti viesi, kas svešās mājās darbojas pret saimniekiem. Un līdz ar to, kaut arī abas grupas ir radikāli nacionālisti, to morālais vērtējums tomēr nevar būt vienāds.

Raksts⁵⁴ tika publicēts «Pavadonī» 1993.gada 23.oktobrī rubrikā «Pavalstniecība. Domas».

29. Kompromiss

1993.10.28 15:48 ceturtdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Savu iepriekšējo komentāru («Pavadonis» 23.oktobrī) es nobeidzu ar apgalvojumu, ka gaidāmais pavalstniecības likums ir jāuzskata par saprātīgu kompromisu starp Latvijā dzīvojošo krievu un latviešu kopienām. Šī tēze man šķiet tik ārkārtīgi svarīga priekš visas Latvijas iekšējo attiecību nākotnes, ka gribētos to plašāk izvērst un rūpīgāk izanalizēt.

Vispirms atkārtotšu pašu tēzi: 1940.gadā neatkarīga valsts Latvija, Tautu Savienības locekle, tika okupēta un pēc tam kolonizēta ar okupētājvalsts pilsoņiem, kas ir pretrunā ar visām attiecīgajām starptautiskajām normām. Kopš pastāv pašreizējā starptautisko tiesību sistēma, tikai pret trim vispasaules organizāciju (Tautu Savienības vai ANO) locekļiem – pret Latviju, Lietuvu un Igauniju – ir izdarītas vienlaicīgi abas šīs darbības (okupācija un kolonizācija). Līdz šim cilvēces vēsturē neviena no iepriekšējām kolonizācijām netika vērsta pret kādu no moderno starptautisko tiesību subjektiem, bet neviena no līdzšinējām Tautu Savienības vai ANO dalībvalstu okupācijām nav beigusies ar kolonizāciju. Tāpēc nekādi starptautiski precedenti neeksistē, un Baltijas valstu problēmas ir jārisina unikālā veidā. Latviešiem būtu visas tiesības prasīt šo pasaules sabiedrībai neredzēto problēmu atrisināt tādā veidā, ka tiktu atjaunots status quo, tātad veicot pilnīgu dekolonizāciju. Taču latviešu tautas vairākums, šī gada Saeimas vēlēšanās nobalsojot par attiecīgām partiju programmām, ir atteicies no dekolonizācijas prasības, līdz ar to sperdams soli uz draudzīgu kompromisu ar iebrucējiem. Tagad arī šiem iebrucējiem

⁵⁴ Egle Valdis. «Pilsonības loģika». «Pavadonis» 1993.10.23.

cējiem vajadzētu parādīt tādu pašu labu gribu un arī spert soli uz kompromisu: bez ierunām atzīt jauno pavaltniecības likumu un pārējās ar to saistītās juridiskās normas ne vien par tādām, kurām gribot negribot jāpakļaujas, bet arī par PATIESI TAISNĪGĀM, pārtraukt Latvijai naidīgo propagandu un citas pretlatviskas darbības.

Krievu presē sastopamie divi tipiskākie iebildumi pret šo tēzi ir apgalvojumi, ka 1940.gadā neesot notikusi okupācija un neesot bijis arī kolonizācijas. Tā, piemēram, laikraksta «Panorama Latvii» šī gada 28.oktobra numurā sacerējumā «3. Nacionālisms: ceļš no aprobežotības uz šovinismu» viens no redzamākajiem nacionālo jautājumu komentētājiem šajā laikrakstā N. Veženieks raksta:

«Latviešu nacionālisma aprobežotība domāšanas sfērā atspoguļojas tādu jēdzienu, kā (...) «kolonizācija», «okupācija» (...) melīgā izmantošanā. 1940.gadā notika Latvijas aneksija (...). Latvijas okupācijas nebija. Latvija tika pievienota PSRS, bet vēlāk kļuva par līdztiesīgu padomju republiku (...). Pie mums Latvijā Padomju varas laikā nebija nekāda okupācijas režīma».

Es, protams, nemēģināšu pārliecināt Veženieka kungu nedz par Latvijas okupāciju, nedz arī par to, ka Zeme tomēr ir apaļa. Nopietnākā formulējumā šis iebildums skan tā, ka nekādos starptautiskos dokumentos Latvijas okupācijas fakts nav fiksēts, tāpēc var būt juridiskas grūtības attiecīgu starptautisku lēmumu pieņemšanā un pamatošanā. Taču ir arī skaidrs, KĀPĒC šis fakts savā laikā netika attiecīgi noformēts starptautiskos dokumentos: tādēļ, ka okupētājvalsts bija PSRS – viena no četrām ANO dibinātājām ar veto tiesībām tajā un tādēļ, ka pārējās trīs lielvalstis, vadoties no antihitleriskās koalīcijas toreizējām interesēm, Jaltas vienošanās garā lielā mērā piekāpās savam partnerim uz Baltijas valstu rēķina. Taču šie toreizējie apstākļi nevar izmainīt lietas būtību – FAKTISKI taču okupācija ir notikusi. Tagad, kad nav vairs ne antihitleriskās koalīcijas, nedz arī pašas PSRS, Latvija, pieliekot zināmas diplomātiskas pūles, principā VARĒTU panākt okupācijas fakta starptautisku atzīšanu, tāpēc arī mēs tomēr atļausimies saukt lietas to īstajos vārdos.

Runādams par otro, par kolonizācijas jautājumu, laikraksta «SM-segodņa» vadošais nacionālo lietu ideologs Boriss Ciļēvičs raksta:

«V. Egle kā pašsaprotamu lieto jēdzienu «dekolonizācija». Tātad Latvija bija (un joprojām ir?) kolonizēta, tā ir kolonija. Bet Egles kungs noteikti zina, ka LR likumdošanas līmenī nav pasludinājusi sevi par koloniju. Neviena valsts to nevar pati izdarīt. Kolonijas jēdzienam ir pilnīgi konkrēta juridiska definīcija, un kolonijas statusa piešķiršana ir ANO attiecīgo orgānu prerogatīva. Regulāri tiek publicēti tā saucamo nepašpārvaldāmo («Non-Self-Governing») teritoriju saraksti, kuros tiek iekļautas visas kolonijas un okupētās teritorijas. Latvija nekad nav bijusi nevienā no šādiem sarakstiem. Tātad vispirms jāpanāk, lai LR tiktu atzīta par koloniju, un tikai pēc tam var korekti runāt par dekolonizāciju. Pretējā gadījumā šāda spriedelēšana ir tā pati demagoģija, kuru Egles kungs pārmet krievu preseī».

Vārds «kolonizācija» ceļas no latīņu vārda «*colonus*» – «zemkopis», bet tas, savukārt no verba «*colere*» (apkopt, apdzīvot, godāt). Šī verba supīna (nolūka formas) celms ir «*cult-*», un no tā nāk tādi vārdi, kā «kultivēt», «kults», «kultūra» (starp citu, ja mūsu kolonistu kultūra būtu pietiekoši dziļa, lai sajustu visas šīs saites, viņi diez vai varētu apvainoties par šo vārdu).

Kad romieši iekaroja kādu kārtējo valsti, viņi (tieši tāpat, kā pēc 2000 gadiem PSRS) tūdaļ organizēja masveidīgu dažādu tautību cilvēku («zemkopju») pārvietošanu uz jauno provinci. Ienācējiem, kuri svešatnē varēja saprasties savā starpā tikai latīņu valodā un kurus tādēļ pēc šodienas paraugiem mēs varētu nosaukt par «latīņvalodīgajiem», vajadzēja balstīt Romas varu iekarotajā zemē un, kļūstot tajā par iedzīvotāju vairākumu, tādējādi atņemt iezemiešiem jebkuru iespēju pretoties. Kaut arī kolonizācijas parādība, protams, ir daudz vecāka par Romas laikiem, kaut arī tā bija pazīstama gan romiešu skolotājiem grieķiem, gan grieķu skolotājiem feniķiešiem un vispār ar savām saknēm sniedzas dzīvnieku pasaulē, taču tieši pats termins «kolonizācija» nāk no Romas, bija Eiropai pazīstams jau divus gadu tūkstošus pirms ANO dibināšanas, un šajos gadu tūkstošos tas ir apzīmējis pirmām kārtām tieši to paņēmienu, kurš mūsu gadsimtā tika pielietots pret Latvijū. Tāpēc mēs, pretēji Ciļēviča kunga gribai, tomēr atļausimies neprasīt ANO sankciju šī vārda lietošanai. Jo vairāk tādēļ, ka Ciļēviča kunga pieminētais ANO dokuments vispār runā par «teritorijām, kas sevi nepārvalda», bet nevis par kolonizāciju.

Tātad mēs redzam, ka, lai gan patiešām nepastāv pietiekoši autoritatīvi starptautiski dokumenti, kas deklarētu Latvijas okupācijas un kolonizācijas faktus, tomēr paši šie fakti ir neapšaubāmi notikuši un tagad ir izzuduši arī tie cēloņi, kas agrāk liedza šādus dokumentus pieņemt. Ja Latvija konsekventi uzņemtu kursu uz dekolonizāciju un pieliktu šajā virzienā pietiekošas pūles, tad būtu arī pilnīgi reāla iespēja panākt attiecīgu dokumentu pieņemšanu. Protams, pirmā starptautiskās sabiedrības reakcija būtu

negatīva un ja to pārtulkotu no diplomātiskiem terminiem sadzīves valodā, tad tā skanētu apmēram tā: «nu, protams, jums ir darīts pāri, bet tagad neko grozīt vairs nevajag, jo mums negribas ar to nodarboties, tāpēc lieciet mūs mierā!». Bet ja nu Latvija viņus mierā tomēr neliktu un jo sevišķi ja šeit sāktos kaut kas Dienvidslāvijai līdzīgs, tad galu galā arī tiktu izstrādāts kāds jauns «Vensa-Ovena plāns» dekolonizācijas «mierīgam neregulējumam».

Būtībā Latvijas krievu sabiedrība apzinās gan to, ka iebrucēju atrašanās šeit ir nelikumīga, gan arī to, ka dekolonizācijas variants visumā ir pietiekoši reāls, lai no tā vajadzētu baidīties. «Kas vainīgs, tas bailīgs» un «bailēm lielas acis». Tieši tāpēc krievu prese ceļ ap šo jautājumu tādu histēriju, tieši tāpēc viņi arī pirmie sāka runāt par dekolonizāciju (gan saucot to savādāk) vēl pašā Atmodas sākumā, kad latvieši to vispār nepieminēja, tieši tāpēc viņi arī šodien saskata dekolonizācijas draudus un nolūkus pat tur, kur īstenībā to nemaz nav.

Visu padomju varas pusgadsimtu latviešu tauta dzīvoja bezcerīgā izmisumā ar bezgala sāpīgo domu par tautas neizbēgamo bojā eju. Un tauta patiešām būtu mirusi, ja okupācija un kolonizācija turpinātos vēl paauzi vai divas. Tagad par laimi situācija ir mainījusies. JA tiks pilnīgi pārtraukta tālāka kolonizācija, JA tiks visstingrākajā kārtā ievērots valodu likums, TAD latviešu tauta vairs neizzudīs, pat saglabājot šeit tagadējo iebrucēju kontingentu. Īstenībā vairāk, nekā krievu klātbūtne šeit, latviešu tautas (tieši tāpat, kā visu pārējo pasaules tautu) izdzīvošanu pašlaik apdraud ozona slāņa sairšana virs Zemeslodes, mežu izciršana Amazones baseinā un vispār visas šīs globālās problēmas. Ja iestāsies vispārēja ekoloģiska katastrofa, tad nebūs vairs nekādas nozīmes arī tam, cik procentu Latvijā bija (bija!) latviešu.

Ja, turpretī, cilvēce turpinās pastāvēt, tad pēc dažiem gadu desmitiem mums vai mūsu pēctečiem visas šīs dienas kolīzijas neliksies vairs pat tukšas olas čaumalas vērtas. Tas ir dabas likums, tā vienmēr ir bijis un būs. Bērtuļa naktī katoļiem likās ārkārtīgi svarīgi apkaut protestantus, lai Francija turpmāk paliktu katoliska. Bet vai kādam tas šķiet svarīgi arī šodien? 1917.gadā vieniem šķita ārkārtīgi svarīgi, lai proletāriskā revolūcija uzvarētu, bet otriem – lai tā neuzvarētu. Bet vai citās valstīs šīs pretrunas laika gaitā neizzuda pašas no sevis? Franči un vācieši trīs reizes karoja par Elzasu un Lotaringiju, apkaujot viens otram vairāk cilvēku, nekā šajā apgabalā iedzīvotāju. Viņiem tas šķita vēl svarīgāk, nekā mums mūsu jautājums par to, vai krievi paliks, vai nepaliks Latvijā. Šodien šī apgabala iedzīvotājiem ir pilnīgi vienaldzība, vai viņi dzīvo Francijā, vai Vācijā, un tieši Elzasā un pēc elzasiešu iniciatīvas dzīma Eiropas kopiena ar tendenci uz visu robežu nolīdzināšanu.

Daļēji apzinādamies visus šos apstākļus, daļēji citu, lokālāku iemeslu dēļ latviešu tautas vairākums, kā to liecina vēlēšanu rezultāti, neprasa Latvijas dekolonizāciju, aprobežodamies ar prasību stingri ievērot valodu likumu un caur jauno pavalstniecības likumu pakāpeniski iekļaut iebrucējus mūsu dzīvē. Pats par sevi tas jau ir milzīgs solis uz kompromisu un sadarbību ar iebrucējiem. Diemžēl paši iebrucēji līdz šim ne visniecīgākajā mērā nav pratuši novērtēt šo labas gribas aktu un pagaidām ir visai maz pazīmju, ka arī viņi būtu gatavi spert kādu soli mums pretī pa kompromisa un sadarbības ceļu.

Šim bēdīgajam faktam, protams, ir savi cēloņi. Es pats vadu latviešu valodas kursus. Gan šajosursos, gan citās vietās daudzkārt esmu sastapies ar cilvēkiem, kuri nav spējīgi lasīt latviešu presi un grāmatas, nav spējīgi skatīties latviešu televīziju utt. Būtībā nezinādami par latviešu dzīvi un kultūru praktiski neko, viņi tomēr spriež par mums – un spriež uz tādu savu priekšstatu pamata, kurus es nevaru nosaukt savādāk, kā par fantastiskiem un murgainiem. Latvieši, turpretī, praktiski visi prot krievu valodu, cits vairāk, cits mazāk, bet tomēr lasa krievu presi un grāmatas, skatās Krievijas televīziju utt. Tāpēc stāvoklis NAV simetrisks, latviešu sabiedrība visumā ir daudz labāk informēta par krievu sabiedrības dzīvi, nekā krievu kopiena par latviešu dzīvi. Un tāpēc arī latvieši galu galā izrādījās spējīgi uz kompromisu, kamēr krievu kopiena savā vairākumā, diemžēl, pagaidām uz to ir izrādījusies nespējīga.

Tātad mēs redzam, ka galvenais šķērslis ceļā uz satīcīgu, nesašķeltu sabiedrību Latvijā ir krievu kopienas adekvātas informētības trūkums, viņu zināšanu ārkārtīgi zems līmenis attiecīgajās jomās. Ļoti daudz ko šeit varētu darīt Latvijas krievu prese, patiesīgi informējot savus lasītājus par latviešu noskaņojumu un tā īstajiem cēloņiem. Diemžēl krievu preses autori arī paši atrodas to pašu tumsonīgo priekšstatu varā, ar kuriem dzīvo visa Latvijas krievu sabiedrība. Augstāk citētajā ceturtdienas rakstā Veženieks, piemēram, sauc latviešus par aprobežotiem, Latvijas valsts vadītājus par amorāliem, ciniskiem cilvēknīdējiem, bet personīgi mani par jezuītu (nu protams: kāds gan to izlasījušam krievam var būt kompromiss ar amorāliem ciniskiem cilvēknīdējiem?). Tamlīdzīgas publikācijas latvieši, savukārt, var uztvert tikai kā ņirgāšanos par Latviju, kas, protams, izsauc attiecīgu pretkrievisku noskaņojumu un incidentus.

Droši vien krievu presē vienmēr paliks arī tādi autori, kuru intelekta līmenis neļauj tiem pacelties augstāk par lamuvārdiem. Tomēr šķiet, ka spēcīgākie nacionālo jautājumu ideologi krievu presē, tādi, kā Ciļēvičs, Zaļetajevs, Voroncovs un citi, varētu saprast šeit izteikto domu. Tieši jūs rokās, kungi, atrodas atslēga uz harmonisku sabiedrību Latvijā. Nevajag, Voroncova kungs, katrā rakstā sist sev pa krūtīm, kliezot, ka Latvija ir Jūsu dzimtene un kā Jūs to mīlat. Rakstiet labāk tā, lai mēs arī bez šīs krūšu kurvja rībināšanas SAJUSTU, ka Jūs patiešām to mīlat. Speriet soli mums pretim uz kompromisu. Atzīstiet un izskaidrojiet saviem lasītājiem, ka pret Latviju ir izdarīti smagi noziegumi, bet ka mēs tomēr esam gatavi uz sadarbību. Atzīstiet un izskaidrojiet, ka «vecās» Latvijas konsekventa atjaunošana varbūt nebija gluži tas, ko krievi vēlējas, bet ka tajā tomēr bija sava loģika un taisnīgums. Atzīstiet un izskaidrojiet, ka šādas atjaunošanas ietvaros jaunais pavalstniecības likums arī ir pilnīgi loģisks un taisnīgs. Aiciniet savus lasītājus nevis vārdos, bet darbos apgūt latviešu valodu un kultūru, lai nevienam vairs nebūtu nekādu šaubu, ka viņi tiešām ir pelnījuši Latvijas pilsonību. Uzbrūciet nevis valodu likumam un tā realizētājiem, bet kauniniet tos savus lasītājus, kuri negrib šo likumu atzīt un tam pakļauties. Tad mēs ticēsim, ka jūs patiešām gribat un spējat būt harmoniskas sabiedrības daļa. Izmainiet visu gaisotni, visu noskaņojumu savā presē un līdz ar to arī visā krievu sabiedrībā. Krievu paruna saka: «kā sauc, tā atsaucas». Tad sauciet tā, lai atsaucas ar labestību, nevis naidu!

Raksts⁵⁵ tika publicēts «Pavadonī» 1993. gada 30. oktobrī rubrikā «Pavalstniecība. Domas».

Avīzes tekstā uzvārds «Veženieks» viscaur bija nomainīts ar «Veženeks». Nezinu, vai tas būtu viņa īstais uzvārds?

30. Pieprasījums

1993.11.04 17:04 ceturtdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Iepriekšējā nacionālajām lietām veltītajā komentārā («Pavadonis» 30. oktobrī) es izteicu domu, ka latviešu tautas vairākums, šī gada Saeimas vēlēšanās nobalsojot par attiecīgām partiju platformām, ir atteicies no Latvijas dekolonizācijas prasības, kaut arī mums bija visas juridiskās un morālās tiesības prasīt to. Tāpēc gaidāmais pavalstniecības likums (kura kontūras visumā ir skaidras jau šodien) ir uzskatāms par latviešu vairākuma būtisku soli uz saprātīgu kompromisu ar iebraucējiem. Raksta nobeigumā es aicināju krievu sabiedrību pienācīgi novērtēt šo apstākli un savukārt arī spert soli mums pretim, bez iebildumiem atzīstot par taisnīgiem gan pēdējos gados notikušo «vecās» Latvijas Republikas konsekventu atjaunošanu, gan jauno pavalstniecības, gan veco valsts valodas likumu un pārtraucot Latvijai naidīgo propagandu, kā arī citas pretlatviskas darbības. To rakstot, man, protams bija skaidrs, ka krievu sabiedrības reakcijā dominēs pirmām kārtām viss, kas saistīts ar Pilsonības un imigrācijas departamenta (PID) darbību, taču raksta apjoms neļāva šos jautājumus iztirzāt tūlīt, tajā pašā publikācijā, un nācās atstāt tos šim komentāram. Šķiet, kāda augstāka likumsakarība būs noteikusi, ka tieši šīs nedēļas laikā PID jautājums pēkšņi ir iekļuvis sabiedrības uzmanības centrā sakarā ar desmit Saeimas deputātu iesniegto un 1. novembrī parakstīto pieprasījumu Ministru prezidentam.

«A. god. Ministru prezidenta kungs!» – *ir teikts šajā iesniegumā.* – «Š.g. 29. oktobrī Jūs Latvijas valsts televīzijā paziņojāt, ka tiks mainīta Pilsonības un imigrācijas departamenta vadība, kā iemeslu minot apgalvojumu, ka departamentā neesot kārtības (...). Jūs savā uzstāšanās laikā neminējāt nevienu konkrētu Pilsonības un imigrācijas departamenta darbinieku pārkāpumu. Visi (...) apstākļi liek secināt, ka Krievijas imperiālisma starptautisko lobistu ietekmē ir iecerēta politiska izrēķināšanās ar patriotiski noskaņotajiem (...) darbiniekiem, kuri pastāvošās likumdošanas ietvaros cenšas aizstāvēt Latvijas valsts un latviešu tautas nacionālās intereses (...). Mūs satrauc apstākļi, ka Jūs esat iecerējis uzsākt «tīrīšanu» tieši tajā struktūrā, kur strādā visvairāk Latvijas Republikai un tās pilsoņiem lojāli noskaņotu un patriotisku darbinieku. Tāpēc pieprasām Jums, Ministru prezidenta kungs, darīt zināmus Saeimai tos Pilsonības un imigrācijas departamenta darbinieku izdarītos likumu pārkāpumus, kuri, Jūsprāt, ir iemesls iecerētajai departamenta vadības maiņai».

Ministru prezidenta kungs, protams, pats ceturtdien Saeimā atbildēja uz šo deputātu pieprasījumu (viņš minēja, ka PID izrāda necieņu pret «trešo varu», jo no 99 tiesu lēmumiem ir izpildījis tikai 17, ka Latvijā atrodas daudz nelegāli iebraukušu cilvēku, pret kuriem nenotiek pietiekoši enerģiska cīņa u.c.

⁵⁵ Egle Valdis. «Kompromiss». «Pavadonis» 1993.10.30.

lietas). Taču apstākļi ir sagādājušies tā, ka arī es varētu nosaukt gan šī iesnieguma beigu daļā prasītos likuma pārkāpumus, gan arī norādīt uz dažām tā sākuma daļā minētajām «nekārtībām». Piemēram, Pieprasījuma autori varētu pārlasīt «Latvijas Vēstneša» 13.aprīļa numurā manu rakstu «Cilvēktiesības un departaments». Tur diezgan sīki tika aprakstīts kāds konkrēts gadījums, ko es personīgi piedzīvoju tajā laikā, kad vēl biju Departamenta kadru darbinieks. Departamentā es nebiju tieši saistīts ar iedzīvotāju reģistrāciju, bet kā datu administrators (tā saucās mans amats) nodarbojos ar pirmuzskaites veidlapu ievadīšanu datorā, un caur manām rokām izgāja tūkstošiem veidlapu, kuras man bija arī jākontrolē, kā arī vajadzības gadījumā jāsniedz konsultācijas operatoru maiņai. Tāpēc es domāju, ka pietiekoši labi pārzināju gan likumus šajā jomā, gan instrukcijas, gan arī faktisko stāvokli ar iedzīvotāju reģistrāciju. Un varu apliecināt, ka PID Latgales priekšpilsētas nodaļā, kur es strādāju, netiku redzējis nekādus likuma pārkāpumus, un visi nodaļas darbinieki, cik vien man ar viņiem bija darīšana, bija cilvēki pilnīgi godprātīgi.

Taču tajās dienās es palīdzēju uzrakstīt pilsoņa iesniegumu un izvērtēt pilsonības pamatojuma dokumentus kādam krievu tautības draugam no Zinātņu Akadēmijas laikiem. Viņš BIJA Latvijas pilsonis, jo viņa nelaiķe māte bija Latvijas laikā dzimusi un uzaugusi Ludzā, un dokumenti to pierādīja. Taču Vidzemes priekšpilsētas «Teikas» namā izvietotajā reģistrācijas iecirknī manu paziņu atteicās reģistrēt par pilsoni, pie kam nīrgādāmie ieteica pilsoņa iesniegumu aiznest atpakaļ «tam, kurš to uzrakstījis». Acīmredzot reģistratores pat iedomāties nespēja, ka rakstījis to ir cits tā paša PID ierēdnis, pie kam rangā augstāks par viņām. Taču šo sievu lēmums bija galīgs un nepārsūdzams; mans paziņa tā arī nepiedalījās Saeimas vēlēšanās, bet tiesāties viņš tur zem sava goda...

Sakarā ar Ministru prezidenta kunga izteicieniem televīzijā PID steidzīgi sarīkoja preses konferenci, kurā cita starpā tika demonstrēti arī pierādījumi par nelikumīgi iegūtām pilsonībām. Protams, zināms daudzums par pilsoņiem reģistrēto personu īstenībā tādi nebija. Savā pilsoņa deklarācijā viņi ir melojuši, kaut arī bija iepriekš brīdināti par atbildību, un tādas personas, protams, vajag meklēt, atklāt, atmāskot un sodīt, pat ja tie izrādītos kādas slavenas bankas prezidenti. Taču viens likuma pārkāpums nekādi nevar kalpot par attaisnojumu citam pārkāpumam. NEDRĪKSTĒJA šīs blēdīgi iegūtās pilsonības kompensēt ar blēdīgi atņemtām pilsonībām. Taču mūsu PID īstenībā to darīja. Ne jau vienmēr un visur, bet reizēm darīja (neticu, ka mans paziņa bija vienīgais Latvijā). Tā rīkodamies, PID faktiski nostādīja sevi vienā līmenī ar tiem krāpniekiem, kuri parakstīja melīgas pilsonības deklarācijas (lai nu būtu tikai paši sevi nostādījuši, bet šajā līmenī taču tika nolaiستا MŪSU VALSTS iestāde!).

Krievu prese ir rakstījusi (un joprojām raksta) par PID pārkāpumiem un «pārkāpumiem» bezgala daudz. Šajās publikācijās zināma patiesības daļa ir bezcerīgi sajaukta ar visneiedomājāmākajiem patiesās perspektīvas izkropļojumiem. Piemēram, lasot krievu presi, nezinātājam var rasties iespaids, ka PID cenšas «izspiest» (viņu iemīļotais vārdiņš) no Latvijas apmēram miljonu nelatviešu iedzīvotāju un ka gan latviešu vairākums («nacionālisti»), gan valdība («liekuļi») lolo šādu mērķi. Patiesā situācija ir tāda, ka pat PID nemēģina aizskart lielumlielo vairumu no šī imigrantu miljona, bet mēģina (pagaidām

SAEIMAS PREZIDIJAM

Mēs, apakšā parakstījušies Saeimas deputāti, ierosinām Saeimai tuvākajā plenārsēdē kā steidzamu izskatīt šo pieprasījumu Ministru prezidentam.

LV 1993.11.04

A.god. Ministru prezidenta kungs!

Š.g. 29. oktobrī Jūs Latvijas valsts televīzijā paziņojāt, ka tiks mainīta Pilsonības un imigrācijas departamenta vadība, kā iemeslu minot apgalvojumu, ka departamentā neesot kārtības.

Simptomātiski ir tas, ka šis paziņojums parādījās atklātībā tieši tajā dienā, kad Latvijā uzturējās organizācijas "Helsinki Watch" pārstāvji, kas bija ieradušies kārtējo reizi pamācīt, kā Latvijas Republikai jāizturas pret okupācijas laikā nelikumīgi ieceltojušiem ārvalstniekiem. Jūs savā uzstāšanās laikā neminējāt nevienu konkrētu Pilsonības un imigrācijas departamenta darbinieku pārkāpumu.

Visi iepriekš minētie apstākļi liek secināt, ka Krievijas imperiālisma starptautisko lobistu ietekmē ir iecerēta politiska izrēķināšanās ar patriotiski noskaņotajiem Pilsonības un imigrācijas departamenta darbiniekiem, kuri pastāvošās likumdošanas ietvaros cenšas aizstāvēt Latvijas valsts un latviešu tautas nacionālās intereses. Nepieciešams atgādināt, ka viens šāds izrēķināšanās mēģinājums jau notika iepriekšējās valdības laikā.

Tostarp Iekšlietu ministrijas dienestā turpina kalpot policijas darbinieki, kuri nav Latvijas Republikas pilsoņi, nezina valsts valodu un ar savu izturēšanos nereti grauj policijas prestižu. (Viens no pēdējiem šādiem gadījumiem tika pieminēts 31. oktobra TV informatīvajā programmā "Panorāma".) Nav skaidrs, kad Latvijas iekšlietu iestādes tiks atbrīvotas no bijušajiem VDK darbiniekiem un ārvalstniekiem.

Atsevišķas kļūdas, protams, var atrast ikvienas valsts iestādes darbā, taču mūs satrauc apstākļi, ka Jūs esat iecerējis uzsākt "tīrīšanu" tieši tajā struktūrā, kurā strādā visvairāk Latvijas Republikai un tās pilsoņiem lojāli noskaņotu un patriotisku darbinieku.

Tāpēc pieprasām Jums, Ministru prezidenta kungs, darīt zināmus Saeimai tos Pilsonības un imigrācijas departamenta darbinieku izdarītos likumu pārkāpumus, kuri, Jūsprāt, ir iemesls iecerētajai departamenta vadības maiņai.

Latvijas Republikas Saeimas deputāti: *Māris Grinblats, Jānis Straume, Janīna Kušnere, Roberts Milbergs, Aleksandrs Pētersons, Aida Prēdele, Oļafs Brūvers, Aristīds Lambergs, Anta Rugāte, Juris Sinka*
1993. gada 1. novembrī

gan pilnīgi nesekmīgi) izraidīt no Latvijas dažus desmitus tūkstošu cilvēku, kuriem šeit nav stiprāku pieturas punktu: tos, kuri dzīvo armijai piederējušās mājās, kopmītnēs utt.

Gandrīz visas pēdējā gada kolīzijas, kas izraisījušas simtiem tiesas prāvu un tūkstošiem kliegzošu rakstu krievu avīzēs, norisinās ap tādiem jautājumiem, kā, piemēram: vai Ādažu «virsnieku sastāva māju» demobilizētie iedzīvotāji un viņu ģimenes locekļi ir vai nav Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji. PID apgalvo, ka nav, jo viņu pasēs neesot parastā padomju zīmoga «pierakstīts pastāvīgi», bet ir cits zīmogs: «pierakstīts virsnieku sastāva mājā». Paši šo namu iemītnieki un viņu advokāti, turpretim, apgalvo, ka viņi ir pastāvīgie iedzīvotāji, jo viņu pasēs esot zīmogi «pierakstīts virsnieku sastāva mājā», nevis «pierakstīts karaspēka daļā». Tātad faktiskā situācija ir tāda, ka apmēram 97% kolonistu vispār netiek apdraudēti, bet attiecībā uz apmēram 3% notiek bezgalīgi strīdi par šāda tipa «juridiskām niansēm», pie kam latviešu vairākums (un līdz šim lielā mērā arī valdība) šajos strīdos «ietur neitralitāti», bet Latvijas tiesas pa lielākai daļai nostājas kolonistu pusē.

Tātad mēs redzam, ka krievu prese visumā dod pilnīgi izkropļotu globālo skatījumu, kā rezultātā, protams, visas šīs publikācijas zaudē jebkuru vērtību latviešu acīs un var tikai kaitināt tos un mudināt atbalstīt Departamentu šīs iestādes centienos galā tomēr izdarīt dekolonizāciju par 3 procentiem. Un kad kādi likuma pārkāpumi no PID puses notiek īstenībā (kā tas manis piedzīvotais aprakstītais), tad latviešu sabiedrība vairs nav gatava uz to reaģēt, jo uzskata to par kārtējo krievu izdomājumu. Un tomēr mums ir jāprot atdalīt graudus no pelavām, lai arī kādas aplamības nerakstītu krievu avīzes.

Saeimas deputātu Pieprasījumā daudz tiek runāts par patriotismu un uzticību Latvijas pilsoņu un latviešu tautas nacionālajām interesēm. Kāds varbūt var domāt, ka tās «Teikas» reģistratores, kuras padzina manu paziņu, ir lielākas patriotes, nekā es, kas viņam palīdzēju noformēt dokumentus. Taču pats es domāju citādāk. Man SĀP, kad Latvijas valsts iestāde izrādās pazemota līdz sīka blēža līmenim. Es NEVARU samierināties ar domu, ka kaut niecīga daļa no tiem apvainojumiem, kas tiek vērsti pret Latviju, patiešām ir taisnība. Es vēlos, lai mēs būtu nesalīdzināmi augstāki, nesalīdzināmi tīrāki par tiem, kas mums uzbrūk – un nevis tādi paši. Tām reģistratorēm acīmredzot tas nesāp, tas ir vienalga un viņas pilnīgi apmierina tas pats mūsu pretinieku līmenis. Tad nu man jājautā, kurš gan ir īstais Latvijas patriotisms?

Tas nu būtu tas, ko mana personīgā pieredze liecina par deputātu iesniegumā prasītajiem konkrētiem likumpārkāpumiem Pilsonības un imigrācijas departamentā. Runājot par citām «nekārtībām», varu teikt, ka visa informācijas uzkrāšanas un apstrādes tehnoloģija, kādu es to redzēju, strādādams PID, ir izprojektēta un realizēta zemā profesionālā līmenī un tāpēc izmaksā Latvijai daudz dārgāk, nekā varētu izmaksāt, bet efektivitāte ir zemāka, nekā varētu būt. Par to es savā laikā iesniedzu PID Latgales priekšpilsētas nodaļai savu viedokli rakstiski un vēlreiz apliecinu, ka esmu gatavs šo dokumentu publicēt pēc pirmā pieprasījuma.

Padomju okupācijas laikā Latvijas kolonizācija bija latviešiem vislielākā sāpe. Kaut kā vēl varēja samierināties ar meliem, vakaros slepus caur gaudoņu tverot Bībīsi vai «Amerikas balsi» un zinot, ka vienreiz taču šis murgs beigsies. Kaut kā vēl varēja pierast pie nabadzības, gaidot, kad reiz šī absurda sistēma sabruks un sāksies dzīve. Bet nekādi nevarēja samierināties ar kolonizāciju, jo tā padarīja lietu neatgriezenisku un laupīja katru cerību, liekot apzināties, ka tad, kad šis murgs reiz būs beidzies, mūsu tautas vairs nebūs. Tāpēc Atmoda uzreiz, līdzko tas kļuva reāli, izsauca pret kolonizāciju vērstas darbības, un šo darbību administratīvais iemesisojums bija PID. Uz šo departamentu devās pirmām kārtām tie, kam okupācijas laika mūsu visu lielā sāpe bija savienota arī ar augstu sabiedrisko aktivitāti un enerģiju (bet daudzos gadījumos nebūt ne ar lietpratību, zināšanām un loģiku). Lielā mērā atmosfēru šajā departamentā noteica emocijas, nevis racionāla domāšana, un tā PID ieguva to kolorītu, ar kuru mēs tagad to tik labi pazīstam.

Daudziem departamentā nonākušajiem aktīvistiem Latvijas likumdevēja pieņemtie lēmumi šķita pārāk vāji vērsti pret kolonizāciju, un tad viņi mēģināja tos pastiprināt paši uz savu roku (kā tās reģistratores tur «Teikas» pagalmā). Kolonizācijas (un attiecīgi dekolonizācijas) jautājums ir Latvijai ārkārtīgi svarīgs. Taču faktiski izveidojās situācija, kad tieši šajā ārkārtīgi svarīgajā jautājumā politiskus lēmumus lielā mērā pieņēma nevis augstākie valsts varas orgāni, bet gan atsevišķas amatpersonas departamenta, tā nodaļu vai pat vienkāršu uz termiņlīguma pamata algotu reģistratoru līmenī. Skaidrs, ka šī situācija ir nenormāla un ka politiski lēmumi, jo sevišķi jau tādā jautājumā, no kura ir atkarīgs gan Latvijas starptautiskais, gan iekšpolitiskais stāvoklis, ir jāpieņem tautas ievēlētajam pārstāvniecības orgānam, tātad – Saeimai. Ja Saeima nolems, ka ir veicama «dekolonizācija par 3 procentiem» un tā sauktajās «keča mājās» dzīvojošie ir izraidāmi, – nu tad izraidīsim tos! Ja Saeima nolems veikt pilnīgu dekolonizāciju par 100 procentiem, – nu tad darīsim to! Bet nevar taču pieļaut, ka tāda mēroga un tāda svāra lietas tiktu izšķirtas kaut kādas stihiskas spēkošanās ceļā, it kā te būtu virves vilkšanas sacensības.

Es personīgi esmu pret dekolonizāciju. Ne jau tāpēc, ka atzītu to par nelikumīgu. Skaidrs, ka kolonizācija bija noziegums un ka nozieguma seku likvidēšana visumā vienmēr ir taisnīga. Taču es apzinos, KAS mums būtu jāsamaksā par šo dekolonizāciju un KO mēs tās rezultātā iegūtu. Un es neesmu ar mieru maksāt TĀDU cenu par ŠĀDU precī. Es domāju, ka mums pašiem ir izdevīgāk daudz daudz lētāk un daudz daudz ātrāk nopirkt mums tīri pieņemamu precī par cenu, kas saucas «kompromiss». Daudzi Pilsonības departamentā un parlamenta frakcijā «TB» man šajā jautājumā nepiekrīt un uzskata, ka TĀ pirmā prece tomēr ir jāpērk par JEBKURU cenu. Nu labi, mūsu viedokļi atšķiras, neiesim jau tādēļ saukt viens otru par neliešiem un nodevējiem.

Bet tālāk ir jādarbojas demokrātijas likumiem. Ja reiz sabiedrībā ir vairāki viedokļi par to, kā būtu jāīsteno attiecīgajā situācijā, tad lēmumu pieņem ar balsu vairākumu vai nu tiešā referendumā (retāk), vai arī (parasti) caur ievēlētu pārstāvniecību. Pēc tam, kad lēmums ir pieņemts, tas tiek realizēts, un tā puse, kura ir palikusi mazākumā, drīkst gan kritizēt lēmumu un tā realizāciju, bet nedrīkst to traucēt. Tā ir demokrātijas būtība. Tāpēc, ja Saeima pieņemtu lēmumu par dekolonizāciju, es gan varbūt to kritizētu, bet nekad nepretotos tā īstenošanai. Analogiski mēs (es un visi citi, kas domā līdzīgi) – mēs drīkstam sagaidīt, ka arī pretējā puse, ja reiz ir pieņemts lēmums par kompromisu ar iebrucējiem, netraucēs to realizēt un nemēģinās uzsākt dekolonizāciju paši uz savu roku.

Taču kad es, zinot par PID to, ko es zinu, jautāju sev, vai var paļauties uz to, ka tas savā pašreizējā sastāvā un pašreizējā vadībā konsekventi realizēs jebkuru Saeimas politisku lēmumu, tad diemžēl es esmu spiests atbildēt: nē, nav tādas garantijas. Un tālāk izriet jau samērā vienkāršs secinājums: tād PID vadība ir jānomaina, lai tāda garantija tomēr būtu. Šis fundamentālais apstāklis man šķiet pat svarīgāks par augstāk pieminētajiem atsevišķu PID darbinieku izdarītajiem likumpārkāpumiem un «nekārtībām» departamentā tajā vai citā jomā.

Raksts⁵⁶ tika publicēts «Pavadonī» 1993.gada 6.novembrī rubrikā «Nacionālās lietas. Domas» ar Redaktora grozītu nosaukumu «Pieprasījums par vienas lietas divām pusēm».

31. Buryju vārdiņš «patiesība»

1993.11.11 17:08 ceturtdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Vairākos iepriekšējos Latvijas nacionālajiem jautājumiem veltītajos komentāros es izklāstīju tās idejas, kuru īstenošana, manuprāt, varētu novest pie vairāk vai mazāk harmoniskas un taisnīgas sabiedrības mūsu valstī. Centrālo vietu šajā «teorijā» ieņēma doma par kompromisu starp abām galvenajām mūsu zemes kopienām. Galvenā šī kompromisa iezīme būtu tā, ka, atbildot uz jau faktiski notikušo latviešu vairākuma atteikšanos no Latvijas dekolonizācijas prasības, arī krievu kopiena piekristu kompromisam un izbeigtu pret Latviju vērsto propagandu un citas naidīgas darbības.

Tagad man gribētos dažas no tām tēzēm, kas iepriekšējos rakstos izskanēja tīri teorētiskā, abstraktā plāksnē, sasaistīt ar konkrētiem piemēriem no mūsu šīsdienas dzīves aktualitātēm. Lai ilustrētu tās lietas, par kurām es runāju, piemēri nav tālu jāmeklē. Pietiek atvērt praktiski jebkuras krievu avīzes jebkuru numuru – un ilustrācijas būs rokā. Arī šoreiz es vienkārši paņēmu šīsdienas (ceturtdienas, 11.novembra) laikrakstu «SM-segodņa» nemaz nešaubīdamies, ka gan jau tur atradīsies man vajadzīgie piemēri. Un viņi tiešām atradās. Ievadraksta vietā zem rubrikas «SM-segodņa žurnālista viedoklis» nodrukāts Allas Berezovskas raksts «Dzeltenās zvaigznes atspīdumā». Nu ko, lai tad tas arī kalpo mums šodien par galveno ilustrāciju. Ne jau tāpēc, ka tur būtu pateikts kaut kas neparasts vai izcils, bet tieši tāpēc, ka tas ir PARASTS raksts un pilnīgi atbilst savai rubrikai, rādīdams TIPISKU Latvijas krievu žurnālista viedokli.

Vispār es esmu dekolonizācijas pretinieks, taču regulāri uz kādu laiku kļūstu par tās piekritēju. Tas notiek pēc tam, kad esmu izlasījis krievu avīzes. Tad mani sagrābj sašutums un es domāju: «Nē! Ar tādiem demagogiem sadzīvot nav iespējams! Lai viņi labāk brauc mājās, un draudzēsimies pāri robežai!». Tad ir vajadzīgas vairākas stundas, lai nomierinātos un atkal kļūtu par krievu draugu. Tāpēc es cenšos lasīt krievu avīzes ne katru dienu, bet sakrāt pa visu nedēļu un tad vienā rāvienā izlasīt. Tas man ļauj ienīst krievus tikai vienu dienu nedēļā, bet pārējās sešas dienas mīlēt un pārlasīt Bulgakovu,

⁵⁶ Egle Valdis. «Pieprasījums par vienas lietas divām pusēm». «Pavadonis» 1993.11.06.

Ahmaduļinu, Jeseņinu, Karamzinu... Man šķiet, ka PID un frakcijas «Tēvzemei un Brīvībai» nostāja varētu būt izskaidrojama vienkārši ar to, ka viņi lasa krievu avīzes katru dienu.

Allas Berezovskas raksts

Un tā nu, ja es izlasu Allas Berezovskas rakstu, pagaidu pāris stundas, lai pāriet nepatika un aizkaitinājums tā, lai varētu jau par to runāt bez sašutuma un pat zobgalīgi, un tad pajautāju sev: «Kogān viņa grib panākt ar šo savu rakstu, pēc kā tiecas?» – tad man ir jāatbild: «Viņa tiecas pēc harmoniskas un taisnīgas sabiedrības Latvijā». Tā! Vai tas nav vienreizēji!? Viņa grib panākt to pašu, ko es, un to viņa grib panākt ar TĀDIEM līdzekļiem! Berezovskas kundze raksta:

«Šodien demokrātiskajā un neatkarīgajā Latvijā izdevīgāk būtu vienalga par ko, pat par ebreju, bet tikai ne par krievu. Un ikviens, kas riskē pacelt kaut vai vāju balsi nevēlamā cittautieša aizstāvībai, momentā kļūst gandrīz vai par nodevēju un Latvijas ienaidnieku. Nav brīnums, ka līdz pat šai dienai klusē tā latviešu inteliģence».

Kāda krievu dzejniece (vai tā nebija Marina Cvetajeva?) ir teikusi, ka «*Mums uzminēt nekad nav lemts Kā mūsu vārdi atsauksies*» (atdzejojums mans – speciāli šim rakstam – V.E.). Tad lūk, Berezovskas kundze, šoreiz Jums tomēr būs lemts uzzināt, «kā Jūsu vārdi atsauksies» latviešu vidē, jo es Jums to tūlīt paskaidrošu. Es, protams, neuzdrošinos cerēt, ka arī mani Jūs varētu pieskaitīt «īstajai latviešu inteliģencei», tomēr izdarīsim tādu «prāta eksperimentu» un iedomāsimies, ka Jūs ar savu rakstu mēģināt pārliecināt MANI, lai es «*paceltu kaut vai vāju balsi nevēlamā cittautieša aizstāvībai*», riskēdams «*momentā kļūst par nodevēju un Latvijas ienaidnieku*» (līdz šim gan es nebiju pamanījis, ka man tas draud, un vienmēr rakstīju to, ko domāju, aizstāvēdams krievus tad, kad uzskatīju, ka tiem dotajā gadījumā IR taisnība – piemēram, savā publikācijā laikraksta «SM-segodņa» 1992.gada 15.jūlija numurā – un uzbrūkdams tad, kad uzskatīju, ka viņiem NAV taisnība). Tātad paskatīsimies, ar kādiem līdzekļiem Jūs pūlaties mani pārliecināt:

«Jebkurš labi audzināts un saprātīgi domājošs cilvēks, kam smadzenes nav nacionālistiskās propagandas izskalotas, nevar nesaprast, ka ir augstākā mērā nepieklājīgi likt priekšā savam tuvākajam vākties uz viņa etnisko dzimteni».

Vai, Berezovskas kundze! Es nu gan nedomāju, ka «Tēvzemes un Brīvības» priekšlikumi būtu «augstākā mērā nepieklājīgi». Lai nu es nebūtu labi audzināts un neesmu saprātīgi domājošs, – pret to es neiebilstu. Bet kā Volands pie Patriarha dīķiem lūdza Mišu Berliozu noticēt, ka vismaz sātans eksistē, tā arī es lūdzu Jūs noticēt vismaz tam, ka manas smadzenes nu gan nekāda propaganda vispār nespēj izskalot. Es pat Kantora teorēmai neticu. Visu, ko es domāju, es domāju pats, bez kādas propagandas. Un vairums latviešu tāpat.

Taču tas vēl nebūtu tas ļaunākais. Bēdīgāk ir ar vārdiņu «vākties». Jums par nelaimi turpat blakus Jūsu rakstam otra Alla – Petropavlovska – ir nopublicējusi savu interviju ar «radikālo» deputātu Grīnblatu. Uz jautājumu «Kā jūs domājat panākt nepilsoņu izbraukšanu?» viņš atbild:

«Šeit runa nav par vardarbību, deportācijām (...). To risināt vajag valdību līmenī ar sociāli ekonomiskām metodēm un ar Krievijas un Rietumvalstu palīdzību. Tas būtu pat izdevīgi Krievijai, kurai ir daudz mazapdzīvotu rajonu. Un arī Rietumiem, jo stabilizētu situāciju kā Baltijā, tā arī Baltijas un Krievijas attiecībās».

Par «vākšanos» runas nav. Es esmu spiests konstatēt, ka Jūs neņemat precīzi savu pretinieku tēzes un neuzbrūkat tieši TĀM. Tā vietā Jūs IZKROĻĻOJAT pretinieku teikto, aizstājat to ar SAVĀM vulgārām tēzēm un tad uzbrūkat tām, piedēvējot tās latviešiem. Šis paņēmiens ir ārkārtīgi izplatīts krievu presē. Ja tādas lietas tiek darītas apzināti, tad tās saucas par demagoģiju, bet ja neapzināti, tad liecina par ļoti zemu domāšanas līmeni. Jūs drīkstat nepiekrīst Grīnblata kungam, bet tad esiet tik godprātīga, ņemiet tieši VIŅA tēzi un atspēkojiet to, savādāk jau nu gan ir tīrā utopija cerēt, ka latvieši nostāsies Jūsu pusē. Un ne jau nu mūsu bailes no «riskā» tur būs vainīgas.

Tālāk Jūs rakstāt:

«Interesanta ir laiku un paaudžu saite. 1937.gadā manu tēvu, žurnālistu, apvainoja praktiski tajā pašā lietā, kā mani tagad, – ka viņš ar saviem rakstiem mēģina diskreditēt padomju varu. Un sāka griezties Staļina gaļasmašīna – cietums, tiesa, katorga. Pēc 18 gadiem – pilnīga rehabilitācija. Vēsture atkārtojas?».

Vai, Berezovskas kundze! Un Jūs nopietni gribat mani pārliecināt, ka «vēsture atkārtojas», ka režīms tagadējā Latvijā ir līdzīgs staļiniskajam? Ka Jums draud arests? Katorga? 1937.gadā no 180 miljoniem PSRS iedzīvotāju tika nošauti un citādi noslepkavoti 3 miljoni. Latvijas mērogos tas nozīmētu, ka 1993.gadā Latvijā tiktu nošauti 50'000 nevainīgu cilvēku. Ja Latvijas režīms būtu desmitreiz «vājāks», nekā Staļina, tad tiktu nošauti 5000 nevainīgu cilvēku, ja tūkstošreiz «vājāks», tad 50 nevainīgi cilvēki. Cik nevainīgi cilvēki īstenībā ir nošauti šogad Latvijā? Esiet tik laipna un operējiet ar faktiem: cik žurnālisti ir arestēti, cik notiesāti utt. Bet ja Jums tādu faktu nav, tad nav arī ko vilkt šādas paralēles, kuras mēs varam uztvert tikai kā zaimošanu, kā tukšu, muļķīgu, bet Latvijai neapšaubāmi naidīgu izrunāšanos. Pat kinooperatoru Slapiņa un Zvaigznes slepkavu Parfjonovu mūsu tiesas taču nespēja notiesāt un atdeva Krievijai. Ja Jūs patiešām saskatāt kaut kādu līdzību starp tagadējo Latviju un staļinismu, tad man atliek tikai secināt, ka Jūs dzīvojat murgu pasaulē, bet ja Jūs izmantojat šādus salīdzinājumus, īstenībā tomēr saskatāma starpība, tad tā atkal ir demagoģija.

Iesim tālāk:

«Es biju nesenajā Pilsonības un imigrācijas departamenta vadītāju rīkotajā preses konferencē (...). Pļavnieka kungs mūsu avīzes publikācijas par četrus cilvēkus izraidīšanu no Latvijas nosauca par dezinformāciju. Bet viņš neatspēkoja nevienu vārdu».

Es ļoti uzmanīgi sekoju krievu preses publikācijām par šīm lietām, jo latviešu prese par tām sākumā nerakstīja. No jūsu avīzes publikācijām NEBIJA saprotama lietas būtība. Kādu māti nezin kāpēc mēģina atraut no vīra un bērna (kādēļ tieši viņu? kādēļ ne kādu citu? – neko nevarēja saprast). Tikai tad, kad Līga Laizāne laikraksta «Diena» 10.novembra numurā publicēja savu atskaiti par to pašu preses konferenci (kurā jūsuprāt «Pļavnieka kungs neatspēkoja nevienu vārdu») – tikai tad kļuva skaidrs kā īsti savu rīcību motivē pats PID (ka šīs 1991.gadā iebrāukušās sievietes vīrs S. Dvorņičenko pats ieradās Latvijā 1987.gadā, bet viņam nebija pastāvīgas dzīves vietas un viņš bija pierakstīts kuģniecības kadru daļā, bet 1991.gada novembrī, kad jau bija spēkā likums, ka pierakstīties drīkst tikai ar PID atļauju, viņš bez šādas atļaujas nezināmā ceļā ieguva pierakstu). Jūs drīkstat nepiekrīst PID lēmumam un pat kritizēt likumu (tikai aicināt tam nepakļauties jūs nedrīkstat). Bet jūsu avīze patieso informāciju SLĒPA, pūlēdamās radīt par lietu IZKROĻĻOTU priekšstatu. Šāda rīcība ir līdzvērtīga MELIEM. Tātad pēc diviem demagoģijas mēģinājumiem Jūs tagad pūlaties mani nosvērt savā pusē ar melu palīdzību.

«Par konkrētiem cilvēktiesību pārkāpumiem Latvijā mūsu avīze šī gada laikā ziņoja vismaz reizes piecdesmit».

Ziņot jau ziņoja, bet tikai neviens no šiem gadījumiem nebija īsts cilvēktiesību pārkāpums. Tāpat kā nupat apskatītajā Dvorņičenko gadījumā, tie bija imigrantu konflikti ar imigrācijas dienestu. ANO cilvēktiesību deklarācijā NAV ierakstīts, ka Dvorņičenko ģimenei obligāti jādzīvo Latvijā. Var apspriest

un arī kritizēt valsts imigrācijas politiku vai tās realizāciju, bet uzdot šādus konfliktus par cilvēktiesību pārkāpumiem ir vai nu analfabētisms vai kārtējā demagoģija.

«Interesanti būtu saskaitīt, cik reizes mūsu republikas pārstāvjiem ir nācies sarkt tās pašas starptautiskās sabiedrības priekšā par to, ka departaments pilnīgi ignorē vispārpieņemtās cilvēktiesību normas».

Tātad ignorē PILNĪGI, Berezovskas kundze? Nekur un nekad neievēro? Vai Jūs vispār saprotat, ko īstenībā nozīmē apgalvojums par VISU cilvēktiesību normu ignorēšanu (pajautājiet savam kolēģim Ciļēviča kungam – viņš Jums izskaidros). Es atkal esmu spiests konstatēt, ka Jūs neņemat lietu tādu, kāda tā reāli ir, bet vispirms izkropļojat, vulgarizējat to un tad par to runājat.

«Es iedomājos, cik rūpīgi bija izrakta visa šo cilvēku priekšvēsture, cik skrupulozi tiek meklēts jebkurš viņus kompromitējošs materiāls, bet tā arī nespēju saprast – priekš kam? Šķirt ģimenes, aplaupīt cilvēkus, ar apaļo zīmogu nolemt tos pazemojumus un nabadzībai – kādēļ?»

Šī atzišanās būtībā arī visu izskaidro. Berezovskas kundze, tāpat kā gandrīz visi krievu žurnālisti, NESPĒJ SAPRAST patiesos latviešu rīcības motīvus (un tomēr ņemas rakstīt par to, ko nesaprot). Kad es sāku strādāt jaundibinātajā «Latvijas Vēstnesī» un uzņēmos rakstīt par nacionālajām lietām, pirmais mans sacerējums saucās «Mūsu nacionālais jautājums» un bija publicēts šī laikraksta 1.numurā. Es uzskatīju to par zināmā mērā programmatisku darbu, par rīcības plānu. Tur es parādīju, kā problēma izskatās no krievu puses un aicināju latviešus to saprast, kā arī attēloju, kā tā pati problēma izskatās no latviešu puses un aicināju to saprast krievus. Tad vēl domāja, ka «LV» iznāks arī krievu valodā, un redakcijas uzdevumā es šo rakstu pārtulkoju arī krieviski. Nodrukāts krievu valodā tas netika, bet es pats to izplatīju kompjuterfaila veidā. Zīmīga un simptomātiska bija krievu reakcija uz šo sacerējumu. Visi kāri lasīja tās vietas, kurās es aicināju latviešus izprast Latvijas krievu stāvokli. Neviens nekad neatcerējās, nepieminēja un neievēroja savā praktiskajā rīcībā tās vietas, kurās es aicināju krievus izprast latviešu situāciju. Tās pazuda, it kā nebūtu nemaz bijušas – tāpat kā vēlākie raksti «Latvijas Vēstnesī». Berezovska un citi krievu žurnālisti ir gatavi vai no ādas izlīst, lai pierādītu krievu bēdīgo stāvokli. Bet neviens no viņiem nav gatavs ne pirkstiņu pakustināt, lai SAPRASTU latviešu stāvokli. Bet tieši SAPRAST pretējo pusi – tas ir pirmais noteikums, lai no naida pārietu uz miermīlīgām attiecībām.

Berezovskas publikāciju mēs paņēmām būtībā nejauši – kā pirmo, kas gadījās pie rokas. Tikpat labi tās vietā varēja būt jebkura cita, kas izklāsta «SM-segodņa žurnālista viedokli». Visās tajās atkārtojas vienas un tās pašas lietas, kuras mēs redzējām arī šīsdienas piemērā: pretinieka pozīcijas izkropļošana pirms tai uzbrukt, pilnas, objektīvas patiesības slēpšana, pasniedzot informāciju sagrozītā un tendenciozā veidā, nepamatoti, bet Latvijai atklāti naidīgi salīdzinājumi, sadzīves u.c. konfliktu iztēlošana par cilvēktiesību pārkāpumiem utt. Kad šādas kvalitātes materiāls negūst atsaucību un izpratni latviešu vidē, tad šis fakts tiek izskaidrots ar to, ka latviešiem ir «nacionālistiskās propagandas izskalotas smadzenes», bet «īstā inteligence» ir iebiedēta un tāpēc klusē. Mūsu bērnības laikos bija tāda grāmatiņa «Burvju vārdiņš». Arī žurnālistiem, Berezovskas kundze, ir savs burvju vārdiņš, kurš varētu nodrošināt Jūsu rakstiem panākumus un izpratni latviešu vidē, un šis vārdiņš ir – patiesība. Rakstiet tikai patiesību, neizkropļojiet savu oponentu tēzes, neslēpiet Jums nepatīkamo «medaļas otru pusi», bet skatiet lietas tādas, kādas tās ir, nelietojiet nepamatotus, bet citu cilvēku jūtas aizskarošus salīdzinājumus – tad arī Jums neliksies, ka latvieši ir iebaidīti, jo nesaprot Jūs.

Kad latvieši sastopas ar šāda rakstura publikācijām, tad viņi sadalās divās kategorijās. Enerģiskākie uzskata, ka tās ir apzināta demagoģija un ka to autori ir nelieši, kuri cenšas nostiprināt krievu privilēģijas Latvijā. Miermīlīgākie domā, ka šeit mums nav darīšana ar apzinātu ļaunprātību, bet gan ar nezināšanu un tumsonību. Es personīgi piederu pie otrajiem. Kamēr nav pierādīts pretējais, es ne vien formāli, bet arī iekšēji domāju, ka Berezovskas kundzes (un arī citu krievu žurnālistu) publikācijas nav ļaunprātīgas un ka šie cilvēki patiesi grib nonākt pie harmoniskas un taisnīgas sabiedrības, darot to ar tādiem līdzekļiem, kuri nekad (dzirdat, Berezovskas kundze – NEKAD!) nesasnies loloto mērķi. Skaidrs, ka tādi materiāli latviešu vidē izsauc tikai nepatiku, aizkaitinājumu un reāli stimulē attiecību PASLIKTINĀŠANOS. Objektīvi tie ir nacionālā naida kurināšana.

Šīs naida kurināšanas rezultātus mēs varējām novērot, piemēram, 7.novembra incidentā pie Brīvības pieminekļa, kad kādam nenosvērtam jauneklim neizturēja nervi, un viņš uzbruka laikrakstu «SM-segodņa» un «Panorama Latvii» fotokorespondentam Gleizeram. Varētu likties – nu ko gan naida kurināšanā var panākt fotogrāfs? Izrādās, ka tomēr var. Es ļoti labi atceros daudzas Gleizera fotogrāfijas. Sevišķi spilgti atmiņā viena, kura uz īpaši ilgu laiku padarīja mani par dekolonizācijas piekritēju. Tā bija

publicēta avīzē «SM-segodņa» mēnešus divus atpakaļ pēc iepriekšējām Latvijas aizsardzības spēku mācībām Ādažos. Telts dibenplānā latviešu virsnieks pilnā formas tērpā, bet priekšplānā pa lodziņu iebāzta galva formas cepurē ar fotogrāfa veikli notvertu grimasi sejā. Un paraksts «Leitnants Dubs: jūs mani vēl nepazīstat, bet jūs ar mani vēl iepazīsieties!». Mēs visi esam ne reizi vien lasījuši «Šveika dēkas pasaules karā» un zinām, kas ir leitnants Dubs. Ja parakstu pārtulko no zemtekstu valodas, tad tas skan tā: «Latviešu muļķis saka, ka viņš mums vēl parādīsot». Es nezinu, vai tā fotogrāfija bija speciāla maskarāde, vai arī tur bija objektīvā notverts reāls latviešu virsnieks.

Naida kurināšana ar fotogrāfijām (avīze «SM-segodņa» 1993.09.23)

Nesen, kā zināms, tiesa apmierināja bijušā premjera Ivara Godmaņa prasību pret laikrakstu «Latvijas Jaunatne» un žurnālistu Ingu Gailumu. Es uzskatu to par labu precedentu, jo gan žurnālistiem, gan visiem citiem ir jāatbild par saviem vārdiem un rīcību. Bet tiesas nedrīkst izturēties vienā veidā pret bijušo premjeru un citādi pret pārējiem pilsoņiem. Likuma priekšā visi ir vienādi. Un ja minētajā Gleizera fotogrāfijā bija redzams reāls virsnieks, tad viņam būtu pilnīgs pamats celt tiesā prasību pret laikrakstu «SM-segodņa» un fotogrāfu Gleizeru par goda un cieņas aizskaršanu. Mēs nevaram attaisnot uzbrukumus fotokorespondentam uz ielas, pat ja viņš ir vainīgs nacionālā naida kurināšanā, bet pēc «Godmaņa prāvas» parauga, teiksim, 1000 latu naudassods ar tiesas spriedumu «SM-segodņa» redakcijai un 1000 latu personīgi Gleizeram, es domāju, būtu taisnīgs sods par viņu nodarījumiem. Cerēsim, ka latviešu sabiedrība turpmāk efektīvāk izmantos šo līdzekli ne vien pret pašu latviešu, bet arī pret krievu avīzēm.

Viena no manu iepriekšējo publikāciju abstraktajām tēzēm bija tā, ka krievu prese nedara absolūti neko, lai veidotu Latvijā saskanīgu sabiedrību, bet, tieši otrādi, dažādiem līdzekļiem grauj to. Es ceru, ka šodien man izdevās šo tēzi daudz maz ilustrēt ar piemēriem.

Raksts⁵⁷ tika publicēts «Pavadonī» 1993.gada 13.novembrī rubrikā «Nacionālās lietas. Domas».

⁵⁷ Egle Valdis. «Burvju vārdiņš “patiesība”». «Pavadonis» 1993.11.13.

32. *Tā man kā gaiša laimes sala šķiet...*

1993.11.16 08:55 otrdiena

Valdis Egle

«*Kā savu dzimteni lai tēloju? Tai augstu kalnu nav, ne strāvu platu, Kas citas zemes sidrabjostās jož*» – atrazdamās «svešumā aiz krastiem tāliem», rakstīja mūsu lielākā dzejniece, – «*Pat tumšā naktī turp ja noietu, Es katru akmentiņu atrastu*».

Ko sacīt mūsu dzimtenes svētkos? Viss jau it kā būtu zināms, visi vārdi sen izteikti un nu šķiet lieki... Pirms 75 gadiem beidzot izskanēja formula «Latvija, apvienota etnogrāfiskās robežās, ir neatkarīga un demokrātiska republika», un pirmoreiz pasaules vēsturē tautu pašnoteikšanās tiesības skāra arī mūsu tautu. «Apvienota etnogrāfiskās robežās» – pieminot 1918.gada 18.novembri šoreiz es varbūt pakavēšos tieši pie šīs Neatkarības deklarācijas frāzes.

«Latvieši ir viena no vecākajām Eiropas tautām» – tā savu rakstu par mums iesāk kāda amerikāņu enciklopēdija. Mūsu senči ienāca šajā zemē no dienvidrietumiem, no tagadējās Polijas puses pirms apmēram četrūkstoš gadiem. Kādus divus gadsimtus vēlāk vai varbūt tajā pašā laikā (tik precīzi jau to grūti pateikt) ahaji, pirmais grieķu vilnis un nākošie Homēra varoņi, sāk pakļaut pelagus un ieņemt tagadējo Grieķiju, lai, nonākuši saskarē ar fenīkiešiem un citām Seno Austrumu tautām, pēc tūkstoš gadiem radītu antīkās Eiropas visspožāko kultūru. Vēl pēc dažiem gadsimtiem ārieši, sanskrita un Vēdu nesēji, ieradīsies Indijā. Mūsu senči bija nodzīvojuši Latvijā jau sešus gadsimtus, vairāk, nekā tagad amerikāņi Amerikā, kad ebreji pameta Ēģipti lai, Mozus vesti, dotos uz Apsolīto zemi un izspiestu no tās kanaāniešus. Mūsu senči bija nodzīvojuši šeit jau divtūkstoš gadus, kad ģermāņi, nākdami no Balkānu puses, sāka izstumt ķeltus no tagadējās Vācijas. Mūsu senči bija nodzīvojuši Austrumeiropā jau divarpus tūkstošus gadu, kad slāvi, nākdami no Polijas un no dienvidiem caur Ukrainu apgājuši baltu zemes, sāka izspiest mūsu un lībiešu senčus no tagadējās Krievijas.

Latvijā nekāds Ežēns Dibua nav atradis pirms 700'000 gadiem dzīvojuša pitekantropa atliekas. Latviju nerasniedza arī tas pirmatnējais cilvēks, kurš pirms 500'000 gadiem atstāja zinātniekiem savu žokli pie Heidelbergas pilsētas Vācijā. Latviju klāja ledājs, kad pirms 100'000 gadiem pa Dienvideiropu klīda neandertālieši – pēdējā suga ceļā uz mūsdienu cilvēku. Tikai pirms apmēram 10'000 gadiem pirmie cilvēki spēra kāju uz Latvijas zemes. Tie bija Madlēnas arheoloģiskās kultūras nesējiem radniecīgi baltās rases pārstāvji. Pēc dažiem gadu tūkstošiem viņiem pretim no Sibīrijas ienāca stipri mongoloīdas ciltis, tagadējo sāmu un ņencu senči. Abas šīs cilšu grupas nepazīna nedz zemkopību, nedz lopkopību, tie bija klejotāji mednieki, kuri dzīvoja tundras apstākļos ledāja tuvumā, šad tad ienākdami Latvijā un šad tad to atstādami. Kad tundra līdz ar ledāju atkāpās uz ziemeļiem, viņi atgriezās šurp arvien retāk, bet viņu vietā apmetās mūsu senči zemkopji – pirmie un vienīgie Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji. Apmēram tajā pašā laikā viņiem pretim no Urāliem atnāca vāji mongoloīdie somugri, kuri baltu ietekmē arī pamazām apguva zemkopību.

Mūsu senču miermīlība ir tikpat apbrīnojama, kā viņu čaklums. Diezin vai tie būtu spējuši pirms četrūkstoš gadiem ieņemt Latviju, ja šajā nolūkā viņiem nāktos izspiest no šejienes kādu citu zemkopju tautu, kā to izdarīja grieķi, ebreji, ģermāņi, slāvi un daudzi citi. Vismaz savu globālo sadursmi ar slāviem viņi zaudēja pilnīgi un daudz netrūka, ka būtu zaudējuši to arī galīgi. Pirms pusotra gadu tūkstoša balti apdzīvoja ne tikai vēlāko Latviju un Lietuvu, bet arī visu telpu no Baltijas jūras līdz tagadējai Kijevai un Nižņijnovgorodai. Ja viņi būtu šeit radījuši spēcīgu un kareivīgu valsti, tad pasaule tagad atcerētos nevis Kijevas Krievzemi, bet Kijevas Latvzemi, kurai būtu visas iespējas vēlāk sūtīt savus «pirmatklājējus» pāri Urāliem un traukties uz Kluso okeānu, lai kļūtu par pasaules lielvalsti. Bet slāvi, kuru priekšgalā drīz vien nostājās tā laika Eiropas visniknākie karotāji vikingi, sabūvēja cietokšņus uz visām upēm gar «ceļu no varjagiem uz grieķiem» un tad no šīs Novgorodas-Kijevas ass sāka atspiest baltus un somugrus uz abām pusēm: austrumu virzienā uz Kamas baseinu un rietumu pusē uz vēlāko Livoniju.

Latvijai vārdu deva latgaļu cilts. Bet šīs cilts agrākā dzimtene atradās Daugavas augštecē – tur, kur tagad Polocka, Vitebska vai pat Smolenska. Slāvu spiesti, latgaļi atkāpās gar Daugavu uz leju un tādejādi pārnesa Latviju šurp. Tur, kur vēlāk pletās lepnā Pleskavas kņaziste, kādreiz dzīvoja baltu cilts krīvi. Tie slāvi, kas ieņēma viņu zemi, pēc tam sāka saukties par krivičiem, bet mūsu senči tos dēvēja par krieviem, attiecinot šo vārdu arī uz visiem slāviem, ar kuriem vien tajā laikā nāca saskarē. Jādomā, ka šī nepārtrauktā atkāpšanās uz Baltijas jūras pusi mūsu senčiem būtu beigusies tikpat bēdīgi, kā otrai viņu daļai beidzās atkāpšanās uz Kamas baseina pusi. Jau Kokneses pilī valdīja kņazs Vjačko, jau kriviči apmetās gar visu Daugavu. Divi vēsturiski notikumi, kas iestājās gandrīz vienlaicīgi – vācu krustnešu

ierašanās šajā zemē un mongoļu uzbrukums Krievzemei – uz daudziem gadsimtiem apturēja šo procesu un fiksēja to līniju, uz austrumiem no kuras balti izzuda, bet rietumos no kuras tomēr izdzīvoja.

Tātad 1918.gadā deklarētās «Latvijas, apvienotas etnogrāfiskās robežās», austrumu līniju noteica senais mierlīgums starp krustnešiem un Novgorodas zemi. Šīs «etnogrāfiskajās robežās» pasludinātās Latvijas dienvidu robeža ir tā līnija, līdz kurai krustnešiem izdevās ievirzīties baltu zemēs. Tie balti, kas atradās uz dienvidiem no šīs līnijas, pārvērtās par lietuviešiem, bet tie, kas palika uz ziemeļiem – kļuva par latviešiem. Mūsu zemes etniskā ziemeļu robeža ilgu laiku atradās krietni tuvāk Daugavai, nekā tagad. Ja tā būtu saglabājusies, tad Igaunija tagad būtu lielāka, bet Latvija mazāka. Kad Pētera I sūtītais grāfs Šeremetjevs izkāva un izdedzināja Vidzemi jeb Līvzemi, ar to tika dots nāvējošs trieciens lībiešu tautai. Izmirušajā zemē ienāca latvieši no kaimiņu apgabaliem, un etniskā robeža pavisam izstājās uz ziemeļiem.

Tā izveidojās tās kontūras, kuras 1918.gadā kļuva par valsts robežām un kuras tagad mums ir tik tuvas un pazīstamas. Gadsimta sākumā šo līniju ierobežotā zeme ietilpa trīs Krievijas guberņās, jo bija nonākusi impērijas sastāvā trīs dažādos ceļos. Līvlandes guberņa (četri latviešu un pieci igauņu apriņķi) bija iegūta no zviedriem pēc uzvaras pie Poltavas. Vitebskas guberņa (astoņi baltkrievu un trīs latviešu apriņķi) bija atņemta Polijai, bet Kurzemes guberņu veidoja agrākā Kurzemes hercogiste, kura pēdējā laikā bija Polijas vasaļvalsts. Pēc Pirmās Atmodas latvieši sāka prasīt cara valdībai apvienot Kurzemes guberņu, četrus Līvlandes un trīs Vitebskas guberņas apriņķus Krievijas sastāvā vienā administratīvā veidojumā, saukta par Latviju. Šī prasība tomēr tika kategoriski noraidīta, un rezultāts bija tāds, ka cenzūra pat aizliedza lietot vārdu «Latvija», tā ka gadsimta sākumā izdotās grāmatas bija spiestas tēlaini saukt šo hipotētiski apvienoto zemi par «latviešu dzimteni».

Pēc Februāra revolūcijas projekts atkal tika atdzīvināts, tika izveidota komisija tā realizēšanai, bet tā nepaspēja neko daudz izdarīt (tikai noteica etnogrāfisko robežu starp latviešu un igauņu apdzīvotajām teritorijām Līvzemes guberņā; vēlāk šos materiālus izmantoja, novelkot abu valstu robežu). Notikumi attīstījās ļoti strauji: jaunā Krievijas boļševistiskā valdība ar Brestas mierlīgumu atdeva visu Baltiju Vācijai, bet Vācija pēc 8 mēnešiem kapitulēja. Tikmēr pašā Krievijā neatkarību bija jau pasludinājušas Somija, Ukraina, Baltkrievija, Gruzija, Azerbaidžāna un Armēnija, bet Vidusāzijas emīri vienkārši vairs vispār nelikās ne zinīs par kādreizējo metropoli... Par kaut kādu administratīvu veidojumu Krievijas sastāvā, protams, nu vairs runa nevarēja būt, un no šīm kādreizējām prasībām Neatkarības deklarācijā palika tikai frāze «apvienota etnogrāfiskās robežās», bet jaunās valsts ģerbonī ienāca trīs zvaigznes.

Tā dzima Latvija – «latviešu dzimtene». Reti kura pasaules tauta var lepoties ar to, ka dzīvo savā zemē tik sen un ka pat tajā tālajā, attaisnojamajā pagātnē nav vardarbīgi atņēmusi to kādai citai tautai. Pēc neatkarības pasludināšanas, kā zināms, mums atkal mēģināja nolaupīt šo pāri palikušo zemes gabaliņu, un daudz ko nācās izciest. Bet šķiet, ka taisnība beidzot ir tuvu uzvarai, un piepildās dzejnieka vārdi «Šī zeme ir mūsu, šīs pilsētas mūsu»...

Raksts⁵⁸ tika publicēts «LV» 1993.gada 17.novembrī svētku numurā bez rubrikas, bet kopā ar Kristīnes Ducmanes rakstu⁵⁹ «Triju zvaigžņu ordenis» zem hipervirsraksta «Ar trijām zvaigznēm trijās zvaigznēs».

Šis raksts tika sacerēts pēc Redaktora rīkojuma «uzrakstīt svētkiem kaut ko savādāku, nekā parasti».

33. *Vai neatkarīgajā Latvijā ir ebreju jautājums?*

1993.11.25 13:17 ceturtdiena
(pēc 9 dienām, 4 stundām, 22 minūtēm)

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Ceturtdien Latvijā sava asuma kulmināciju sasniedza pavalstniecības jautājums, jo pēcpusdienā Saeima aizklātā balsošanā ar 53 balsīm par, 28 pret, sešiem deputātiem atturoties, pieņēma 1. lasījumā frakciju «LC» un «LZS» kopīgi iesniegto LR pilsonības likumprojektu. Mūsu laikraksts jau daudzkārt ir analizējis gan šo, gan arī citus pavalstniecības likumprojektus (sk., piemēram, «LV» 8.jūnijā, «Pavadoņi» 23.oktobrī, 30.oktobrī, 6.novembrī). Ceturtdienas plenārsēdī, pamatojoties uz stenogrammām un

⁵⁸ Egle Valdis. «Tā man kā gaiša laimes sala šķiet». «Latvijas Vēstnesis» 1993.11.17.

⁵⁹ Ducmane Kristīne. «Triju zvaigžņu ordenis». «Latvijas Vēstnesis» 1993.11.17.

cietiem dokumentiem, mēs izanalizēsim nākošreiz, bet pagaidām pievērsīsimies kādai citai, arī svarīgai lietai.⁶⁰

Borisa Cileviča raksts, ar kuru spirāle sāk griezties

«Vai neatkarīgajā Latvijā ir ebreju jautājums?» – ar tādu virsrakstu laikraksta «SM-segodņa» 13.novembra numurā bija publicēts liels šīs avīzes komentētāja Borisa Ciļēviča raksts, bet atbildi uz savu jautājumu autors dod jau pirmajā rindkopā: «Šodien neatkarīgajā Latvijā ebreju nav palicis gandrīz nemaz, bet ebreju jautājums kļūst arvien asāks un asāks».

Aprakstījis latviešu un ebreju attiecību idilli Atmodas sākumā (tiesa gan, izrādot neticību, ka no latviešu puses tās pat tolaik būtu varējušas būt ne merkantilas, bet patiesi draudzīgas), Ciļēviča kungs attēlo šo attiecību vēlāko aptumšošanos un nosauc arī tās cēloni: «Manuprāt galvenā problēma ir vērtējums Otrā pasaules kara notikumiem Latvijā un latviešu lomai tajos». Daudzus gadu desmitus vajāti un pazemoti, latviešu leģionāri un partizāni tagad ir kļuvuši par varoņiem un, Ciļēviča vārdiem runājot, «kaut kā sāka «aizmirsties» V. Arāja un G. Čukura vadīto latviešu zonderkomandu loma ebreju zvēriskajā iznīcināšanā 1941.gadā». «Protams, ebreju sabiedrība nevarēja samierināties ar tādu notikumu attīstību. Bet protesti pret Holokosta traģēdijas noklusēšanu un noziedznieku «lienošo attaisnošanu» tika interpretēti kā mēģinājumi mest ēnu uz visu latviešu tautu» (un piemēram autors sava raksta epigrāfā liek citātu no Prezidenta izteicieniem pirms došanās uz ASV).

Tālāk Ciļēviča kungs citē zviedru politiķa Pēra Almarka izteicienu avīzē «Expressen» 1990.gadā: «desmiti latviešu kara gados mēģināja glābt ebrejus, bet tūkstoši piedalījās terorā (Dānijā glābēju un slepkavu proporcija bija pretēja)». Un nobeidz autors savu rakstu ar tādiem vārdiem: «Manuprāt ebreju jautājums Latvijā būs atrisināts tad, kad slepkavas sauks par slepkavām, bet upurus par upuriem neatkarīgi no tā, vai tie ir ebreji, vai latvieši. Kad pilna un patiesa Holokosta vēsture būs izklāstīta latviešu skolu mācībgrāmatās. Savādāk jaunā paaudze nezinās patiesību. Bet tauta, kura aizmirsusi savu vēsturi, kā zināms, pārdzīvo to vēlreiz».

Skaidrs, ka vēsture IR JĀZIN un ka slepkavas ir jāsauc par slepkavām un upuri par upuriem. Neviens jau laikam arī netaisās šeit iebilst Ciļēviča kungam. Tomēr vispārējā nokrāsa Ciļēviča un, piemēram, manā situācijas uztverē atšķiras visai radikāli. Pašlaik Latvijā dominē tā paaudze, pie kuras

⁶⁰ Tālākā šī raksta daļa bija ievietota «Pirmajā MuižNiekGrāmatā» {[MUIG1.1363](#)} un neietilpa oriģinālajā burtnīcā «LV».

piederu arī es – tie, kam tagad ir no 40 līdz 50 gadiem. Mūsu jaunības laikā mēs ļoti daudz dzirdējām par «latviešu fašistu noziegumiem». Es personīgi esmu par Latvijas ebreju iznīcināšanu lasījis desmitiem grāmatu un rakstu. Pēdējo 25 gadu laikā neskaitāmas reizes esmu staigājis gar betona apmalēm ierobežotajiem taisnstūriem Biķernieku mežā, pūlēdamies iztēloties, kā tas reāli varēja te izskatīties TOREIZ, šausminādamies par to, kā cilvēki varēja nonākt līdz tādām neprātam, un ar grūtībām valdīdams vēlēšanos piekaut tos puikas (reizēm arī tādus ar melniem, sprogainiem matiem), kas ziemā tur pāri vizinājās ar slēpēm un ragavām. Holokosta vēsturi es zinu un neaizmirsīšu.

□ *Nacionālās lietas. Domas* N33 *Pavadoņis*

VAI NEATKARĪGAJĀ LATVIJĀ PASTĀV E

Valdis Egle, "LV" informācijas centra vadītājs

Ceturtdien Latvijā sava asuma kulmināciju sasniegza pavalstniecības jautājums, jo vēlā naktī stundā Saēma aizklāta balsošana ar 53 balstiem par, 28 pret, sešiem deputātiem atturoties, pieņēma 1. lasījumā frakciju "LC" un "LZS" kopīgi iesniegto LR pilsonības likumprojektu. Mūsu laikraksts jau daudzkārt ir analizējis gan šo, gan arī citus pavalstniecības likumprojekta (sk., piemēram, "LV" 8. jūnijā, "Pavadoņi" 23. oktobrī, 30. oktobrī, 6. novembrī). Ceturtdienas plenārsēdī izanalizēsim nākošreiz, bet šoreiz — par citu, lielāku, ne mazāk svarīgu problēmu.

"Vai neatkarīgajā Latvijā pastāv ebreju jautājums?" — ar tādu virsrakstu laikraksta "SM-segodņa" 13. novembra numurā bija publicēts liels šīs avīzes komentētāja Borisa Čiļēviča raksts, kaut acibūdi uz savu jautājumu autori dod jau pirmajā rindkopā: "Šodien neatkarīgajā Latvijā ebreju nav palicis gandrīz nemaz, bet ebreju jautājuma kļūst arvien asāks un asāks".

Aprakstījis latviešu un ebreju attiecību idilli Atmodas sākumā (tiesa gan, izrādot neticību, ka no latviešu puses tās pat tolaik būtu varējušas būt ne merkantīlas, bet pašēsi draudzīgas), Čiļēviča kungs atļēlo šo attiecību vēlāko aptumšošanu un nosauc arī tās cēloni: "Manuprāt, galvenā pro-

blēma ir vērtējums Otrā pasaules kara notikumiem Latvijā un latviešu lomai tajos." Daudzus gadu desmitus vajāti un pazemoti, latviešu leģionāri un partizāni tagad ir kļuvuši par varoņiem un, Čiļēviča vārdiem runājot, "kaut kā sāka "aizmirsties" V. Arāja un G. Cukura vadīto latviešu zonderkomandu loma ebreju zvēriskajā iznīcināšanā 1941. gadā". "Protams, ebreju sabiedrība nevarēja samierināties ar tādu notikumu attīstību. Bet protesti pret Holokosta traģēdijas noklusēšanu un noziedznieku "lielo ataisnošanu" tika interpretēti kā mēģinājumi mest ēnu uz visu latviešu tautu" (un piemēram autori sava raksta epigrafa iekā citātu no Valsts prezidenta izteicieniem pirms došanās uz ASV).

Tālāk Čiļēviča kungs citē zviedru politiķa Pēra Almarka izteicienu avīzē "Expressen" 1990. gadā: "Desmiti latviešu kara gados mēģināja glābt ebrejus, bet tiksteši piedalījās terorā (Dānijā glābēju un slepkavu proporcija bija pretēja)." Un nobeidz autori savu rakstu ar tādiem vārdiem: "Manuprāt, ebreju jautājuma Latvijā būs atrisināts tad, kad slepkavas sauks par slepkavām, bet upuris par upurim neatkarīgi no tā, vai tie ir ebreji, vai latvieši. Kad pilsa un patiesa Holokosta vēsture būs izklāstīta latviešu

skolu mācībgrāmatās. Savādāk jaunā paaudze nezinās patiesību. Bet tāuta, kura aizmirsusi savu vēsturi, kā zināns, pārdzīvo to vēlreiz."

Skaidrs, ka vēsture IR JĀZIN un ka slepkavas ir jāsauc par slepkavām un upuri par upurim. Neviens jau laikam arī netasās šeit iebilst Čiļēviča kungam. Tomēr vispārējā nokrāsā Čiļēviča un, piemēram, manā situācijas uzveid atšķiras visā radikāli. Patlaik Latvijā domātie tā pasauzde, piekuras piederu arī es — tie, kam tagad ir no 40 līdz 50 gadiem. Mūsu jaunības laikā mēs ļoti daudz dzirdējām par "latviešu fašistu noziegumiem". Es personīgi esmu par Latvijas ebreju iznīcināšanu lasījis desmitiem grāmatu un rakstu. Pēdējo 25 gadu laikā neskaitāmas reizes esmu staigājis gar betona apmalēm ierobežotajiem taisnstūriem Biķernieku mežā, pūlēdamies iztēloties, kā tas reāli varēja te izskatīties TOREIZ, šausminādamies par to, kā cilvēki varēja nonākt līdz tādām neprātam, un ar grūtībām valdīdams vēlēšanos piekaut tos puikas (reizēm arī tādus ar melniem, sprogainiem matiem), kas ziemā tur pāri vizinājās ar slēpēm un ragavām. Holokosta vēsturi es zinu un neaizmirsīšu.

Tajos gados mūsu pasauzde labi zināja arī padomju aviācijas vēsturi, uz

plaukti
sūti"
tipas,
Arion
lidmaš
nezinā
tētas c
mā uz
konstr
tas mu
ir tikai
vēlita
padom
ču tas
mirsu
agrāk.
daudz
vēsture
konā iz
Cukur
kļuva j
vadītā
uzskat
vajadz
li". Či
bu, ka
tikai at
tāki ti
genocī
pošcij
ka šād
ma ku
ma, ve
es nevi

Valsts uzņēmums "Latvijas Vēstneša" • Latvijas Republikas laikraksts "Latvijas Vēstneša" — The newspaper of the Republic of Latvia "Latvian Ve
ofsettipieņemšana Balasta daļiņi 3 uz 4 zsk. iespiedloksnēm • Pasūtījuma Nr.090 • Abonēšanas indekss — 68182 • © Pārpublicēšanas un c
Redakcijas tālrūpi: sekretāre un uzziņas — 220 405, tālraksti (telefaksi) — 211 044, 220 405, galven
komercdirektors un grāmatveži — 220 738, reklāma un sludinājumi — 221 085, administrators un j

Nāvējošā publikācija

Tajos gados mūsu paaudze labi zināja arī padomju aviācijas vēsturi, uz plauktiņiem stāvēja «Aviokonstruktora stāsti»⁶¹ (latviešu valodā) un citas grāmatīņas, kurās mēs aplūkojām Tupoleva, Antonova, Iljušina un citu konstruktoru lidmašīnu fotogrāfijas (tolaik gan tikai nezinājām, ka daudzas no tām ir projektētas cietumos). Bet kad Atmodas sākumā no TV pārraides «Labvakar» uzzinājām, ka arī Latvijā ir tikušas konstruētas un būvētas lidmašīnas, tad tas mums bija vesels atklājums. Tāpēc ir tikai dabiski, ka pēc uzvaras lielāka vērība tika veltīta tām lietām, par kurām padomju laikā mēs neko nezinājām. Taču tas nebūt nenozīmē, ka mēs būtu aizmirsuši tās lietas, par kurām zinājām arī agrāk. Čiļēviča rakstā un arī pirms tā daudz tika pieminēta Latvijas aviācijas vēsturei veltītā ekspozīcija Kara muzejā, kurā ir gan redzams slavenais lidotājs Cukurs, bet nav pieminēts, ka vēlāk viņš kļuva par vienu no ebreju iznīcināšanas dalībniekiem. Var līdz ar ebreju kopienu uzskatīt, ka pat šajā ekspozīcijā tomēr vajadzēja pieminēt arī šo «blakusapstākli». Cits var domāt līdz ar muzeja vadību, ka šī konkrētā ekspozīcija ir veltīta tikai aviācijai un ka nekādi blakusapstākļi tur nav atspoguļojami, bet ebreju

⁶¹ Jakovļevs Aleksandrs. «Aviokonstruktora stāsti». LVI, Rīgā, 1961.

genocīdam var veltīt citā reizē citu ekspozīciju. Tikai piekrist Ciļēviča kungam, ka šāda veida domstarpībās ir saskatāma kaut kāda milzīga politiska problēma, vesels «ebreju jautājums» – to gan es nevaru.

Vispār Ciļēviča raksts atsauca man atmiņā pazīstamo definīciju: «egoists ir cilvēks, kurš par sevi domā vairāk, nekā par mani». Būtībā viss, ko Ciļēviča kungs pārmet latviešiem, ir tas, ka viņi nepietiekoši runā un domā par ebreju sāpēm, bet visu laiku vairāk ņemas ap savām. Ciļēviča kungs, bet tas taču ir tikai dabiski! Tikpat dabiski, kā tas, ka ebreji vienmēr vairāk runās par Holokostu, nekā par mūsu bēdām. Labāk būsim gudri, sapratīsim to un neuzbruksim viens otram ar pārmetumiem. Tie nekad nekā laba nav nesuši – ne laulāto, ne tautu starpā.

Ciļēviča kungs pārmet Anatolijam Gorbunovam, ka tas savā runā sēru mītiņā Rumbulā ebreju apšaušanas 50.gadadienā esot ieteicis arī pašiem ebrejiem kritiskāk aplūkot savu iepriekšējo paaudžu darbību. No avīzes raksta nav īsti skaidrs, vai autoru neapmierina tikai parlamenta priekšsēdētāja izteiciena laiks un vieta, vai arī sacītā būtība. Par pirmo var strīdēties tāpat kā par to aviācijas ekspozīciju, taču šķiet, ka sakne šoreiz būs tomēr pašā ieteikuma būtībā. Arī man jau ir bijusi neliela diskusija ar Ciļēviča kungu šajā jautājumā. Kādā savā rakstā, aicinādam Latvijas krievus nebūt antipatriotiskiem, es pieminēju ebreju piemēru:

«Antipatriotisms, sevis pretstatīšana tai videi, kurā tu dzīvo, nekad nav bijusi tā labākā un gudrākā pozīcija. Ebreju iznīcināšana hitleriskā reihā laikā bija, protams, nacistu noziegums, bet ne tikai. Ļoti nesaprātīga (un ebrejiem liktenīga) bija arī tā antipatriotiskā, visu noliedzošā attieksme, kas dominēja Vācijas ebrejos mūsu gadsimta sākumā un iepriekšējā gadsimta beigās. Ja nebūtu bijis tās, nebūtu arī antisemitisma. Mūsdienā Latvijā, protams, nekāda cilvēku iznīcināšana nav iedomājama, tomēr starp nacionālo attiecību pasliktināšanai iespēju vēl ir daudz».

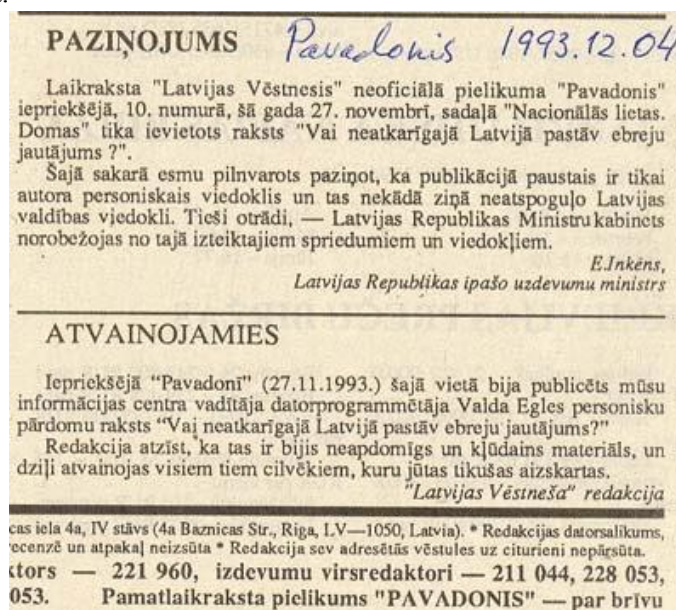
Ciļēviča kungs savā sacerējumā uz to reaģēja tā:

«Neņemos komentēt Egles kunga viedokli, ka ebreji ir paši vainīgi nacistu genocīdā pret viņiem. Lūk, uzvedās ne tā, kā vajadzēja, lai iepatiktos nacistiem, provokatori tādi! Vai Jūs nemulsina tas, ka Jūs būtībā vienkārši atkārtojat pašu slepkavu argumentus? Un kā šo Jūsu izteikumu jāsaprot – kā maigu mājienu «krievu dumpiniekiem», vai?»

Viegli pārliecināties, ka es neesmu apgalvojis, it kā ebreji būtu paši vainīgi nacistu genocīdā pret viņiem (parastais krievu preses paņēmiens – piedēvēt pretiniekam sev vēlamus uzskatus un tad uzbrukt tiem). Situāciju šeit var ilustrēt ar tādu alegoriju: kāda meitene satiek uz ielas nepazīstamu iereibušu jaunekļu kompāniju un piekrīt viņu aicinājumam iet «paklausīties mūziku», bet dzīvoklī viņu izvaro un noslepkavo. Skaidrs, ka viņa ir upuris, bet slepkavas ir noziedznieki. Tomēr ja meitene būtu bijusi pietiekoši gudra un tālredzīga un nebūtu gājusi jaunekļiem līdzi, tad noziegums nebūtu noticis. Tādējādi noziegumu provocēja viņas pašas vieglprātība.

Arī ebreju izturēšanās gadsimtu laikā tajās zemēs, kur viņi dzīvoja, bieži vien nebūt nebija gudra un tālredzīga, bet gan vieglprātīgi provocēja to noziegumu, kas galu galā pārvērtās par ebreju nacionālu katastrofu. Tas, ka Ciļēviča kungs pat nebija sapratis, par ko ir runa manā augstāk pieminētajā rakstā, liecina, cik maz pat gaišākie ebreju prāti ir domājuši par šo te lietas otru pusi, visu laiku iedami tikai vienā virzienā. Daudzi ebreji un, šķiet, arī Ciļēvičs, gribētu, lai mēs skatāmies uz šo lietu tā, ka, lūk, bija balti jēriņi no Ābrama un Izraēļa cilts, kuriem uzbruka melni vilki ar kāškrustiem un viss – nekādu citu aspektu šeit nav. Mēs tomēr nevaram skatīties uz šo lietu tik primitīvi. BIJA vēl arī citi aspekti.

Nekur un nekad genocīds, antisemitisms vai kāds cits «anti-isms» nenāk tāpat vien no zila gaisa. Arī 1915.gadā pirmajā mūsu gadsimta genocīdā turki apkāva armēņus nebūt ne vienkārši tāpēc, ka vieni saucās par turkiem, bet otri par armēņiem. Saprotamu iemeslu dēļ armēņi

Kapitulācija

PATIEŠĀM bija naidīgi noskaņoti pret Osmaņu impēriju un daudzi no viņiem palīdzēja krievu armijai. Viena galējība ir attaisnot genocīdu un apgalvot, ka šādos apstākļos drīkstot izkaut veselu tautu, bet otra galējība ir mēģināt iegalvot, ka šai izkaušanai vispār neesot bijis nekādu iemeslu.

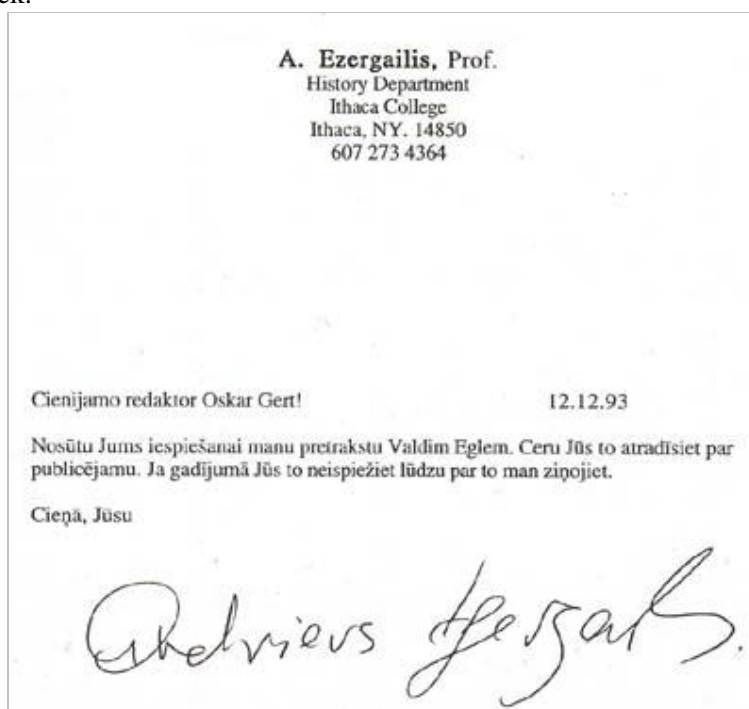
Tieši tāpat, kā visiem zināmo Turcijas reakciju izsauca armēņu antipatriotisms attiecībā pret Osmaņu impēriju, tā visur Eiropā antisemitismu arī vienmēr un visur izsauca ebreju antipatriotisms attiecībā pret savu mītnes zemi. Cita lieta, ka pašam šim antipatriotismam, protams, arī vienmēr bija savi iemesli, tādi, kā apmešanās aizlieguma līnija cariskajā Krievijā vai bailes no vāciešu atnākšanas 1940.gada Latvijā. Dānijā «proporcija bija pretēja» ne tāpēc, ka dāņi būtu labāki cilvēki par latviešiem, bet gan tāpēc, ka Dānijā ebreju kopiena pirms tam nebija nekādā veidā demonstrējusi nekādu antipatriotismu (kā gan viņi to vispār varētu izdarīt, pat ja gribētu: hitleriešus apsveikt, vai?).

Ciļēvičs raksta ka NKVD šefs Latvijā Šustins patiešām bijis ebrejs, bet vispār šajā organizācijā ebreju bijis maz. NKVD bija slēgta organizācija un to, cik tur liels ebreju procents, 1941.gada vasarā neviens nezināja. Daudz būtiskāka loma vispārējā noskaņojuma veidošanā bija tūkstošiem citu labi redzamu sīkumu. Man, piemēram, māte vēl bērnībā stāstīja, ka viņu skolā 1940.gadā izveidotā komjaunatnes organizācija sastāvējusi tikai no ebrejiem, un, kad meitenes gribējušas izvairīties no 1.maija demonstrācijas, tad Cecīlija Dinere, vēlākā rakstniece, nākusi un spiedusi iet. Visumā Latvijas okupāciju ebreju kopiena uzņēma ar entuziasmu, un latviešiem tas bija pietiekoši labi redzams, lai augstu augstu uzsistu antisemitisma vilni. Tas viss, protams neattaisno genocīdu, bet tas viss ARĪ IETILPST tajā «pilnajā un patiesajā Holokosta vēsturē», kuru savā rakstā tik ļoti prasa Ciļēviča kungs.

Ciļēviča kungs raksta, ka zaimojoša ir sīkumaina tirgošanās par to vai kādā vietā nošauts par 120 ebrejiem vairāk vai mazāk. Es personīgi uzskatu par zaimojošu pat šo te tirgošanos par to, cik lielā mērā ebreji vainīgi latviešu traģēdijā un cik latvieši ebreju traģēdijā. Diemžēl šo diskusiju mums uzspieda jau sākot ar «Life» publikāciju un beidzot (drīzāk gan nebeidzot) ar jaunāko Ciļēviča rakstu. Vēsture ir jāzin visiem tāda, kāda tā bija – un ar to pietiek.

Ja Latvijas ebreju kopiena patiešām gribētu draudzīgi sadzīvot ar latviešiem atjaunotajā Latvijas valstī, tad tai vajadzētu sekot aicinājumam kritiski izvērtēt savu agrāko paaudžu darbību. Ne jau tādēļ, lai saskaitītu, cik ebreju dienēja NKVD aparātā, bet gan lai apzinātos, ka antisemitisms nekad nekrīt no debesīm, bet vienmēr ir antipatriotisma funkcija. Un Latvijā vēstures gaitā tas ir redzams tikpat labi, kā jebkurā citā valstī. Latvijas ebreju 1920.–1930. gadu un jo sevišķi 1940.gada antipatriotisma atbalss pēc briesmīgā 1941.gada bija dzirdama vēl visus 1950.–1960. gadus un aplūsa tikai ar 1970. gadiem, kad līdz ar ebreju emigrācijas sākumu viņu darbību sāka vērtēt kā antipatriotisku attiecībā pret PSRS, tādējādi izsaucot impēriski noskaņoto krievu antisemitismu un vienlaicīgi padarot ebrejus par latviešu dabiskajiem sabiedrotajiem. Šajā visnotaļ draudzīgajā noskaņā mēs arī iegājām Trešajā Atmodā. Taču kad sākās «Life» tipa publikācijas un citi antipatriotiski akti, kurus uz sākotnējā ebrejiem draudzīgā fona latviešu sabiedrība, protams, uztvēra kā nepamatotu un sīkmanīgu kašķēšanos, tad attiecības kļuva rezervēti vēsas. Ja ebreju kopienas antipatriotiskā darbība turpināsies, tad tā neizbēgami radīs Latvijā antisemitismu, jo mums nav pamata domāt, ka vēstures likumi būtu pārstājuši darboties.

Tagad man ir jāpāriet pie sava raksta visnepatīkamākās daļas. Ne velti es iepriekšējo rindkopu iesāku ar vārdu «ja». Diemžēl, man nav pārliecības, ka ebreju kopiena (vai, precīzāk: VISA ebreju kopiena) patiešām vēlas draudzīgi sadzīvot ar latviešiem atjaunotajā Latvijas valstī. Ebreji nav muļķi un saprot tikpat labi kā es un kā Ciļēvičs (neskatoties uz viņa raksta noslēguma frāzi), ka mūsdienu pasaulē, kur nepārtraukti klejo apkārt visādi Eiropas kopienas un «Helsinki Watch» novērotāji, nekāds 1941.gads

Iejaucas pat **Andrievs Ezergailis...**

atkārtoties nevar, tāpēc antisemitisms reāli bīstams ebrejiem tagad nav. Toties šāds nekaitīgs, bet demonstratīvs antisemitisms var atnest viņiem daudz labuma, sākot ar bēgļu statusu emigrējot (ar visām šī statusa finansiālajām sekām) un beidzot ar dažādiem pabalstiem un palīdzībām, paliekot šeit. Un Ciļēviča kungs zina tikpat labi, kā es, ka starp 14,5 tūkstošiem Latvijas ebreju VAR ATRAST zināmu daudzumu tādu, kuri ir gatavi rīkoties, lai jebkuras teorētiskās iespējas pārvērstu taustāmos labumos. Bet lai šādu plānu realizētu, vajag provocēt antisemitismu...

711 1993.12.16

Антисемитизм как высшая стадия патриотизма

(Окончание.
Начало на 2-й стр.)

евреям, а последние легкомысленно приняли и тем самым спровоцировали совершение преступления? Если г-ну Эгле милее сердцу сексуальные аналогии, то логичней было бы сказать, что насильников провоцирует красота и привлекательность девушек. Вот ходили бы они под паранджой и беды бы не знали, а так выставляют свои прелести, да еще губы красят. Как такое пылкому юноше стерпеть?

В обеих статьях — и Б. Цилевича, и В. Эгле подробно анализируются истории взаимоотношений между НОЛ и еврейской общиной Латвии. Оба автора согласны, что первоначальная идея сменялась лживым охлаждением. Сейчас уже трудно говорить о каких-либо симпатиях. Аналогия с легкомысленным принятием девушкой сомнительного предложения, которую проводит г-н Эгле, выдвигает вполне логичной, если речь идет именно об этой истории.

«Но как-то в пивной мне ребята сказали, что очень давно они бога распяли», — признается герой В. Высоцкого. «Антисемитизм никогда не падает с небес, а всегда является функцией антипатриотизма», — переводит проблему с религиозных на государственные рельсы заведующий информационным отделом. Правда, приоритет на идею все равно останется за авторами лозунга: «Бей жидов, спасай Россию!», которые, безусловно, почитали себя истинными российскими патриотами.

Отношение к истории, чему же она учит — еще один важный вопрос, по которому у авторов статей с одинаковыми заголовками принципиальные расхождения. В. Эгле демонстрирует удивительно своеобразное понимание статьи в «СМ-сегодня»: «В сущности все, в чем г-н Цилевич упрекает латышей — это то, что они недостаточно говорят и думают о боли евреев, а больше возводятся в ранг национальных героев, а все, что может нанести урон «национальному самосознанию», —

всегда больше говорят о Холокосте, чем о наших бедах». Между тем, Б. Цилевич пишет абсолютно другое: «Я не хочу мести, не требую извинений, особого отношения (т. е. того, что В. Эгле называет «говорить и думать о боли», С. Э.), какой-то компенсации. Я считаю себя вправе требовать одного — честного отношения к истории».

Б. Цилевич требует точного и полного изложения ВСЕХ исторических фактов, вне зависимости, какие у кого эти факты вызывают эмоции. Для В. Эгле единой для всех истории вообще не существует, а есть лишь эмоциональные переживания по поводу прошлого своего народа, которые у каждой национальности свои. Восприятие истории через призму национальных интересов — единственно возможное, и быдую теорию о «классовой сущности исторической науки» сменяет идея о ее «национальной сущности».

Подходя со своей меркой, г-н Эгле даже оказывается не в состоянии понять, что Цилевич требует правды не потому, что он еврей и эта правда «выгодна» евреям, а из-за того, что совершенно отчетливой стала тенденция в политических целях препарировать историю, а это наносит ущерб всем: и евреям, и латышам, и русским.

Национальная идея как языческий кумир требует жертв. Чтобы управлять будущим, нужно сейчас овладеть прошлым, и на алтарь нового божества приносятся историческая правда. Из жертвенного огня она выходит очищенной от неподходящих фактов и готовой к употреблению в качестве основы нового идеологического стереотипа. Особо тщательное препарирование проходят события второй мировой войны. Сражавшиеся на стороне нацистов латышские легионеры и «национальные» партизаны возводятся в ранг национальных героев, а все, что может нанести урон «национальному самосознанию», — старательно игнорируется. Именно поэтому судьба евреев в Латвии подвергается особо тщательной «чистке». Проявляется это и в оценке трудов «исполнина духа» А. Шилде, который был идейным вдохновителем еврейского геноцида и в оценке деяний знаменитого летчика Цукурса, непосредственно участвовавшего в истреблении евреев.

Коррекции подвергаются не только документы. Даже в воспоминаниях вдруг появляются совершенно неожиданные моменты. В. Эгле пишет: «Во времена нашей молодости мы очень много слышали о «преступлениях латышских фашистов». Быть может, г-н Эгле будет очень любезен привести примеры публикаций времен его молодости, в которых говорится о преступлениях именно «латышских фашистов». Мне такие не известны. Зато хорошо известно, с каким трудом проходили сообщения об операциях по уничтожению евреев, в которых принимали участие не нацисты, а жители СССР. Это истории не только Саласпилса и Бирниньского леса, но и Бабьего Яра под Киевом.

О латышских легионерах и уничтожении евреев приходилось узнавать практически из устных рассказов очевидцев. И не только об этом. «Антипатриотизм латышских евреев 1920—1930 годов и, особенно, 1940 года», о котором говорит В. Эгле, вероятно, сильно задел в душу главы первого правительства Советской Латвии А. Кирхенштейна. В годы войны, обходя строй солдат латышского корпуса Советской Армии, он недовольно бросил: «Ну что за жидовское войско!» Спустя тридцать лет мне об этом рассказывал один из тех, кто тогда стоял в строю, а потом пошел в окопы, был ранен и стал инвалидом. Из поля зрения зав. инфоцентром совершенно выпала кампания борьбы с «безродным космополитизмом» 1949 года и «дело врачей» в начале 50-х годов. Все эти факты как-то не согласуются с антипатриотизмом в качестве основы антисемитизма.

Все это совершенно ясно свидетельствует: проблема отношения к национальным меньшинствам в Латвии (а антисемитизм — составная часть этой проблемы) реально существует и остается очень острой.

Сергей ЗАЛЕТАЕВ

Mazais kucēns Zaļetajevs kveķš avīzē «Panorama Latvij»⁶²

⁶² Sergejs Zaļetajevs (dz. 1946.g.; es viņu labi atceros no tiem laikiem, kad viņš, toreiz Latvijas AP deputāts, nāca pie mums uz laikraksta «Diena» komentētāju telpu Doma laukuma nama bēniņos) ne mazākajā mērā nemēģina iedziļināties tajā, ko viņa pretinieks (šajā gadījumā es) saka, bet tikai murkšļ savu, kam nav nekāda sakara ar maniem patiesajiem uzskatiem un domām. Kāds bijušais Rīgas civilās aviācijas institūta students man reiz stāstīja, kā Zaļetajevs viņiem lasījis lekcijas: studenti neko nav varējuši saprast, tāpēc drīz vien atmetuši visam

Pirms dažiem gadiem toreizējā Ļeņingradā notika tiesas prāva pret kādu ebreju par antisemitisku skrejlapu izplatīšanu ar aicinājumiem sākt ebreju grautiņus. Par to plaši rakstīja daudzas Krievijas avīzes un žurnāli. Es pašlaik neatceros šī cilvēka uzvārdu, bet gan jau to zinās ebreju kopienā, kura droši vien seko ebreju dzīvei daudz uzmanīgāk, nekā es. Lieta bija tā, ka tajā laikā Ļeņingradā jaunizveidotā antisemitiskā organizācija «Pamjatj» rīkoja nepārtrauktus mītiņus, kuros lamāja un visās nelaimēs apvainoja ebrejus. Lamāja un apvainoja, bet – neaicināja viņus sist. Neaicināja un viss. Un tāpēc šo organizāciju nevarēja aizliegt. Un tad šis ebreju jauneklis nolēma pats pievienot šo iztrūkstošo posmu...

Aplūkojot «ebreju jautājumu», mums ir jāpatur prātā VISAS iespējas – arī šāda. Ebreji Latvijā tagad ir 0,5% iedzīvotāju un nekādā veidā neapdraud latviešu tautas eksistenci. Uz vispārējo Latvijas problēmu fona mums nav absolūti nekādas intereses naidoties ar šo minoritāti. Diemžēl pasaule ir iekārtota tā, ka lai rastos mīlestība, vajag, lai mīlētu divi, bet lai pastāvētu naidis, pietiek, lai naidu gribētu viens. Tāpēc mēs nevaram zināt, kā turpmāk attīstīsies latviešu un ebreju attiecības. Gribētos gan, lai tās atkal būtu tādas, kādas bija Atmodas sākumā.

Raksts⁶³ tika publicēts «Pavadonī» 1993.gada 27.novembrī rubrikā «Nacionālās lietas. Domas» ar Redaktora grozītu nosaukumu «Vai neatkarīgajā Latvijā pastāv ebreju jautājums?». (Sākumā arī es biju devis rakstam šādu nosaukumu, taču pēc tam nomainīju uz Čiļēviča raksta nosaukuma precīzo tulkojumu – nevis «существоет», bet «есть»; Redaktors tāpat atkal atmainīja atpakaļ).

Šoreiz Grigorija Biksona banda reaģēja ne caur avīzi «SM-segodņa», kā jūnijā {[MUIG1.1310](#)}, bet caur kādu ASV latvieti Nīlu Muižnieku un caur Izraēlas vēstniecību. Muižnieks izsūtīja vēstules «LV» redakcijai, valdībai un parlamentam ar prasībām atlaist no darba Galveno redaktoru un mani. Nekritiski uzņēmuši Muižnieka sarakstītās mulķības, noticējuši tām un padevušies Izraēlas spiedienam, valdības pārstāvji aizliedza man turpmāk publicēties «Latvijas Vēstnesī», bet pats «Latvijas Vēstnesis» «redakcijas» vārdā publicēja «atvainošanos» (kura, dabiski, bija diametrāli pretēja tam, ko īstenībā redakcijā visi domāja un savā starpā runāja).

Līdz ar to bija noslēdzies vēl viens posms manā «žurnālista» darbībā, un es varēju slēgt šo mediju. Redaktora prasība dot katru nedēļu pa 10 un vairāk tūkstoš zīmju garam rakstam bija mani pamatīgi nogurdinājusi; datoriem un citām lietām laika un spēka atlika visai maz, tāpēc pati par sevi atstādināšana no rakstīšanas bija man milzīgs atvieglinājums. Muižnieka mulķības un ebreju demagoģija tiek sagrauti medijā ANTIS {[MUIG1.723](#)}.

34. Gandrīz bez komentāriem

1993.12.02 18:12 ceturtdiena

Valdis Egle, «LV» informācijas centra vadītājs

Laikrakstā «SM-segodņa» 26.novembra numurā publicēta Allas Berezovskas intervija ar prombraucošo Vācijas sūtni Lambsdorfu. Paklausīsimies, kā bijušais sūtnis atbild uz jautājumu par pilsonību:

«Tuvākajā laikā, protams, jums būs vēl daudz diskusiju un debašu par pilsonības jautājumu. Daudzi cilvēki ar nepacietību gaida sava statusa noteikšanu. Man ir saprotama viņu nepacietība, daudzi taču ir nodzīvojuši Latvijā jau ilgu laiku, bet daudzi pat dzimuši šeit un grib legalizēt savu stāvokli. Tajā pašā laikā es saprotu arī latviešu tautas problēmas, tās rūpes un trauksmi par savas kultūras, savas valodas likteni. Visus 50 padomju režīma gadus viņi izjuta latviešu valodas saglabāšanas problēmu. Šis laiks vispār atnesa daudz cilvēku upuru, sakropļotu likteņu (...). Par pilsonību. Ceru, ka likums tiks pieņemts atbilstoši Eiropas kopienas rekomendācijām un konsultācijām. Taču diezin vai tas uzreiz visus apmierinās. Un vienādā mērā. Droši vien paies vēl gadi, kamēr visi Latvijas iedzīvotāji, kuri to vēlas, kļūs par šīs republikas pilsoņiem. Tas notiks ne uzreiz, vajag būt pacietīgiem.

Latvijā nav vienkārša demogrāfiskā situācija, daudz sarežģītāka, nekā citās Eiropas valstīs un pat kaimiņu Igaunijā. Runa ir par izdzīvošanu. Vēsturiski situācija ir izveidojusies tā, ka latvieši jūtas cietuši. Un man šķiet, ka nelatviešu iedzīvotājiem ir jāsaprot viņu jūtas un vajag censties atrast kopēju valodu,

ar roku un sākuši nodarboties katrs ar savām lietām: kurš lasījis grāmatu, daži sarunājušies, citi spēlējuši kārtis, bet Zaļetajevs, viss raibs nosmērējies ar krītu, vientulīgi stāvējis pie tāfeles un kaut ko murminājis. Ja Zaļetajevs ir nespējīgs kā augstskolas pasniedzējs, tad tā ir attiecīgās augstskolas rektorāta problēma – kādēļ viņam maksā algu? – un tas mani neskar. Bet, ja šis cilvēks (ar acīmredzamiem domāšanas defektiem) publiski apvaino un ķengā mani avīzē, tad tas mani jau skar. Es principiāli esmu pret jebkuru tiesāšanos avīžu publikāciju sakarā (jo jūtos spējīgs pats būt tiesnesis un bende tiem, kas mani apvainojuši), tāpēc tiesā es Zaļetajevu nesūdzu, bet viņš ieies Niveādās (un līdz ar to Latvijas kultūras) vēsturē kā «**Mazais kucēns Zaļetajevs**».

⁶³ Egle Valdis. «Vai neatkarīgajā Latvijā pastāv ebreju jautājums?». «Pavadonis» 1993.11.27.

draudzības un miermīlības valodu. Šajā periodā ir ļoti svarīgi, lai visas tautas dzīvotu satiecībā un iecietībā viena pret otru. Nevar pieļaut, ka radikāli noskaņotas personības izvestu sabiedrību no līdzsvara stāvokļa (...). Bet, protams galvenais faktors – krievu iedzīvotājiem, kuri vēlas palikt Latvijā, ir jāmācās šīs zemes valoda. Tas attiecas arī uz krievvalodīgajiem vāciešiem, kas vēlas palikt šeit dzīvot. Viņiem ir jāiemācās runāt šīs zemes valodā. Saprotiet, tad distance starp cilvēkiem samazināsies».

Kaut ko tādu krievu avīzē var izlasīt tikai tad, ja to ir pateicis intervijā vācu sūtnis. Neviens no vadošajiem krievu žurnālistiem un politiķiem nepauž šādus uzskatus, kuri jau sen būtu vismaz par 90% samazinājuši etnisko spriedzi mūsu valstī. Kā apmāti, naida pārņemti, siekalām šķīstot uz visām pusēm, viņi nepārtraukti kliedz un kliedz vienu un to pašu, ko mēs jau sen esam noguruši klausīties un atbildēt...

«Ja pievērsāmies starptautiskajai konvencijai, kura aizliedz aparteīdu, kur dots precīzs skaidrojums par to, kas jāsaprot ar šo nozieguma veidu» – pagājušās svētdienas mītiņā kliedz Genādijs Kotovs – «tad nepaliek šaubas: ir redzamas visas šī nozieguma pazīmes Latvijā (...). Tie ir necilvēciski akti, kas veikti ar mērķi panākt un uzturēt vienas rases grupas kundzību pār citu rases grupu, to sistemātiski apspiest (...), radīt tādus dzīves apstākļus, kuri paredz pilnīgu vai daļēju šīs rases grupas iznīcināšanu (...). Aparteīda noziegums, neatkarīgi no tā izdarīšanas motīviem ir noziegums pret cilvēci un tam nav noilguma termiņa (...). Tagad cilvēktiesību situācija DĀR normalizējas, bet Latvijā notiek otrādi. Latvija ir pārņēmusi no DĀR aparteīda stafeti. Bet mēs, katrs trešais no šeit dzīvojošajiem, esam baltie nēģeri Latvijā. «Nēģeris» taču ir sāsinājums no vārda «nepilsonis»».

Tādā pašā garā uzstājas arī Sergejs Jegorjonoks, Sergejs Dīmanis un citi. «*Saukt pie atbildības tos, kas saistīti ar visbriesmīgākā nozieguma Latvijas zemē, ar aparteīda parādīšanos*» – skan mītiņa rezolūcija.

Nav pasaulē tādu cilvēku, kuru pacietība būtu bezgalīga. Nepaliek bez sekām visas šīs lietas, un tiem, kuri ir spējīgi paraudzīties nākotnē kaut cik uz priekšu, ir arī skaidrs, kā tas var beigties. Daudzos savos rakstos es esmu aicinājis cilvēkus un tautas būt iecietīgiem vienam pret otru, izprast konfliktu patiesos cēloņus un rādījis, kādas tieši lietas kalpo satiecībai par šķēršļiem. Atbilde vienmēr ir bijusi viena: meli, demagoģija, nomelnošana... Meli, demagoģija, nomelnošana no krievu puses, no ebreju puses un arī no latviešu puses. Gan padomju laikā «atvilktnei», gan tagad presē es esmu vienmēr rakstījis to, ko domāju. Tad, kad es domāju, ka mani vārdi var kaut kā mazināt šo naida jūru, es tos raidīju pasaulē. Bet pēdējā laikā arvien biežāk man šķiet, ka tam visam nav nekādas jēgas, ka ienaida straumes nav apturamas, un tad man gribas paņemt no plaukta vecu nodriskātu grāmatiņu un atkal palasīt par Gulivera ceturto ceļojumu uz zemi, kurā dzīvoja zirgi un – jehūzi.

* * *

Šis raksts tika sacerēts jau jūtot, ka tas netiks publicēts. Līdzko tas bija pabeigts un ievadīts datorā, ienāca Redaktors un pateica, ka viņš nākot taisnā ceļā no valdības, kura aizliegusi publicēt manus rakstus...

Pirmo rakstu («Mūsu nacionālais jautājums») es iesāku ar naivu aicinājumu ļaudīm dzīvot satiecīgi un SAPRAST citam citu. Pēdējo nobeidzu ar vārdu «jehūzi», apmelots, aizliegts... Par to, ka es centos parādīt ļaudīm tos šķēršļus, kas stāv starp viņiem, man uzbruka visi – krievi, latvieši, ebreji. Un, nobeidzot šo mediju, ja es pajautātu sev, vai ir bijušas kādas būtiskas kļūdas manis piekoptajā «nacionālajā politikā», tad es varētu atbildēt: «Jā, ir bijušas – es esmu idealizējis viņus visus – latviešus, krievus, ebrejus, esmu domājis par viņiem labāk, nekā tas bija īstenībā. Tā bija vienīgā mana kļūda».

35. *Pilandera vēstule*

1993.11.24 (pasta zīmogs)

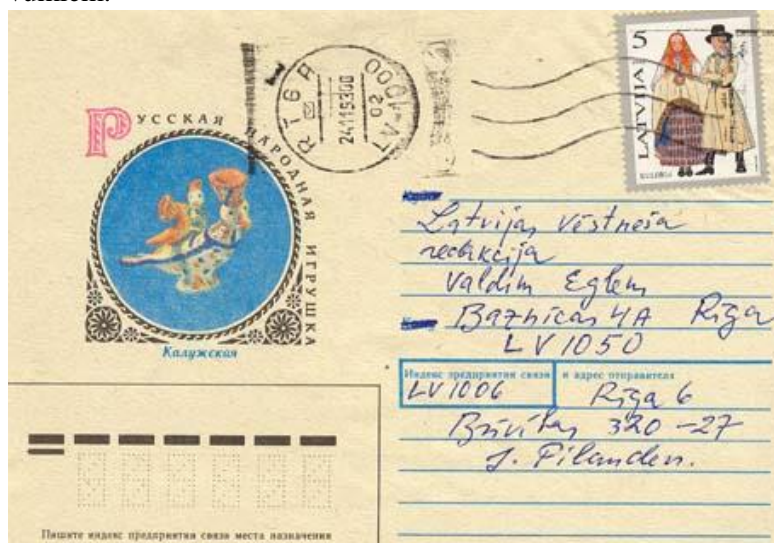
Cien. Egles k-gs!

Neņemiet ļaunā, ka tāds pusizglītots strādnieks, pensionārs, kā es, rakstu apceri par Jūsu rakstiem.

Savā laikā (tas ir atmodas pašā sākumā) es rakstīju dažus rakstus avīzēm, kurus, bez šaubām, neiespieda. Tad vienu laiku rakstīja par tik daudz ko, ka man likās, nav vērts maisīties pa vidu, jo tika apgaismoti dažādi viedokļi. Pirms Saeimas vēlēšanām es atkal atsāku rakstīt dažādām avīzēm, un manus rakstus atkal neviens neiespieda.

Bez šaubām, par savām publicista spējām neesmu augstās domās un tādēļ arī nemaz nelūdzu, lai iespiež tieši manu rakstu. Gribēju tikai saņemt konkrētu atbildi vai analīzi par dažām parādībām un faktiem, bet nekas netika ņemts vērā.

Tagad nu gribu uzdot dažus jautājumus Jums. Varbūt man laimēsies labāk nekā ar citiem izdevumiem.

J. Pilanderis vēstule (izrādās, 1993. gadā Latvijā vēl lietoja padomju aplokšnes)

Kāpēc Jūs gribat piespiest sevi mīlēt «migrantus», lai gan pats diezgan pārliecinoši pierādat, ka tas nav iespējams?

Tikai tādēļ, ka krieviem ir Puškins, Solžeņicins, Kosteņecka? Es arī viņus dziļi cienu, bet tas ir kaut kas pavisam atšķirīgs. Mūsu krievi jau nav nemaz krievi, bet gan krievvalodīgie. Tā ir briesmīga starpība, kuru Jūs diemžēl neņemat vērā. Par šo vajag stipri padomāt. Bez tam krievs, arī demokrāts būdams, savas siris dziļumos ir imperiālists. Par to arī vajag padomāt. Gadu simteņus uz latviešiem šāva, tos dzina caur stroju, arestēja un izsūtīja, pavēlēm skanot krievu valodā. Pat vācu baronus aizstāvēja krievu armija.

Bez šaubām, pretrunas starp Baltijas vāciešiem un krieviem palīdzēja mums daudz ko panākt un no daudz kā izvairīties, bet apspiešanā šīs abas tautas bija vienotas. Tautas frontes tapšanas sākumā krievi varēja pierādīt savu lojalitāti un vēlmi integrēties, bet viņu atbilde bija: Interfronte, demonstrācijas, meli un lamas (bez šaubām, ar nelieliem izņēmumiem)⁶⁴.

Jūs nepareizi rakstāt, ka latviešu tauta ir nepārprotami izteikusies par liberālu pilsonības likumu. Pirms vēlēšanām visas partijas deklarēja, ka ir par tādu likumu, kas nodrošinās latviešu kā tautas pastāvēšanu. Nekas netika pateikts konkrēti (izņēmums TB). Krievu integrēšanās latviešu sabiedrībā ir tik neiespējama, ka par to pat nav jārunā.

Pirms vēlēšanām es lūdzu vairākas avīzes uzrakstīt analītiskus rakstus par to, kādas sekas var būt dažādiem pilsonības piešķiršanas variantiem. Neviens pat nepieminēja par šīm problēmām. Varbūt tagad Jūs man varētu atbildēt uz šādiem pieņēmumiem.

Dzīves cenzs 5–10 vai 16 gadi faktiski ir tas pats 0 variants (atšķirības sīkumos). Mēs tagad, lai «noņemtu spriedzi» Latvijas sabiedrībā, piešķirsim, teiksim, ļoti daudziem pilsonību. Sekos otras valsts valodas pieņemšana, ģimeņu apvienošana (Мы имеем право), un mēs būsīm vēl sliktākā stāvoklī kā padomju laikā. Sekas: ar likumīgu balsu vairākumu iestāšanās atjaunotajā Savienībā. Tad kāpēc gan bija atmoda jāsāk?

Ko var darīt tauta, ja viņa nevar demokrātiski nodrošināt savu pastāvēšanu? Tauta var pacelt rokas «un laisties dibenā», bet aktīvākā daļa uzsāks terorismu (baski, Olstera, kurdi, tamili utt.). Tā ka spriedzes noņemšanas vietā mēs savām rokām būsīm sev parakstījuši nāves spriedumu, bet iespējamo konfliktu (iespējams, pat ar asinsizliešanu) atbīdīsim dažus gadus uz priekšu.

Mūsu vadība (domāju, arī Jūs) to labi zin un saprot, bet citi pilda partijas uzdevumu, citi ir saistīti finansiālām saitēm, ir arī žēlsirdīgie, kas saka: «Nu kur gan lai tie nabaga krieviņi liekas, neviens tos Krievijā negaida».

Mums vajadzēja brīvību «rīt uz brokastlaiku». Mēs bijām vārdos gatavi uz to iet kaut postalās vai pat plikām kājām. «Brīvību» esam dabūjuši, arī pēdējās kurpes drīz noplīsīs, bet vai mēs būsīm iemācījušies domāt?

Citi saka, ka valdība ar savu padomjlaika izglītību vienkārši nemāk saimniekot. Citi saka, ka viss tiek darīts, lai daži slāņi kļūtu bagāti (sevišķi migranti). Citi saka, ka «mafija» visu nopirkusi. Citi saka, ka viss tiek apzināti virzīts uz to, lai mēs paši lūgtos uzņemšanu Savienībā. Domāju, ka te ir visi uzskati jāņem komplektā.

Ir skaidrs, ka cilvēki, visu mūžu saņemot pieticīgo padomju algu, nevarēja godīgi pat automašīnu nopirkt, kur nu vēl sakrāt kapitālu, lai pirktu rūpnīcas un dibinātu bankas. Skaistas pasacīņas neņemsīm vērā (arī daži izņēmumi tikai apstiprinās likumsakarības).

⁶⁴ 2/3 bija «interi», 1/3 kārtīgi cilvēki – šo proporciju uzrādīja gan visi referendumu un vēlēšanu, gan aptaujas utt. – V.E.

Mūsu bijušie sekretāri tagad tēlo ļoti gaišus un labus cilvēkus, bet, lai uzdienētu par partijas ideoloģisko sekretāru, bija jāparāda darbs, nevis smuks ģimis. Jā, viņi nav piedalījušies deportācijās, nav spīdzinājuši. Vienkārsi viņiem palaimējās, jo laiki ir citi, bet, lai tiktu augstos amatos, bija jāstrādā. Ja nevajadzēja «maukt nagus», tad vajadzēja izbīdīt latviešu valodu no lietvedības, vajadzēja piešķirt migrantiem ārpuskārtas dzīvokļus, vajadzēja amatos iecelt iebraucējus un vajadzēja arī sadarboties ar čeku (viņu tieši vadīt). Tagad, bez šaubām, tas nebūs pierādāms. Ķezbers jau godīgi atzinās, ka, sasniedzot zināmu līmeni, tiešā sadarbība ar čeku tika izbeigta un «lieta» iznīcināta.

Tas nu par mūsu «nacionāļkomunistiem» (kāds smieklīgs termins).

Gaužām nesaprotama ir ārzemju latviešu loma patreizējā laikā. Es domāju, ka PBLA ar saviem cilvēkiem būs vienojošs un vadošs spēks, bet viņi vairāk šķeļ un kaitē nekā palīdz. Varbūt Amerikas CRU (*domāta CIP – V.E.*) un Krievijas KGB ir vairāk kopēja, nekā mēs domājam. Jebkurā gadījumā kā ASV, tā PSRS bija migrantu valstis.

Visa mūsu patreizējā saimniekošana man ir galīgi nesaprotama. Imports un eksports, muiža un nodokļi. Viss liekas tik vērst uz to, lai mēs ātrāk tiktu postalās. Ne velti daudzi jau tagad saka, ka pie komunistiem bija labāk.

Komunistu sabrukums bija neizbēgams. Citādi viņi bez cīņas nebūtu atdevuši savas pozīcijas. To saprata Gorbačovs, un to saprata arī mūsu «nacionāļkomunisti», gan tikai pēc tam, kad no Maskavas pienāca atļauja saprast.

Rakstīt varētu vēl daudz un par daudz ko, bet tā kā esmu puslīdz pārliecināts, ka arī šis raksts nedos nekādus rezultātus, tad beigšu. Bez šaubām, Jūs nevarat iet pret savu «smuko cilvēku partiju».

Piedodiet slikto rokrakstu un daudzās gramatikas un stila kļūdas. Tiešām esmu tikai strādnieks ar 10 gadu padomju lāgera izglītību⁶⁵.

J. Pilanders
Rīgā, Brīvības ielā

Cien Egle, es!
Nevarat laimēt ka tiešb pusiņģēlātā stādānā,
personāls, kā es navēta apceci par pirmu raustā,
Savā laikā (kas ir atmoda par sākumā)
kā raustījē abas raustē avīzēs, kurās, bez
šaubām, neiepietās. Tādā rīku liku raustijē
par tās daudz ko ka man lētā par vārtē
maistē lētā par vārtē, jo tās apceciēt abas
vārtē. Pirms sācēta, vēlēšanām kā atmod
atsācē raustē abas avīzēs un lētā
raustē, atmod neiepietās.
Bez šaubām par savām publicistiskajām
kāsmu avīzēs, domā, man tālāk ar
kāsmu raustē lētā iespīrē tāsī manā

J. Pilanderas autogrāfs

36. Uzskatu integritāte

1993.05.13 20:05 ceturtdiena
(pēc 22 dienām, 10 stundām, 45 minūtēm)

Valdis Egle

Padomju rakstnieki Ilfs un Petrovs savā romānā «Zelta teļš» ir attēlojuši vienu no «herkuliesiešiem», Ādolfu Bomzi, kurš, brokastu pārtraukumā sarunādamies ar citiem kalpotājiem, atkarībā no sarunas biedra viedokļa pārmaiņus te apgalvo, ka nekāda piegade nevar kompensēt individualitātes apspiešanu, te tikpat viegli noliedz šo pašu individualitātes apspiešanu un jūsmo par jaunās dzīves celtniecības grandiozitāti, pie kam visi (un arī viņš pats) uzskata Bomzi par godīgu un principiālu

⁶⁵ Avīzēs, kurās es tiku strādājis, nebija pieņemts, ka žurnālists iesaistītos personiskā sarakstē ar lasītājiem (privāti atbildētu uz viņu vēstulēm). Ja atbilde būtu vajadzīga, tad to ievietotu laikrakstā kopā ar pašu vēstuli vai ar tās fragmentiem. Ja viss būtu bijis normāli, tad tieši tā es arī būtu rīkojies ar J. Pilanderas vēstuli: nocītētu to un atbildētu kādā no nākošajiem rakstiem. Bet burtiski nākošajā dienā pēc tam, kad šī lasītāja vēstule sasniedza mani, es jau tiku padzīts no preses (pie kam galvenā loma – no redzamajām lomām – šajā «pasākumā» bija tieši Pilanderas pieminētajiem Rietumu latviešiem). Tagad es negribu šeit sacerēt plašu atbildi šim simpātiskajam lasītājam – faktiski jau to satur visa Niveāda kopumā. Tas ir simboliski, ka ar šo vēstuli beidzas mana publicistiskā darbība «Latvijas Vēstnesī»; zemāk ir ievietoti raksti, kuri tajā laikā tika publicēti citās Latvijas avīzēs.

cilvēku. Kaut gan šodien mūsu viedoklis par individualitātes un kolektīvizācijas attiecībām 1930.gadu Padomju Savienībā diez vai sakristu ar grāmatas autoru pozīciju, tomēr romānā satīriskā veidā ir attēlota parādība, ko amerikāņu zinātnieks Šibutani savā sacerējumā «Sociālā psiholoģija» (Maskava, 1969) sauc par personības (ES-koncepcijas) integritātes pakāpi jeb viengabalainību.

Vieni cilvēki, nokļūstot citos apstākļos, citā apkārtējo uzskatu vidē, arī savus uzskatus viegli izmaina, it kā pārlecot uz citu pasaules ainu. Viņu uzskatu, vērtējumu un līdz ar to uzvedības motīvu sistēma nav vienota, bet sastāv it kā no daudzām atsevišķām «sistēmiņām», pie kam viņi var viegli pārslēgties no vienas uz otru. Tā ir dezintegrēta (dissociēta) personība un pasaules uztvere. Citi cilvēki, turpretī, lielākā vai mazākā mērā pieturas pie vienas uzskatu sistēmas, lai arī kādos apstākļos viņi nonāktu. To Šibutani sauc par augsti integrētu jeb viengabalainu personību un pasaules uztveri. Sadzīves plāksnē otros parasti atzīst par principiāliem, bet pirmos par bezprincipu cilvēkiem. Taču viņu uzskatu maiņa var būt nevis liekulības sekas, bet gan pilnīgi godīga un nevilto.

Latvijas (visumā tāpat kā citu zemju) iedzīvotāju personību un pasaules uztveres integritātes līmenis ir bijis visai zems. Atmosferas un «dziesmotās revolūcijas» gaitā samērā viegli viņu vairākums ir mainījis savu uzskatu, vērtību un motivācijas sistēmas. Padomju laikā lielākā daļa no viņiem bija vairāk vai mazāk padevēji un varai uzticami. Daudzi stājās partijā; reti kuram pretošanās režīmam gāja tālāk par politisku anekdošu stāstīšanu. Pēc tam viņi ātri pieņēma demokrātiskus uzskatus, kuri nepieļautu citu cilvēku noniecināšanu; Latvijas cittautiešu demokrātisko daļu viņi uztvēra kā sev līdztiesīgus un līdzvērtīgus sabiedrotus, un absurda likās doma, ka tos varētu kaut kā diskriminēt. Vēl pēc dažiem gadiem Latvijas iedzīvotāju kādreiz demokrātiskais vairākums piekrita jau pavisam nedemokrātiskai pasaules uztverei, kura pieļauj augstprātību, diskrimināciju, izraidīšanu un tamlīdzīgas lietas. Normāli un pareizi sāka izskatīties tas, ka pašiem ir pilsonība, kamēr nesenaļiem sabiedrotajiem tās nav.

Dažreiz var dzirdēt izbrīnu par to, ka tieši tie, kas padomju laikā vismazāk pretojās (vai pat visvairāk sadarbojās), tagad ir vislielākie nacionālisti. Īstenībā te nav par ko brīnīties: gan viņu kolaboracionismam pagātnē, gan nacionālistam tagadnē ir viens un tas pats cēlonis – viņu personības dezintegrācija, ja runājam sociālās psiholoģijas terminos.

Un tikpat maz ir jābrīnās par to, ka tieši cilvēki ar ļoti viengabalainu, augsti integrētu pasaules uztveri bija tie, kas pagātnē vismazāk sadarbojās ar režīmu (vai pat aktīvi tam pretojās), bet šodien ir vismazāk skarti no tagadnes galējībām. Kā vienu no spilgtākajiem šāda veida piemēriem Latvijā var minēt Intu Cālīti. Pagātnē disidents un cietumnieks, šodien viņš ir Demokrātiskā Centra partijas priekšsēdētājs, un viņa platforma aicina vistuvākajā laikā piešķirt pilsonību visiem pastāvīgajiem mūsu valsts iedzīvotājiem, kas nodzīvojuši šeit 10 gadus, ir lojāli pret Latvijas valsti, nav sastāvējuši tai naidīgās organizācijās un prot latviešu valodu. Ir skaidri redzams, ka šeit konsekventi demokrātiski orientētu uzskatu sistēma ir neizmainītā veidā saglabājusies kopš padomju laikiem līdz šaidienai.

Visai plaši izplatīts ir uzskats, ka šāda konsekventi demokrātiska attieksme pret mums visiem tik sāpīgo kolonizācijas un dekolonizācijas jautājumu novedīs pie divu kopienu valsts rašanās Latvijā. Tieši tādi apvainojumi visvairāk tiek adresēti Demokrātiskā Centra partijai. Pamēģināsim tomēr izanalizēt šo jautājumu mazliet dziļāk.

Kā jebkurā strīdīgā jautājumā, arī šeit nenāks par ļaunu vispirms vienoties par to, ko īsti mēs saprotam ar vārdiem «divu kopienu valsts» un attiecīgi ko domājam ar tās pretstatu – ar terminu «nacionāla valsts». Var izvirzīt vismaz četras dažādas šī jēdzienā pāra definīcijas, un, atkarībā no tā, kuru no tām mēs pieņemam, mainās arī secinājumi.

Par «nacionālu valsti» var nosaukt tādu zemi, kurā visi iedzīvotāji pārvalda kādu noteiktu valodu; vieniem tā ir dzimtā, otriem (minoritāšu pārstāvjiem) tā ir kāda cita, valstī valdošā valoda, bet par divkopienu valsti attiecīgi varētu dēvēt tādu zemi, kur gandrīz visi iedzīvotāji pilnībā pārvalda divas valodas (kā tas ir, piemēram, Beļģijā, kuru bieži vien min kā tipisku divu kopienu valsts paraugu un kur lielākajai iedzīvotāju daļai franču un flāmu valodas faktiski abas ir dzimtās). Ja mēs šādi definējam divus mūs interesējošos jēdzienus, tad uzreiz kļūst skaidrs, ka iepriekšējos gadu desmitus mēs šeit, Latvijā, esam dzīvojuši vienas kopienas (krievu) nacionālajā valstī un ka tikai tagad ir iesākta virzīšanās uz divu kopienu valsti, bet panākumi pagaidām vēl nav sevišķi lieli: joprojām praktiski visi Latvijas iedzīvotāji brīvi pārvalda krievu valodu, un joprojām vēl gandrīz puse valsts iedzīvotāju neprot latviski (sevišķi ja šeit domājam nevis samocītu, lauzītu un izkropļotu latviešu valodu, bet gan tīru un daiļskanīgu). Tātad ja mēs saprotam nacionālu un divkopienu valstis šādi, tad, pirmkārt, tieši latviešu nacionāli radikālās partijas, vārdos noraidīdamas divkopienu valsts lozungu, visvairāk pūlas, lai šādu valsti sasniegtu (cerot izraidīt vienus latviski nepratējus un piespiedu kārtā apmācot citus), un, otrkārt, krieviski orientētās partijas, vārdos sludinādamas divkopienu valsts lozungu, īstenībā tieši visvairāk pretojas šādas valsts radīšanai, jo viņu prasītā krievu valodas atzīšana par otru valsts valodu mūsu reāli

pastāvošajos apstākļos viennozīmīgi novestu pie esošā stāvokļa saglabāšanās, pie tā, ka joprojām visi valsts iedzīvotāji zinātu krievu, bet tikai daļa – latviešu valodu, un ka mēs joprojām dzīvotu krievu nacionālajā valstī.

Nacionālās un divkopienu valsts jēdzienus var definēt arī savādāk. Varam par nacionālu jeb etniski viendabīgu nosaukt tādu valsti, kurā 90, 95 un vairāk procenti iedzīvotāju ir kādas noteiktas tautības pārstāvji, bet ar divkopienu valsti saprast tādu zemi, kur ir diezgan liels otras etniskās grupas pārstāvju skaits (nav obligāti, lai abas kopienas būtu skaitliski aptuveni vienādas: Ziemeļīrijā, piemēram, īru ir tikai apmēram viena trešā daļa no iedzīvotājiem; Kiprā turku ir ap 20 procentiem, bet ar to pietiek, lai nu jau gandrīz 30 gadus sala būtu faktiski sašķelta divās zonās). Ja divkopienu valsti saprotam šādi, tad Latvija neapšaubāmi jau tagad ir un arī vienmēr paliks divu kopienu valsts. Pat ja pie varas nāktu visradikālākās no tagad pastāvošajām partijām, pat ja tām izdotos visā pilnībā realizēt dekolonizācijas programmu un izraidīt no Latvijas visus tos iedzīvotājus, kuriem nav Latvijas pilsonības, kuri pašlaik nesastāv laulībā ar pilsoņiem un kuriem nav bērnu no agrākajām laulībām ar pilsoņiem (t.i. – ja tām izdotos dabūt ārā no Latvijas visus, ko vien var izraidīt, nesaraujot pirmā līmeņa ģimenes saites) – arī tad, kopā ar formāliem latviešiem (bet īstenībā krieviski audzinātiem cilvēkiem) nelatviešu skaits valstī paliktu vismaz 30 procenti. Ja ņem vērā, ka tik pilnīgu dekolonizāciju veikt diezgan vai kādam izdosies, tad faktiskais krieviski orientētu cilvēku skaits valstī būs vēl lielāks, un tātad pēc iedzīvotāju iekšējās orientācijas, pēc sevis etniskās apzināšanās Latvijā neizbēgami pastāvēs divas kopienas, un par to nav nedz jācinās, nedz arī to var kaut kādā veidā novērst.

Trešais veids, kā var saprast divkopienu valsti, ir definēt to kā tādu zemi, kurā tās konstitūcija vai citi valsts uzbūvi nosakoši pamatlikumi oficiāli atzīst divu kopienu pastāvēšanu šajā valstī un mēģina regulēt to attiecības. Piemēram, Kipras 1960.gada 6.aprīlī, četrus mēnešus pirms neatkarības pasludināšanas, pieņemtā konstitūcija noteica, ka valsts prezidentam jābūt grieķim, bet viceprezidentam – turkam, ka grieķiem parlamentā būs 70 procenti vietu, bet turkiem 30, utt. Libānas konstitūcija, savukārt, paredz, ka prezidenta amats pieder kristietim-maronītam, premjerministra postenis musulmanim-sunnītam, bet parlamenta priekšsēdētāja vieta musulmanim-šīitam, kā arī precīzi uzskaita, cik mandātu parlamentā pieder katrai no septiņām kristiešu un trim musulmaņu kopienām. Šķiet, ka ar šiem diviem piemēriem vien jau pietiek, lai atzītu, ka mēģinājumi konstitucionāli fiksēt kopienu eksistenci valstī un to savstarpējās attiecības pa lielākajai daļai ir neveiksmīgi un ka Latvijai šāds ceļš ir absolūti nepieņemams. Cik var saprast no polemikas par divkopienu valsti, neviena partija pagaidām arī neprasa Latvijas konstitūcijā izdarīt šāda veida grozījumus.

Beidzot, ceturtais nacionālās valsts un tās pretstata – divkopienu valsts – izpratnes veids ir to definēšana caur dominējošo kultūru, caur tai raksturīgo vērtību sistēmu un pasaules uztveri. Šādi saprasta nacionāla valsts nozīmētu, ka Latvijā tiktu atjaunota tajā kādreiz pastāvējusī, bet okupācijas gados sagrautā nacionālās kultūras garā iekrāsotā vide un ka pat cittautieši nākotnē integrētos tajā, pieņemot šos «latviskos spēles noteikumus». Divkopienu valsts šādā izpratnē tad nozīmētu abu (kā mēs iepriekš redzējām, neizbēgami pastāvošo) etnisko kopienu arī turpmāku un arvien dziļāku norobežošanu un perspektīvā arī formālu organizēšanos. Ja mēs vadāmies no šādas divkopienu valsts izpratnes, tad nākas secināt, ka latviešu kopienas ietvaros tieši tās nacionāli radikālais spārns, vārdos deklarēdams cīņu pret divu kopienu valsti, īstenībā virza Latviju tai pretī. Cenšanās norobežoties, atgrūst un izstumt cittautiešus, neizbēgami izsauc arī pretējās puses atbildes reakciju sākumā ar viņu nodalīšanos un tālāk ar organizatorisku noformēšanos, kamēr pie kultūras ziņā nacionālās valsts drīzāk varētu novest «krievu atbalstīšanā» pastāvīgi apvainoto centrisko partiju ieteiktais ceļš.

Tagad mēs esam apskatījuši četrus dažādus veidus, kā var saprast vārdus «nacionāla valsts» un «divu kopienu valsts». Iespējams, ka var ievest vēl arī citas šo jēdzienu definīcijas, taču arī jau pieminēto ir pietiekami, lai ieviestu zināmu skaidrību daudzos strīdīgos jautājumos un polemiskos uzbrukumos. Valsts valodai (vai valodām) izvirzāmo prasību ziņā latviešu un krievu radikāļu darbība ir tieši pretēja viņu «oficiālajiem» lozungiem; etniskā ziņā Latvija mononacionāla būt nevar; konstitucionāli noformēt divas kopienas pagaidām neviens it kā neprasa, bet kultūras ziņā abu spārnu radikāļi virza Latviju uz sašķelšanos divās kopienās, kamēr centristi vēlētos redzēt apvienošanos uz latviskās kultūras bāzes.

Protams, raugoties Rīgas ielās uz dāmiņām ar uzkašātām frizūrām un bagātīgi nosmiņķētām sejām, uz vīriem, kuru mutes kā ložmetēji izšauj saulespuķu sēkliņu čaumalu kārtas, klausoties naktīs zem logiem jauniešu kompāniju serenādes, kurās tatāru cilmes vārdi regulāri mijas ar indoeiropiešu mātes pieminēšanu, reizēm uznāk domas, kāda gan reāli varētu izskatīties šī integrācija un šī integrētā kultūra. Tieši tādas domas acīmredzot arī liek radikāļiem šaubīties par šāda veida integrācijas iespē-

jamību vai pat vienkārši uzskatīt to par utopiju, novirzot savas cerības un centienus tikai un vienīgi uz dekolonizāciju.

«Atmodas» raksts

Tomēr arī dekolonizācija ir utopija, pie kam, kā mēs redzējam, pat pilnīga tās īstenošana nevarētu pārvērst Latviju par etniskā ziņā viendabīgu valsti. Un ja arī kaut kāda brīnuma vai radikālas «etniskās tīrīšanas» rezultātā mūsu zeme pēkšņi tomēr kļūtu nacionāli viendabīga, tad arī pašiem latviešiem droši vien būtu vajadzīgi vairāki gadu desmiti, lai atkal aizmirstu vārdu «*blad*», lai sabiedrībā atjaunotos tas kultūras līmenis un tā labvēlības gaisotne, kādi pastāvēja trīsdesmito gadu beigās – ja vien tas vispār vēl būtu iespējams.

Pirmskara Rīgā katrā telefona būdīnā stāvēja telefonu grāmata – un neviens to nezaga, neplēsa un nepostīja. Vai tas ir iedomājams šodienas izdemolētajā Rīgā, kur pat kapi vairs nav svētums, kur laupa, dauza un pieķēza visu – sākot ar liftiem un beidzot ar elektrovilcieniem. Jā, šī «kultūra» atnāca pie mums līdz ar Sarkanu Armiju, bet vai tagad posta tikai krievi? Būsim godīgi – laupa un demolē arī latvieši, varbūt relatīvi mazāk, bet tomēr. Un ja mēs ceram ar laiku atjaunot pašu latviešu kultūras līmeni, tad varbūt nav nemaz tik neiespējami pacelt to arī šeit dzīvojošiem cittautiešiem. Vispār taču tautu etnopsiholoģija mainās. Šodien mēs ar skaudību raugāties pāri Baltijas jūrai uz zviedriem, kuriem, neskatoties uz sakāvi pie Poltavas, tomēr laimējās nenonākt sākumā Krievijas impērijas, bet pēc tam PSRS sastāvā, un kuri tādēļ šodien var dzīvot tikpat mierīgā un labsirdīgā sabiedrībā, kāda mums bija pirms pusgadsimta. Bet šo pašu miermīlīgo zviedru senči normāni taču kādreiz bija Eiropā visbriesmīgākie laupītāji un slepkavas, kuriem nebija mīļākas nodarbošanās kā izkaut kādu pilsētu kaut kur Sēnas, Temzas vai Tibras krastos.

Nav šo problēmu vieglu risinājumu; posts, ko okupācija ir nodarījusi mūsu zemei un tautai, ir drausmīgs. Un tomēr mums kaut kā ir jādzīvo tālāk, un jādzīvo tajā sabiedrībā, kāda te reāli pastāv vai arī var reāli pastāvēt tuvākajos gadu desmitos. Kulturalās integrācijas centienus vajadzētu kombinēt ar

daļēju brīvprātīgu un Latvijas valsts (ekonomiski, bet ne tikai vārdos!) atbalstītu repatriāciju, kā arī ar nepilsoņu noziedznieku un likumpārkāpēju izraidīšanu no Latvijas.

Vai nu divu kopienu valsts, zeme, kas kultūras ziņā un nākotnē arī politiski sašķelta divās daļās, vai arī kurss uz sabiedrības pakāpenisku, bet neatlaidīgu integrāciju uz latviskās kultūras pamata – tāda ir vienīgā reālā alternatīva. Lai arī tas skan kā kalamburs, bet uzskatu integritāte sociālās psiholoģijas izpratnē no viengabalainām personībām ved uz viengabalainu sabiedrību un vienotu Latviju.

Raksts⁶⁶ tika publicēts avīzē «Atmoda Atpūtai» 1993.06.02. Uzrakstīts pēc Viktora Daugmaļa lūguma.

37. Par notikumiem Maskavā

1993.10.21 11:40 ceturtdiena
(pēc 4 mēnešiem, 15 dienām, 1 stundas, 26 minūtēm)

Valdis Egle

BNS žurnālista Pjotra Netrebas vēstījums ir viens no pirmajiem mums pieejamajiem aculiecinieka stāstiem par neseniajiem oktobra notikumiem Maskavā, un tieši tāpēc tas ir interesants, kaut arī nedod nedz pilnīgu, aptverošu priekšstatu par to, KĀ tas viss norisinājās, nedz arī notikušā politisku vai morālu vērtējumu. Karš arvien ir briesmīgs, un jo sevišķi briesmīgs tādēļ, ka vienmēr vairāk vai mazāk skar arī civiliedzīvotājus. Taču, runājot par kara šausmām, vienmēr ir jāatceras, ka visa vaina par karadarbības sekām gulstas tikai un vienīgi uz tiem, kas karu ir izraisījuši. Drēzdenes bombardēšanā ir vainīgi tie, kas 1939.gada 1.septembra rītā pārgāja Polijas robežu, Hirosimas bombardēšanā – tie, kas 1941.gada 6.decembrī uzbruka Pirlharborai. Arī šodien ir jāatceras, ka par visiem upuriem Maskavā atbild vienīgi tie, kas 1993.gada 3.oktobrī alternatīvā starp demokrātiskām vēlēšanām un karu izvēlējās pēdējo.

Pjotra Netrebas raksts ar manu ievadu⁶⁷

Pjotra Netrebas stāstījumā ir daudz ne visai skaidru detaļu. Piemēram, viņš apgalvo, ka dažu valdības karaspēka bruņutransportieru ekipāžas esot bijušas ģērbtas džinsbiksēs. Kad bruņutransportieris

⁶⁶ Egle Valdis. «Uzskatu integritāte». «Atmoda Atpūtai» 1993.06.02.

⁶⁷ Laikam bija arī latviešu «Dienā», bet, tā kā es toreiz abonēju tikai krievu «Dienu», tad latviešu izgriezuma man nav.

atrodas kaujas pozīcijā, tā ekipāža nav redzama. Pat ja mašīnas komandieris vai mehāniķis-vadītājs izbāž galvas pa savām lūkām, arī tad joprojām nav saskatāmas viņu bikses. Žurnālisti varēja redzēt to, ko armijā sauc par «desantu» vai arī kādas vienības, kas ar bruņutransportieriem tikai sadarbojās. Kā zināms, «Baltā nama» ieņemšanā centrālā loma bija trieciengrupai «Alfa», kura paredzēta cīņai ar terorismu. Daļa šīs grupas sastāva varēja būt ģērbta civilā, lai pilsētas apstākļos labāk maskētos.

Daiļrunīgi ir dziļā depresijā iegrimušā Hasbulatova un histērijas pārņemtā Ruckoja tēlojumi. Tie lieku reizi rāda, ka abi šie bijušie prezidenta Jeļcina līdzgaitnieki īstenībā nebija nekādi «Baltā nama» vadoņi, ka būtībā viņi nevis veda pūli aiz sevis, bet tikai pasīvi sekoja parlamenta ēkā no visām Krievijas malām salidojušajiem agresīvajiem ekstrēmistiem, ieskaitot arī bijušos Rīgas omoniešus. Kā liecina Netreba, jau deviņos no rīta «vadoņi» bija gatavi padoties, taču kaujinieki piekāva un gandrīz nošāva viņu sūtni. Par «Baltajā namā» sanākušo cilvēku fanātismu liecina arī epizode ar bērniem. Visumā «tautas revolūcija» Maskavā, kā to nosauca ģenerālis Makašovs, bija tikai fanātisku ekstrēmistu diezgan stihiska uzstāšanās bez labas organizācijas un bez talantīgas vadības. Tieši šis apstākļis arī vispirmām kārtām noteica tik ātru tās krahu.

Šīs ievadpiezīmes⁶⁸ tika publicētas «Dienā» 1993.11.13. Uzrakstītas pēc Paula Raudsepa lūguma.

38. Krievijas nokrāsas

1993.10.18 14:37 pirmdiena

Valdis Egle

Ir pagājušas tikai divarpus nedēļas, kopš jaunās «Oktobra revolūcijas» mēģinājums satricināja mūsu austrumu kaimiņzemi (un arī pasauli), bet visi tie notikumi sāk jau likties tāli un seni, it kā tie tagad piederētu vēsturei. Pamēģināsim tomēr vēlreiz aplūkot dažus momentus, kas saistīti ar šo neveiksmīgo Maskavas puču un ar tiem apstākļiem, kas pēc tā ir izveidojušies Krievijā.

1993.gada 3.–4.oktobra notikumus ap Maskavas «Balto namu» bieži mēdz salīdzināt ar 1991.gada 19.–21.augusta dienām tajā pašā vietā. Un šis salīdzinājums atklāj vismaz divas visai būtiskas atšķirības starp abiem vēsturisko satricinājumu brīžiem.

Pirmā atšķirība ir tā, ka toreiz, kad puču vadīja KGB priekšsēdētājs Krjučkovs, Krievijas parlamenta ēka trīs dienu ilgās pretimstāvēšanas laikā tā arī netika šturmetā, un kritušo Maskavā nebija (pie «Baltā nama» Augusta dienās trīs bojā gājušie faktiski mira nelaiimes gadījumos, pakļūdami zem kāpurķēdēm bruņutransportieriem, kuri īstenībā nemaz netaisījās šaut uz pūli). Tiesa gan, asinsizliešanas nebija ne jau tāpēc, ka Krjučkovs nebūtu uzdrošinājies dot pavēli to uzsākt. Toreiz pučs izgāzās faktiski tāpēc, ka pati galvenā KGB trieciengrupa «Alfa» atteicās pakļauties Krjučkova pavēlēm un šturmet «Balto namu». Kad bija pagājušas divas nakts, kurās, neskatoties uz visiem solījumiem un draudiem, «Alfa» tā arī neizkustējās no vietas, tad trešās dienas rītā Janajevam neatlika nekas cits, kā līdz nesamaņai piedzerties, bet Krjučkovam lidot uz Forosu lai lūgtos Gorbačovu, un ļaut, lai (šajās Oktobra dienās arestētie) Ruckojs un Dunajevs dzenas viņam pakaļ, kā kādā piedzīvojumu filmā.

Tajās dienās grupa «Alfa» aprobežojās tikai ar «Baltā nama» izlūkošanu, un tās vadītāji vēlāk izteicās, ka ja būtu šturmejuši «Balto namu», tad ieņemtu to dažās stundās. Toreiz to varēja uztvert arī kā vienkāršu pašslavināšanos, taču tagad parlamenta nams bija nesalīdzināmi labāk apbruņots un aizsargāts, un tomēr «Alfa» to ieņēma nepilnas dienas laikā. Atteikusies savā laikā izpildīt Krjučkova pavēli, šī virsnieku grupa tagad bez vilcināšanās izpildīja Jeļcina pavēli.

Šis fakts, kas, manuprāt, komentāros netiek pietiekoši akcentēts, jau pats par sevi ir visai daiļrunīgs un daudz par ko liecina. Piemēram, kaut vai par to, ka krievu virsniekiem, vismaz labākajiem, nebūt nav vienalga, uz ko šaut un par ko cīnīties.

Tomēr šī pirmā, radikālā atšķirība starp Augusta un Oktobra dienām Maskavā noteica to apstākli, ka otrais izrādījās gandrīz simt reizes asiņaināks par pirmo: bojā gāja ap divi simti cilvēku. Kaut arī prezidents Jeļcins un Černomirdina valdība bija darījuši visu, lai novērstu asinsizliešanu, un nekādā ziņā nav tajā vainojami, tomēr šī viņu uzvara ir atnākusi caur asinspirti, kamēr to pirmo virsroku viņi bija guvuši, vispār nenogalinot nevienu no saviem pretiniekiem. Daļēji šis (bet ne tikai šis) apstākļis noteica arī otro radikālo atšķirību starp Augustu un Oktobri: ja toreiz Krievijā pēc uzvaras valdīja vispārēja pacilātība un pat sajūsma, tad to noskaņojumu, kas tagad tur dominē, par pacilātu nosaukt nu nekādi

⁶⁸ Egle Valdis. «Par notikumiem Maskavā». «Diena» 1993.11.13.

nevar. Gandrīz visos Krievijas masu mēdiju komentāros tagad skan šaubu, apmulsuma un svārstīguma notis.

Varbūt visspilgtāk šo apstākli raksturo labi zināmais notikums ar kādreiz tik populārās Maskavas TV pārraides «Skatiens» vadītājiem Poļitkovski un Ļubimovu. Liktenīgajā naktī no 3. uz 4. oktobri viņi televīzijā aicināja skatītājus «nekur nepiedalīties» un «iet gulēt».

Par to, ka visā šajā konfliktā ar parlamentu bija pilnīga taisnība Jeļcinam, mums šeit nekādu šaubu nav (un pasaulei arī nav, par ko runā dažādu valstu vadītāju izteiktie atbalsta apliecinājumu desmiti). Konstitūcija, kuru Jeļcins, atlaižot AP, formāli pārkāpa, nebija pieņēmis nedz tautas referendums, nedz tautas ievēlēts pārstāvniecības orgāns. Tā bija sen atpakaļ izstrādāta partijas aparātā, bet pēdējos gados neskaitāmas reizes lāpīta un grozīta. Jaunas konstitūcijas izstrādāšanai AP visiem spēkiem pretojās. Pati AP arī nebija ievēlēta godīgās un demokrātiskās vēlēšanās. To «ievēlēja» 1990.gada martā vēl padomju laikā, un lielākajā Krievijas daļā tas notika arī pēc vecās padomju sistēmas – ar vienu «obkoma» izvirzītu kandidātu uz vienu vietu un ar milicijas represijām pret tiem, kas mēģināja sasaukt vēlēšanu sapulces alternatīvu kandidātu izvirzīšanai. Šī gada 25.aprīļa referendumā lielākā balsotāju daļa prasīja AP pārvēlēšanu, taču pati AP bija jau iepriekš tālredzīgi noteikusi, ka tā būs jāpārvēlē tikai tādā gadījumā, ja to prasīs vairāk, nekā puse nevis no balsojušajiem, bet gan no visiem balsstiesīgajiem. Tā kā referendums bija samērā slikti apmeklēts, tad iznāca, ka šī prasība nav izpildīta un ka referendums it kā bijis pret AP pārvēlēšanu.

Mums gan tas viss ir skaidrs, bet pašai Krievijas tautai, kā to liecina masu mēdijos valdošā apmulsuma un šaubu atmosfēra, tas tik skaidrs vis, diemžēl, nav. Un lūk, šādā atmosfērā Krievija nu tuvojas uz 12.decembri noliktajām vēlēšanām. Šis termiņš tika pasludināts ar Jeļcina 21.septembrī parakstīto dekrētu. Termiņš tika, protams, noteikts, vadoties no domas, ka atlikušajos mēnešos formāli atlaistā AP faktiski vēl joprojām pastāvēs un mēģinās kavēt vēlēšanas. Tādēļ Jeļcins un viņa padomnieki centās pēc iespējas saīsināt šo divvaldības periodu, maksimāli pietuvinot vēlēšanas, lai arī tās būtu slikti sagatavotas. Tagad, kad AP pilnīgi negaidīti priekš visiem izdarīja asiņainu pašnāvību, šie agrāk attaisnoti šie vēlēšanu termiņi uzreiz kļuva par neattaisnoti īsiem. Taču grozīt 21.septembra dekrētu un atlikt vēlēšanas uz vēlāku laiku arī nu ir grūti, jo to varētu iztulkot kā «vēl vienu» Jeļcina soli uz diktatūru. Un tā nu vēlēšanas neapturami traucas virsū Krievijai, bet nemaz neizskatās, ka arī Krievija steigtos tām pretī.

Problēmas, ar kurām kaimiņzemei nāksies sastapties šajās vēlēšanās, ir visumā tās pašas kuras bija arī mums šī gada jūnijā, tikai pie viņiem tās ir vēl asāk izteiktas. Valstī nav ilgstoši pastāvējušu un tāpēc vēlētajiem labi zināmu partiju ar savu piekritēju loku, ar tādu aparātu uz vietām, kurš būtu spējīgs organizēt īstu vēlēšanu kampaņu. Visas reģistrētās partijas drīzāk ir tikai mazskaitlīgi abu galvaspilsētu diskusiju klubi. Nav pieredzes, nav tradīciju. Tagad nu steigā tiek veidotas dažādas grupas un vēlēšanu apvienības. Un kad Jeļcina komanda sāk formēt vēlēšanu apvienību «Krievijas izvēle», tad, gribot negribot, prātā nāk «Latvijas ceļš», un tā vien šķiet, ka Maskavā būs visai uzmanīgi skatījušies uz Rīgas pusi un sekojuši tam, kā ir veicies «Jeļcina draugam Gorbunovam» (mūsu radikāļu izteiciens).

Šādos apstākļos prognozēt vēlēšanu iznākumu ir visai grūti. Taču pēdējos gados notikušajās prezidenta vēlēšanās un referendumos Krievijas tauta kopumā līdz šim arvien ir demonstrējusi visai labu situācijas izpratni, un tas arī šoreiz vieš cerības, ka vēl šogad tā beidzot varētu dabūt sev tādu parlamentu, kādu ir sen pelnījusi.

Raksts tika publicēts avīzē «Labrīt»⁶⁹.

⁶⁹ Šo avīzes «Labrīt» numuru es nedabūju, tāpēc nezinu, tieši kurā numurā raksts bija. Bet publicējuši viņi bija, jo es saņēmu honorāru – kādus 5 latus. Pēc tam, kad man bija aizliegts publicēties «Latvijas Vēstnesī», es kādu laiku domāju, vai nepāriet darbā uz citu avīzi; laikraksts «Labrīt» tieši tad dibinājās, un es ar viņiem saistījos. Tādā sakarībā arī šis raksts. Tomēr viņi nebija godīgi savos darba piedāvājumos, un es galu galā atteicos iet pie viņiem; laikraksts «Labrīt» pastāvēja ne pārāk ilgi un drīz vien nobankrotēja. Bet es jutu dziļu nevēlēšanos vispār turpmāk sadarboties ar Latvijas presi – tajos apstākļos, kādi tajā reāli pastāvēja. Kad es saku, ka «mani padzina no Latvijas preses», tad, no vienas puses, tas tā arī ir; taču, no otras puses, es, protams, būtu varējis turpināt publicēties dažādās Latvijas avīzēs, ja vien to vēlētos, un (pēc kāda laika) pat atkal «Latvijas Vēstnesī». Bet es to negribēju un atteicos no visiem piedāvājumiem (tādi bija vēl arī pēc gadiem), jo jutu dziļu riebumu pret to gļēvulības, nodevības un zemiskuma atmosfēru, kas bija valdījusi ap mani rakstiem tajos trīs gados, kurus es nodzīvoju kā (diezgan redzams) Latvijas publicists. Tā ka mani gan padzina no Latvijas preses, bet es šai padzīšanai piekritu un arī pats gāju projām. Taču es aizgāju nebūt ne lai klusētu. No paša sākuma mans nodoms bija – atrast tādu iespēju publicēt savus rakstus, lai mani nespētu kavēt un ierobežot nekādi latviešu muļķi no Rietumu universitātēm, nekādi latviešu gļēvuļi un nodevēji no valdības utt. Tas nebija viegli – atrast tādu iespēju.

39. Demokrātijas augstākā instance

1993.12.16 14:19 ceturtdiena

Valdis Egle

Pagājušās svētdienas vakarā Ostankinas televīzija rīkoja svinīgu «Jaunā politiskā gada» – Krievijas vēlēšanu rezultātu sagaidīšanu. Svētku sākumā ekrānā parādījās skaitļi par kādu Kamčatkas rajonu, kur «Krievijas izvēle» bija dabūjusi 24%, bet Vladimirs Žirinovskis ap 11% balsu. Taču tie izrādījās pirmie un arī pēdējie konkrētie skaitļi, kas tika nosaukti šajā lepnejā nakts izrādē, ieejas biļete uz kuru žurnālistiem maksāja 200 dolāru «no galviņas». Tālākajā svinību gaitā skaitļus aizstāja runas par to, ka Eiropas daļā stāvoklis būšot savādāks, bet tosti pamazām kļuva arvien nedabiskāki, kamēr uz rīta pusi visi izklīda galīgā apjukumā, tā arī nesnieguši skatītājiem absolūti nekādu konkrētu informāciju, tikai atvadām piebildeši, ka vajagot izgulēties līdz rītam.

Rīts patiešām izrādījās gudrāks par vakaru, un kļuva zināms, ka praktiski visā Krievijā, izņemot abas galvaspilsētas, vēlēšanās ir uzvarējusi Vladimira Žirinovska «Liberāli demokrātiskā» partija. Tiesa, tā ir ieguvusi ne absolūto, bet tikai relatīvo vairākumu – ap 25% balsu (gandrīz precīzi tikpat, cik boļševiki ieguva 1917.gada novembrī Satversmes sapulces vēlēšanās). Bez tam Krievijas parlamentā – Valsts domē – būs 450 deputātu, no kuriem tikai pusi (225) ievēl pēc partiju sarakstiem (kur Žirinovskis arī guva savus spožos panākumus), bet otra puse tiek ievēlēta individuāli, un tur Žirinovska piekritēju sekmes ir niecīgas (bez paša līdera partijā nav citu spilgtu personību). Tāpēc kopumā parlamentā Žirinovska partijas mandātu skaits, jādodomā, nepārsniegs 15%, un starp partijām tie ieņems tomēr tikai otro vietu.

Pirmajās stundās un pat dienās klusēdami par Valsts domes vēlēšanu rezultātiem, pat slēpdami tos, Krievijas masu informācijas līdzekļi nemitējās atkārtot, ka jaunā konstitūcija IR pieņemta. Katrs, kas ir sekojis Krievijas politiskajai dzīvei pēdējos četros gados, atceras, cik veiklus, bieži vien pat virtuozus gājienus izdomāja Jelcina komanda, lai apspēlētu savus pretiniekus. Arī šīs pašas komandas izstrādātā konstitūcija ir jāatzīst par jaunu, kārtējo šīs spēles veiksmīgu gājienu, un tās pieņemšanai patiešām ir ļoti liela nozīme. Pirmkārt jau, kā mēs nupat redzējām, konstitūcijas nolikums par divējādām deputātu vēlēšanām ļāva gandrīz uz pusi samazināt Žirinovska ietekmi jaunajā parlamentā. Otrkārt, ar nolūku ir paredzēta parlamenta pārvēlēšana ik pēc 2 gadiem (vecā Tautas deputātu kongresa pilnvaru laiks bija 7 gadi). Treškārt, tikpat tālredzīgi ir noteikts, ka valdība noliek savas pilnvaras nevis jaunievēlēta parlamenta, bet gan jaunievēlēta prezidenta priekšā. Tiesa, parlamentam gan ir jāapstiprina prezidenta ieteiktais premjers, bet ja ieteikums tiek trīsreiz noraidīts, tad prezidents atlaiž parlamentu.

Pašlaik šīs viltības gan palīdz demokrātiem, taču vēlāk tās var pārvērsties bumerangā, ja kādreiz nākotnē par prezidentu tiktu ievēlēts, piemēram, tieši Žirinovskis.

Ja mēs gribam vilkt vēsturiskas paralēles, tad pagājušās svētdienas notikumus Krievijā var salīdzināt ar Vācijas reihstāga vēlēšanām 1930.gada septembrī. Toreiz nacionālsociālisti arī guva žilbinošus panākumus, saņemot 8 reizes vairāk balsu, nekā iepriekšējās, 1928.gada vēlēšanās, tomēr varu vēl neieguva, kļūdami reihstāgā tikai par otro lielāko partiju. Pēc diviem gadiem, 1932.gada jūlijā nāca prezidenta vēlēšanas (arī Krievijā prezidentu vēlē pēc diviem gadiem; ja līdz šim Boriss Jelcins vēl svārstījās par to, rīkot vai atcelt ar 21.septembra dekrētu izsludinātās ārkārtējās prezidenta vēlēšanas, tad tagad vairs šaubu nevar būt, ka tās tiks atceltas). Vācijā 1932.gada prezidenta vēlēšanās nacisti ieguva vēl divreiz vairāk balsu, nekā 1930.gadā, un tomēr zaudēja: par prezidentu atkal kļuva Hindenburgs. Un tad, beidzot, nāca galīgā uzvara: 1932.gada novembrī jaunās reihstāga vēlēšanās (viņi arī parlamentu pārvēlēja ik divus gadus) nacisti ieguva relatīvo vairākumu, kļuva par lielāko partiju reihstāgā, un 1933.gada 30.janvārī Hindenburgs ar smagu sirdi bija spiests iecelt Hitleru par valsts kancleru (valdības galvu).

Slavenais angļu politiķis Vinstons Čērčils ir teicis: «Protams, demokrātijai ir savi trūkumi, bet parādiat man labāku sistēmu!». Skaidrs, ka neeksistē labāka politiska sistēma par demokrātiju, un tomēr nedrīkst aizmirst arī par šīs sistēmas trūkumiem. Kā rāda vēsturiskā pieredze, zināmās situācijās arī kādas noteiktas valsts balsotāju vairākums var pieņemt nelīdzsvarotus lēmumus ar katastrofālām sekām.

No vienas puses mēs nevaram noliegt demokrātiju kā principu un demokrātiski pieņemtu lēmumu taisnīgumu un likumību, bet no otras puses, vai tiešām mums būtu jāatzīst par taisnīgu un likumīgu arī

Izrādījās, ka tas vispār nav iespējams ar papīra literatūru. Un tikai elektroniskā Niveāda ar Internetu un e-pastu beidzot dod man šo iespēju.

Žirinovska nākšana pie varas Krievijā, ja pēc diviem gadiem viņš tur uzvarētu vēlēšanās jau ar absolūtu vairākumu? Vai tiešām nav atrisinājuma šādai dilemmai?

Atrisinājums tomēr ir, pie tam samērā vienkāršs. Lieta tā, ka katram demokrātiskam lēmumam ir savs kompetences līmenis. Ja runa ir par kāda, teiksim, Slātavas vai Čangalienas pagasta vecākā ievēlēšanu, tad tā, protams, ir tikai šī pagasta iedzīvotāju lieta, vai nobalsot par Pietuku vai Švauksu. Taču, ja Švauks, kļuvis par pagasta vecāko, nolemj uz savu roku attīrīt pagastu no cittautiešiem, noīrē vagonus, sasēdina visus nelatviešus, kā mūs 1949.gadā, tur iekšā un ved uz Zilupi, tad tā vairs nav šī pagasta iekšējā lieta. Tad tas jau skar arī visus pārējos valsts iedzīvotājus un ir jārisina – arī demokrātiski, bet tikai nacionālā mērogā. Tad Saeima, nenonākdama pretrunā ar demokrātijas principiem, ir tiesīga atcelt Švauksu no amata, neskatoties uz slātaviešu vai čangaliešu vairākuma demokrātiskās vēlēšanās izteikto gribu.

Tāpat ir neapšaubāmi Krievijas iekšējā lieta tas, vai tur nāks pie varas Gaidars, Šahrajs vai Travkins – tikmēr, kamēr tie nemēģinās darīt tādas lietas, kuras iziet ārpus vienas valsts nacionālā līmeņa kompetences. Bet Vladimirs Žirinovskis ir publiski daudzkārt paziņojis, ka viņš taisās Krievijai pievienot Somiju, Baltiju, Poliju un pat Aļasku. Skaidrs, ka tas nozīmētu karu – vismaz lokālu, ja ne pasaules atomkaru. Bet tas jau skar ne tikai Krievijas pilsoņu intereses un tāpēc ir jāizlemj – protams, demokrātiski, bet tikai ne vairs nacionālā, bet gan globālā līmenī. Līdz ar to Žirinovska nākšana pie varas vairs NAV Krievijas iekšēja lieta, un augstāka – vispasaules – instance, nenonākot pretrunā ar demokrātijas principiem, ir tiesīga atcelt Krievijas tautas lēmumu par valsts varas nodošanu Žirinovskim, ja šāds lēmums kādreiz tiktu pieņemts.

Reāli tas varētu nozīmēt, ka, piemēram, pasaules sabiedrība sankcionētu un atbalstītu spēka lietošanu pret Žirinovska partiju no tagadējās Krievijas valdības puses, līdzīgi tam, kā pasaule faktiski sankcionēja varas lietošanu pret Krievijas Augstāko Padomi šī gada 4.oktobrī.

Kad pirms 20 gadiem slavenais krievu rakstnieks Aleksandrs Solžeņicins tika izraidīts no PSRS un ar dzelžos slēgtām rokām nogādāts Rietumos, viņa pirmās uzstāšanās tur tika uzņemtas ar izbrīnu. Viņš runāja par to, ka demokrātija neesot absolūts lielums un ka, iespējams, Krievijai pēc komunisma likvidēšanas būšot vajadzīgs zināms «izglītota autoritārisma» periods. Par to viņam uzbruka gan padomju, gan Rietumu kritiķi, un nokristīja viņu par «monarhistu». Kad nāca «perestroika» un līdz ar to pirmās puslīdz demokrātiskās vēlēšanas, Jeļcina spožās uzvaras lika mums augstu novērtēt Krievijas tautas saprātu un gatavību demokrātijai. Likās, ka Solžeņicins būs tomēr kļūdījies. Kopš 13.decembra rīta prātā sāk nākt domas par to, vai tik šis Nobela prēmijas laureāts ar savu ģeniālo prātu nebūs ielūkojies nākotnē daudz tālāk par mums?

Raksts netika publicēts, un es pārtraucu sadarbību ar avīzi «Labrīt».

Burtnīcas LV literatūras saraksts

- 1.⁷⁰ Egle Valdis. «Mūsu nacionālais jautājums». «Latvijas Vēstnesis» Nr.1, 1993.02.25.
2. Egle Valdis. «Mēs un Krievija». «Latvijas Vēstnesis» Nr.2, 1993.03.11.
3. Egle Valdis. «Austrumu pusē, kur Krievija». «Latvijas Vēstnesis» Nr.3, 1993.03.18.
4. Egle Valdis. «Cilvēktiesības un Departaments». «Latvijas Vēstnesis» 1993.04.13.
5. Egle Valdis. «Cilvēktiesības un Departaments» (turpinājums). «Latvijas Vēstnesis» 1993.04.15.
6. Egle Valdis. «Armēņu genocīds un tā mācības». «Latvijas Vēstnesis» 1993.04.24.
7. Egle Valdis. «Divu kopienu valsts siloģismi». «Latvijas Vēstnesis» 1993.05.08.
8. Egle Valdis. «Runāsim atklāti: tas ir netīri». «Latvijas Vēstnesis» 1993.05.29.
9. Egle Valdis. «Runāsim atklāti: tas ir netīri» (turpinājums). «Latvijas Vēstnesis» 1993.06.01.
10. Egle Valdis. «Kādu tagad var gaidīt Pilsonības likumu». «Latvijas Vēstnesis» 1993.06.08.
11. Egle Valdis. «“Cui prodest?” – “Kam tas ir izdevīgi?”. Antisemitisms un Latvija». «Latvijas Vēstnesis» 1993.06.15.
12. Egle Valdis. «22.jūnija rīts». «Latvijas Vēstnesis» 1993.06.22.
13. Egle Valdis. «6.jūlija plāns». «Latvijas Vēstnesis» 1993.07.01.
14. Egle Valdis. «Viena vēsturiska nedēļa aizvadīta. Sākas otra...» «Latvijas Vēstnesis» 1993.07.14.
15. Egle Valdis. «Saeimas otrā nedēļa». «Latvijas Vēstnesis» 1993.07.21.
16. Egle Valdis. «Valdība ir klāt». «Latvijas Vēstnesis» 1993.07.29.
17. Egle Valdis. «Nedēļa Saeimā un uz robežas». «Latvijas Vēstnesis» 1993.08.05.
18. Egle Valdis. «Kabineta un Saeimas nedēļa». «Latvijas Vēstnesis» 1993.08.14.
19. Egle Valdis. «Graudu lieta Saeimā». «Latvijas Vēstnesis» 1993.08.19.
20. Egle Valdis. «Dezertieri kā problēma». «Latvijas Vēstnesis» 1993.08.27.
21. Egle Valdis. «Kārļa Ulmaņa cerības un psiholoģija». «Latvijas Vēstnesis» 1993.09.04.
22. Egle Valdis. «Saeima, Satversme un svešvalodas». «Latvijas Vēstnesis» 1993.09.09.
23. Egle Valdis. «Godīgums atmaksājas». «Latvijas Vēstnesis» 1993.09.16.
24. Egle Valdis. «Šahs vai mats?». «Latvijas Vēstnesis» 1993.09.23.
25. Egle Valdis. «Vienkāršā īstenība». «Pavadonis» 1993.09.30.
26. Egle Valdis. «“Oktobra revolūcijas” gals». «Latvijas Vēstnesis» 1993.10.05.
27. Egle Valdis. «Krievu prese un cilvēktiesības». «Pavadonis» 1993.10.16.
28. Egle Valdis. «Pilsonības loģika». «Pavadonis» 1993.10.23.
29. Egle Valdis. «Kompromiss». «Pavadonis» 1993.10.30.
30. Egle Valdis. «Pieprasījums par vienas lietas divām pusēm». «Pavadonis» 1993.11.06.
31. Egle Valdis. «Burvju vārdiņš “patiesība”». «Pavadonis» 1993.11.13.
32. Egle Valdis. «Tā man kā gaiša laimes sala šķiet». «Latvijas Vēstnesis» 1993.11.17.
33. Egle Valdis. «Vai neatkarīgajā Latvijā pastāv ebreju jautājums?». «Pavadonis» 1993.11.27.
34. Egle Valdis. «Uzskatu integritāte». «Atmoda Atpūtai» 1993.06.02.
35. Egle Valdis. «Par notikumiem Maskavā». «Diena» 1993.11.13.
36. Egle Valdis. «Krievijas nokrāsas». «Labrīt»
37. «Нет провокации! Заявление фракции “Равноправие”». «Панорама Латвии» 1993.03.25.
38. Биксон Григорий. «Провокация. Qui prodest?». «СМ-сегодня» 1993.06.19.
39. Ducmane Kristīne. «Triju zvaigžņu ordenis». «Latvijas Vēstnesis» 1993.11.17.

⁷⁰ Saraksts satur tos avotus, kas minēti oriģinālajā (1995.gada) burtnīcā «LV» un nesatur tos avotus, kas minēti 2006.gadā no grāmatas MUIG1 pievienotajos rakstos. Bet šeit ir uzskaitītas visas **manas** publikācijas «Latvijas Vēstnesī» un citos laikrakstos tajā periodā.

VEcordia ir Valda Egles elektroniska literāra dienasgrāmata, kurā viņš ir citējis arī daudzus citu autoru tekstus. Vekordija dibināta 2006.gada 30.jūlijā un sākotnēji sastāvēja no lineāri numurētiem sējumiem, katrs apmēram 250 lappušu apjomā A4 formātā, taču vēlāk par galveno izdevuma eksistences formu kļuva «izvilkumi». Vekordijas izvilkums ir fails, kurā atkārtots viena vai vairāku Vekordijas iecirkņu teksts bez lineāras numerācijas un bez iepriekš uzdota apjoma. Izvilkums parasti reproducē kādu Valda Egles vai cita autora grāmatu vai brošūru. Izvilkuma faila nosaukumā pirmais burts «L» nozīmē, ka grāmatas pamatteksts ir dots latviski, burts «E», ka angļiski, burts «R», ka krieviski, un burts «M», ka jaukts. Burts «S» nozīmē, ka fails ir sagatave, kura vēl tiks stipri modificēta, bet burts «X» apzīmē faksimilus. Dienasgrāmatas VEcordia oriģinālos un izvilkumu failus Jums **ir tiesības** kopēt, pārsūtīt pa e-pastu, ievietot WWW serveros, izdrukāt un nodot citām personām bez maksas informatīvos, estētiskos vai diskusiju nolūkos. Bet, pamatojoties uz LR un starptautiskajām autortiesībām, **ir aizliegta** šī faila jebkura veida komerciāla izmantošana bez Dienasgrāmatas autora rakstiskas atļaujas, un **ir aizliegts** šos failus jebkurā veidā modificēt. Ja attiecībā uz šeit doto tekstu bez Dienasgrāmatas autora tiesībām darbojas vēl citas autortiesības, Jums jārespektē arī tās.

Šī sējuma izdošanas brīdī (kurš titullapā apzīmēts ar vārdu «Versija:») Vekordijas galvenās pārstāvniecības Internetā bija vietnes: <http://vekordija.blogspot.com/> – latviešu grāmatām; <http://vecordija.blogspot.com/> – krievu grāmatām.

Satura rādītājs

VEcordia	1
Izvilkums L-LV	1
Valdis Egle.....	1
LATVIJAS VĒSTNESIS.....	1
Ievads Niveādas sējumam NIX-050	2
Burtnīca LV: «Programmētājs»	4
1. Mūsu nacionālais jautājums	4
2. Mēs un Krievija.....	7
3. Jeļcina pirmā sakāve	9
4. Par cilvēktiesībām un PID (I).....	11
5. Par cilvēktiesībām un PID (II)	14
6. Armēņu genocīds	16
Paskaidrojumi kartei	18
7. Divu kopienu valsts.....	20
8. Netīrumu plūdi	22
9. Runāsim atklāti: tas ir netīri	24
10. Kādu tagad var gaidīt pilsonības likumu.....	27
11. Antisemitisms un Latvija	29
12. 22. jūnija rīts	34
13. 6. jūlija plāns.....	36
14. Piektās saeimas pirmā nedēļa.....	39
15. Saeimas otrā nedēļa.....	42
16. Valdība nāk	44
17. Nedēļa Saeimā un uz robežas.....	46
18. Kabineta un Saeimas nedēļa	50
19. Graudu lieta Saeimā	52
20. Dezertieri.....	55
21. Kārļa Ulmaņa cerības.....	57
22. Kā saukt Saeimu svešvalodās?.....	60
23. Godīgums atmaksājas	63
24. Šahs vai mats ?.....	65
25. Vienkāršā īstenība	68
26. «Oktobra revolūcijas» gals.....	70
27. Krievu prese un cilvēktiesības	73
28. Pilsonības loģika	76
29. Kompromiss.....	78
30. Pieprasījums	81

31. Burvju vārdiņš «patiesība».....	84
32. Tā man kā gaiša laimes sala šķiet.....	89
33. Vai neatkarīgajā Latvijā ir ebreju jautājums?	90
34. Gandrīz bez komentāriem	96
35. Pilandera vēstule	97
36. Uzskatu integritāte	99
37. Par notikumiem Maskavā.....	103
38. Krievijas nokrāsas	104
39. Demokrātijas augstākā instance	106
Burnīcas LV literatūras saraksts	108
Satura rādītājs.....	109